

T .C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’NİN AFRİKA POLİTİKASI BAĞLAMINDA
SOMALİ İLE İLİŞKİLERİ VE İLİŞKİLERİN
OLAY VERİ YÖNTEMİYLE ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Belma ENGİN

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Soner KARAGÜL

anakkale – 2013

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Türkiye’nin Afrika Politikası Bağlamında Somali ile İlişkileri ve İlişkilerin Olay Veri Yöntemiyle Analizi**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

05/08/2013

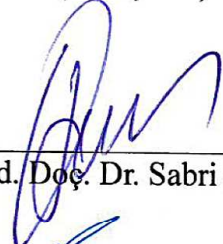
Belma ENGİN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Belma ENGİN'e ait "Türkiye'nin Afrika Politikası Bağlamında Somali ile İlişkileri ve İlişkilerin Olay Veri Yöntemiyle Analizi" adlı çalışma,
jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı,
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Üye Yrd. Doç. Dr. Soner KARAGÜL
(Danışman)

Üye Yrd. Doç. Dr. Sabri Sami TAN

Üye Yrd. Doç. Dr. Ruhi GÜLER

Tez No : 10011553
Tez Savunma Tarihi : 19.06.2013

ONAY
Doç. Dr. İbrahim Hakkı ÖZTÜRK
Enstitü Müdürü
12.08./2013

ÖZET

Aden Körfezi ve Süveyş Kanalı rotasına hakim bir noktada bulunan Somali, sahip olduğu stratejik konumu dolayısıyla büyük devletlerin politikalarında yüzyıllardır ilgi odağı olmuştur. 16. yüzyılda Osmanlı Devleti ve Portekiz arasında Somali toprakları üzerinde başlayan rekabet, 19. yüzyılda Avrupa'nın sömürge paylaşım yarışıyla devam etmiştir. 1960 yılında bağımsızlığını kazanan Somali, Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB arasında bir mücadele alanına dönüşmüştür. 1991'de devlet yapısının yıkıldığı Somali'de günümüze dek devam eden sorunlar, başarısız bir devlet modeli yaratmıştır.

Afrika kıtası ve Somali ile ilişkiler, Türk dış politikasının ilgi alanına son yıllarda girmiş ve açılım politikaları kapsamında ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Değerler ve çıkarları uzlaştıran liberal ve konstrüktivist bir anlayışla politikalar uygulamaya koyan Türkiye, özellikle Somali'ye yapılan yardımlar ile Afrika ülkelerinin güvenini kazanmıştır. Türkiye'deki devlet aktörleri, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının kıtaya yönelik faaliyetleri, Türk dış politikasının Afrika'daki yumuşak güç unsurlarını oluşturmuştur.

Çalışmada, olaylardan elde edilen verilerle Türkiye-Somali ilişkilerindeki gerçek değişim ölçülmeye çalışılmış ve dış politika analizi yapılmıştır. Türkiye'nin Afrika ve Somali ile ilişkilerinin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda ilerlemeler kaydettiği yönündeki nitel değerlendirmelerin kantitatif metotlardan 'olay veri yöntemi' ile ele alınması, ilişkilere dair daha geçerli, sade ve güvenilir sonuçlara olanak tanımıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Afrika, Somali, Yumuşak Güç, Olay Veri.

ABSTRACT

Somalia, located between the Gulf of Aden and Suez Canal, is a country of strategic importance and consequently a center of attraction in the eyes of great powers. Rivalry over Somali territories began in the 16th century between the Ottoman and Portuguese Empires, and continued on a colony-shared by rival European powers during the 19th century. Having acquired its independence in 1960, it again became a region of contention between the US and USSR in the Cold War period. Since the fall of Somali government in 1991, it has exemplified a failed state model.

Africa, and in particular Somalia, has become part of Turkish foreign policy in recent years with the relations promoted in the context of an ‘African Opening’. The essence of Turkish foreign policy towards Somalia has based on a conciliation of values and interests with a liberal and constructivist understanding. Through generous assistance to Somalia, the Turkish government has been able to gain the trust of a wide variety of African countries. Various activities carried out by the state actors, private sector and civil society organizations have constituted the soft power components of the Turkish foreign policy towards Africa; and Turkey’s vehicle of choice for deepening relations.

In this study, the real change in Turkish-Somalia relations has been measured and analyzed with the data obtained from events in international news agencies. The use of event data method, one of quantitative methods, made it possible to come up with more valid, reliable and simple results about the relations between two countries.

Key Words: Turkish Foreign Policy, Africa, Somalia, Soft Power, Event Data.

ÖNSÖZ

Türkiye'nin son dönem dış politikasında ortaya çıkan hareketlilik, Afrika ülkeleriyle olan ilişkilere de yansımış ve bu kapsamda Somali ile ilişkiler önem kazanmıştır. Yıkılmış devlet yapısı yanında pek çok sorunla mücadele eden Somali, Türk dış politikasının Afrika açılım stratejisinde insani değerleri ve yumuşak güç öğelerini öne çıkaran bir anlayışla yer edinmiştir. Özellikle 2011'de yaşadığı kuraklık ve kıtlık felaketi dolayısıyla Somali'nin Türkiye'de yoğun şekilde gündeme gelmesi, hem Somali'nin küresel politikada sahip olduğu rolünü, hem de Türkiye'nin Afrika ve Somali politikasını irdeleme isteğiyle tez çalışmamın çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu noktada, Somali konusunda beni çalışmaya yönelten çok sevdiğim danışman hocam Prof. Dr. Sayın Türel YILMAZ ŞAHİN'e ve tezimin hazırlanması sürecinde her konuda görüş ve önerilerine başvurduğum değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Sayın Soner KARAGÜL'e teşekkürü borç bilirim.

Tez çalışmamda ve ileriye dönük çalışmalarımda özgün bir metot kullanabilmemin yolunu açan, olay veri yöntemi uygulamalarının Türkiye'deki ilk adımlarında sabır ve özenle benimle çalışarak bilgilerini paylaşan hocam Dr. Sayın Musa TÜZÜNER'e bana olan sınırsız desteği ve güveni için yürekten teşekkür etmek isterim. Yüksek lisans eğitimim süresince sağladığı burs için TÜBİTAK'a; tez çalışmamdaki grafiklerde çok kıymetli yardımları için proje arkadaşım Gonca BİLTEKİN'e; her zaman olduğu gibi tez araştırmalarımda da yanımda olan kadim dostum Merve ÖZDEMİR AYDIN'a; tez yazım stresinde aynı yolları dayanışma içerisinde daha kolay aştığımız arkadaşım M. Fatih ÖZKAN'a çok teşekkür ederim. Ankara'yı güzel kılan Bilkent Üniversitesi'ndeki, Gazi Üniversitesi'ndeki, Gençlik ve Spor Bakanlığı'ndaki ve lisedeki arkadaşlarımdan her birine; üzerimdeki emekleri için halam, babaannem ve geniş aileme; ve hayatımda iyi ki var olan Süleyman GÜDER'e zamana kattıkları anlam ve güzellikler için sonsuz teşekkür ederim.

En büyük teşekkürüm ise, kocaman yüreği ve benzersiz sevgisi ile anneme; 'o varken bana hiçbir şey olmaz' diye düşündürten ve bambaşka sevilen babama; ablaların en kıymetlisi ile kardeşlerin en özel ve en güzelinedir. Tez çalışmamı herkesten çok görmek isteyen ancak artık çok uzaklarda olan ve eksikliği hiç dolmayan dedeciğime ise teşekkür etmiyorum. Çünkü bu tez zaten, baştan sona ona adanmıştır.

Belma ENGİN

Çanakkale, 2013

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR.....	vi
TABLolar.....	viii
GRAFİKLER.....	ix
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I

KÜRESEL POLİTİKADA AFİRKA VE SOMALİ

1.1. Batı Sömürgeciliği ve Bağımsızlık Sürecinde Somali.....	5
1.2. Bağımsızlık Sonrasında Somali.....	10
1.3. Küresel Ortamda Son Dönem Gelişmeler ve Somali	12
1.3.1. Afrika ve Somali’de Amerika Birleşik Devletleri Varlığı.....	14
1.3.2. Afrika ve Somali’de Çin’in Varlığı	15
1.3.3. Afrika ve Somali’de Avrupa Birliği’nin Son Dönem Politikaları.....	19
1.3.4. Afrika ve Somali’de Japonya, Hindistan, Brezilya, Rusya ve Türkiye	22
1.4. Somali’de Yaşanan Kriz ve Uluslararası Çerçeve.....	26
1.4.1. Siyasi Sorunlar, İç Savaş ve Devlet(sizlik)	27
1.4.2. Yoksulluk, Kıtılık ve Açlık.....	31
1.4.3. Komşu Ülkelerle Yaşanan Sorunlar	33
1.4.4. Mülteci Sorunu	35
1.4.5. Hastalıklar ve İlaç Sıkıntısı.....	36
1.4.6. Terörizm	37
1.4.7. Korsanlık	39

BÖLÜM II

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE’NİN AFİRKA POLİTİKASI BAĞLAMINDA SOMALİ İLE İLİŞKİLERİ

2.1. Osmanlı Devleti Dönemi İlişkiler.....	42
2.2. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi İlişkiler	46
2.3. Son Dönem Türkiye-Somali İlişkileri	53
2.3.1. Türk Dış Politikasında Siyasi ve Kavramsal Çerçeve Somali	53

2.3.2. Ekonomik ve Ticari Bağlamda Türkiye-Somali İlişkileri	63
2.3.3. Türk Dış Politikasında Sosyal ve Kültürel İlişkiler Yönüyle Somali.....	75

BÖLÜM III

TÜRKİYE’NİN AFRİKA BAĞLAMINDA

SOMALİ İLE İLİŞKİLERİNİN OLAY VERİ YÖNTEMİYLE ÖLÇÜLMESİ

3.1. Olay Veri (Event Data) ve Kullanım Alanları.....	92
3.2. Türkiye ve Olay Veri Yöntemi	97
3.3. Olay Veri Yöntemi ile Türkiye-Somali İlişkilerinin Ölçülmesi ve Analizi	101
3.3.1. Veri Kaynaklarının Belirlenmesi.....	101
3.3.2. İlgili Verilerin Elde Edilmesi	102
3.3.3 Verilerin Filtrelenmesi İşlemleri	103
3.3.4. Verilerin TABARI Programıyla Okutulması	105
3.3.5. Olay Veri Yöntemiyle Elde Edilen Grafikler ile İlişkilerin Analizi.....	109
SONUÇ	117
KAYNAKÇA	124

KISALTMALAR

AA	: Anadolu Ajansı
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AÇAUM	: Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi
AFP	: Agence France Presse (Fransa Haber Ajansı)
AFRICOM	: The United States Africa Command (ABD Afrika Komutanlığı)
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AMISOM	: African Union Mission in Somalia (Afrika Birliği Somali Misyonu)
BCOW	: Behavioral Correlates of War (Davranışçı Savaş Korelasyonları)
BM	: United Nations (Birleşmiş Milletler)
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika
CAMEO	: Conflict and Mediation Event Observations (Çatışma ve Uzlaşma Olay Gözlemleri)
COPDAB	: Conflict and Peace Databank (Çatışma ve Barış Veri Bankası)
ÇEV.	: Çeviren
DARPA	: The Defense Advanced Research Project Agency (ABD Savunma Bakanlığı İleri Araştırma Projeleri Ajansı)
DDIR	: Data Development in International Relations (Uluslararası İlişkilerde Veri Geliştirme)
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DER.	: Derleyen
EAC	: East African Community (Doğu Afrika Topluluğu)
ECOWAS	: The Economic Community of West African States (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu)
ED.	: Editör
EUNAVFOR	: European Union Naval Force (Avrupa Birliği Deniz Gücü)
FAO	: Food and Agriculture Organization of United Nations (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü)
GDELT	: Global Data on Events Location and Tones (Olay, Yer ve Ton Küresel Verileri)
GFH	: Geçici Federal Hükümet
HDM	: Hizbiya Digil and Mirifle (Digil Mirifle Partisi)
ICEWS	: Integrated Conflict Early Warning System (Bütünleşik Çatışma Erken Uyarı Sistemi)
IDEA	: Integrated Data for Event Analysis (Olay Analizi için Bütünleşik Veri)
IGAD	: Intergovernmental Authority on Development (Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi)
IPI	: International Political Interactions (Uluslararası Siyasi Etkileşimler)
İBAM	: İstihbarat Bilimleri Araştırma Merkezi
İHH	: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı

IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
İMB	: İslam Mahkemeleri Birliği
KEDS	: Kansas Event Data System (Kansas Olay Veri Sistemi)
MID	: Militarized Interstate Dispute (Devletlerarası Askeri Anlaşmazlıklar)
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
NFD	: Northern Frontier District (Kuzey Sınır Bölgesi)
NO.	: Numara
NSF	: National Science Foundation (ABD Ulusal Bilim Vakfı)
PKK	: Partiya Karkerên Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
REU	: Reuters (Reuter Haber Ajansı)
S.	: Sayfa
SNL	: Somali National League (Somali Ulusal Ligi)
SYL	: Somali Youth League (Somali Gençlik Ligi)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TABARI	: Textual Analysis By Augmented Replacement Instructions (Zenginleştirilmiş Yer Değiştirme Komutları ile Metin Analizi)
TASAM	: Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TUSKON	: Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
UNICEF	: United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
UNITAF	: Unified Task Force (Birleşik Görev Kuvveti)
UNOSOM	: United Nations Operation in Somalia (Birleşmiş Milletler Somali Harekatı)
USIIB	: United States International Intelligence Behavior (ABD Uluslararası İstihbarat Davranışı)
USP	: United Somali Party (Birleşik Somali Partisi)
VICDP	: Violent Intranational Conflict Data Project (Şiddetli Bölge İçi Çatışma Verileri)
VOL.	: Volume
VRA	: Virtual Research Associates
WEIS	: World Event Interaction Survey (Dünya Olay Etkileşim Araştırması)
WFP	: United Nations World Food Programme (Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı)

TABLÖLAR

Tablo 3.1. Türkiye-Somali Haber Arama / İndirme	102
Tablo 3.2. CAMEO Kategorilerinin Örnekleme	106
Tablo 3.3. CAMEO Kodlama Örnek	106
Tablo 3.4. Olayların Sözlü/Fiziki Olarak İşbirliği/Çatışma Ölçekleri	108

GRAFİKLER

Grafik 1.1. Yıllara ve Bölgelere Göre Korsanlık Verileri (2000-2012)	39
Grafik 2.1. Türkiye'nin Afrika Bölgesine İhracatı	71
Grafik 2.2. Türkiye'nin Somali'ye Yıllara Göre İhracatı	72
Grafik 2.3. Türkiye'nin Somali'den İthalatı	72
Grafik 3.1. Türkiye'nin Dünya ile İlişkilerinde Çatışma ve İşbirliğinin Ölçülmesi (1990-2012)	109
Grafik 3.2. Türk Devlet Aktörlerinin Afrika ile Çatışma/İşbirliği Bağlamında Sözlü/Fiziki İlişkisi	111
Grafik 3.3. Afrika Ülkelerinin Türkiye ile Çatışma/İşbirliği Bağlamında Sözlü/Fiziki İlişkisi	112
Grafik 3.4. Türkiye'nin Doğu Afrika ile Çatışma/İşbirliği Bağlamında Sözlü/Fiziki İlişkisi	113
Grafik 3.5. Türkiye'nin Somali ile Çatışma/İşbirliği Bağlamında Sözlü/Fiziki İlişkisi	114
Grafik 3.6. Türkiye'nin Somali ile İşbirliği Bağlamında İlişkileri	115

GİRİŞ

Tarihte pek çok büyük medeniyete ev sahipliği yapmış Afrika, büyük devletlerin bölge üzerindeki politikaları nedeniyle dünyanın en az gelişmiş ülkelerinin en çok sayıda bulunduğu kıta haline gelmiştir. Açlık, hastalık, ilkelik, kölelik, fakirlik ve yoksulluk gibi nice olumsuz kavram ile birlikte anılan Afrika, ilk olarak 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti ve Portekiz mücadelesine sahne olmuştur. 19. yüzyılda Sanayi Devrimi neticesinde ortaya çıkan enerji, ham madde ve pazar arayışı ile Osmanlı-Portekiz rekabetinin yerini Avrupalı devletler arasında yaşanan sömürgecilik yarışı almıştır. 1885 Berlin Konferansı ile Afrika topraklarını kendi aralarında bölüşen sömürgeci güçlerin kararı üzerine Somali toprakları; İngiltere, Fransa, İtalya ve bölgesel bir güç olarak ortaya çıkan Etiyopya arasında paylaşılmıştır.

Afrika Boynuzu'nda Somali üzerinde sağlanacak kontrol, sömürge devletlerinin her biri için stratejik önem taşımıştır. Coğrafi konumu itibariyle Aden Körfezi, Bab-el Mandeb Boğazı, Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı'na hakim olan Somali, hem deniz ticareti, hem enerji sevkiyatı hem de Avrupa'nın sömürgeleriyle irtibatı açısından anlamlandırılmıştır. II. Dünya Savaşı döneminde de Somali üzerinde devam eden rekabet ve sömürge zihniyeti, 1949 Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararı ile resmi olarak son bulmuştur. Karar doğrultusunda Somali, 1960 yılında bağımsızlığını kazanmıştır.

İngiliz ve İtalyan Somali bölgelerinin birleşerek kurdukları Somali Devleti, Soğuk Savaş yıllarında bu kez Afrika'da ortaya çıkan ABD ve SSCB etkisi altına girmiş ve silahlandırma yarışına konu olmuştur. 1969 askeri darbesi ile iktidara gelen General Siad Barre karşıtı 1980'lerde ortaya çıkan muhalif hareketler sonucunda Somali'de 1991 yılında hükümet yıkılmıştır. Aynı dönemde Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla büyük güçlerin kıtaya ve Somali'ye karşı ilgisi azalmıştır. Ortaya çıkan konjonktürde Somali'de barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik yapılan barış gücü operasyonları ve müdahaleler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ardından bir müddet daha kendi kaderine terk edilen Somali, son yıllarda yeniden büyük devletlerin Afrika politikalarında yer bulmaya başlamıştır.

'Küresel Politikada Afrika ve Somali' başlığını taşıyan çalışmanın ilk bölümünde öncelikle bölgesel ve küresel güçlerin politikalarında Afrika'nın sahip olduğu rol üzerinde durulacaktır. İlgili devletlerin Afrika politikalarında ve kıtadaki rekabet ortamında Somali'ye dair gelişmeler; sömürgecilik dönemi, bağımsızlık dönemi ve son dönem olmak

üzere üç periyotta ele alınacaktır. Sömürge döneminden itibaren Avrupalı devletlerin Afrika politikaları, iki kutuplu dünya düzeninde SSCB ve ABD'nin kıtaya ilişkin politikaları, son yıllarda ekonomisiyle göz dolduran Çin'in Afrika'daki çalışmaları, Rusya ve Japonya'nın kıtadaki uygulamaları, Asya'nın ekonomisiyle öne çıkan ülkelerinden Hindistan'ın Afrika'daki faaliyetleri, bölgesel güç olma iddiasındaki Brezilya ve Türkiye'nin Afrika ve Somali politikaları mercek altına alınacaktır. Bu sayede Afrika'daki rekabet ortamında uluslararası konjonktür görülecek; Türkiye'nin Afrika ve Somali'deki rekabet ortamında hareket alanı değerlendirilecek; büyük güçlerin kıtaya ve Somali'ye yönelik politikalarının doğru okunması sağlanacaktır.

Ülkeler arasındaki ilişkilerin anlaşılabilmesi ve sağlıklı bir zeminde yürütülebilmesi açısından ilgili ülkede yaşanan sorunların tespiti önem taşımaktadır. Büyük güçlerin paylaşım mücadelesi sonucu Somali'nin içerisine sürüklendiği siyasi sorunlar, iç savaş ve devletsizlik, Somali'de yaşanan sorunlar bağlamında ele alınacak ilk konu olacaktır. İkinci olarak, geçmişte zenginlikleriyle anılan Afrika Boynuzu'nda Somali'nin nasıl açlığa, yoksulluğa ve kıtlığa sürüklendiği anlatılacaktır. Komşu ülkelerle yaşanan sorunlar, ülkenin içinde bulunduğu iç savaş ve kıtlık nedeniyle halkın göç etmesi ve ortaya çıkan mülteci problemi, hastalıklar, ilaç sıkıntısı, 9/11 olaylarının ardından dünyada değişen güvenlik algıları ve terörizm ile Somali kıyılarında yaşanan korsanlık eylemleri, ileriki kısımlarda tek tek ele alınacaktır. Söz konusu sorunların bilinmesi, Somali'de yaşanan krizin boyutunu gözler önüne serecek; sorunların çözümü kapsamında Türkiye'nin girişimlerinin öneminin daha iyi kavranmasını sağlayacak ve Türk tarafından yapılan sosyal yardımların her birinin Somalililer açısından taşıdığı değeri gösterecektir.

Türk dış politikasında son yıllarda görülen hareketlilik, Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerine de yansımış ve kıtaya olan ilişkilere gözle görülür bir ivme kazandırmıştır. Öncesinde Türkiye'nin dış politikasında geri planda kalmış ve değeri göz ardı edilmiş bir bölge olan Afrika, son dönemde dış politikada ortaya koyulan söylemlerin hayata geçirilmesiyle öne çıkmaya başlamıştır. Çok boyutlu / çok kulvarlı, özgüvene dayalı, vizyon odaklı, karşılıklı kazanç esasına dayanan politikalar geliştirilmiştir. Özellikle son 10 yıldır Türk dış politikasında gözlenen aktivizm, Afrika kıtası ile ilişkileri dış politikanın ayrılmaz bir parçası yapmıştır. Bu durum, Türkiye'nin kıta ülkeleriyle sıkı bir ilişki kurması gerekliliğini de beraberinde getirmiş; Afrika politikasında kıta ile ilişkilerde öne çıkan ülkelere biri de Somali olmuştur.

Küresel anlamda Afrika ve Somali'ye yönelik uygulamaya geçirilen politikalar ve yapılan değerlendirmeler ışığında tez çalışmasının ikinci bölümünde; Türkiye'nin Somali ile ilişkileri, öncelikle Osmanlı döneminden itibaren ele alınarak tarihsel bir perspektifle sunulacaktır. Ardından, Türkiye'nin Cumhuriyet dönemindeki Afrika politikası çerçevesinde Somali ile olan ilişkileri, uluslararası ortamda meydana gelen önemli gelişmeler etrafında anlatılacaktır. Türkiye-Afrika ilişkileri bağlamında Somali ile ikili ilişkilerin inceleneceği asıl dönem ise Türkiye'nin Afrika açılımı çerçevesinde çalışmada ayrıntılarıyla anlatılan son 15 yıl olacaktır.

1998 Afrika'ya Açılım Eylem Planı çerçevesinde yeni bir şekle bürünen Afrika ile ilişkiler; siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda ikinci bölümde ayrı ayrı irdelenecektir. Afrika ve Somali ile Türkiye'nin son dönemdeki ilişkileri anlatılırken Türk dış politikasında son yıllarda öne çıkan birtakım konseptlerden yararlanılarak ilişkilere kavramsal bir çerçeve çizilecektir. Bölgesel güç, küresel aktör ve ekonomik alanda güçlü bir devlet olma hedefleriyle Türkiye'nin Afrika ve Somali ile ilişkileri arasında bir bağ kurulacaktır. Kurulacak bu bağ, değerlerin ve çıkarların uzlaştığı dış politika anlayışında liberal ve konstrüktivist bir temelde şekillendirilecektir. Bu temelde sosyal yardımların bir yumuşak güç unsuru olarak Türkiye'nin hedeflerine ulaşmasında nasıl bir rol oynadığı / oynayabileceği üzerinde durulacak, ancak yapılan yardımların özündeki insani boyuttan uzaklaşmayacaktır.

İlk iki bölümde öne çıkan tüm boyutlarıyla niteliksel çerçevede anlatılacak Türkiye-Somali ilişkileri, üçüncü bölümde sayısal bir yöntem ile çalışılarak önceki bölümlerde yapılan değerlendirmelerin ölçülmesi sağlanacaktır. Bu bölümde, Türkiye-Afrika ilişkileri bağlamında Somali ile ilişkiler, dış politika analizinde son 20 yıldır yurt dışında pek çok projede kullanılan ancak Türkiye'de Uluslararası İlişkiler disiplinde yeni yeni çalışılan olay veri yöntemi kullanılarak analiz edilecektir. Bu kapsamda öncelikle 'olay veri' metodu hakkında bilgi verilecek; dünyada olay veri yönteminin kullanım alanlarından bahsedilecek ve olay veri yönteminin Türkiye-Somali arasındaki ilişkilerin ölçülmesinde nasıl kullanıldığı teknik detaylarıyla adım adım verilecektir. Böylelikle son dönemde Afrika ile ilgili politikaların hız kazandığı bir ortamda bölge ülkeleriyle Türkiye'nin ilişkilerine yönelik doğru analizler yapılabilecek; ilişkilerdeki değişim süreci doğru okunabilecek; son dönemdeki Türkiye-Somali ilişkilerini çatışma ve işbirliği bağlamında anlamlandırmak ve ikili ilişkilerin olumlu veya olumsuz yönde değişimini sayısal verilerle

gözlemek mümkün olacaktır. Türkiye'nin son yıllarda dış politikasında öne çıkardığı yumuşak güç unsurlarının Afrika ve Somali politikalarına yansımaları, olay veri yöntemi kullanılarak yapılacak analizlerde büyük ölçüde sözlü ve fiziki işbirliği anlamında yer bulacak ve analizler yardımıyla Türkiye'nin Afrika politikası daha sağlam bir zeminde ilerleme imkanına kavuşacaktır.

Çalışmada, Türkiye'nin Afrika politikası bağlamında Somali ile ilişkilerinin ele alınması; Türkiye'de tez ve eser bağlamında derinlemesine çalışılmamış bir ülke ve bu ülke ile Türkiye arasındaki ilişkiler üzerinde kapsamlı incelemeler yapılmasına olanak tanıyacaktır. İncelemeler ışığında yapılacak değerlendirmeler, olay veri ve istatistiksel yöntemlerle ölçülerek ilişkilere daha geçerli, güvenilir, sade ve bütüncül bir açıklama getirilecektir. Türkiye'de sayısal metodların genel olarak sosyal bilimlerde kullanılmadığı ya da anket çalışmalarıyla sınırlı kaldığı bir ortamda olay veri yöntemiyle bütüncül olarak ele alınacak Türkiye-Somali ilişkilerine dair bu çalışma, dış politika analizine özgün ve yenilikçi bir boyut getirecek; bu çerçevede Türkçe hazırlanmış ilk kaynaklar arasında yer alarak alanındaki akademik çalışmalara katkı sunma şansına sahip olacaktır.

Tez çalışmasında Türkiye'nin Afrika ve Somali ile ilişkileri pek çok Türkçe ve yabancı kaynaktan yararlanılarak ele alınacaktır. Kaynakçanın zenginliği, daha objektif değerlendirmeler yapılmasına olanak tanıyacaktır. Tez metni teslim edilmeden önce çalışmada kullanılan internet kaynaklarına tek tek ulaşılarak ilgili internet adreslerine erişim teyit edilecektir.

BÖLÜM I

KÜRESEL POLİTİKADA AFRIKA VE SOMALİ

Sanayileşme devrinde hammadde ve pazar arayışı içerisindeki devletler, ‘medeniyet götürmek’ için gittikleri Afrika’yı sömürgeleştirerek kıtada günümüze dek devam eden sorun ve çatışmalara ortam hazırlamıştır. Köle ticareti ile insanları, sanayileşme dönemi ile toprakları Avrupalılarca sömürülen Afrika kıtası; Soğuk Savaş yıllarında Sovyet Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri’nin birbirlerine üstünlük sağlama ve kendi ideolojilerinden taraf yönetimler kurma mücadelesine konu olmuştur. Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından ise büyük devletlerce Afrika kıtası bir müddet göz ardı edilmiş; kıtada bağımsızlığını kazanan ülkeler, sömürge yönetimlerden devraldıkları topraklar üzerinde pek çok sorunla baş başa bırakılmıştır. Söz konusu durum; Avrupa, ABD ve Rusya’nın yanında son yıllarda Çin, Hindistan, Brezilya, Japonya ve Türkiye tarafından kıtaya yönelik politikalar üretilen ve uygulamaya konulan döneme dek geçerliliğini sürdürmüş ve ‘yeni sömürgecilik’ tartışmaları içerisinde Afrika’da yeni bir rekabet ortamı doğmuştur.

Afrika kıtasına yönelik politikalar üretilirken, dünya ticaretinin ve enerji transferinin önemli geçiş noktalarından birinde yer alan ve büyük devletlerin güç mücadelesinde stratejik bir anlam taşıyan Afrika Boynuzu ülkelerine özel bir önem verilmiştir. Afrika Boynuzu ülkelerinden Somali, sahip olduğu jeopolitik konumu ve büyük güçlerin ilgisini çekecek diğer birtakım özellikleriyle bölgesel ve küresel aktörlerin politikalarında öne çıkan ülkelerden biri olmuştur.

1.1.Batı Sömürgeciliği ve Bağımsızlık Sürecinde Somali

‘Afrika’nın Kapaşılması (The Scramble for Africa)’ olarak adlandırılan 1880’lerden 1914’e kadar olan dönemde, Alman İmparatoru Bismarck’ın öncülüğünde gerçekleştirilen 1885 yılındaki Berlin Konferansı’nda Avrupa’daki güç dengelerini bozmadan Afrika’nın ele geçirilmesi ve fiilen paylaşılması yarışı başlamıştır.¹ Berlin Konferansı’ndan sonraki 5 sene boyunca Avrupa devletleri, Afrika topraklarının kontrolü amacıyla kendi aralarında ikili anlaşmalar yapmıştır.² Avrupa’yı sömürgeciliğe iten faktör genel anlamda siyasi ve

¹ Liebe African (Sevgili Afrikalı) ve Fransa. <<http://www.pressmedya.com/manset/13097/liebe-africansevgili-afrikali-ve-fransa.html>> (21.05.2013)

² Ieuan Griffiths, “The Scramble for Africa: Inherited Political Boundaries”, *The Geographical Journal*, Vol: 152, No: 2, July 1986, s. 204.

ekonomik olmuş; 1870'lerden sonra gelişen endüstri ile ortaya çıkan hammadde ihtiyacı ve Avrupa ülkelerindeki üretim fazlası dolayısıyla artan pazar ihtiyacı, Afrika sömürgeciliğinde söz konusu faktörler arasında önemli yer tutmuştur.³

19. ve 20. yüzyılda sömürgeciliğin en etkili yollarından biri demiryolu olmuş; 1890-1913 yılları arasında Afrika'da demiryolu artışı % 270 oranında gerçekleşmiştir.⁴ Ayrıca, endüstrileşme ile birlikte Avrupalı devletler açısından büyük oranda enerji ihtiyacı ve enerji kaynakları üzerinde yeni mücadeleler ortaya çıkmıştır. 1800 yılında Avrupa'nın kömür üretimi sadece 15 ton iken 1913'te 1.2 milyar tona yükselmesi, aynı çerçevede 1890'da dünya petrol üretimi 10 milyon ton iken 1913'te yaklaşık 53 milyon ton olması; sanayileşme hareketlerinin getirdiği enerji ihtiyacının önemli bir göstergesi olmuştur.⁵

Avrupalı devletlerce Afrika kıtasında I. Dünya Savaşı sürecine dek Habeşistan (Etiyopya) ve Liberya dışında sömürgeleştirilmemiş bölge kalmamış ve Berlin Konferansı'ndan yaklaşık 30 yıl sonra Avrupa ülkelerinin çıkarları doğrultusunda Afrika ülkelerinin siyasi sınırları çizilmiştir.⁶ Kıtadaki sömürgecilik faaliyetleri kapsamında sınırları Avrupalılar tarafından çizilen Somali toprakları da büyük güçler arasında paylaşılmış; ayrıca Batılı güçler yanında Afrika Boynuzu'nda emperyalist emellere sahip olan ve bölgesel bir güç olarak ortaya çıkan Etiyopya da Somali'nin paylaşım mücadelesine katılmıştır.⁷ Böylece Afrika'nın sömürgeleştirilmesi politikasında Somali; İtalya yönetimine bırakılan güney Somali, Britanya yönetimine verilen kuzey Somali (Somaliland), Kenya'nın Britanya kontrolündeki kuzeyi NFD (Northern Frontier District / Kuzey Sınır Bölgesi), Etiyopya yönetimine bırakılan Ogaden bölgesi ve Fransız kontrolüne geçen Cibuti olmak üzere 5 farklı yönetime ayrılarak kolonileştirilmiştir.⁸

Afrika Boynuzu, Doğu Afrika ve Sahra-altı Afrika gibi çeşitli isimlerle anılan bölgede yer alan Somali toprakları üzerinde sağlanan kontrol, Somali'nin coğrafi konumu itibarıyla sömürgeci devletler açısından önem arz etmiştir. Doğu Afrika'da Somali; kuzeyden Kızıldeniz'in güney girişine, Aden Körfezi'nden Yemen'in güney sahillerine ve Hint Okyanusu sahillerinden Kenya'nın güneyine kadar uzanan kıyılara sahip olması

³ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, Cilt: 1, s. 52.

⁴ Ibid, s. 53.

⁵ Ibid, s. 52.

⁶ Ieuan Griffiths, "The Scramble for ...", s. 204.

⁷ Said S. Samatar, "Historical Setting", *Somalia: A Country Study*, Federal Research Division, (der. Helen Chapin Metz), (içinde) 1993, s. 11.

⁸ Ioan M. Lewis, *A Modern History of Somalia: Nation and State in the Horn of Africa*, Boulder: Westview Press, 1988.

dolayısıyla dünya deniz ticareti için stratejik bir konumda yer almıştır. Hem Aden Körfezi'ne, hem Kızıldeniz'in girişine, hem de Bab-el Mendeb Boğazı'na hakim bir noktada bulunması, sömürgeleştirme politikalarında Somali'ye ayrıcalıklı bir değer verilmesini sağlamıştır.⁹

Bab-el Mendeb Boğazı'nı ele geçirmek amacıyla Avrupalı devletler 16. yüzyıldan itibaren yarış içerisine girmiş; özellikle Portekizler Osmanlı Devleti ile uzun süre bu konuda mücadele etmiş ve 19. yüzyılın başından itibaren bölgeye yönelik ilgi, sömürgeciliğin Afrika kıtasında yayılmaya başlamasıyla daha da artmıştır.¹⁰ Osmanlı Devleti'nin Bab-el Mendeb ve civarını idaresinde tutma isteği sömürgecilikle ilişkilendirilmemiş; kutsal topraklar Mekke ve Medine'ye Kızıldeniz üzerinden gelebilecek olası saldırıların önüne geçilmesi amacıyla bölgenin kontrol altında tutulması düşüncesi benimsenmiş ancak bölge üzerinde Osmanlı kontrolü 19. yüzyılda zayıflamıştır.¹¹

1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılması sonucunda Kızıldeniz kıyıları büyük önem kazanmış; Avrupalı sömürgeci devletler Kızıldeniz'in Afrika sahillerine el atmıştır. Artan bu önem ile Somali kıyıları itibar kazanmış; İngiltere, Fransa ve İtalya'nın çıkarları çerçevesinde ülke toprakları paylaşılmıştır.¹² Süveyş Kanalı'nın açılışı, Avrupa sömürgeciliğinin Kızıldeniz yoluyla Sahra-altı Afrika, Hindistan ve Uzak Doğu'ya erişimini sağladığında, Aden Körfezi'ne kadar uzanan Somali toprakları sömürgeci güçler için stratejik bir önem arz etmiş ve kanal üzerinde sağlanacak kontrol, iktisadi bir kudret olarak değerlendirilmiştir.¹³ Süveyş Kanalı, daha önce Batı ile Doğu arasında Ümit Burnu üzerinden yapılan ticaretin mesafe, süre ve masrafını azaltmıştır.¹⁴ Süveyş Kanalı üzerinden gerçekleştirilen ticaret rotası yanında; Afrika, Asya ve Arap Yarımadası'nın birbirine bağlandığı bölgede ve Basra Körfezi'nden Avrupa ülkelerine uzanan enerji koridoru üzerinde yer alması¹⁵ dolayısıyla Afrika Boynuzu ülkelerinin ve Somali'nin jeopolitik ve stratejik önemi 19. yüzyıldan itibaren artmıştır.

⁹ Fuad Ferhavi, "Somali Krizi: Coğrafyanın Kaderi". <<http://www.usakanalist.com/detail.php?id=333>> (20.05.2013)

¹⁰ Ahmet Kavas, "Doğu Afrika Sahilinde Osmanlı Hakimiyeti: Kuzey Somali'de Zeyla İskelesinin Konumu", *İslam Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5, 2001, s. 116.

¹¹ Ahmet Kavas, "Doğu Afrika Sahilinde Osmanlı ...", s. 111.

¹² Abdurrahman Çaycı, *Büyük Sahra'da Türk-Fransız Rekabeti*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995, s. 105.

¹³ Danyal Bediz, "Süveyş Kanalı'nın Önemi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2012, s. 342-343.

¹⁴ Hüseyin Işık, "Irak-İran Savaşı'nın Denizlerdeki Görüntüsü ve Ortadoğu'daki Petrol Trafikinin Geleceği", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı: 294, Ankara 1984, s. 63.

¹⁵ Süreyya Gürsu, "Dünyanın En Mühim Geçidi Süveyş Kanalı", *Deniz*, Cilt: 4, Sayı: 65, 1960, s. 23.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın zengin hidrokarbon rezervleri yanında uluslararası pazarlara yaptığı petrol, petrol ürünleri ve sıvılaştırılmış doğalgaz sevkiyatının küresel ölçekte taşıdığı değer ve bu kapsamda dünya petrol sevkiyatının % 65'inin deniz yolları aracılığıyla gerçekleştirildiği düşünüldüğünde, bölgenin büyük devletler için enerji arz güvenliği kapsamında sahip olduğu nitelikler daha net anlam ifade etmektedir.¹⁶ Somali, Basra Körfezi'nden çıkan petrolün Hürmüz Boğazı, Umman Denizi, Bab-el Mendeb Boğazı, Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı rotasını takip ederek Avrupa'ya ulaştırılması noktasında enerji kaynaklarına erişim ve sevk güzergahının güvenliği açısından dikkat çekici bir özellik taşımaktadır.

İngiltere açısından Somali üzerinde sağlanacak kontrol, Britanya'nın Doğu Afrika'daki faaliyetleri kapsamında Kızıldeniz'in öneminin artması; Süveyş Kanalı'nın açılması, Britanya sömürgesi Hindistan'ın savunulması ve Aden'deki donanmanın güvenliği ile ihtiyaçlarının karşılanması hususlarında önem kazanmış ve ilk olarak 1884 yılında Somali'nin kuzey kıyılarında İngiliz işgali başlamıştır.¹⁷ İngiltere tarafından Mısır topraklarından çıkarılan Fransızlar, Hindçin (Indochina) kolonileri ile bağlarının güçlendirilmesi amacıyla Kızıldeniz kıyılarında bir kömür ikmal istasyonu kurmak ve İngiltere'nin Kahire ve Cape kolonileri arasındaki bağlantıyı kesmek amacıyla Somali üzerinde hakimiyet sağlamak istemiş; o dönemde Somali toprakları içerisinde yer alan Cibuti üzerinde egemenlik kurmuştur. Birliğini 19. yüzyılın sonlarına doğru tamamlayan İtalya ise, katıldığı sömürgecilik yarışında Somali'nin güneyini işgal etmiştir.¹⁸ Avrupalı güçlerin aldığı bölgeler dışında Kenya ve Etiyopya'ya bırakılan bölgeler de paylaşılnca Somali topraklarının sömürgeleştirilmesi işlemi tamamlanmış; Somali halkı beş farklı bölgeye ayrılan toprakları üzerinde sömürgeciliği yaşamak durumunda kalmıştır.

Bir yandan sömürgecilik faaliyetleri devam ederken diğer yandan Somali'de sömürgecilik karşıtı faaliyetler ortaya çıkmıştır. Somali'nin kontrolü noktasında Mehdi Hareketi kapsamında 1895'te bağımsızlık için Muhammed Abdullah Hassan (Deli Molla) liderliğinde sömürgeci güçlere karşı mücadele başlatılmıştır.¹⁹ Ancak Deli Molla'nın

¹⁶ Cenk Sevim, "Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği", *Journal of Yasar University*, Vol: 26, No: 7, 2012, s. 4384-4387.

¹⁷ Said S. Samatar, "Historical Setting ...", s. 10.

¹⁸ Ibid, s. 11.

¹⁹ Robert H. Less, "The 'Mad Mullah' and Northern Somalia", *The Journal of African History*, Vol: 5, No: 3, 1964, s. 416.

ölümü ile birlikte, Somali toprakları üzerinde sömürgeci güçlerin kendi aralarındaki rekabet dışında hiçbir engel kalmamıştır.²⁰

Somali toprakları üzerindeki rekabet, II. Dünya Savaşı yıllarında da devam etmiştir. Mussolini 1936'da Etiyopya'yı işgal ederek Eritre ve İtalyan Somali'si ile birleştirmiş ve 'İtalyan Doğu Afrikası' adı altında yeni bir yapılanma kurmuştur. Ancak bu durum uzun sürmemiş; İngiltere, 1941 yılında Fransız kontrolü altındaki Cibuti dışında tüm Somali'yi kontrol altına almayı başarmış ve Somali'de askeri bir yönetim kurmuştur.²¹ 1941'den 1949'a kadar süren askeri yönetim döneminde İngiltere, önceki sömürge güçlerine kıyasla Somali'de pek çok sosyal ve siyasi gelişmeye ortam hazırlamıştır.²²

1940'lı yıllarda İngiltere tarafından Somali topraklarının tamamının tek bayrak altında toplanması düşüncesi ortaya atılmış; bu düşünce Somalililer arasında geniş kabul görmüştür. İngiltere'nin desteğiyle 1943 yılında Somali'nin ilk modern siyasi partisi olarak kurulan SYL (Somali Youth League / Somali Gençlik Ligi), sömürgeciliğe karşı çıkarak tüm Somalililerin aynı devlet çatısı altında birleştirilmesi için mücadeleye başlamıştır.²³ SYL dışında kuzey Somali'de 1930'lardan itibaren varlığını sürdüren SNL (Somali National League / Somali Ulusal Ligi); USP (United Somali Party / Birleşik Somali Partisi), HDM (Hizbiya Digil Mirifle / Digil Mirifle Partisi), Benadir Gençlik Birliği gibi Somali siyasi hayatında yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde partiler ortaya çıkmış; her bir parti, temsil ettiği kabilenin ya da kabilelerin çıkarlarını mücadelelerinde önde tutmuştur.²⁴

1945 yılında gerçekleştirilen Postdam Konferansı'nda Somali topraklarının geleceği, II. Dünya Savaşı'nın galip devletleri olan ABD, Fransa, İngiltere ve Rusya'dan oluşan konseyin kararına bırakılmıştır. Somali konusunda söz konusu devletlerin anlaşmaya varamaması dolayısıyla Kasım 1949'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Somali konusunda oylama yapılmış ve Somali'nin güneyinin on yıl süreyle İtalyan vesayeti altında kalması; bu süre boyunca Somali'deki eğitim sisteminin, siyasi yapının, kamu hizmetlerinin, dış ilişkilerin, ekonomik ve mali altyapının, insan hak ve

²⁰ Hary A. Gailey, *History of Africa from 1800 to Present*, New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1972, s. 226.

²¹ Ibid, s. 229.

²² Said S. Samatar, "Historical Setting ...", s. 16.

²³ Ioan M. Lewis, *Understanding Somalia and Somaliland: Culture, History, Society*, London: Hurst & Company, 2009, s. 32.

²⁴ A. A. Castagno, "Somalia Republic", *Political Parties and National Integration in Tropical Africa*, (ed. James s. Coleman, Carl G. Rosberg), Berkeley: University of California Press, (içinde) 1966, s. 526.

özgürlüklerinin geliştirilmesi konusunda İtalya'nın Somali'ye destek olması; sonrasında ise en geç 1960 yılında Somali'ye bağımsızlığının verilmesi kararlaştırılmıştır.²⁵

1.2. Bağımsızlık Sonrasında Somali

Afrika'da Avrupa sömürgeciliği resmi olarak 1880'lerdeki Afrika yarışı ile başlamış ve 1950'ler ile 60'lardaki Afrika devletlerinin bağımsızlık hareketleri süresince devam etmiştir.²⁶ Söz konusu bağımsızlık hareketleri kapsamında İngiliz ve İtalyan kontrolündeki Somali toprakları birleşmiş ve böylece 1 Temmuz 1960'da bağımsız Somali Cumhuriyeti resmen kurulmuştur. Aden Abdullah Osman Daar Somali'nin ilk cumhurbaşkanı olarak atanmış; Shermaarke ise Hawiye kabilesini temsil eden SYL ağırlıklı olmak üzere kuzey Somali'de Isaaq kabilesini temsilen SNL ve Dir ile Darood kabilelerini temsilen USP destekli koalisyon hükümetini kurarak demokratik devletin ilk başbakanı olmuştur.²⁷

İngiliz ve İtalyan sömürgesindeki Somali topraklarının birleşerek kurduğu Somali devleti; sömürge döneminde iki ayrı yönetimde görülen farklı yasal, idari, siyasi sistemlerin, eğitim sistemlerinin, farklı prosedürlerin ve farklı dillerin ortak noktada buluşturulması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda kuzeyde ve güneydeki farklı kabilelerin temsil ettiği partiler arasında bir güç mücadelesi doğmuş; sömürge döneminin parçalı yapısının getirdiği olumsuzluklar, yeni kurulan Somali devleti için önemli bir sorun teşkil etmiştir.²⁸

Somali topraklarının sömürge döneminde beş farklı yönetime bölünmüş yapısı, devletin kuruluşundan sonra siyasi yapıda Pan-Somalizm fikrini öne çıkarmıştır. 'Birleşik ve Büyük Somali' idealini temsil eden Pan-Somalizm; Somali'nin mavi zemin üzerine ortada beş köşeli beyaz yıldızı bulunan bayrağında ifade bulmuştur. Afrika'nın özgürlüğünü simgeleyen beyaz yıldızın her bir köşesi; sömürge dönemindeki İtalyan Somali'si, Fransız Somali'si, İngiliz Somali'si, Kenya'nın kuzeyi ve Etiyopya'nın Ogaden bölgesi olmak üzere 'Büyük Somali' idealinin beş parçasını yansıtacak şekilde

²⁵ Christiane E. Philipp, "Somalia – A Very Special Case", *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, (ed. A. Von Bogdandy, R. Wolfrum), Vol: 9, (içinde) 2005, s. 520. Bknz: A/RES/289 (IV), 21 Kasım 1949 ve The Trusteeship Agreement, A/RES/442 (V), 2 Eylül 1950.

²⁶ Garth Andrew Myers, "Intellectual of Empire: Eric Dutton and Hegemony in British Africa", *Annals of the Association of American Geographers*, Vol: 88, No: 1, Mart 1988, s. 1.

²⁷ Said S. Samatar, "Historical Setting ...", s. 26; Christiane E. Philipp, "Somalia – A Very ...", s. 521.

²⁸ Ibid, s. 27.

tasarlanmıştır.²⁹ Somali siyasi hayatında baskın rol oynayan söz konusu irredentist düşünceler, komşu ülkelerle ilişkilerin bozulmasına ve hatta Etiyopya ile Ogaden Savaşı'nın yaşanmasına yol açmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan iki kutuplu dünya düzeni neticesinde, Avrupa devletlerinin resmi olarak sömürge yönetimlerine son verdiği Afrika kıtasında Sovyet Rusya ve ABD etkisi göze çarpmaya başlamıştır. Kıtanın SSCB ve ABD etkisi altına girmesiyle iki süper güç, uluslararası sistemde ortaya çıkan dengeyi kendi lehlerine çevirmek amacıyla Somali'de silahlandırma politikalarına ağırlık vermiş; bu durum, Soğuk Savaş'ın sona erdiği ve Sovyetler Birliği'nin dağıldığı 1990'ların başına dek devam etmiştir.³⁰ Böylece Avrupa sömürgeciliğinin izlerinden kurtulmaya çalışan Somali, küresel politikada meydana gelen gelişmelerle yeniden büyük devletlerin politikalarına hizmet edecek bir rol üstlenmiştir.

Sömürge döneminin etkisi, ülkenin sosyal yapısının en temel özelliklerinden biri olan kabilecilik anlayışı, kurulan partilerin ulusal çıkarlardan çok temsil ettiği kabilelerin çıkarlarına dayalı politikalar üretmesi ve dış güçlerin müdahaleleri; Somali'de 1969 yılında General Siad Barre tarafından yönetime el konulmasına ve demokratik düzenin sona ermesine ortam hazırlamıştır. General Barre döneminde Somali, Soğuk Savaş yıllarında Afrika'nın genel olarak maruz kaldığı ABD ile SSCB politikalarının etkisinin açıkça görüldüğü bölgelerden biri olmuştur. Barre iktidarının ilk yıllarında Somali'de Doğu Bloku'nun izleri görülürken Sovyet Rusya'nın Ogaden Savaşı'nda Etiyopya tarafında yer almasıyla dengeler değişmiş ve Somali topraklarında bu kez de ABD hakimiyeti gözlenmiştir.³¹

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle 1990'lı yıllarda büyük güçlerin Afrika Boynuzu siyasetinde eskiye nazaran belirgin bir fark yaşanmıştır. Bu dönemde ABD ve Rusya, bölgedeki çatışmalardan kendini uzak tutmuş; Somali ve Etiyopya'da diktatörlüklerin yıkılmasına sessiz kalmıştır. ABD öncülüğündeki uluslararası toplum, 1992-1995 yılları arasındaki Somali'ye gerçekleştirilen insani müdahale ve barış gücü operasyonları dışında bölgeden uzak kalmış; söz konusu ülkelerin çatışma ve iç sorunlarını kendi içlerinde

²⁹ Leo Silberman, "Change and Conflict in the Horn of Africa", *Foreign Affairs*, Vol: 37, No: 4, July 1959, s. 653.

³⁰ İbrahim Okur, *Afrika Zengin Ama Yoksul*, Okursoy Kitapları, İstanbul 2009, s. 180-186.

³¹ Çevik Bir, *Somali'ye Bir Umut*, Sabah Kitapları, İstanbul 1999, s. 88.

çözmelerini beklemiştir.³² Ancak Somali'de 1991'de yıkılan devlet düzeni, ülkede meydana gelen diğer siyasi, ekonomik ve toplumsal sorunlarla birleşince büyük devletlerin beklentilerinden çok daha öte bir durum ortaya çıkmış; biriken sorunlar neticesinde Somali'de durum, içinden çıkılmaz bir hal almıştır.

1.3. Küresel Ortamda Son Dönem Gelişmeler ve Somali

Soğuk Savaş'ın ardından bir müddet göz ardı edilen Afrika kıtası ve devletlerin Afrika politikaları içerisinde Somali, son yıllarda yeniden önem kazanmaya başlamıştır. Küresel politika ve ekonomik sistemde ortaya çıkan birtakım gelişmeler, Somali'nin sahip olduğu stratejik konumun önemini sürdürmesi, bölgede meydana gelen değişimler ve küreselleşmenin hız kazandığı günümüzde bir bölgede yaşanan sorunun dünyanın diğer bölgelerini etkileme ihtimalinin artması çerçevesinde uluslararası toplum tarafından Somali'de yaşanan sorunlara çözüm aranmıştır. Ülkede düzen ve istikrarın sağlanması amacıyla bölgesel ve küresel çapta girişimlerde bulunularak Somali üzerine politikalar uygulamaya geçirilmiştir. Söz konusu politikalar arasında enerji güvenliği, uluslararası terörizm ve ekonomik gelişmeler yanında insani yardım boyutu önemli bir yer tutmuştur.

Enerji güvenliği kapsamında günümüz deniz trafiğinin stratejik olarak nitelenen ve herhangi bir nedenle kopması halinde küresel enerji güvenliğine büyük zarar verecek 6 düğüm noktası olduğu kabul edilmiş ve bu düğüm noktaları, Hürmüz Boğazı, Malakka Boğazı, Süveyş Kanalı, Bab-el Mendeb Boğazı, İstanbul-Çanakkale Boğazları ve Panama Kanalı olarak sayılmıştır.³³ Bab-el Mendeb Boğazı'ndaki günlük ham petrol hareketliliği ortalama 3.3 milyon varil civarında gerçekleşirken Boğaz'dan yılda yaklaşık 20 bin gemi geçişi olduğu görülmüştür.³⁴ Geçmişten günümüze Süveyş Kanalı ve Bab-el Mendeb Boğazı'nın dünya ticareti ve enerji sevkiyatı açısından önemini koruması, Somali'nin sahip olduğu jeopolitik ve stratejik öneminin korunmasıyla büyük oranda paralellik göstermiştir. Süveyş Kanalı ve Bab-el Mendeb Boğazı rotası izlenerek gerçekleştirilen petrol sevkiyatının önemli geçiş noktaları üzerinde yer alan Somali, enerji güvenliği açısından anlam yüklenen ülkelerden biri olmuştur.

³² Carlene J. Edie, *Politics in Africa: A New Beginning*, Wadsworth Publishing Co Inc., 2002, s. 151.

³³ Cenk Sevim, "Küresel Enerji Jeopolitiği ...", s. 4388.

³⁴ Cem Gürdeniz, "Deniz Güvenliğinin Enerji Arz Güvenliği Üzerindeki Rolü", Enerji Güvenliğinde Ortak Çözüm Arayışları Sempozyumu, İstanbul 2009. Süveyş Kanalı İstatistikleri için Bknz: <<http://www.suezcanal.gov.eg/TRstat.aspx?reportId=6>> (26.05.2013)

Devletlerin politikalarında enerji koridoru coğrafyasını kontrol altında bulundurmak kadar enerji kaynaklarına sahip ülkeler üzerinde sağlanacak kontrol de önem taşımış ve enerji güvenliğinin diğer ayağını oluşturmuştur. Somali, hem enerji sevkiyatı açısından önemli bir geçiş yolu üzerinde yer almış; hem de birtakım değerli maden ve enerji kaynaklarını topraklarında bulundurduğu tespit edilmiştir. Bakır, alçıtaşı, demir cevheri, manganez, tuz, kalay, uranyum yatakları ve hidrokarbon rezervleri Somali'nin başlıca yer altı kaynaklarından olmuş; ülke topraklarında lületaşı, kuvars ve alüminyum taşı gibi madenlere rastlanmıştır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Dünya Bankası'nın 1991 yılında yaptığı çalışmalarda, Somali'nin kuzey bölgelerinde zengin petrol ve doğalgaz yatakları bulunduğu dair birtakım bulgular ortaya koyulmuş;³⁵ bu kapsamda son yıllarda Somali'nin kuzey bölgelerinde petrol arama çalışmaları başlatılmıştır. Ancak Afrika kıtasındaki diğer pek çok ülke gibi Somali de zengin yer altı kaynaklarını kullanabilecek uygun politika ve destekleyici altyapıdan yoksun bir ülke olmuş; farklı kabileler ve gruplar, doğal kaynaklar üzerinde kendi gayri resmi politikalarıyla söz sahibi olma mücadelesi içine girmiştir.³⁶ Ülke içerisindeki grupların kaynaklar üzerindeki hak iddiaları ve yabancı güçlerin uluslararası sahada kaynakların paylaşımı ve nüfuzu üzerinden politikalar yürütmesi dolayısıyla Somali'nin sahip olduğu doğal kaynaklar iç ve dış çekişmelere sahne olmuştur.³⁷ Somali'de henüz çıkarılmamış olmasına rağmen potansiyel yeraltı kaynakları bile büyük güçlerin ülkeye yönelik politikalarında ve rekabet ortamında belirgin bir yer edinmiştir.

Enerji sevkiyatı ve enerji kaynakları açısından öne çıkmasının yanında Somali, geçmişte olduğu gibi günümüzde de ülkelerin ticari ve ekonomik faaliyetlerinde önemli bir geçiş noktasında yer almıştır. Somali topraklarında ve denizlerinde sağlanacak düzen ve istikrar, uluslararası ticaret hattının güvenliği açısından bölgesel ve küresel bağlamda önem taşımıştır. Doğu Afrika kıyılarında ve Somali açıklarında son yıllarda ortaya çıkan korsanlık faaliyetlerine karşı bölgedeki deniz ticaretinin güvenliğinin sağlanması amacıyla AB, ABD, Rusya, Çin ve Türkiye'nin de aralarında bulunduğu deniz gücü oluşturularak bölgeye operasyonlar düzenlenmiştir.

³⁵ *Somalia: A Country Study* ..., s. xxi.

³⁶ Ibrahim Farah, Abdirashid Hussein, Jeremy Lind, "Deegan, Politics and War in Somalia", *Scarcity and Surfeit: The Echology of Africa's Conflicts*, (ed. Jeremy Lind, Kathryn Sturman), African Centre for Technology Studies and Institute for Security Studies, 2002, s. 335.

³⁷ Namütenasip Bir İhtimal.<<http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-4946/namutenasip-bir-ihhtimal.html>> (26.05.2013)

1.3.1. Afrika ve Somali’de Amerika Birleşik Devletleri Varlığı

ABD’nin 11 Eylül sonrası Afrika politikasında kıtaya terörle mücadele ve Ortadoğu petrollerine alternatif arayışı açısından bakıldığı ve 1990’lı yıllarda kıtaya yönelik izlenen mesafeli, dolaylı ve koşullu yaklaşımın son yıllarda terk edildiği görülmüştür.³⁸ Güvenlik odaklı bakış açısında (security-driven approach) ABD, başarısız ve zayıf devletlerin terörü besleyen bir ortam hazırladığı anlayışıyla hareket etmiş ve terörle mücadelede sınırlarını genişleterek söz konusu ülkeleri potansiyel tehdit olarak ele almıştır.³⁹ Somali’ye son yıllarda gerçekleştirilen ABD müdahaleleri ve AFRICOM (The United States Africa Command / ABD Afrika Komutanlığı) öncülüğünde yürütülen askeri faaliyetler bu kapsamda değerlendirilmiştir. Somali’de son yıllarda uluslararası toplum tarafından desteklenen Geçici Federal Hükümet (GFH) karşıtı bir hareket olarak ortaya çıkan İslam Mahkemeleri Birliği (İMB), İslami bir yönetimin Somali’de kurulmasını kendisine tehdit olarak algılayan Etiyopya ve İMB’nin Somali’de El-Kaide bağlantılı bir rejim kurmayı hedeflediği iddiasıyla ABD tarafından 2006’da Somali’ye düzenlenen operasyonla dağıtılmıştır. Bu kapsamda Etiyopya, 2009 yılına dek ülkede geçici hükümeti desteklemek üzere asker bulundurmıştır.⁴⁰

Güvenlik anlayışı dışında ABD’nin Afrika politikasında enerji kaynak ve koridorlarının güvence altına alınması çabası görülmüştür. Nitekim ABD Dışişleri Bakanlığı danışmanı Peter Pham, Afrika’daki yeni ABD askeri varlığına ve AFRICOM’un kuruluşuna ilişkin asıl hedefin, Afrika’daki hidrokarbon ve diğer stratejik kaynaklara erişimin sağlanması ve bu zenginliklerin Hindistan, Çin, Japonya ve Rusya gibi diğer ülkelere karşı korunması ile bu ülkelerin tekeli ele geçirmesi ya da ayrıcalık elde etmesini önlemek olduğunu belirtmiştir.⁴¹ AFRICOM’un kuruluş amacını Sedat Laçiner; ABD’nin petrol ve doğalgaz ulaşımının sağlanması, İslamcı şiddet gruplarının etkisiz hale getirilmesi ve Afrika ülkelerinin dönüştürülmesi şeklinde değerlendirmiştir.⁴²

³⁸ Aylin Şeker Görener, “ABD’nin Terör ve Petrol Eksenli Afrika Politikası”, *Stratejik Analiz*, Temmuz 2008, s. 45.

³⁹ Adekeye Adebajo, “Africa and America in an Age of Terror”, *Journal of Asian and African Studies*, Vol: 38, No: 2-3, 2003, s. 175-191.

⁴⁰ Mehmet Öztürk, “Somali: Afrika Boynuzu’nun İstikrarsız Ülkesi”, (ed. Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman), *Dünya Çatışmaları*, Cilt: 2, (içinde) 2010, s. 178-181.

⁴¹ William Engdahl, China and Congo Wars: AFRICOM - America’s New Military Command. <<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=11173>> (26.05.2013)

⁴² Sedat Laçiner, ABD’nin Afrika Ordusu: AFRICOM. <<http://www.usakgundem.com/yazar/2074/abd-39-nin-afrika-ordusu-africom.html>> (26.05.2013)

ABD'nin bölgeye güvenlik ve enerji kaynakları bağlamında yaklaşması, Büyük Ortadoğu ya da Genişletilmiş Ortadoğu Projesi'nde de kendini göstermiştir. ABD'nin Orta Doğu politikasının temelinde bölgenin ekonomik önemi ve İsrail'in güvenlik sorunu olduğu değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Büyük Ortadoğu Projesi ile; sınırları kuzeyde Hazar Denizi'ni, Kafkasya'yı ve Orta Asya'yı da içerecek şekilde Türkiye, Pakistan, Afganistan ve İran'ın da yer aldığı, doğuda Hürmüz Boğazı ve Umman Körfezi'ne, güneyde Bab-el Mendeb Boğazı ve Aden Körfezi'ne ve batıda Fas'a ve Cebeli Tarık Boğazı'na kadar uzanan ve Akdeniz'i, Karadeniz'i Ege Denizi'ni, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını, Kızıl Deniz'i, Tiran Boğazı'nı ve Süveyş Kanalı'nı, Basra Körfezi'ni, eski Mezopotamya'yı, Bereketli Hilâl'i, Nil'i ve Fırat'ı içine alan geniş coğrafyayı kapsamış ve bölgede siyasal, ekonomik ve stratejik düzenlemeler yapılarak söz konusu toprakların Amerikan etki alanına dahil edilmesi öngörülmüştür.⁴³

9/11'in ardından ABD, Afrika kıtasında askeri faaliyetlerden başka 'Afrikalıların kalbini kazanmak ve zihinlerinde yer etmek' anlayışı içerisinde birtakım girişimlerde bulunmuştur. Bu kapsamda Afrika ülkelerine AIDS ile mücadele için 2003 yılında 15 milyar Dolar yardım yapılmıştır. Bush döneminde Afrika Boynuzu ülkelerine 100 milyon Dolar hibe edilmiş; gönderilen miktar ile bölgenin kıyı ve sınır güvenliğinin sağlanması amaçlanmıştır.⁴⁴ Somali'ye 2008'de 262 milyon Dolar, 2009'da 411 milyon Dolar, 2010'da 133 milyon Dolar, 2011 yılında ise 105 milyon Dolar yardımda bulunulmuştur.⁴⁵ Ayrıca ABD, 1991 yılından sonra Ocak 2013'te 22 yıl aradan sonra Somali Hükümeti'ni resmen tanıdığını duyurmuş;⁴⁶ ardından Nisan 2013'te ise Obama, Somali yönetimine askeri teçhizat ve silah satışı kararını açıklamıştır.⁴⁷

1.3.2. Afrika ve Somali'de Çin'in Varlığı

Çin, Soğuk Savaş sonrası vizyonunu yeniden belirleyerek uluslararası ekonomik ve siyasi ilişkilerinde kalkınma ve çok kutupluluğu öne çıkarmış; Çin'in kalkınma politikaları,

⁴³ Tayyar Arı, "BOP, Ortadoğu ve ABD: Politika mı Yoksa Propaganda mı?", *Global Strateji*, İlkbahar 2006, Yıl: 2, Sayı: 5, s. 57-67.

⁴⁴ Padraig Carmody, "Transforming Globalization and Security: Africa and America Post-9/11", *Africa Today*, Indiana University Press, Vol: 52, No: 1, Autumn 2005, s. 101.

⁴⁵ Türkiye, Somali'ye Yardımlarda İlk Sırada. <<http://t24.com.tr/haber/turkiye-somaliye-yardimlarda-ilk-sirada-ankara-aa/176080>> (25.05.2013)

⁴⁶ ABD, Somali Hükümeti'ni Resmen Tanıdı. <<http://www.aa.com.tr/tr/dunya/123160--abd-somali-hukumetini-resmen-tanidi>> (25.05.2013)

⁴⁷ ABD'nin Somali'ye Silah Satışı Planı. <<http://turkish.trib.ir/guncel-yazilar/siyasi-yorumlar/item/278187-abd-nin-somali-ye-silah-satisi-planı>> (25.05.2013)

hammadde ve enerji kaynaklarına duyulan ihtiyacı beraberinde getirmiştir.⁴⁸ 2006 yılında günlük petrol ithalatı ortalama 3,5 milyon varil iken 2030 yılında bu miktarın 13 milyon varile çıkacağı yönünde yapılan tahminler, hem Çin'in gösterdiği muazzam ekonomik gelişmeyi, hem de ekonomik gelişme ve kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından Afrika'daki enerji kaynaklarına duyduğu ihtiyacı açıkça ortaya koymuştur.⁴⁹

ABD'nin Afrika kıtasına son yıllarda yeniden ilgi duymasının yanında Çin Halk Cumhuriyeti de ekonomik büyümesini, enerji ihtiyacını ve doğal kaynak girdilerini desteklemek amacıyla Afrika'daki varlığını güçlendirmeye çalışmıştır.⁵⁰ Afrika'daki doğal kaynaklara erişim amacıyla ABD'nin kıtada uyguladığı askeri ve siyasi hamlelere yanıt olarak Çin, kıtada yaptığı yatırımlar ve iç siyasete karışmama ilkesi çerçevesindeki diplomasisi ile yumuşak güç uygulayarak Afrika kaynak piyasalarına girmiş; bu durumun sonucu olarak Afrika'da gözle görülür bir Çin etkisi ve Sino-Amerikan rekabeti ortaya çıkmıştır.⁵¹ Böylece, ABD'nin kıtadaki askeri varlığının aksine söz konusu rekabette Çin, yumuşak güç (soft power) unsurlarından yararlanarak kıtada varlığını hissettirmiştir.

Çin'in Afrika politikasında 'Angola Modeli' olarak bilinen 'değiş-tokuş stratejisi (swap)' önemli rol oynamıştır. Maden bakımından zengin Afrika'nın yatırım ve altyapıya; yatırım yapabilecek ve altyapı tesis edebilecek Çin'in ise doğal kaynaklara olan ihtiyacı, 'Angola Modeli' ekseninde Afrika ile Çin arasındaki ticari dinamikler için tamamlayıcı bir faktör oluşturmuştur.⁵² Çoğunlukla Çin İthalat-İhracat Bankası (China Ex-Im Bank) tarafından finanse edilen yatırımlarda Afrika'ya ekonomik yardımların arttırılması, Çin-Afrika arasında ticari faaliyetlerin gelişimine ortam hazırlamıştır.⁵³ Afrika'daki enerji kaynaklarına erişim Çin'in ekonomi ve kalkınma politikalarına güçlü bir destek verirken Çin'in Afrika'daki yatırımları da kıta ülkelerinin kalkınma ve ekonomik gelişimlerine büyük katkıda bulunmuştur. Bu açıdan bakıldığında Çin'in Afrika'da tek taraflı kazanç

⁴⁸ İlkay Ata, "Çin-Afrika İlişkileri: Üçüncü Dünyanın İşbirliği", *Stratejik Analiz*, No: 99, 2008, s. 63.

⁴⁹ Barış Ünlü, "Dünyanın Dikkat Kesildiği Gelişme: Çin-Afrika İlişkileri", *Afrika Gündemi*, AÇAUM, Şubat 2009.

⁵⁰ Alexis Habiaryemye, "Afrika'nın Doğal Kaynakları ve Sino-Amerikan Jeostrateji Rekabeti", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 46, Ekim 2012, s. 42.

⁵¹ Deborah Brautigam, "Africa's Eastern Promise: What We Can Learn from Chinese Investment in Africa", *Foreign Affairs*, January 5, 2010.

⁵² Alexis Habiaryemye, "Afrika'nın Doğal Kaynak ...", s. 43.

⁵³ Vivien Foster, William Butterfield, Chuan Chen, Nataliya Pushak, *Building Bridges: China's Growing Role as Infrastructure Financier for Sub-Saharan Africa*, The World Bank, Washington 2009, s. 1. (Bu çalışmada, tez çalışmasının üçüncü bölümünde anlatılacak 'olay veri yöntemi' verilerine benzer şekilde bir veri çalışması yapılmış; Reuters Haber Ajansı'ndan Factiva Veri Tabanı aracılığıyla haberlerden elde edilen veriler sonucunda 'Doğal Kaynaklar Projesi Data Seti' oluşturulmuştur.)

odaklı politikalardan ziyade karşılıklı çıkarların korunduğu bir çeşit ekonomik ortaklık kurduğunu söylemek mümkün olmuştur.

Afrika ile Çin arasındaki ekonomik ortaklık, hem Çin hem Afrika ülkeleri için ticari açıdan da kazançlı olmuştur. Afrika ülkeleri, Çin malları ve silah ticareti konusunda ciddi bir pazar haline gelmiş ve Çin'in kıta ile ticaret hacminde belirgin bir artış görülmüştür. Çin'in Afrika ile ticari ilişkilerinin toplam değeri 2008 yılında bir önceki yıla göre % 45 oranında artarak 106 milyar dolara ulaşmıştır. Buna karşılık, Çin'in Afrika kaynak pazarında yer alması, Afrika ülkelerinin ekonomik büyümesinde yeni dinamikler yaratmıştır. Söz konusu kapsamda Sahra-altı Afrika ülkelerinin Çin'e yönelik doğal kaynak ihracatı, Çinli şirketlerin finanse ettiği özellikle altyapı projeleri ile karşılık bulmuş ve 'Angola Modeli' kapsamında ticari yapı uygulamaya geçirilmiştir.⁵⁴ Yıllık ortalama % 9 ekonomik büyüme ile dikkatleri üzerine çeken Çin'in, Afrika ekonomisinde son yıllarda meydana gelen ortalama % 6 büyüme oranında % 2'lik bir pay sahibi olduğu görülmüş ve böylece Çin, Afrika'nın en büyük ticaret ortaklarından biri olma yolunda önemli adımlar atmıştır.⁵⁵ Çin, özellikle Sahra-altı Afrika'da altyapı yatırımlarıyla öne çıkmış; bu kapsamda hidroelektrik santraller inşa etmiş ve ulaşım sektöründe demiryolu ağırlıklı projelerin hayata geçirilmesinde belirgin bir pay sahibi olmuştur.⁵⁶

Ekonomik ilişkilerden başka, Çin tarafından 53 Afrika ülkesinin 49'u ile diplomatik ilişkiler kurulmuş ve Somali hariç bu ülkelerin hepsinde büyükelçilik açılmıştır. Kıta ile kültürel ilişkilerin geliştirilmesi maksadıyla Çin'de Afrika araştırma merkezleri kurulmuş, Afrika ile ilgili Çince çok sayıda kitap ve dergi basılmıştır.⁵⁷ Uluslararası alanda Çin, Birleşmiş Milletler nezdinde Afrika ülkelerinin oyunu kazanarak diplomatik anlamda elini güçlendirmiştir. 'Tek Çin' politikası dahilinde Afrika ülkelerinin Tayvan ile diplomatik ilişki kurmasının önüne geçilmiştir. Tüm bunların ötesinde Afrika kıtasına yapılan karşılıksız yardımlar, yatırım ve destekler aracılığıyla Çin, Afrika'daki insanların sempatisini kazanmış ve bu sayede uluslararası alanda sosyal imajını güçlendirmiştir.⁵⁸

Çin, yumuşak güç stratejisi çerçevesinde Afrika ülkelerine herhangi bir siyasi şart öne sürmeden işbirliği teklifiyle gitmiş; ticaret anlaşmaları yürürlüğe koymuş; koşulsuz

⁵⁴ Vivien Foster, William Butterfield, Chuan Chen, Nataliya Pushak, *Building Bridges: China's ...*, s. 7.

⁵⁵ Barış Ünlü, "Dünyanın Dikkat Kesildiği ..."

⁵⁶ Maxi Schoeman, "China and Africa: Whose Challenge and Whose Opportunity?", *Africa Spectrum*, Institute of African Affairs at GIGA, Hamburg/Germany, Vol: 43, No: 3, 2008, s. 407.

⁵⁷ Barış Ünlü, "Dünyanın Dikkat Kesildiği ..."

⁵⁸ İlkay Ata, "Çin-Afrika İlişkileri ...", s. 66. Ayrıca Bknz: Çin'in Afrika'ya Yönelik Stratejik Amaçları. <<http://www.turksam.org/tr/yazdir896.html>> (27.05.2013)

borç ve yardımlarda bulunmuş ve kıtadaki bazı ülkelerin borçlarını karşılıksız olarak silmiştir. Bu durum, Çin'in uyguladığı politikalarla yeni sömürgeci bir anlayışla Afrika'da enerji kaynaklarını ele geçirme amacı taşıdığı yönünde eleştirilerin ortaya atılmasına sebep olmuştur.⁵⁹ Çin aynı zamanda; Afrika'da yerel halka karşı ayrımcı istihdam politikaları yürütmekle, asgari ücret ve çalışma koşulları kurallarına uymamakla ve standardın altında bulunan Afrika piyasalarına akın etmekle ve demokratik olmayan rejimlerle işbirliği yapmakla suçlanmıştır.⁶⁰ Eğer Çin, Afrika ülkelerinde kendisine ait izole Çin ekonomik bölgeleri yaratırsa; Afrikalıları istihdam etmez ya da düşük ücretlerle istihdam ederse; yerli halka teknoloji ve 'know-how' bağlamında bilgi transferinde bulunmazsa, Çin'e yönelik yapılan eleştiri ve suçlamaların doğrulandığı anlamına geleceği değerlendirilmiştir.⁶¹

Çin'in Afrika ülkelerinde uyguladığı politikaların, genel olarak Somali için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Son yıllarda kayda değer ekonomik gelişimi ve ticari ilişkileri düşünüldüğünde, dünyanın önemli ticaret rotalarından biri üzerinde bulunan Afrika Boynuzu ülkeleri ve Somali ile ilişkiler geliştirilmesi Çin tarafından önemsenmiştir. Çin, Afrika kıtasındaki yumuşak gücünün bir parçası olarak pek çok sorunla boğuşan Somali'ye ekonomik yardımlarda bulunmuş ve borçlarının hafifletilmesine yardımcı olmuştur.⁶² Hızla gelişen sanayi ve ekonomisiyle enerji kaynaklarına duyduğu ihtiyaç açısından Çin'in Afrika ülkelerine verdiği önem çerçevesinde Çin, petrol şirketleri vasıtasıyla henüz petrol üreticisi konumunda bulunmayan Somali'nin de aralarında bulunduğu ülkelerde petrol arama çalışmaları başlatmıştır.⁶³ Son yıllarda birtakım sorunlar meydana gelen dünya deniz ticaretinin güvenliği kapsamında Çin ayrıca, Somali'deki korsanlık faaliyetlerinin önlenmesi amacıyla bölgeye savaş gemilerini göndermiştir. Çin; dış ticaretinin, enerji kaynaklarının ve hammadde sevkiyatının yapıldığı deniz ticaret yollarının güvenliği maksadıyla, kendi karasuları dışında kalıcı bir deniz üssü oluşturmayı planlamıştır. Sınırları dışında stratejik bir noktada sahip olacağı deniz üssü, Çin'in denizlerde güçlü olmak için atacağı önemli adımlardan biri olarak değerlendirilmiştir.⁶⁴

⁵⁹ Drew Thompson, "China's Soft Power in Africa: From the 'Beijing Consensus' to Health Diplomacy", *China Brief*, Vol: 5, No: 21, 2005.

⁶⁰ Alexis Habiaryemye, "Afrika'nın Doğal Kaynakları ve Sino-Amerikan ...", s. 41.

⁶¹ Deborah Brautigam, Tang Xiaoyang, "African Shenzhen: China's Special Economic Zones in Africa", *Modern African Studies*, Sayı: 49, 2011, s. 29.

⁶² Vivien Foster, William Butterfield, Chuan Chen, Nataliya Pushak, *Building Bridges: China's ...*, s. 81.

⁶³ Ibid, s. 43.

⁶⁴ Çin Donanma Deniz Üssü. < <http://www.denizhaber.com/HABER/20545/26/cin-donanma-deniz-ussu.html> > (27.05.2013)

1.3.3. Afrika ve Somali’de Avrupa Birliği’nin Son Dönem Politikaları

Sömürge döneminden itibaren Afrika ile derin bağlara sahip olan Avrupa, son yıllarda kıta ile ilişkilerini yeni bir zemine oturtmaya çalışmıştır. Avrupa’nın AB-Afrika Zirveleri ve ‘Afrika Stratejisi’ kapsamında kıtaya verdiği önem, özellikle Çin karşısında AB’nin Afrika’daki güçlü ekonomik bağları ve ticaret hacmi ile ekonomik üstünlüğünü kaptırmak istememesinden kaynaklanmıştır.⁶⁵ Afrika kıtası ile ilişkilerinde ticari reformlarla, barışçıl ortaklıklarla ve siyasi diyalog yoluyla ekonomik güç ve küresel aktör olma iddiasını sürdürmek noktasında Avrupa Birliği, kıta ile ilişkilerinde demokrasi - insan hakları koşullarına bağlı ve yaptırımlar içeren bir yaklaşım sergilemiştir. Ancak Çin’in koşulsuz ticaret teklifleri ve yarattığı rekabet piyasası ortamında Afrika’nın alternatifleri güçlenmiş ve Afrika hükümetlerince AB yerine Çin ile ortaklıkların geliştirilmesi daha kolay ve daha tercih edilir olmuştur.⁶⁶

Afrika’da son yıllarda Çin’in ağırlığı hissedilen faaliyetleri yanında Avrupa Birliği’nin kıta ile ilişkilerini geliştirme politikalarında itici güç olarak başka gelişmeler de ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası düzende yeni bir tehdit olarak algılanan uluslararası terörizm ve bu çerçevede Avrupa’nın yeni güvenlik politikaları; Afrika ekonomilerinde son yıllarda görülen yüksek büyüme oranları ve demokratik olguların Afrika’da yayılması yönünde beklentiler, Avrupa Birliği ülkelerinin son dönemde Afrika ile ilişkilerine verdiği önem açısından öne çıkan unsurları oluşturmuştur.⁶⁷ Ayrıca Afrika kıtası, petrol ihtiyacının % 15’ini karşılaması bakımından Avrupa ülkeleri açısından önemli olmuştur.⁶⁸ Kıtaya verdiği önem kapsamında AB; ABD ve Çin rekabetinde geri plana düşmemek için son yıllarda Afrika kıtasına yönelik faaliyetlerini arttırmış ve çeşitlendirmiştir.

2000 yılında ilki gerçekleştirilen Kahire’deki I. AB-Afrika Zirvesi, 53 Afrika ülkesi ve 15 Avrupa Birliği üyesinin katılımıyla ilişkilerin yeniden ele alınmasında bir dönüm noktası teşkil etmiştir. 2005 yılında ‘AB ve Afrika: Stratejik Ortaklığa Doğru’ adı altında AB tarafından ortaya konulan stratejik ortaklık belgesi; ilişkilerin yönetim, barış, güvenlik,

⁶⁵ Ufuk Tepebaş, Kahire’den Lizbon Zirvesi’ne Stratejik Ortaklıktan Siyasal Ortaklığa Avrupa Birliği-Afrika Birliği İlişkileri. <http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/741/kahireden_lizbon_zirvesine_stratejik_ortakliktan_siyasal_ortakliga_avrupa_birligi_afrika_birligi_iliskileri> (27.05.2013); EU Strategy for Africa: Towards a Euro-African Pact to accelerate Africa’s Development{SEC(2005)1255}, Commision of the European Communities, COM (2005) 489 Final, Brussels 12.10.2005.

⁶⁶ Lorenzo Fioramonti, African Perceptions of the European Union: Assessing the Work of the EU in the Field of Democracy Promotion and Peacekeeping. <<http://ssrn.com/abstract=2100508>> (26.05.2013)

⁶⁷ Asteris Huliaras, “EU-Africa Relations: Dealing with the Challenges of the Future”, Centre for European Studies, Brussels, 2009, s. 18-19.

⁶⁸ Maxi Schoeman, “China and Africa: Whose Challenge ...”, s. 406.

ticaret, sağlık, eğitim ve çevre konularında uzun soluklu, kapsamlı ve bütünleştirici yönde geliştirilmesi açısından yol haritası niteliği taşımıştır. 2007 yılında Lizbon’da düzenlenen II. AB-Afrika Zirvesi ile ‘Ortak AB-Afrika Stratejisi’ çerçevesinde ortaklık koşulları, öncelikler, faaliyetler, sonuçlar ve ekonomik kaynaklar ortaya konmuş; Soğuk Savaş döneminde ticaret ve kalkınma yardımları düzeyinde kalan ilişkilerin geliştirilmesinde önemli bir mesafe kat edilmiştir. Afrika ülkeleriyle ticari ilişkilerin artırılması anlamında ekonomik ortaklık anlaşmaları imzalanmış ve enerji alanında işbirliğine gidilmiştir.⁶⁹ Enerji anlaşmaları kapsamında Afrika’daki güneş enerjisi konusunda çalışmalar yapılmıştır.⁷⁰ Ayrıca AB, Afrika kıtasına ve kuraklık tehlikesiyle karşı karşıya kalan Afrika Boynuzu ülkelerine en büyük yardım gönderen kurumlardan biri olma niteliği taşımıştır.⁷¹ Ancak genel olarak AB’nin ilişkilerde ve kıtaya yardımlarında demokrasi ve insan hakları konusunda öne sürdüğü koşullara bağlı yaklaşım (strings-attached approach) ile kıta ülkelerinin yönetim biçimlerine ve iç işlerine karışması, Afrika’ya son dönemde yönelen ilginin kıtaya sunduğu alternatifler, Avrupa’nın sömürgeci geçmişinin bıraktığı kötü izler ve ‘yeni sömürgecilik’ algıları; Afrika’da AB’nin politikalarına temkinli ve tepkili yaklaşımları beraberinde getirmiştir.⁷²

Avrupa-Afrika ekseninde Avrupa’nın ülkeler bazında girişimi dahilinde son yıllarda enerji ve ticaretin önemli geçiş rotası üzerinde yer alan Somali ile ilişkilere de önem verilmiştir. Afrika Boynuzu ve Somali’de son yıllarda yaşanan kuraklık ve açlık krizinin aşılmasında Avrupa Birliği yardımları önemli rol oynamıştır. AB’nin ortak bütçesinden sağlanan Somali’ye yapılan yardımlar, 2008 yılından 2013 Mayıs’a kadar olan dönemde 1,2 milyar Avro olmuştur; yardımların 444 milyon Avro’luk kısmı, Somali’de barışın tesisi amacıyla görevlendirildiği belirtilen Batı Afrika Birliği askerleri için harcanmıştır.⁷³ Avrupa Birliği, Somali’de gelişmişlik ve kalkınma politikalarına da destek vermiştir. Çeşitli doğal felaketler ve 20 yılı aşkın süredir devam eden çatışmalar dolayısıyla zor durumda bulunan Somali’ye sürdürülebilir kalkınma, yönetim, eğitim, ekonomik gelişme, yoksulluğun azaltılması, hayvancılık sektörünün geliştirilmesi ve su kaynaklarının kullanımı

⁶⁹ Asteris Huliaras, “EU-Africa Relations: Dealing ...”, s. 26.

⁷⁰ Frank Schüssler, “Energy Partnership Africa-Europe Concentrated Solar Power Between Technical Realization and Ethic Responsibility”, *Erkunde*, Vol: 62, No: 3, 2008, s. 221.

⁷¹ Asteris Huliaras, “EU-Africa Relations: Dealing ...”, s. 23.

⁷² Todd A. Hofstedt, “China in Africa – An AFRICOM Response”, *Naval War College Review*, Vol: 62, No: 3, Summer 2009, s. 82; Ayrıca Bknz: Sömürgecinin Eli Hala Uzun. <<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=241090>> (26.05.2013)

⁷³ Somali’ye AB’den 44 Milyon Avro Yardım. <<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=258984>> (26.05.2013)

konularında AB tarafından yardımlarda bulunulmuş; aynı zamanda AMISOM (African Union Mission in Somalia / Afrika Birliği Somali Misyonu) için büyük finansal destek sağlanmıştır.⁷⁴

Birlik üyesi ülkeler, Somali’de uluslararası deniz ticaretinin güvenliğini tehdit altında bırakan korsanlık faaliyetlerine karşı operasyonlar gerçekleştirmiştir. Deniz Kuvvetleri aracılığıyla gerçekleştirilen operasyonlarla Somali kıyılarında ve Aden Körfezi’nde deniz ticareti ve enerji sevkiyatı konusunda doğan tehdit ortamının ortadan kaldırılması çalışmalarında AB önemli rol oynamıştır.⁷⁵ Ayrıca, ilişkilerin güçlendirilmesi amacıyla Avrupa Birliği tarafından Somali’ye temsilci atanmış; göreve başlayan AB Somali Özel Temsilcisi, Somali Cumhurbaşkanı Mahmud’a 2012 yılında güven mektubunu sunmuştur.⁷⁶ Somali Devlet Başkanı Hasan Şeyh Mahmud’un 2013 yılı başlarında Avrupa’ya gerçekleştirdiği ilk ziyareti kapsamında Avrupa Konseyi ve Avrupa Komisyonu başkanlarıyla yaptıkları görüşmelerde; korsanlıkla mücadele, aşırıcılık, fakirlik, Somalili kuruluşların yeniden inşa edilmesi gibi konularda birlikte çalışma kararı alınmıştır.⁷⁷

AB ülkeleri bazında ele alındığında; 2011 yılında Somali’ye 26 milyon Sterlin yardım eden İngiltere’nin, 2015 yılına dek yapacağı yardımları arttırma kararı aldığı görülmüştür. İngiltere’nin yardımları ile 2015’e dek yılda ortalama 63 milyon Sterlin ayrılarak çeşitli yardım kuruluşları ve hükümet aracılığıyla Somali’de gençler için iş imkanları yaratılması, sağlık ve eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi, temel insani ihtiyaçların karşılanması ve güvenliğin sağlanmasına destek verilmesi amaçlanmıştır. 2000-2010 yılları arasında Somali’ye toplamda 125 milyon Avro yardım yapan İtalya, 2011 yılında Somali’ye kuraklıkla mücadele, yem ve tohum üretimi, derelerin ıslahı, balıkçılık araç gereçleri için bağışta bulunmuş; ülkedeki sosyo-ekonomik kalkınmaya hükümet ve sivil toplum kuruluşlarıyla destek olmaya çalışmıştır. Fransa, Somali ile diğer Afrika Boynuzu ülkelerine ve bu ülkeleri terk etmek durumunda kalarak mülteci statüsünde bulunanlara gıda yardımı, eğitim desteği ve nakdi bağış sağlamıştır.⁷⁸ Böylece İngiltere, İtalya ve Fransa’nın sömürge döneminde topraklarını paylaştıkları Somali için son dönemde yardım faaliyetlerine ağırlık verdiği görülmüştür.

⁷⁴ *The EU’s Development Work in Somalia*, European Commission MEMO/13/407, Brussels: 7 May 2013.

⁷⁵ Countering Piracy Off the Coast of Somalia. <<http://eunavfor.eu/>> (26.05.2013)

⁷⁶ AB’nin Somali Temsilcisi Görevine Başladı. <<http://www.haberler.com/ab-nin-somali-temsilcisi-gorevine-basladi-4031706-haberi/>> (26.05.2013)

⁷⁷ Mahmud: Geleceğe Ümitle Bakıyoruz. <<http://www.haberler.com/mahmud-gelecege-umitle-bakiyoruz-4291261-haberi/>> (26.05.2013)

⁷⁸ Türkiye Somali’ye Yardımlarda İlk Sırada.

Sömürgecilik döneminde Afrika kıtasında en büyük sömürge güçlerinden biri olan İngiltere, diğer AB ülkelerine nazaran son yıllarda Somali'ye daha fazla ilgi duymaya başlamış ve bu anlamda birtakım faaliyetler yürütmüştür. 1991 yılında kapattığı Somali Büyükelçiliği'ni 2013 yılında yeniden açan İngiltere, Somali'de iç savaş ve çatışmalardan sonra büyükelçilik açan ilk AB ülkesi olmuştur.⁷⁹ Londra, 2012 Şubat ayında 50 kadar ülke ve pek çok uluslararası kuruluş temsilcisinin katılımıyla uluslararası düzeydeki Somali Konferansı'na ev sahipliği yapmıştır. 2012 yılında Londra ve İstanbul'da gerçekleştirilen ve geçiş dönemi sonrasındaki yol haritası konusunda çalışmalarda bulunan Somali Konferanslarının devamı niteliğinde Somali'deki hükümete uluslararası destek sağlamak üzere, 7 Mayıs 2013'te Londra'da Somali konulu yeni bir uluslararası bir konferans düzenlenmiştir. Konferanslarda Somali'deki güvenlik, siyasi gelişme, istikrar, terör, korsanlık, insani yardım ve uluslararası koordinasyon konuları ele alınmıştır.⁸⁰ Ayrıca İngiltere, Türkiye'nin Somali'deki faaliyetlerini yakından takip etmiş; Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) tarafından onarılıp açılan Mogadişu Havaalanı işletme hakkı, Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud'un İngiltere ziyareti ardından Türk firmasından alınarak İngiltere'ye verilmiş; havaalanında Türk firmalara ve diplomatlara son zamanlarda İngiltere tarafından birtakım zorluklar çıkarılmıştır.⁸¹ Söz konusu faaliyetleri çerçevesinde İngiltere, Afrika'nın stratejik bir bölgesinde yer alan ve dünya ticaretinin güvenliği açısından önemli bir konuma sahip olan Somali'de rakiplerine karşı varlığını gösterme çabası içerisine girmiş ve bu yönde Türkiye'ye de bir mesaj vermiştir.

1.3.4. Afrika ve Somali'de Japonya, Hindistan, Brezilya, Rusya ve Türkiye

ABD, AB ve Çin, son yıllarda Afrika politikalarını revize etmiş; dış politikalarında Afrika'yı önemli bir yere oturtmuş ve kıtada kendilerini etkin kılacak yöntemlerle Afrika ülkeleri ile ilişkiler kurmuştur. Bu üç aktör dışında Japonya, Hindistan, Brezilya, Rusya ve Türkiye de son yıllarda kıtada var olma çabası içerisine girmiş; henüz belirgin bir etki alanından söz edilemese de söz konusu ülkelerin son dönem dış politikalarında Afrika'ya önem verildiği görülmüştür.

⁷⁹ İngiltere Somali'de 22 Yıl Sonra Yeniden Büyükelçilik Açtı. <http://www.zaman.com.tr/dunya_ingiltere-somalide-22-yil-sonra-yeniden-buyukelcilik-acti_2082600.html> (27.05.2013)

⁸⁰ Somalia Conference 7 May 2013: Key Outcomes. <<https://www.gov.uk/government/news/somalia-conference-7-may-2013-key-outcomes>> (27.05.2013)

⁸¹ Somali'de İngiliz Oyunları. < <http://yenisafak.com.tr/politika-haber/somalide-ingiliz-oyunlari-08.05.2013-518857> > (26.05.2013)

Japonya'nın 2000'li yıllarda küresel bir güç olma hedefiyle belirlenen Afrika politikasında öncelikleri; Asya-Afrika işbirliği, insan merkezli kalkınma ve barışın sağlanmasına yönelik katkı şeklinde olmuştur. Japonya ve Çin'in Afrika'da rekabeti son yıllarda yoğunluk kazanmış ve daha çok insani yardımlar, ekonomik işbirlikleri, burslu öğrenci değişimleri ve teknoloji transferi gibi konularda yoğunlaşmıştır. Çin, Afrika'da Japonya'nın faaliyetlerini BM Güvenlik Konseyi'nde sandalye isteğiyle; Japonya ise Çin'in Afrika politikasını kıtanın yeraltı zenginlikleriyle ilişkilendirmiştir.⁸² Son yıllarda Afrika Boynuzu'nda ortaya çıkan korsanlık faaliyetlerine karşı Japonya, Aden Körfezi'nden geçen yılda yaklaşık 2 bin Japon gemisi ve Japonya bağlantılı gemiyi korumak amacıyla Somali'ye 2009 yılında 2 savaş gemisi göndermiştir.⁸³ Mart 2013'te Japonya'nın insani yardım ve yapılandırma anlamında Somali'ye 55,4 milyon Dolar bağışta bulunma kararı aldığı belirtilmiştir.⁸⁴ Japonya, 2013 yılında gerçekleştirmeyi planladığı Uluslararası Afrika Kalkınma Konferansı'na Afrika'dan 40 kadar lider ile BM ve ABD'den temsilcilerin katılım onayını almıştır. Konferansta Başbakan Şinzo Abe'nin Afrika'ya Japonya açılımı ve Çin rekabeti kapsamında 5 yıl içinde 30 milyar Dolar yardım yapacaklarını ilan etmesi planlanmıştır.⁸⁵

Hindistan, Brezilya ve Rusya; BRICS⁸⁶ üyeleri olarak Afrika'da faaliyetlerini sürdürmüştür. Dünya nüfusunun % 40'ını oluşturan BRICS ülkeleri, son yıllarda dünya ticaretinin ve doğrudan yabancı yatırımın % 20'sinde söz sahibi olmuş ve istikrarlı bir şekilde gelişmekte olan ekonomileri ile küresel bir güç haline gelmiştir. BRICS ülkelerinin ekonomilerindeki genişleme, ekonomik potansiyelleri ve uluslararası platformda seslerini daha güçlü duyurmak istemeleri, bu ülkeleri Afrika kıtasına yöneltmiştir. BRICS üyesi ülkelerin Afrika'daki faaliyetleri ticaret, yatırım ve kalkınma yardımı temelinde gelişmiş; diplomatik, sosyal ve kültürel anlamda ilişkiler kurulmuş; siyasi olarak Güney-Güney İşbirliği (South-South Cooperation) kapsamında politikalar ortaya koyulmuştur. BRICS, 2011 yılında AB'den sonra Afrika'nın ikinci büyük ticaret ortağı olmuştur.⁸⁷ BRICS

⁸² S. Demirci, Japon Dış Politikasında Afrika.

<<http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=464&bolge=12&konu=27>> (27.05.2013)

⁸³ Japonya Somali'ye İki Savaş Gemisi Gönderdi.

<<http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haberArchive&ArticleID=69977>> (27.05.2013)

⁸⁴ Embassy of Japan in Kenya (also accredited to Somalia), Press Release, 1 Mart 2013.

⁸⁵ T. Kayaoğlu, Japonya'dan Afrika'ya 30 Milyar Dolar Yardım. <http://www.zaman.com.tr/dunya_japonya-dan-afrikaya-30-milyar-dolar-yardim_2095309.html> (31.05.2013)

⁸⁶ BRICS: Dünya'nın en hızlı büyüyen ekonomileri Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve aralarına sonradan katılan Güney Afrika'nın bir araya gelmesiyle kurulan oluşumdur.

⁸⁷ "Africa-BRICS Cooperation: Implications for Growth, Employment and Structural Transformation in Africa", *United Nations Economic Commission for Africa (UNECA)*, 2013 , s. 10.

üyeleri Çin, Hindistan, Brezilya ve Rusya açısından Afrika kıtası aynı zamanda enerji kaynakları bağlamında önem taşımış; Afrika ülkeleri ise büyüme, istihdam ve yapısal dönüşüm konularında BRICS ile işbirliğini faydalı bir ortaklık olarak değerlendirmiştir.⁸⁸

Hindistan için Afrika kıtası, gelişen ekonomisi bağlamında ihtiyaç duyduğu enerji kaynakları açısından bir temin noktası olarak değerlendirilmiştir. Hindistan'ın yatırım olanakları ve teknik bilgi paylaşımı karşılığında Afrika, kıtanın zengin ve dokunulmamış doğal kaynakları bakımından Hindistan'ın ilgisini çekmiş ve Hindistan-Afrika arasında ortaklığa dayalı bir işbirliği yapısı kurulmaya çalışılmıştır.⁸⁹ 2008 yılındaki I. Hindistan-Afrika Forumu, söz konusu ortaklık yapısı konusunda atılan önemli bir adım olmuş; 2011 yılında ikincisi düzenlenen II. Hindistan-Afrika Forumu Zirvesi'nde ise ilişkilerin geliştirilmesi noktasında adımlar güçlendirilmiştir. Bu kapsamda Hindistan'ın Somali ile geliştirdiği ilişkilerde 2011-2012 döneminde Hindistan ile Somali arasındaki ticaret bir önceki yıla göre % 50 artarak 150 milyon Dolar olurken, 2012-2013 yılının henüz ilk üç aylık döneminde bu rakamlara ulaşılmıştır. Ayrıca Hindistan, Afrika Boynuzu'nda meydana gelen korsanlık eylemleri karşısında gönderdiği deniz kuvvetleriyle, Somali kıyılarında 2008 yılından bugüne bölgeye operasyonlar gerçekleştirmiştir.⁹⁰

BRICS üyelerinden bir diğeri olan Brezilya, son yıllarda Afrika ülkeleriyle ticaretini geliştirmiş; Brezilya'nın gelişen ekonomisi için kıta önemli bir pazar ve hammadde kaynağı olarak görülmüş; Güney-Güney işbirliği kapsamında Afrika ile karşılıklı kazanç ilkesine dayalı ilişkiler kurulmuş; teknik alanda işbirliğine yönelik çalışmalar yapılmış; Afrika politikası dahilinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyeliğine seçilme ve dış politikada büyük güç olma hedefine ulaşma noktasında Afrika politikası bir araç olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, Brezilya'nın petrol ve diğer enerji ihtiyaçlarının büyük bir kısmını Afrika ülkelerinden karşılaması dolayısıyla kıtaya yönelik politikalara önem vermiştir. Bu kapsamda Brezilya, son 10 yılda Afrika'daki elçilik sayısını ve diplomatik varlığını ikiye katlamış; Afrika ile olan ticaretini 4,2 milyar Dolar'dan 27,6 milyar Dolar'a yükseltmiş; ancak Afrika kıtasındaki yatırımlarında Portekizce konuşan ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesine daha çok özen gösterilmiştir.⁹¹ Dolayısıyla direkt olarak Somali konusunda

⁸⁸ "Africa-BRICS Cooperation: Implications ..." s. 1-3.

⁸⁹ Deepak Malghan, Hema Swamenathan, "Material and Moral Foundations of India's Africa Policy", *Economic & Political Weekly*, Vol: 43, No: 19, 2008, s. 21.

⁹⁰ India-Somalia Relations. <http://www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/SomaliaWebsiteBrief_Dec2012-font.pdf> (27.05.2013)

⁹¹ Christina Stolte, "Brazil in Africa: Just Another BRICS Country Seeking Resources.", *Chatham House*, Nov. 2012, s. 1.

Brezilya ile ilişkilerde gözle görülür bir gelişme olmamış; Brezilya-Somali ilişkileri Afrika politikası ve kıtaya yapılan yardımlar kapsamında genel çerçevede ele alınmıştır.

Diğer bir BRICS üyesi olan Rusya, Afrika ile ilişkiler kurarak ticaret ve enerji konularında kıtada birtakım faaliyetlerde bulunmuştur. Rusya'nın Afrika kıtasına verdiği önem; ülkesinde petrol rezervlerinin tükenmesi riski karşısında Rusya'yı Afrika kaynaklarına yöneltmiştir. 2000 yılında Afrika'nın Rusya'ya petrol ihracı 38 milyon Dolar değerinde iken 2011 yılında bu ihracat 2 milyar Dolar'a yükselmiştir.⁹² Rus şirketlerinin temel yatırım alanları petrol ve enerji olurken Rusya'nın yardımları genel olarak gıda güvenliği ve eğitim konularında olmuştur. Rusya son yıllarda gıda güvenliği, sağlık, tarımsal eğitim ve teknoloji konularında Afrika ülkelerine 2010 yılında 100 milyon Dolar yardımda bulunmuştur. Eğitim konusunda kıta ülkelerine yaptığı destek dahilinde toplamda 8 bin Afrikalı öğrenciye Rus Hükümeti bursuyla Rus üniversitelerinde eğitim imkanı tanınmıştır.⁹³

ABD, AB ve BRICS üyeleri dışında son yıllarda Afrika kıtası ile ilişkilere yönelik politikalar geliştiren bir diğer ülke Türkiye olmuştur. Türk dış politikasında son dönemde görülen değişim ve açılım stratejisi ile birlikte bölgesel bir güç, küresel bir aktör ve ekonomik anlamda güçlü devlet olma hedefiyle Türkiye, kıta ile ilişkilerin geliştirilmesine önem vermiştir. 1998 Afrika Açılım Eylem Planı ile ortaya konan Afrika politikası, son 10 yılda gözle görülür bir gelişme göstermiştir. 2005 yılının Türkiye'de Afrika Yılı ilan edilmesi, sonraki dönemde Afrika ülkelerinin katılımıyla gerçekleştirilen zirveler, Afrika ülkelerinin sorunlarına dair izlenen yaklaşımlar, karşılıklı ziyaretler, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda gelişmeler ile Afrika açılımı uygulama alanı bulmuştur.

Türkiye açısından Afrika, hem gelişen ekonomisine yeni pazar olanakları sunma, hem ekonomik büyümesinde pay sahibi olma, hem gelişen sanayisi dolayısıyla artan enerji ihtiyacı için alternatifler yaratma, hem de uluslararası platformda Türkiye'ye siyasi ve diplomatik destek sağlama açısından değer kazanmıştır. Bu bağlamda, hidrokarbon rezervleri bakımından zengin, kuzey bölgelerinde petrol bulunduğu yönünde çalışmalar yapılan, Afrika'nın en uzun deniz kıyısına sahip olan, dünya ticaret ve enerji yolları üzerinde yer alan Somali; günlük 600 bin varil petrol ithalatı, gelişen endüstrisi, bölgesel

⁹² “Africa-BRICS Cooperation: Implications ...”, s. 13.

⁹³ Ibid, s. 18.

etki yaratma ve küresel bir aktör olma stratejisi ile Türkiye için önem taşımıştır.⁹⁴ Somali topraklarında bölgesel kalkınma ofisleri açan Türkiye, aralarında Somali'nin de yer aldığı enerji üreticisi ülkeler ile mutabakat zaptı veya anlaşmalar imzalayarak söz konusu ülkeler ile ilişkilerini ve yatırım olanaklarını geliştirmeyi planlamıştır.⁹⁵ Ancak Türkiye için Somali sadece ekonomik ve siyasi çıkarlarla ilgili olmaktan öte bir anlama sahip olmuştur. Bölgesel ve uluslararası barışın sağlanması amacıyla Türkiye, son dönemde Türk dış politikasında benimsenen insani yardım anlayışıyla Somali'de yaşanan sorunlara farklı bir yaklaşım sergileyerek çözüme yapıcı katkı sunmuş; Afrika ile ilişkilerde yeni bir model ortaya koymuştur.⁹⁶

Afrika ülkelerine ve özellikle Somali'ye yapılan yardımlar, son yıllarda Türk dış politikasında önemli bir yer tutmuştur. 2011 yılında Türkiye, milli gelirinin yaklaşık 1/2800'ini Somali'ye yardım olarak göndermiş ve milli gelire oranla Somali'ye yapılan yardımlarda dünyada ilk sırada yer almıştır. Türkiye'nin yaklaşımı, ABD'nin güvenlik odaklı yaklaşımından; AB'nin koşullara bağlı tarzından; petrol ve hammadde esasına dayanarak sorgusuz destek sunan Çin ve Hindistan modelinden uzak olmuştur. Türkiye; ABD ve Avrupa'nın emperyalist eğilimlerinden ve insan haklarını kötüye kullanan Çin ve Hindistan anlayışından farklı bir yaklaşım sergileyerek zayıflara yardım eden ve insan haklarını koruyan ahlaki bir standart benimsemiştir.⁹⁷ Tez çalışmasının ikinci bölümünde, Türkiye-Afrika ilişkileri bağlamında Somali ile ilişkiler, ilişkilerin dayandığı temel prensipler ve motive kaynağı ile Türk dış politikasında Afrika'nın yeri ve önemi bütün boyutlarıyla ele alınacaktır.

1.4. Somali'de Yaşanan Kriz ve Uluslararası Çerçeve

Uluslararası ilişkiler disiplininde ülkelerin birbirleriyle ilişki kurarken ve işbirliği ya da çatışma içerisine girerken doğru politikalar uygulamasının en önemli koşullarından biri, hedef ülkenin bütün boyutlarıyla tanınması kapsamında söz konusu ülkede yaşanan sorunların araştırılması ve incelenmesi olmuştur. Özellikle son dönem Türk dış

⁹⁴ J. Harte, Turkey Shocks Africa. <<http://www.worldpolicy.org/journal/winter2012/turkey-shocks-africa>> (27.05.2013)

⁹⁵ Türkiye Dünya Enerji Koridorlarının Kalbi Olacak. <http://www.enerjidergisi.com.tr/haber/2012/12/turkiye-dunya-enerji-koridorlarinin-kalbi-olacak> (27.05.2013)

⁹⁶ I. Bilancino, Turkey: A New Model of Relations with African Countries?. <<http://www.equilibri.net/nuovo/articolo/turkey-new-model-relations-african-countries>> (27.05.2013)

⁹⁷ Abdurahman Ali, "Turkey's Foray into Africa: A New Humanitarian Power?", *Insight Turkey*, Vol: 13, No: 4, September 2011, s. 72-73.

politikasında insani diplomasi boyutuyla öne çıkan Türkiye-Somali ilişkileri, iki ülke arasındaki ilişkilerin sağlam temellere dayandırılması, geliştirilmesi ve doğru anlamlandırılması noktasında Somali'deki mevcut sorunların ele alınması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Türkiye'de son yıllarda etkileri sık sık gündeme gelen ancak arka planı ve ayrıntıları çok da bilinmeyen Somali'deki sorunlar hakkında bilgi vermek amacıyla ve politika oluşturma sürecinde karşıdaki aktörün her açıdan tanınmasından hareketle atılacak adımların daha sağlıklı olacağı düşüncesi çerçevesinde Somali'deki ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde yaşanan sorunlar aşağıda tek tek ele alınarak anlatılmıştır.

1.4.1. Siyasi Sorunlar, İç Savaş ve Devlet(sizlik)

Somali toprakları, 19. Yüzyılda Avrupalı güçlerin sömürgecilik faaliyetlerinde Hindistan ve Uzak Asya ticareti bağlamında başlıca hedef noktalarından biri haline gelmiştir.⁹⁸ Sömürgeciliğin ülkede siyasi ve idari önemli sonuçları olmuş, büyük güçlerin paylaşım mücadelesinde Somali topraklarında yönetim parçalanmıştır. Sömürge devletlerinin kendi çıkarları doğrultusunda kıtada çizdikleri yapay sınırlar, diğer pek çok Afrika devleti gibi Somali'ye de huzur ve barış getirmekten çok uzak olmuştur.

Sömürge yönetimlerin getirdiği olumsuzlukların yanında Somali'de iç çatışmalara zemin hazırlayan en önemli sebeplerden biri de Somali sosyal hayatındaki kabilecilik anlayışı ve kabileler arası rekabet olmuştur. Etnik, dini, kültürel ve dilsel açıdan homojen bir yapıda olmasına rağmen çoğulcu bir kabile yapısına sahip olan Somali'de nüfusun % 70'ini oluşturan dört ana kabile Hawiye, Dir, Ishaak ve Darood göçebe kabilelerinin yanında Juba ile Shebele nehirleri arasında yerleşik olarak yaşayan nüfusun % 20'lik kesimi Digil ve Rahanwein kabileleri öne çıkmıştır.⁹⁹ Somali toplumunun kabilelere bölünmüş yapısı, her bir kabilenin kendi içerisinde ayrıldığı alt kabilelerle daha da küçük bir yapıya bürünmüştür. Ülkedeki bu çoğul kabilesel kimlikler, bağımsızlık sonrası Somali'de farklı sebeplerle günümüze dek süren çatışma ve iç savaşların ortaya çıkışında ve devam etmesinde tek başına çatışmaya sebebiyet vermese bile önemli bir role sahip olmuştur.¹⁰⁰

⁹⁸ Harry A. Gailey, *History of Africa from 1800 to Present*, New York: Holt, Rinehart and Winston Inc., 1972, s. 226.

⁹⁹ Helen Chapin Metz, *Somalia: A Country Study*, Federal Research Division, 1993, s. xxvi.

¹⁰⁰ Afyare Abdi Elmi, *Somali – Kimlik İslami Hareketler ve Barış*, (çev. Zekiye Baykul), Açılım Kitap, İstanbul 2012, s. 80.

Somali 1960 yılında bağımsızlığına kavuşsa da Kuzey Afrika ülkelerinin hiçbirinin henüz demokrasiye hazır olmadığı gerçeği değişmemiştir. Nitekim Somali, bir süre demokratik ve sivil bir yönetimle idare edilmiş olsa bile bu dönemde siyasi partiler için temel anlayış; Somali ulusunun değil, belli kabile ya da grupların çıkarlarını korumak olarak algılanmıştır.¹⁰¹ Siyasi partilerin çarpık anlayışı ve 1969'da Somali'deki Siad Barre'nin askeri darbesi, ülkenin demokrasiyi henüz tam olarak algılayıp benimseyemediğinin somut göstergeleri olmuştur.

General Barre döneminde Somali, ABD ile SSCB'nin Doğu Afrika'daki hakimiyet mücadelesinin bir parçası haline gelmiş ve önceleri Doğu Blokunun, sonrasında ise ABD'nin harp silah ve araçları ile donatılmıştır. Bu şekilde tüm kabileler, Barre iktidarının ilk yıllarında milliyetçi bir anlayış içinde fakat aşırı bir sosyalist yönetim şekliyle kontrol edilmeye çalışılmış; sömürge dönemindeki İngiltere, Fransa, İtalya, Etiyopya ve Kuzey Kenya yönetiminde bulunan toprakların tek çatı altında toplanmasını öngören 'Büyük Somali' hayaliyle hareket edilmiştir.¹⁰²

Siad Barre iktidarındaki 'Büyük Somali' ideali, Etiyopya Hükümeti ile Ogaden Savaşının yaşanmasına ve Kenya ve Cibuti ile sınır anlaşmazlıklarına neden olmuştur. Somali'nin irredentist politikalar kapsamında Etiyopya karşısında başarısız olması, Barre'nin kabileleri milliyetçilik anlayışı altında birleştirme gayretlerinin, Büyük Somali idealinin ve SSCB ile olan müttefikliğin sonunu getirmiştir. 1970'lerde savaşın hemen sonrası tetiklenen iç karışıklıklar ve büyük kabilelerin birbirlerine karşı üstünlük kurma mücadelesi yeniden başlamıştır. Bu dönemde 500.000 Somalili yerinden olmuş, birçoğu mülteci durumuna düşmüş, yiyecek ve içecek bulmak büyük bir sorun haline gelmiştir.¹⁰³

Sovyetler Birliği'nin ardından ise ABD için Somali'de daha rahat bir hareket alanı doğmuş ve ülkede Batı modellerini uygulamaya koymuştur. Büyük güçlerin müdahaleleri, iç savaşlar, kuraklık, açlık ve geniş çaplı yoksulluk; 1960'lardan 1980'lerin sonuna kadar bölgeyi karakterize eden başlıca olgular olarak öne çıkmıştır.¹⁰⁴ Söz konusu olgular, bağımsızlıktan Soğuk Savaş döneminin sonuna, Soğuk Savaş döneminden de bugüne devam ederek günümüze kadar taşınmıştır.

¹⁰¹ William Zartman, *Government and Politics in Northern Africa*, Greenwood Press, 1978, s. 5.

¹⁰² Çevik Bir, *Somali'ye Bir ...*, s. 88.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Carlene J. Edie, *Politics in Africa: A New ...*, s. 150-151.

Askeri rejim döneminde Somali'de yaşanan sıkıntılar, Barre iktidarına karşı bir muhalefet cephesi ortaya çıkarmıştır. Muhalefet 1991'de askeri yönetimi devirmeyi başarmış ancak kendi arasında başkanın kim olacağı konusunda uzlaşmaya varamamıştır. Her grup ya da kabile, kendinden taraf bir iktidar mücadelesi ve ayrıcalıklı bir statü elde etmek amacıyla için kendini gruplar arası çatışmaların ortasında bulmuştur. Sömürge döneminin Somali üzerinde etkisi, Siad Barre'nin 1969 askeri darbesi, Etiyopya ile yaşanan Ogaden Savaşı'nın ülke üzerindeki yıkıcı etkisi ve General Barre iktidarının son yıllarından itibaren ortaya çıkan muhalefet, Somali'de devletin yıkılışına zemin hazırlayan dört önemli gelişme olmuştur.¹⁰⁵ Tüm bu olanlar sonucunda Somali Devleti yıkılmış ve ülke günümüze dek süren bir anarşi ve iç savaş ortamına sürüklenmiştir.¹⁰⁶ Toplumun kesimlerinin kendi grubunu ve çıkarını koruma mücadelesine dönüşen iç savaş ortamı ve anarşik yapı, ülkede hayatı gitgide daha zor hale getirmiştir.

Somali'de meydana gelen otorite boşluğu, ülke içerisinde bazı bölgelerin bağımsızlık ve özerklik iddialarına da ortam hazırlamıştır. Kuzeybatı'da Somaliland, 1991 yılında Hargeisa merkezli bağımsızlığını ilan etmiştir. Somaliland dışında bir de ülkenin kuzey batısında Puntland adı altında bölgesel bir yönetim kurulmuştur. Somaliland, kendi içerisinde birtakım demokratik adımları atmayı başarmış; Puntland ile olan tartışmalı bölge dışında, ilan ettiği sınırlarda büyük oranda kontrolü sağlamış; uluslararası alanda tanınırlık kazanmak amacıyla girişimlerde bulunmuştur.¹⁰⁷ Ancak dünyada hiçbir ülkenin henüz tanımadığı Somaliland, uluslararası toplum tarafından Somali'ye bağlı özerk bir bölge olarak kabul edilmiştir. 1991'den itibaren Somali'ye kıyasla daha demokratik bir yönetim anlayışını sürdüren Somaliland'da 2010 yılında yapılan dördüncü cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda Ahmed Muhammed Silanyo cumhurbaşkanı olarak göreve gelmiştir.¹⁰⁸

Somali'de yıkılan devlet yapısında farklı fraksiyonların güç mücadelesi diğer bazı iç ve çevresel faktörlerle birleşince, ülkenin problemlerine kendi içerisinde çözüm bulması mümkün olamamıştır. BM yanında Somali'de barışın tesisi ve düzenin sağlanması amacıyla uluslararası toplumun destek verdiği bazı büyük konferanslar düzenlenmiş, ancak

¹⁰⁵ Christopher L. Daniels, *Somali Piracy and Terrorism in the Horn of Africa*, The Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc., 2012, s. 3.

¹⁰⁶ Waris Dirie, *Benim Ülkem*, (çev. Betül Ermiş), Bilge Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 41

¹⁰⁷ İbrahim Farah, Abdirashid Hussein, Jeremy Lind, "Deegaan, Politics and War ...", s. 330.

¹⁰⁸ *Somali: Bir Ulusun Yok Oluşu ve Türkiye'nin İnsani Yardım Girişimi*, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No: 67, Ağustos 2011, s. 10.

bu konferanslar da başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹⁰⁹ 2000’li yıllara gelindiğinde uluslararası toplumun desteğiyle ülkede geçici federal hükümetler kurularak düzen ve istikrarın sağlanmasına çalışılmıştır. Ancak Somali Hükümeti olarak tanınan Geçici Federal Hükümet’in (GFH) Somali’de düzeni kurabilmesi, kabileler arası barışı sağlayabilmesi ve çetelerin hakimiyetine son vererek günlük hayatı normalleştirebilmesi için Somali kamuoyunda meşruiyetini kazanamamıştır.¹¹⁰ Böyle bir durumda, 2004 yılında uluslararası toplumun desteğiyle oluşturulan Geçici Federal Hükümet, 2011 yılında gelindiğinde geçiş dönemi hedeflerinden neredeyse hiçbirini başaramamıştır.¹¹¹ Dolayısıyla ülkede oturtulmaya çalışılan düzen, toplumun sınırlı desteğiyle mümkün olamamıştır.

2006 yılında ülkede İslam Mahkemeleri Birliği (İMB) adı altında GFH’ye karşı bir oluşum ortaya çıkmıştır. İslam Mahkemeleri Birliği oluşumu, ülkede sağlık, adalet, eğitim ve güvenliği sağlama noktasında başarılı olmuş; Somali’nin merkezinde ve güneyinde belli bir otorite kurmuş; ülkenin havaalanı ve limanlarını yeniden açmış; toplumda hukuk düzeninin sağlanması noktasında kısa sürede dikkat çekici işler yapmıştır. İMB, izlediği politikalar ve aldığı kararlarla toplumda önemli bir kesimin desteğini kazanmış; hatta Somali halkının bir bölümü ülkenin yaşadığı uzun kabusların sona erdiğine inanmıştır.¹¹² Ancak İslami bir yönetimin Somali’de kurulmasını kendisine tehdit olarak algılayan Etiyopya ve İMB’nin Somali’de El-Kaide bağlantılı bir rejim kurmayı hedeflediği iddiasıyla ABD, Somali’ye bir operasyon düzenlemiş ve İMB dağılmıştır. Etiyopya, ABD destekli Somali’ye operasyon düzenlenen 2006 yılından 2009 yılına dek ülkede geçici hükümeti desteklemek üzere asker bulundurmıştır. Etiyopyalı askeri güçlerinin çekilmesinin ardından ise, Afrika Birliği tarafından oluşturulan uluslararası barış gücü AMISOM aracılığıyla ülkedeki güvenlik boşluğu doldurulmaya çalışılmıştır.¹¹³

Uluslararası destek ile geçiş hükümetinin sona erdirilerek Somali’de 2012’de yapılan seçimler neticesinde yeni parlamento oluşturulmuştur. Ülkede 1967’den sonra yapılan ilk cumhurbaşkanlığı seçiminde, Hasan Şeyh Mahmud 2012’de cumhurbaşkanı olarak göreve

¹⁰⁹ Afyare Abdi Elmi, *Somali – Kimlik İslami Hareketler ...*, s. 61.

¹¹⁰ Ahmet Özcan, “İnsanlığımız ve Jeostratejik Gerçekler Işığında Somali”, Arı Hareketi, s. 30.

¹¹¹ Ken Menkhaus, “Somalia: Unwanted Legacy, Unhappy Options”, (der. Shahram Akbarzadeh), *America’s Challenge in the Greater Middle East: The Obama Administration’s Policies*, (içinde) New York: Palgrave Macmillan, 2011, s. 155.

¹¹² Ken Menkhaus, “Somalia: Unwanted Legacy ...”, s. 140.

¹¹³ Mehmet Öztürk, “Somali: Afrika Boynuzu’nun İstikrarsız ...”, s. 178-181. Ayrıca Bknz: Somali’deki çatışmaların analizi için Uppsala Üniversitesi Barış ve Çatışma Araştırmaları Merkezi UCDP Data.

başlamıştır.¹¹⁴ Böylece devletsizlik ve iç savaşın karşılıklı birbirlerini beslediği ülkede 20 yıldan fazla süren ve ne zaman sona ereceği öngörülemeyen bir siyasi-ekonomik ve toplumsal bunalımı yaşamaya mahkum edilen halk için Somali’de kalıcı bir yönetim kurulabileceği yönünde umutlar ortaya çıkmıştır.

1.4.2. Yoksulluk, Kıtık ve Açlık

‘Somali’ adı, ‘zengin hayvan varlığına sahip halk’ anlamında kullanılan ‘zumal’ kelimesinden gelmiş ve bu isim, verimli otlaklar bulmak amacıyla sürekli yer değiştiren bir halkın temel uğraşı hayvancılığa referans vermiştir.¹¹⁵ Topraklarının % 72’sinin otlak olduğu Somali’de sadece % 2’lik bir bölgenin tarım alanı olarak kullanılmasına rağmen toprağın kalitesinin de iyi olduğu saptanmıştır.¹¹⁶ Afrika Boynuzu’nda en az 2000 yıldır yaşadıkları bilinen Somalililer, dönemsel olarak kuraklıklar yaşayan topraklarına çoğunlukla göçebe hayvancılık yaparak ve özellikle ülkenin güneyinde yerleşik tarımcılıkla uğraşarak ayak uydurmayı başarabilmiştir. Göçebe yaşamın bir sonucu olarak kabileler, nehir kenarları ve su kuyuları gibi hayati yerleri ele geçirmeye çalışmış ve bunun için de birbirleriyle savaşmıştır.¹¹⁷ Halkın bu bölgelerde yetiştirdiği ürünler, Somali’nin kıyı kesiminde kurulmuş geçmişi bin yıl öncesine dayanan (en eskileri Zeyla, Mogadişu, Merca ve Brava olmak üzere) ticari merkezler yoluyla Arap yarımadası, Mısır, Güneydoğu Afrika, İran ve hatta Çin’e ihraç edilmiştir.¹¹⁸ Ancak halkın hayvancılık, tarım ve ticaret ekseninde geliştirdiği ekonomik faaliyetlerin varlığı, Somali’de çeşitli zamanlarda yaşanan kuraklık ve kıtlığın önüne geçememiştir.

Yağış miktarı, tropikal iklim özellikleri ve düzensiz yağışların görüldüğü Somali’de halkın sosyal ve ekonomik hayatı derinden etkilenmiş; olumsuz iklim koşulları dolayısıyla Somali ve Afrika Boynuzu ülkeleri, zaman zaman büyük çaplı kuraklık tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır.¹¹⁹ Geçtiğimiz yıllarda Afrika Boynuzu ülkeleri son 60 yılın en kurak dönemini yaşamıştır. Bu durumun en kritik olarak gözlendiği bölgelerden biri olan

¹¹⁴ Somali’de Cumhurbaşkanlığı Seçiminin Galibi Hasan Şeyh Mahmud. <<http://tr.euronews.com/2012/09/11/somali-de-cumhurbaskanligi-seciminin-galibi-hasan-seyh-mahmud/>> (27.05.2013)

¹¹⁵ Ioan M. Lewis, *A Pastoral Democracy: A Study of Pastoralism and Politics Among the Northern Somali of the Horn of Africa*, Oxford University Press, 1963, s.12.

¹¹⁶ Bilge Şahin, “Somali Cumhuriyeti”, Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (AÇAUM), Ankara 2011, s. 4.

¹¹⁷ Çevik Bir, *Somali’ye Bir ...*, s. 85.

¹¹⁸ Ioan M. Lewis, *Understanding Somalia and ...*, s. 2.

¹¹⁹ Somali’de Kuraklık ve Açlık. <<http://www.sabah.com.tr/YesilEkran/2011/10/26/somalide-kuraklik-ve-aclik>> (27.05.2013)

Somali’de binlerce insan hayatını kaybetmiş; halk yoksulluk, kuraklık ve kıtlık felaketleri yanında açlık ve susuzluk ile de mücadele etmiş; yüzbinlerce insanın yaşamı tehdit altına girmiş ve çok sayıda insan komşu ülkelere sığınarak mülteci durumuna düşmüştür.¹²⁰ Yapılan araştırmalar, Somali’de nüfusun % 73’ünün satın alma gücü paritesi bakımından günlük 1 Dolar’ın altında yaşadığını ve ülke nüfusunun % 71’inin yetersiz beslenme durumunda bulunduğunu ortaya koymuştur.¹²¹ BM Gıda ve Tarım Örgütü’nün (FAO) bulgularına göre; Cibuti, Somali, Etiyopya, Kenya ve Uganda’da acil yardıma muhtaç insan sayısı 12 milyonu geçmiştir.¹²²

Somali’de yaşanan felaketlerde kuraklık ve kıtlığın ekolojik faktörlerle yakından ilgili olduğu bilinmekle beraber bir noktanın daha vurgulanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. 1975’lere kadar yiyecek konusunda kendisine yeten bir ülke olan Somali’de o tarihlerden sonra yiyecek üretimi ve tüketimi arasındaki açık gitgide büyümüştür. Bu dönem, Somali’de IMF tarafından 1970’lerin sonunda uygulanmaya başlayan gıda yardımı ve yapısal uyum stratejileriyle aynı döneme rastlamıştır. Bölgede uygulanan IMF ve Dünya Bankası politikaları, tarıma verilen devlet desteğini ortadan kaldırmış; Somali’de tarım ve hayvancılık sektörüne büyük zarar vermiştir. Üst üste yapılan devalüasyonlar dışa bağımlılığa neden olmuş, ağır bir borç yükünün altına girilmiş ve Somali gıda yardımına muhtaç duruma gelmiştir.¹²³ Ayrıca Somali’de yaşanan açlık ve kıtlığın arazilerin yabancı şirketlere kiralanmasından kaynaklandığı yönünde iddialar da ortaya atılmıştır.¹²⁴ Dolayısıyla, coğrafi koşullar ve doğal afetlerin Somali’de yaşanan kıtlık felaketinde tek etken olmadığının ve büyük güçlerin Soğuk Savaş döneminde ülkeye uyguladıkları ekonomik-siyasi sistem ürünü politikalar ile yabancılara toprak satışının Somali’deki ekonomik sıkıntılarda rol oynadığının göz önünde bulundurulması ihtiyacı doğmuştur.

Somali’de sonu gelmeyen çatışma ve güvensizlik ortamı, bazı yardım kuruluşu personellerinin hedef alınarak öldürülmesi gibi etkenler geçmişte olduğu gibi günümüzde de Somali’ye yapılacak yardımlar konusunda çekinceli davranılmasına neden olmuştur.

¹²⁰ Afrika Boynuzu’nda Kıtlıkla Mücadele Sürüyor. <<http://tr.euronews.com/2011/08/01/afrika-boynuzu-nda-kitlikla-mucadele-suruyor/>> (27.05.2013)

¹²¹ Status of MDGs in Somalia. <<http://www.so.undp.org/index.php/Millennium-Development-Goals.html>> (27.05.2013)

¹²² Crisis in the Horn of Africa. <<http://www.fao.org/crisis/horn-africa/frequently-asked-questions/en/>> (27.05.2013)

¹²³ M. Chossudovsky, The IMF’s Role in the Creation of Famines in Somalia. <<http://www.twinside.org.sg/title2/resurgence/2011/251-252/cover06.htm>> (27.05.2013)

¹²⁴ Somali’deki Kıtık Ders Olsun. <http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=16687&tipi=24&su-be=0> (27.05.2013)

Ayrıca Somali'deki çökmüş devlet yapısı, yardım kuruluşlarının ülkeye girişi ve güvenli bir şekilde yardımları dağıtabilmesi konusunda görüşmek için muhatabının kim olacağı sorununu ortaya çıkarmış, bu durum ülkeye yapılan yardımların verimliliğini azaltmıştır. Özellikle sorunun ilk yıllarında bölgede sadece Uluslararası Kızılhaç Örgütü, Dünya Gıda Programı (WFP) ve UNICEF aracılığıyla halka yardım eli uzatılabilmiş; BM'nin UNOSOM insani müdahale operasyonları soruna hemen müdahale edememiştir.¹²⁵ Bu noktada her türlü yardım çabası değerli olmakla birlikte, kısa vadeli programlarla Somali'de yaşanan sorunlara geçici çözümler sunmak yerine yaşanan sorunların çözümü yönünde uzun soluklu önlemler alınması daha büyük değer ifade etmiştir.

1.4.3. Komşu Ülkelerle Yaşanan Sorunlar

Geri kalmışlık ve iç savaşlar Somali için en büyük problem olarak görülmüş, ancak Somali'nin en büyük siyasi problemi irredentizm olmuştur.¹²⁶ Irredentist politikalar, Somali'nin komşu ülkeleriyle olan ilişkilerinin süregelen başlıca problemi haline gelmiştir. 'Büyük Somali' ideali ile hareket eden Somali, başta Etiyopya olmak üzere Kenya ve Cibuti ile ilişkilerinde günümüze dek devam eden sorunlar yaşamıştır.

Somali, Etiyopya'nın Ogaden bölgesindeki Somalililerin yaşadığı topraklar üzerinde Etiyopya ile anlaşmazlık içerisine girmiş; bu durum iki ülkeyi 1977-1978 yıllarında savaşa kadar götürmüş ancak sınır problemleri çözüme kavuşturulamamıştır.¹²⁷ Etiyopya ile Somali arasındaki bir diğer sorun, Etiyopya'nın Somali'de kendi çıkarlarına ters düşecek kişi ve grupların iktidarını önlemeye çalışması ve Somali'de İslami bir yönetimin başa geçmesini istememesinden kaynaklanmıştır. Etiyopya'nın Somali'de ortaya çıkan İslam Mahkemeleri Birliği'nin güçlenmesini önlemek amacıyla Somali'yi işgal etmesi, söz konusu durumu açık bir örneği olmuştur.¹²⁸ Etiyopya, bu eylemlerde ABD'nin desteğini alarak hareket etmiş; 2006 yılının sonunda Etiyopya güçleri Somali topraklarını işgal ederken ABD bombardıman uçakları, sivil halkı çatışan taraflardan ayırt etmeden başkent Mogadişu'yu bombalamaya başlamıştır.¹²⁹ Etiyopya ayrıca, Somali'den bağımsızlığını ilan

¹²⁵ Dietrich Jung, *Shadow Globalization, Ethnic Conflicts and New Wars*, Taylor & Francis Group, 2006, s. 168-169.

¹²⁶ Leo Silberman, "Change and Conflict in the Horn of Africa", *Foreign Affairs*, XXXVII, No: 4, July 1959, s. 655.

¹²⁷ Çevik Bir, *Somali'ye Bir ...*, s. 88.

¹²⁸ Hüseyin Aktürk, "Somali'de Korsanlık Eylemleri", Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), 2008.

¹²⁹ Ioan M. Lewis, *Understanding Somalia and ...*, s. 89.

eden Somaliland ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmış ve böylece Eritre ile yaşadığı problemenden kurtularak denize çıkış kapısı bulmanın yollarını aramıştır.¹³⁰ İzlediği politikalara bakıldığında Etiyopya'nın bölgede güçlü bir Somali Devleti'nin varlığını tehdit unsuru olarak algıladığı ve Somali'nin elini zayıflatmaya çalıştığı görülmüştür.

Somali ile Kenya arasındaki sorunlar ise irredentist iddialar yanında Kenya'daki Somalili nüfusun çoğalması ve sınırlarda yeterli denetim olmayışından kaynaklanmıştır.¹³¹ Somali ve Kenya'nın bağımsızlıklarını aldıkları dönemde Somalili nüfusun bir kısmı Kenya sınırları içerisinde kalmıştır. Kenya'da bulunan Somalililer, 'Büyük Somali' ideali kapsamında Somali tarafından komşusu Kenya'ya karşı desteklenmiştir. Kenya ise Somali kökenli Kenyalıları ayrı bir toplum olarak görmekten ziyade engelleyici ya da cezalandırıcı önlemler alarak bölgenin Somali ile birleşmesinin önüne geçmeye çalışmıştır.¹³² Bu anlamda Kenya'nın da Etiyopya gibi bir politika izlediği ve Somali'de güçlü bir merkezi idarenin bulunmayışının Kenya ulusal çıkarlarıyla örtüştüğünü söylemek mümkün olmuştur. Ayrıca, Kenya'nın 2009 yılından itibaren deniz sınırlarını genişletmek için giriştiği resmi çabalar ve böylece bölgedeki muhtemel kaynakları ele geçirme isteği, Kenya ile Somali arasında Geçiş Hükümeti döneminde birtakım sorunlar yaşanmasına sebep olmuştur. Ekim 2011'de, bağımsızlığından itibaren sınırları dışında hiçbir savaşa girmemiş olan Kenya, ulusal güvenliğine tehdit olarak algıladığı Somali'deki El-Şebab'a karşı askeri müdahalede bulunmuştur. Doğu Afrika demokrasisi ve ekonomisi yanında terörle mücadele kapsamında Kenya'nın önemli bir aktör olarak öne çıkması dolayısıyla attığı adımlarla Kenya, Afrika'da yaşanan krizler üzerinden bölgede stratejik etki alanını ve nüfuzunu genişletmeye çalışmıştır.¹³³

Somali ile komşu devletlerden Cibuti-Somali ilişkilerine bakıldığında, Cibuti'nin de etnik unsurlar nedeniyle Somali'nin taleplerinden rahatsızlık duyduğu ve Somali'nin kargaşa içerisinde olmasını yeğlediği görülmüştür.¹³⁴ Pan-Somalizm iddiaları ve eylemleri, Cibuti'nin de aralarında bulunduğu Somali'nin her bir komşusu ile olan ilişkilerine ayrı ayrı zarar vermiştir. Siyasi-ekonomik-sosyal pek çok sorunla mücadele eden Somalililer,

¹³⁰ Ibrahim Farah, Abdirashid Hussein, Jeremy Lind, "Deegan, Politics and War ..." s. 327.

¹³¹ Mehmet Öztürk, "Afrika Boynuzu'nun İstikrarsız ...", s. 175.

¹³² Godwin Rapando Murunga, "Conflict in Somalia and Crime in Kenya: Understanding the Trans-Territoriality of Crime", *African and Asian Studies*, Vol: 4, No: 1-2, 2005, s. 146-147.

¹³³ F. Ferhavi, Kenya'nın Somali'deki Savaşı: Strateji ve Güvenlik Üzerine Bir Okuma. <<http://www.usakgundem.com/yorum/457/kenya-nin-somali-deki-savasi-strateji-ve-guvenlik-uzerine-bir-okuma.html>> (27.05.2013)

¹³⁴ Mehmet Öztürk, "Afrika Boynuzu'nun İstikrarsız ...", s. 175.

siyasi alandaki irredentist iddialarla daha derin bir çıkmaza girmiş ve Somali kendisine düşman komşularla çevrili bir ortamda yaşamak durumunda kalmıştır.

Somali'nin komşularıyla olan ilişkileri ve bu ilişkilerde göze çarpan sorunlar, Afrika'da ve özellikle Somali'de yaşanan sorunları çözmeye çalışan her kesimin, Somali'deki kriz ile ilgili, komşu devletlerin iç işleri, Afrika Boynuzu ülkeleri arasındaki ilişkiler ve bu ülkelerin uluslararası aktörlerle olan ilişkilerini dikkate almadan başarıya ulaşmasının güçlüğüne ortaya koymuştur.¹³⁵ Dolayısıyla, dış aktörlerin Somali'de olup bitenler üzerinde etkisi, ülkede durumu ve sorunların çözümünü daha da karmaşıklştırmıştır.

1.4.4. Mülteci Sorunu

Somali'de yaşanan iç savaş, kuraklık, kıtlık ve diğer sorunlar; halkın ülke içerisinde yer değiştirmesine veya ülkelerini terk ederek mülteci statüsünde başka ülkelere sığınmasına sebep olmuştur. Somali'nin komşu ülkelerinde bulunan sığınmacı sayısı, 2011 yılı itibariyle toplamda 1 milyona yaklaşan rakamlara ulaşmıştır. Bu sayının 600 bin kadarı Kenya'ya, 203 bin kadarı Yemen'e, 186 bin kadarı ise Etiyopya'ya sığınmış ve bu ülkeler mülteci sorunu dolayısıyla birtakım sorumluluklar üstlenmek durumunda kalmıştır.¹³⁶

Somali'de 1991'de devlet yapısı çöktüğünde Kenya'nın kuzeydoğusunda Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan Dadaab Mülteci Kampı, açlık ve kuraklıktan etkilenerek topraklarını terk eden halk için 91'den günümüze en önemli sığınma noktalarından biri olmuştur. Ancak Dadaab Kampı hakkında son zamanlarda ortaya atılan birtakım iddialar, kampın Somalililer için ne derece güvenli bir sığınak olduğunu tartışmalı hale getirmiştir. Zira, Dadaab Mülteci Kampı'nda insanlar üzerinde çeşitli deneyler yapıldığı, kampın açık bir laboratuvar olarak kullanıldığı, kampta organ ticaretinin yapıldığı; BM'nin ise olanlara göz yumduğu ya da görmezden geldiği iddiaları ortaya atılmıştır.¹³⁷ Ayrıca, Dadaab Kampı'nda görülen tecavüz vakalarında artış olduğu belirtilmiştir.¹³⁸ Ortaya atılan bu tür iddialar, topraklarını terk etmek zorunda kalarak mülteci durumunda hayatını sürdürmeye çalışan Somalililer için bu kez farklı bir felaketin ortaya çıkması ihtimali doğurmuştur.

¹³⁵ F. Ferhavi, "Kenya'nın Somali'deki Savaşı ...".

¹³⁶ Dadaab – World Biggest Refugee Camp. <<http://www.unhcr.org/4f439dbb9.html>> (27.05.2013)

¹³⁷ *Somali'deki Açlık: Kader mi? Sömürge mi?*, Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi, Rapor No: 6, İstanbul 2011, s. 13-14.

¹³⁸ Somalili Mülteci Kadınlar Tecavüzcülerin Pençesinde. <<http://www.multeci.tv/Article.aspx?PageID=327>> (27.05.2013)

1 milyonu ülke sınırlarında olmak üzere toplam 2 milyon civarındaki Somalili'nin yaklaşık yarısı 2007 öncesinde yaşanan olaylar nedeniyle göç etmiş olmakla birlikte, asıl göç 2007 yılının son aylarından itibaren başlamış ve mültecilerin büyük çoğunluğu başkent Mogadişu ve yakın çevresindekilerden oluşmuştur.¹³⁹ 2007 sonrası Somali'deki durum ele alındığında ise, mülteci sorununda Etiyopya ve ABD'nin ülkeye askeri müdahaleleri, hükümete karşı savaştan İslami grupların sebep olduğu çatışmalar ve 2011 yılında yaşanan geniş çaplı kuraklık felaketinin önemli rol oynadığı görülmüştür. Mültecilik sorunu, hem topraklarını terk edip gitmek zorunda kalan Somali halkı için hem de getirdiği ağır sorumluluklar nedeniyle Somali'ye komşu ülkeler için ciddi sorun teşkil etmiştir.

1.4.5. Hastalıklar ve İlaç Sıkıntısı

Ekolojik sistemin bozulması, su ve çevre kirliliği, temel haklardan yoksunluk, işsizlik ve sosyal şiddet, Afrika'da sağlık koşullarını olumsuz yönde etkilemiştir. Söz konusu koşullar, Afrika kıtasında HIV/AIDS ve diğer bulaşıcı hastalıkların yayılması için uygun bir ortam yaratmıştır. Afrika ülkelerinde her yıl 2 milyondan fazla insan kötü sağlık koşulları dolayısıyla hayatını kaybetmiştir.¹⁴⁰ Dünyadaki AIDS hastalarının % 80'ini barındıran Afrika'da ortalama yaşam süresi düşük düzeyde seyretmiş; doktor sayısı yetersiz kalmış; anne-bebek ölümleri yoğun olarak görülmüş ve kıtada gerçekleşen ölümlerde en önemli sebeplerden biri olarak bulaşıcı hastalıklar yer almıştır.¹⁴¹ Pek çok sorunla mücadele eden Afrika ülkeleri arasında Somali de, kötü sağlık koşulları nedeniyle insanların hayatını kaybettiği ülkelerden biri olmuştur. Sağlıklı beslenemeyen, temiz ve yeterli su kaynaklarına erişemeyen, yoksulluk ve açlıkla bünyesi zayıf düşen Somalililer'in çeşitli bulaşıcı hastalıklara karşı direnci azalmış ve ölümler yaşanmıştır.

Somali'de halk, hastalıkların tedavisi ve yayılmasının önlenmesi amacıyla gerekli ilaç ve malzemenin temini noktasında uluslararası toplumun desteğine ihtiyaç duymuştur. Sivil toplum kuruluşları, hükümetler ve uluslararası örgütler aracılığıyla 'parayla dahi ilacın bulunamadığı'¹⁴² Somali'ye dönem dönem ilaç ve tıbbi malzeme yardımları gönderilmiş; aynı zamanda gönüllü doktorlar ve açılan hastaneler aracılığıyla sağlık koşullarının iyileştirilmesi yönünde çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

¹³⁹ Mehmet Öztürk, "Afrika Boynuzu'nun İstikrarsız ...", s. 187.

¹⁴⁰ Ufuk Tepebaş, *Büyük Güçler ve Afrika*, TASAM Yayınları, 2010, s. 37

¹⁴¹ Afrika ve Açlık Dramı. <<http://www.artvin.edu.tr/sks/dusunce/?sayfa=haber&id=8>> (27.05.2013)

¹⁴² Parayla Bile İlaç Bulunamayan Somali için İlaç Zamanı. <<http://www.haberdar.com/parayla-bile-ilac-bulunamayan-somali-icin-ilac-zamani-3790886-haberi>> (27.05.2013)

1.4.6. Terörizm

Günümüzde iç savaş, yoksulluk, doğal afet ve bulaşıcı hastalıklar gibi nedenlerle hukuk ve sosyal düzeni kısmen ya da tamamen çöken ancak bir hayalet gibi dünya haritasında yer almaya devam eden devletler ‘başarısız devletler (failed states - etats sans gouvernement)’ olarak isimlendirilmiştir.¹⁴³ 1991’de devlet sistemi yıkılan Somali’de yaşanan iç savaş, çatışma, yoksulluk, doğal felaketler, bulaşıcı hastalıklar, ülkede yaşanan mülteci sorunu, toprakları içerisindeki bazı bölgelerin bağımsızlık ve otonomi istekleri, korsanlık faaliyetleri, terör örgütü olarak adlandırılan gruplar ve dış müdahaleler, başarısız devletler listesinde Somali’ye üst sıralarda yer verilmesine yol açan gelişmeler olarak öne çıkmıştır. Somali’de devletin yıkılmasıyla ülke; merkezi hükümetten, otoriteden, resmi bir yasal sistemden, bankacılık ve sigorta sistemlerinden, iletişim sistemlerinden, kamu hizmetlerinden, eğitim ve sağlık hizmetlerinden, altyapı hizmetlerinden ve polis ve güvenlik hizmetlerinden mahrum kalmıştır.¹⁴⁴ Söz konusu bütün etkenler bir araya geldiğinde Somali, 2012 yılında ‘başarısız devletler’ kategorisinde dünyada ilk sırada yer almış ve durumu kritik bir bölge olarak nitelendirilmiştir.¹⁴⁵

Devletlerin başarısızlığı ve terörizm arasında dolaylı bir bağ söz konusu olmuş ve iki olgu arasındaki ilişkinin belirleyici özelliği, başarısız devletlerin topraklarında terör gruplarının ortaya çıkmasını sağlayacak zemin oluşması ve bu devletlerin teröristlere önemli fırsatlar sağlaması olarak değerlendirilmiştir.¹⁴⁶ 9/11’in ardından başarısız devletlerin hem küresel hem de bölgesel barış ve istikrar açısından bir tehdit oluşturduğu düşüncesi ile hareket edilmiştir. Bu bağlamda, ABD’nin ‘teröre karşı küresel savaş’ ilan etmesi ile George W. Bush tarafından 2003 yılında açıklanan ‘Terörle Mücadelede Ulusal Strateji Belgesi’nde; terör örgütlerini kurutmak, teröre destek ve sponsorluğun önüne geçmek, terörü doğuran koşulları ortadan kaldırmak ve ülkeyi her türlü terörist eylemden korumak şeklinde hedefler belirlenmiştir.¹⁴⁷

Başarısız devlet tanımlamasını taşıyan nitelikleriyle Somali toprakları, 2006 yılında Etiyopya’nın ABD desteğiyle 2 sene süren Somali’yi işgal politikaları neticesinde dağıtılmış İslam Mahkemeleri Birliği’nin silahlı kanadı olarak ortaya çıkan ve kontrolü

¹⁴³ F. Taşdemir, Başarısız Devletler İç Savaş ve Terörizm. <<http://www.ankarastrateji.org/yazar/doc-dr-fatma-tasdemir/basarisiz-devletler-ic-savas-ve-terorizm/>> (27.05.2013)

¹⁴⁴ Carlene J. Edie, *Politics in Africa: A New ...*, s. 153.

¹⁴⁵ Failed States Index, *Foreign Policy*, 2012.

¹⁴⁶ F. Taşdemir, Başarısız Devletler İç Savaş ve Terörizm.

¹⁴⁷ United States National Strategy for Combating Terrorism, February 2003, s. 29.

altındaki bölgelerde sıkı şeriat kanunları uygulayan ‘El-Şebab (Gençlik Hareketi)’ için bir yaşam alanı yaratmıştır.¹⁴⁸ El-Kaide bağlantılı olduğu iddia edilen ve özellikle ülkenin güneyinde tutunan El-Şebab Hareketi, küresel güvenliği tehdit ettiği gerekçesiyle ABD ulusal stratejisinde teröre karşı mücadelenin hedefleri arasında değerlendirilmiştir. Etiyopya ve ABD operasyonunun sona ermesinin ardından İMB’nin dağılması sonucu 2008 yılında El-Şebab, bağımsız bir hareket olarak varlığını duyurmuştur. Somali’de ikinci büyük terör örgütü olarak gösterilen Hizbul İslam Hareketi ile El-Şebab, 2010 yılında birleşmiş ve ülkenin küçük bir kesimini kontrol eden GFH’ye karşı birlikte savaşmıştır.¹⁴⁹ Somali’de El-Şebab ve diğer hükümet karşıtı silahlı grupların ortaya çıkarak güçlenmesi, bu grupların birbirleriyle zaman zaman karşı karşıya gelerek çatışması ve dış aktörlerin müdahaleleriyle, Somali krizine henüz eskileri çözülmeden terörizm gibi büyük bir sorun daha eklenmiştir.

2010 yılından itibaren faaliyetlerini yoğunlaştıran El-Şebab Hareketi, Somali’de bazı intihar bombası eylemleri ile barış gücü askerlerine ve sivillere yönelik bazı saldırılardan sorumlu tutulmuştur.¹⁵⁰ Çoğunlukla patlayıcı maddeler ve intihar bombaları aracılığıyla gerçekleştirilen eylemler neticesinde 2010-2012 yılları arasında pek çok sivil hayatını kaybetmiş ve 100 binden fazla Somalili mülteci konumuna düşmüştür.¹⁵¹ Geçici Federal Hükümet karşıtı silahlı eylemler gerçekleştiren El-Şebab, 2012 yılında El-Kaide terör örgütüyle birleştiğini açıklamıştır.¹⁵² Usame Bin Laden ve diğer bazı El-Kaide liderleri tarafından El-Şebab’a destek verilmiş ve Somali’deki diğer Müslüman grupların da El-Şebab’a katılması yönünde çağrıda bulunulmuştur. El-Şebab Hareketi’nin Eritre tarafından desteklendiği ve silahlandırılmasına yardım edildiğine inanılmıştır.¹⁵³ Ayrıca Somali’deki korsanlık faaliyetlerinin ve El-Şebab hareketinin birbirlerinden beslendiği yönünde iddialar ortaya atılmış¹⁵⁴, ancak iki grup arasında direkt olarak bir bağlantının varlığı doğrulanmamıştır.¹⁵⁵

¹⁴⁸ İ. Tıgılı, Somali’nin Geleceğinde Yeni Bir Şey Var mı?. <<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&Yazdir&ArticleID=258926&tip=haber>> (27.05.2013)

¹⁴⁹ Christopher L. Daniels, *Somali Piracy and ...*, s. xii.

¹⁵⁰ J. Cohn, Terrorism Havens: Somalia. <<http://www.cfr.org/somalia/terrorism-havens-somalia/p9366>> (27.05.2013)

¹⁵¹ Christopher L. Daniels, *Somali Piracy and ...*, s. xii.

¹⁵² El-Şebab El-Kaide ile Birleşti. <<http://www.sabah.com.tr/Dunya/2012/02/10/el-sebab-el-kaide-ilebirlesti>> (27.05.2013)

¹⁵³ Christopher L. Daniels, *Somali Piracy and ...*, s. xii.

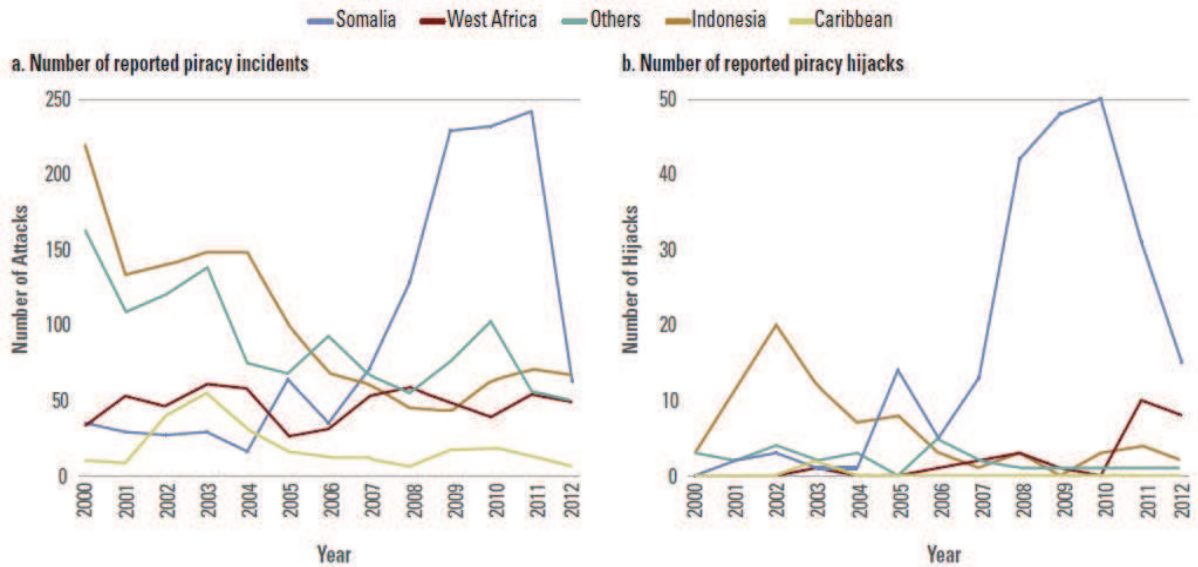
¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Bronwyn Bruton, “In the Quicksands of Somalia: Where Doing Less Helps More”, *Foreign Affairs*, Vol: 88, No: 6, 2009, s. 86.

1.4.7. Korsanlık

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 101. Maddesi'ne göre korsanlık (deniz haydutluğu); bir gemiye veya uçağa veya bunlardaki kişi veya mallara karşı özel nedenlerle işlenen yasa dışı şiddet veya alıkoyma veya yağma fiili gerçekleştirme ile bu fiillere isteyerek katılma, işlenmesini teşvik etme ya da kolaylaştırma eylemleri olarak tanımlanmıştır.¹⁵⁶ Somali karasuları ve açıklarında yabancı gemilere karşı yürütülen bu tür eylemler, düzen ve otoritenin bir türlü sağlanamadığı ülkede son yıllarda diğer bir yeni ve uluslararası sorun olarak karşımıza çıkmıştır. Somalili korsanlarca yürütülen faaliyetler, Aden Körfezi ve Doğu Afrika kıyılarından gerçekleştirilen uluslararası ticareti, enerji güvenliğini ve denizlerdeki güvenliği tehdit altında bırakmıştır.¹⁵⁷ Aşağıdaki grafiklere yansıdığı üzere, 2005 sonrasında Batı Afrika, Endonezya, Karayipler ve diğer bölgelerde görülen korsanlık ve kaçırma eylemlerinin neredeyse toplamından daha fazla korsanlık ve korsanlarca kaçırma eylemi Somali'de gerçekleştirilmiştir. 2006 yılından itibaren belirgin bir artış gösteren Somali'deki korsanlık olayları 2010-2011 döneminde, 2005'ten sonra ciddi bir artış gösteren Somalili korsanlarca kaçırma eylemleri 2009-2010 döneminde zirve yapmış; belirtilen dönemlerden sonra ise olay ve eylemlerde düşüş gözlenmiştir.

Grafik 1.1. Yıllara ve Bölgelere Göre Korsanlık Verileri (2000-2012)
(Somali – Batı Afrika – Diğer – Endonezya – Karayipler)

Kaynak: International Maritime Bureau 2012; UNODC-WB 2012.
(a. Rapor Edilen Olay Sayısı b. Rapor Edilen Kaçırma Eylemleri Sayısı)

¹⁵⁶ United Nations Convention on the Law of the Sea, Article 101: Definition of Piracy.

¹⁵⁷ Cem Gürdeniz, "Deniz Güvenliğinin Enerji ...".

Somali'deki korsanlık eylemleri kapsamında genellikle konteyner gemilerine, yük gemilerine, petrol-kimyasal ve diğer ürün yüklü gemilere saldırı gerçekleştirilmiştir.¹⁵⁸ Çok sayıda gemi ve mürettebatı korsanlar tarafından kaçırılmış; serbest bırakılmaları karşılığında miktarı 1 milyon Dolar rakamlara konu olan fidyeler istenmiş ve kaçırılan bazı kişiler öldürülmüştür.¹⁵⁹ Korsanlarca kaçırılan her bir gemi için ortalama 3.6 milyon Dolar ödeme yapılmış; 2005-2012 yılları arasında kaçırılan gemilerin kurtarılması için ödenen miktar ise toplamda 315 milyon ile 385 milyon Dolar arasında rakamlara ulaşmıştır.¹⁶⁰

Somali'de 1995'lerde korsanlığın çıkış noktasına bakıldığında, durumun sadece Somali'de mevcut olan güç boşluğundan ve denizlerdeki savunmasızlıktan kaynaklanmadığı; salt soygunculuk ve yağma amacı taşımadığı; korsanlık eylemlerinin arkasında korsanların kendi ülke toprak ve sularını yabancı güçlerin yasadışı avlanmasından ve atık deposu olarak kullanmasından kurtarma düşüncesiyle hareket edildiği görülmüştür.¹⁶¹ 2005 yılında BM Gıda ve Tarım Örgütü FAO'nun yayınladığı Somali'nin balıkçılık profilinde; İtalyan, Koreli, Japon, İspanyol, Yunan ve Mısır gemilerinin kıyılarda Somali Balıkçılık ve Deniz Ürünleri Bakanlığı lisansı ile balıkçılık yaptığı, ancak 700 yabancı tekninin yasadışı bir şekilde Somali kıyılarında kontrolsüzce avlandığı belirtilmiştir. İlegal avlanma, ülkenin balıkçılık kaynaklarının sömürülmesine yol açmış, Somali'deki yerli balıkçılara ve geçim kaynaklarına büyük zarar vermiştir.¹⁶²

Somali kıyılarına yasadışı endüstriyel ve nükleer atık bırakıldığı yönündeki iddialar, Somali'de korsanlık faaliyetlerinin başlangıcında iki temel sebepten diğerini teşkil etmiştir. Amerika, Asya ve Avrupa, dünyanın en az gelişmiş ülkelerinden biri olan Somali kıyılarına, kimi zaman Somali Devleti ile yapılan ucuz maliyetli anlaşmalarla ancak çoğu zaman yasadışı yollarla 1980'lerden itibaren tıbbi atık, nükleer ve radyoaktif atıklar ile pek çok zehirli atık bırakmıştır. 2005 yılında Somali'de yaşanan tsunami dolayısıyla denizlerdeki tonlarca zehirli atığın kıyıya vurması, yıllardır tartışılan ancak suçlamalara hedef olan devletlerin kabul etmediği iddiaların doğruluğunu ortaya koymuştur. BM Çevre Programı yetkilisi Nick Nuttall de tsunami ile gelen bu atıkların tıbbi ve radyoaktif atıklar

¹⁵⁸ Piracy Falls in 2012 but Seas Off East and West Africa Remain Dangerous. <<http://www.icc-ccs.org/news/836-piracy-falls-in-2012-but-seas-off-east-and-west-africa-remain-dangerous-says-imb>> (27.05.2013)

¹⁵⁹ Ken Menkhaus, "Dangerous Waters", *Survival*, 51, No: 1, Feb-March 2009, s. 21-25.

¹⁶⁰ "The Pirates of Somalia: Ending the Threat, Rebuilding a Nation", *The World Bank*, 2013, s. 85.

¹⁶¹ F. Ferhavi, "Somali Krizi: Coğrafyanın ...".

¹⁶² FAO Fishery Country Profile – The Somali Republic, January 2005.

olduğunu doğrulamıştır.¹⁶³ ‘İnsan hakları’ kavramının büyük önem taşıdığı modern dünyanın geri kalmış ülkelerde ve Somali’de yürüttüğü bu tür faaliyetler, aslında devletlerin çıkarları bağlamında insan haklarının nasıl acımasızca ihlal edilebildiğinin göstergesi olmuştur.

Korsanlık eylemlerinin ardındaki gerçek şikayetler, uluslararası toplumun Somali’deki korsanlık faaliyetlerini denizlerde meydana gelen bir terör eylemi olarak algılamasının ve bu kapsamda hareket ederek bölgeye müdahalesinin önüne geçememiştir. Aden Körfezi ve Afrika Boynuzu’ndaki korsan terörünü durdurmak, caydırıcı bir güç olmak, iç savaşlar ve açlıkla boğuşan Somali’ye yapılan uluslararası yardımların taşındığı gemilerin limanlara sağlıklı bir şekilde ulaşımını sağlamak, dünyanın en işlek ve önemli deniz yollarından birinin güvenliğini korumak hedefleriyle BM, NATO, EUNAVFOR (EU Naval Force / AB Deniz Gücü) ve bazı devletler harekete geçmiştir.¹⁶⁴

Birleşmiş Milletler, aldığı kararlarla Somali’de korsanlık ve silahlı soygunların önlenmesi amacıyla uluslararası hukuk kuralları dahilinde devletlerin donanma kuvvetlerini ve savaş uçaklarını kullanmasının önünü açmıştır. NATO, 2008 yılından itibaren bölgeye Türk deniz unsurlarının da dahil olduğu operasyonlar düzenlemiştir ve bu operasyonlar devam etmektedir. Türkiye, Türk deniz unsurlarının uluslararası çabalara destek vermek üzere Somali karasuları ve açıkları, Arap Denizi ve mücavir bölgelerde görevlendirilmesi ve gerekli düzenlemelerin hükümet tarafından belirlenecek esaslara göre yapılmasını öngören 10.02.2009 tarih ve 934 sayılı kararıyla operasyonlara katılmıştır. Sonrasında birer yıllık periyotlar halinde en son 10.02.2013 tarihinde deniz unsurlarının izin süresi uzatılmıştır.¹⁶⁵ AB Deniz Gücü (EUNAVFOR), Dünya Gıda Programı yardım gemilerinin ve AMISOM birliklerinin güvenliğini sağlamak amacıyla bölgeye gitmiştir. Uluslararası kuruluşlar dışında Rusya, Hindistan ve Çin ise korsanlarla mücadeleye destek olmak amacıyla bölgeye savaş gemileri göndermiştir.¹⁶⁶ Uluslararası alanda yapılan girişimler olumlu sonuç vermiş; 2011 yılından itibaren bölgedeki korsanlık eylemlerinde düşüş sağlanmıştır.¹⁶⁷

¹⁶³ Jennifer Clapp, *Toxic Exports: The Transfer of Hazardous Wastes from Rich to Poor Countries*, Cornell University Press, USA 2001, s. 35-36; UNEP Tsunami Report Somalia.

¹⁶⁴ F. Ferhavi, “Somali Krizi: Coğrafyanın ...”.

¹⁶⁵ Resmi Gazete, Sayı: 28553, Karar No: 1031, 8 Şubat 2013.

¹⁶⁶ EU Naval Force Somalia. <<http://eunavfor.eu/>>(27.05.2013); NATO Counter-Piracy Operations. <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48815.htm> (27.05.2013)

¹⁶⁷ Nato Shipping Centre. <www.shipping.nato.int/> (27.05.2013); Maritime Security Centre – Horn of Africa. <<http://www.mschoa.org/>> (27.05.2013)

BÖLÜM II

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE

TÜRKİYE’NİN AFRIKA POLİTİKASI BAĞLAMINDA

SOMALİ İLE İLİŞKİLERİ

Son yıllarda küresel politikada yaşanan gelişmeler ve Türk dış politikasında meydana gelen hareketlilik çerçevesinde Afrika ile ilişkiler önem kazanmış ve Afrika ülkeleri arasında Türkiye’de adı en çok anılan ülkelerden biri Somali olmuştur. Özellikle son birkaç yılda Türkiye’den yapılan yardımlarla gündeme gelen Somali ile ilişkilerin Türkiye’nin dış politikasında sahip olduğu yer ve öneminin anlaşılabilmesi açısından tarihsel bir perspektifle Osmanlı’dan günümüze Türkiye-Somali ilişkilerinin ele alınması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti’nden aldığı mirasla Afrika kıtası ve Somali ile ilişkilerin geliştirilmesi noktasında Türkiye’nin attığı adımlar, Afrika ve Somali’deki Türkiye imajı ve Türk dış politikası ile uluslararası politikada ortaya çıkan gelişmeler ışığında bütün sürecin ele alınarak yapılan değerlendirmelerin daha sağlam ve destekli analizlere imkan vereceği düşünülmüştür. Ayrıca, Türkiye’nin Osmanlı döneminden bu yana Afrika ile ilişkileri çerçevesinde Somali ile olan siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkileri irdelenirken dayanan uluslararası ilişkiler teorileri, çalışmanın akademik boyunun zenginleştirilmesine ve kuramsal çerçevede değerlendirmeler yapılmasına katkıda bulunmayı hedeflemiştir.

2.1. Osmanlı Devleti Dönemi İlişkiler

Türklerin Afrika ile tanışmaları Abbasiler dönemine denk gelmiş; bu dönemde İslam toprakları Kuzey Afrika’ya yayılmıştır. Daha sonra Kuzey Afrika’ya sevk edilen Türk birlikleri Mısır’da kendi hanedanlıklarını oluşturmuş ve Tolunoğulları Devleti’ni (868-905) kurmuştur. İlişkilerin yoğunluk kazanması ise Yavuz Sultan Selim’in Mercidabık seferi sonucu sağlanan temas ve Ridaniye Savaşı sonucu Mısır’ın fethedilmesiyle başlamıştır. Böylece, Batı Afrika’da Fas’tan Doğu Afrika’da Somali’ye kadar günümüzde çok sayıda devleti içine alan Afrika topraklarında yaklaşık 400 yıl boyunca devam eden Osmanlı Devleti hükümranlılığı ortaya çıkmıştır.¹

¹ Ahmet Kavas, *Osmanlı-Afrika İlişkileri*, İstanbul: Tasam Yay., 2006, s.27-34.

Osmanlılar, Mısır merkezli bir yayılmayla 16. yüzyıldan 19. yüzyıla dek topraklarını Mısır-Cezayir ve Mısır-Somali yönlü olarak genişletmiştir. Afrika kıtasının tarihinde İslamiyet'in oynadığı siyasal, kültürel ve ekonomik rol, söz konusu genişleme sürecinde Osmanlı Devleti'nin kıta ile ilişkilerinin en temel yapısal özelliklerinden birini oluşturmuştur.² Bu durum, Osmanlı Devleti'nin Afrika ile ilişkilerinde en önemli hareket noktalarından birinin din kardeşliği kavramı olduğunu göstermiştir.

16. yüzyılın başlarında Osmanlı'nın Memlûk Devleti'ne son vermesi, sadece toprakların sınırlarının Afrika'ya genişletilmesi ile kutsal toprakların ve hilafetin ele geçirilmesini değil, aynı zamanda Asya-Afrika-Avrupa arasındaki ticaret yollarının kontrolünü de sağlamıştır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu Memlûk Devleti'ne son vererek elde ettiği kazançların yanında bazı problemlerle de karşı karşıya kalmıştır. Bu problemlerden en önemlisi, Kızıldeniz'deki Portekiz tehlikesi olmuştur. Portekizliler, Hindistan ve Güneydoğu Asya ile stratejik anlaşmalar yapmış ve böylece Bab-el Mendeb Boğazı'nı kapatarak Hint Okyanusu ile Doğu Akdeniz arasındaki ticareti durdurmayı planlamıştır. Portekiz varlığı bölgede ticareti olumsuz etkilemiş ve kutsal topraklar üzerinde tehdit olarak algılanmıştır.³ Dolayısıyla bu dönemde Osmanlı Devleti ile Portekiz arasında Doğu Afrika'nın kontrolü noktasında bir mücadele yaşanmış ve bu mücadele imparatorluğun kıta ile ilişkilerini şekillendiren ikinci bir önemli unsur olmuştur. Ayrıca Portekiz mücadelesi, Osmanlı Devleti'nin Afrika ile ilişkilerinin sadece dini motifli olmadığını, aynı zamanda siyasi ve ekonomik sebeplere de dayandığını ortaya koymuştur.⁴

Osmanlı Devleti, Doğu Afrika ile ilişkilerinde birtakım siyasal yapılar oluşturarak merkezden oldukça uzak olan bu bölgede kontrolü sağlamaya çalışmıştır. Bu siyasal yapılardan en mühimi, 16. yüzyılda bugünkü Somali, Cibuti, Eritre, Etiyopya, Sudan ve Uganda'nın bir bölümünü içine alan; Habeşistan olarak bilinen bölgede egemenliğini kuran ve bölgede yaşayan Müslümanları temsil eden Harar Emirliği olmuştur. Osmanlı Devleti, aynı bölgede Hristiyanlarca yönetilen Habeş Krallığı'nın Portekiz desteğiyle Harar Emirliği'ne saldırması üzerine Emirliğin yanında yer almıştır. Osmanlı'nın Yemen ve Somali'nin kuzey bölgelerini egemenliği altına almasıyla hem Harar Emirliği varlığını

² Ahmet Kavas, *Osmanlı-Afrika ...*, s. 27-34.

³ Hatice Uğur, *Osmanlı Afrikası'nda Bir Sultanlık Zengibar*, Küre Yayınları, İstanbul 2005, s. 22.

⁴ Ahmet Kavas, "Doğu Afrika Sahilinde Osmanlı Hakimiyeti: Kuzey Somali'de Zeyla İskelesi'nin Konumu", *İslam Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5, İstanbul 2001, s. 109.

uzun yıllar sürdürmüş, hem de Osmanlı Devleti Kızıldeniz ve Doğu Afrika'da birtakım avantajlar elde etmiştir.⁵

Zeyla'dan Habeşistan Dağları'na kadar uzanan Harar Emirliği, Osmanlıların 1916 yılına dek varlığını sürdürecektir. Habeş Eyaleti'ni kurup Habeş Krallığıyla sürekli savaş halinde olan Emirliğin yanında yer almasıyla ayakta kalabilmiştir. Zeyla ve Habeş Eyaleti ile Harar Emirliği, Osmanlı Devleti'nin Afrika siyasetinde çeşitli nedenlerle önem taşımıştır. Bunlardan birincisi, 16. yüzyılda Avrupa'da kıymetli maden buhranının Osmanlı'ya etkisi olmuştur. Habeş topraklarının yılda 60.000 altın sağlayabilecek durumda olduğu, dönemin Osmanlı devlet adamlarınca tasvir edilmiştir. Hint Okyanusu'nda Portekiz üstünlüğüne son vermek için gönderilen Pirî Reis ve Seydi Ali Reis idaresindeki donanmaların başarısızlığını telafi amacıyla Osmanlıların Doğu Afrika'da ve Hint Okyanusu sahillerindeki Habeş topraklarında egemenlik kurarak doğu ticaretine müdahalede bulunabilme planı, ikinci bir unsur olarak öne çıkmıştır. Diğer bir neden ise Osmanlı Devleti'nin bölgede yaşayan Müslümanların ve kutsal toprakların güvenliğini sağlamak istemesi şeklinde açıklanmıştır.⁶ Tüm bu sebeplerle Osmanlı Devleti'nin Doğu Afrika'da izlediği siyaset, devletin Afrika siyasetinin önemli bir parçasını oluşturmuştur.

Habeş Eyaleti'nin merkezden oldukça uzak bir mesafede bulunması, Osmanlı Devleti için birtakım zorlukları da beraberinde getirmiştir. Habeş Krallığı ile sürekli savaş durumunda bulunan Emirliğin ve Habeş Eyaleti'nin İstanbul'a uzaklığı, bölgenin devamlı bir askeri takviye ihtiyacına rağmen malzeme ve asker sevkiyatının uzun sürmesine sebep olmuştur. Raporların gidişi ve ardından İstanbul merkezden yeni emirlerin gelişi çok uzun zaman almıştır. Ayrıca o dönemde eyaletin yeterli malî gelir kaynakları olmaması da ayrı bir problem yaratmış; bölgede görev yapan asker ve memurların maaşları başka eyaletlerce (çoğunlukla Mısır tarafından olmak üzere) karşılanmak durumunda kalmıştır.⁷

19. yüzyıla gelindiğinde Habeş topraklarının karadan ve denizden korunması devletin mevcut problemleri sebebiyle zor olacağından, eyaletin yönetimi uygun bir zamana kadar özel imtiyaz verilmeden ve 3-5 senelik dönemler halinde geçici olarak Hidivlik kontrolüne devredilmiştir. Devletin topraklarından birisi olduğunu göstermek amacıyla ise her yıl bir miktar verginin toplanıp diğer gelirleriyle birlikte bölgenin imarına

⁵ Ahmet Kavas, *Osmanlı-Afrika ...*, s. 40, 111-113.

⁶ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunun Güney Siyaseti Habeş Eyaleti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996, s. 32-33.

⁷ Ibid, s. 98-103.

ayrılması kararlaştırılmıştır. Bunun yanında, bölgede yaşanan gelişmelerle ilgili İstanbul'a doğru bilgiler ulaştırması için Habeş'e kaymakam tayin edilmiştir.⁸ Habeş eyaleti daha sonra, Cidde sancağı ile birleştirilmiş ve eyalet yöneticileri kutsal topraklardaki hacıların huzur ve güvenliğini sağlamakla sorumlu duruma getirilmiştir.⁹

Doğu Afrika'da bugünkü Somali topraklarının kuzeyini ve kuzeyden Mogadişu'ya kadar uzanan sahilleri kontrolü altında bulunduran Osmanlı Devleti'nin bölgede varlığı ve kıta ile ilişkileri 20. yüzyıla dek sürmüştür. Osmanlı Devleti, Kuzey Afrika ve Afrika'nın doğusunda kurduğu egemenliklerle uzun süre sömürgeci güçlerin Afrika'nın güneyine yayılmasını engelleyici bir set görevi görmüştür.¹⁰ Devletin diğer topraklarında olduğu gibi Habeş ile ilişkilerde de din, mezhep ve dil açısından bölgeye herhangi bir zorlamada bulunulmamıştır. İlişkilerde hoşgörü politikası hakim olmuş; halkın dini inanışları olduğu gibi korunmuş; şehirler yakılıp yıkılmamış, hatta Portekiz'in kıtaya gelişi ile harabeye dönen Mogadişu gibi şehirler yeniden eski çehresine kavuşturulmuştur. Somali'nin başkenti Mogadişu'da bazı dönemlerde Osmanlı sultanları adına para bastırılmış; sosyal ve kültürel ilişkiler güçlendirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin ekonomik açıdan Habeş topraklarından istifadesi ise sınırlı bir ölçüde kalmıştır. Üstelik bölgeyi elinde tutabilmek için kendi insan kaynaklarını kullanmış ve alınan vergilerle sadece bölgedeki yerli halka cami, medrese, liman, köprü ve okul gibi hizmetlerde bulunmuştur.¹¹ Ayrıca Osmanlı Devleti'nin kendi toprakları üzerindeki sömürü düzenine karşı direnci, Doğu Afrika'da sömürgecilik karşıtı olarak ortaya çıkan ve Somali topraklarının sömürgeci güçlerden arındırılarak bağımsızlığını hedefleyen anti-sömürgeci karakterdeki Mehdi hareketlerinin iç dayanışmasına zemin hazırlamıştır.¹² Ancak Osmanlı Devleti güç kaybettikçe ve sömürge arayışındaki büyük devletlerin Afrika üzerindeki emelleri arttıkça, Osmanlı Devleti merkezden oldukça uzak olan Afrika'daki toprakları üzerinde hakimiyetini yitirmeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin Doğu Afrika ile ilişkilerinde yer tutan bir diğer konu da kölecilik faaliyetleri olmuştur. Osmanlı topraklarına 15. ve 19. yüzyıllar arasında Transatlantik köle ticaretiyle aynı dönemde ancak aynı niyetle kullanılmak üzere olmayan

⁸ Ahmet Kavas, "Doğu Afrika Sahilinde Osmanlı Hakimiyeti ...", s. 122.

⁹ Yusuf Sarıncay, *Ottoman Archives and Ethio-Ottoman Relations*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, No: 14, Ankara 2001, s. 11.

¹⁰ Numan Hazar, "Türkiye'nin Afrika'ya Açılımı", *Stratejik Analiz*, Cilt: 9, Sayı: 99, Ankara: Temmuz 2008.

¹¹ A. Kavas, Osmanlı-Afrika İlişkileri. <<http://www.tasamafrika.org/tr/arsiv/makaleler/236-osmanli-afrika-likileri.html>> (27.05.2013)

¹² Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, Temmuz 2009, s. 207.

köleler getirilmiştir. Doğu'nun Afrika'daki köle ticareti; askerlik, işçilik, hadımlık gibi alanları içerse de büyük çoğunlukla ev hizmetçiliğine dayandırılmıştır.¹³ Osmanlı Devleti'nde Belgrad, Sofya, Halep, Şam, Bağdat, Mekke, Medine, Hicaz, İskenderiye, Kahire, Tunus ve en önemlisi İstanbul'da kurulan esir pazarlarına ulaşan köleler arasında Doğu Afrika'dan getirilen ve genellikle saraylarda, konaklarda ya da zengin evlerinde ev işlerinde çalıştırılmak üzere alınan Afrikalı kadınlar bulunmuştur.¹⁴ Ayrıca 16. yüzyıldan itibaren devletin genişleyen donanma kadırgalarına İstanbul'daki köle tüccarlarından kürekçiler kiralanmıştır.¹⁵ Osmanlı Devleti'nde kölelerin çalıştırıldığı alanlar göz önüne alındığında Transatlantik köle ticaretinden farklı bir karakter taşıdığı görülmüştür.

Osmanlı Devleti'nin Doğu Afrika ile ilişkileri; uzaklığa, dış aktörlere ve bazı faktörlere rağmen pek çok anlamda olumlu bir seyir izlemiştir. Devletin bölgede yaptığı yatırımlar ve uyguladığı politikalar, Afrika'nın doğusu ile Osmanlı Devleti arasında sosyal, kültürel, ticari ve dini bağlar kurulmasını sağlamış; o dönemde temelleri atılan ilişkiler ve kurulan bağlar, bugün Osmanlı Devleti'nin devamı ve mirasçısı kabul edilen Türkiye'nin Afrika ve Somali ile geliştirme çabası içerisinde olduğu ilişkilerde Türkiye lehine bir zemin hazırlamıştır.

2.2. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi İlişkiler

Atatürk liderliğinde Türkiye'nin gerçekleştirdiği ulusal kurtuluş savaşı ve reformlar, Afrikalı aydınlar üzerinde oldukça etkili olmuş ve tam bağımsızlık peşinde koşan Afrika ülkeleri için Türkiye önemli bir örnek teşkil etmiştir. Afrika'nın Müslüman ülkeleri, halkının büyük bölümü Müslüman olan Türkiye'ye sömürgeci güçlere olan tepkisi ve başarısı ile yakınlık duyarken, Hristiyan Afrika ülkeleri laik ve demokratik bir ülke olan Türkiye'ye gerçekleştirmiş olduğu reformlar dolayısıyla sempati beslemiştir. Türkiye, Afrika'daki ülkelerin sömürgecilikten kurtulmalarına ve bağımsızlık mücadelelerine hem örnek olmuş hem de destek vermiştir.¹⁶ Afrika Boynuzu'nda Müslüman bir nüfusa sahip olan Somali de bağımsızlık mücadelesinde Türkiye'nin sömürgeci güçlere karşı verdiği mücadeleden etkilenmiş ve esinlenmiştir.

¹³ Patrick Manning, *Slavery and African Life – Occidental, Oriental, and African Slave Trades*, Cambridge University Press, 1990, s. 38.

¹⁴ Nihat Engin, *Osmanlı Devleti'nde Kölelik*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, İstanbul 1998, s. 138.

¹⁵ Halil İnalcık, *Doğu Batı Makaleler 2*, Doğu Batı Yayınları, 2009, s. 140.

¹⁶ Numan Hazer, *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri*, USAK Yayınları, Ankara 2011, s. 119-120.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan iki kutuplu dünya düzeni ve Soğuk Savaş dönemi, Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinde genel manada birtakım olumsuzluklar yaşanmasına yol açmıştır. Söz konusu dönem aynı zamanda Afrika'daki geniş sömürge topraklarının bağımsız devletler haline dönüştüğü ve 'Bağılantısızlık Hareketi (Non-Alignment Movement)'nin ortaya çıktığı yıllar olmuştur. 1955 Bandung Konferansı, yeni bağımsızlıklarını kazanan Asya / Afrika ülkelerinin ABD ve SSCB karşısında varlıklarını korumak üzere birlik ve dayanışmayı amaçlayan Bağılantısızlık Hareketi için bir başlangıç niteliği taşımış ve Bandung ile bu hareket, sadece bir Asya-Afrika hareketi olmaktan çıkarak uluslararası politikada geniş çaplı bir akıma dönüşmüştür. Türkiye, Endonezya'da toplanan Bandung Konferansı'na bir Asya devleti olarak davet edilmiş, ancak bir bakıma Batı'nın ve NATO'nun temsilcisi durumuna düşmüştür. Türkiye Bandung'ta, Komünizm ideolojisine ve iki kutuplu dünya düzeninde tarafsızlığın tehlikelerine dikkat çekmiştir. Yüzyıllarca Batı'nın sömürge düzenine maruz kalmış ve şu anda bu sömürgecilğe karşı bağımsızlık mücadelesi veren Afrika devletleri Bandung'ta Türkiye'yi bu sömürgeci anlayışın koruyucusu olarak algılamıştır. Bağılantısızlık Hareketi'nin sonraki konferanslarına da Türkiye davet edilmemiş ya da katılım talepleri geri çevrilmiştir.¹⁷

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren en temel özelliği olan Batıcılık, Batı'nın Kıbrıs konusunda Türkiye'ye sırtını dönmesi ve aynı dönemlerde ortaya çıkan Küba Krizi ile 1960'lı yıllarda sorgulanmaya başlamıştır. Türkiye, kendi ulusal çıkarlarının korunması noktasında Batı ve özellikle ABD politikaları ile ters düştüğünde içinde yer aldığı blok tarafından nasıl yalnız bırakılabileceğinin farkına varmıştır. Ancak o döneme dek izlenen NATO ve ABD merkezli dış politika, Türkiye'nin Afrika ülkelerindeki bağımsızlık ve milliyetçilik politikalarını anlamasına engel olmuştur.¹⁸ Somali de böyle bir dönemde, 1960 yılında, bağımsızlığını kazanan ülkelerden biri olmuş ve Türkiye tarafından bağımsızlığı tanınsa bile söz konusu yıllarda Türk dış politikasında açıkça yer bulamamıştır.

1960'lı yıllarda Türkiye'nin hükümet programlarında Afrika'nın sömürgecilikten kurtulmasının ve kıtadaki birçok ülkenin bağımsızlıklarını kazanarak BM'ye katılmasının memnuniyet verici gelişmeler olduğu; söz konusu milletlerin huzur ve refah yolunda ilerlemelerinin temenni edildiği ve Türkiye ile Afrika devletleri arasında ticari-kültürel

¹⁷ Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Cilt: 1-2, Alkım Yayınları, 2005, s. 625.

¹⁸ Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası (1919-1980)*, Cilt: 1, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 634-635.

bağlar geliştirilmesine önem verilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.¹⁹ Her ne kadar dönemin Hükümet programlarında Afrika devletlerinin bağımsızlıklarına ve ilişkilerin geliştirilmesine dair söylemler kullanılsa da Kıbrıs sorununun ortaya çıktığı döneme kadar Türkiye, Afrika devletlerinin ve bu devletlerin mensubu olduğu Bağlantısızlık Hareketi'nin önemini kavrayamamıştır. Kıbrıs sorununun devamında 1970'lerde ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosuyla ise çok boyutlu bir dış politikanın gerekliliği daha net anlaşılmış ve bu kapsamda Soğuk Savaş'ın izin verdiği ölçüde Afrika ile ilişkilere de önem verilmiştir.²⁰

1980 yılında Türkiye, kendi tarihi içinde üçüncü askeri rejimini yaşamış ve bu durum iç istikrar konusunun yeniden gündeme geldiği ülkenin dış politikasında 1983 seçimlerine dek durgunluğa yol açmıştır.²¹ İç ve dış gelişmeler dolayısıyla bir süredir Türk dış politikasında sözü edilen 'çok yönlülük' kavramının hayata geçirilmesi de Özal'ın iktidara gelmesiyle gerçekleşebilmiştir. Özal döneminde geleneksel dış politika söylemleri terk edilerek ekonomi ağırlıklı, pragmatik, çok boyutlu, pro-aktif, popüler ve alternatifler sunan bir dış politika anlayışı geliştirilmiştir.²² Özal döneminde Afrika ile ilişkilerde birtakım gelişmeler görülmüş; ancak bu gelişmeler sınırlı bir düzeyde gerçekleşme imkanı bulmuştur. Somali konusunda 1980 yılında Türkiye ve Somali'nin karşılıklı büyükelçilik açmalarıyla başlayan gelişmeler, 1988 yılında Somali Devlet Başkanı Siad Barre'nin Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaret ile önemli bir aşama kaydedilmesini sağlamıştır.²³

1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ortaya çıkan gelişmeler, hem uluslararası sistemde hem de Türk dış politikasında birtakım değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu süreçte iki kutuplu siyasi yapı ve Doğu-Batı ideolojik çatışmaları sona ermiş; devletler arası çatışma riski azalmış; buna karşın uluslararası sistemin tüm güçlü üyelerini ilgilendiren kitle imha silahlarının yaygınlaşması, terörizm ve etnik çatışmalar gibi yeni tehdit odakları ortaya çıkmış; söz konusu tehditler karşısında ise dünya barış ve güvenliğini sağlamak niyetiyle uluslararası toplum işbirliği içerisinde hareket etmiştir. Yeni dünya düzeni, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdit algılarının ortadan kaldırılması için yapılacak işbirliğinde BM barış gücü

¹⁹ Dekolonizasyon Süreci Döneminin Hükümet Programları İçin Bknz: <http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukümetler.html> (27.05.2013)

²⁰ Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası ...*, s. 677-678.

²¹ Nevin Yurdsever Ateş, "Cumhuriyet dönemi Türk Dış Politikası ve Hükümet Programları", (der. İdris Bal), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, (içinde) 2004, s. 45.

²² Muhittin Ataman, "Özalist Dış Politika: Aktif ve Rasyonel Bir Anlayış", *Bilgi*, Sayı: 7, 2003, s. 49.

²³ Çevik Bir, *Somali'ye Bir ...*, s. 238.

operasyonlarının önemli roller üstleneceği yönünde beklentileri arttırmış; bu dönemde hayata geçirilen barış gücü operasyonlarının sayısında belirgin bir artış gözlenmiştir.²⁴ Uluslararası alanda yaşanan gelişmeler Türk dış politikası üzerinde de etkisini göstermiş; Türkiye 1990'larda daha aktif ve çok yönlü bir yapıya kavuşma isteğiyle yeni sistemde yerini almıştır. Ülke içerisinde yaşanan siyasi, ekonomik, sosyal ve PKK temelli sorunlar, Türkiye'nin bu dönemde dış politikada elini zayıflatan unsurlar olarak öne çıkmıştır. Ancak Türkiye, kuruluşundan itibaren dış politikasının en önemli ilkelerinden biri olan 'barış' konusunda uluslararası toplumla birlikte hareket etmiş ve bu yıllarda aralarında Somali'ye gerçekleştirilen barış gücü operasyonlarının da bulunduğu pek çok misyonda önemli görevler almıştır.

Somali'de 1991'de yaşananlar; Sovyetler Birliği'nin dağılması, Doğu Avrupa'nın demokratik dönüşümü ve Körfez Savaşı gibi dünyanın ilgisini üzerlerine çeken olayların yanında silik kalmış ve uluslararası toplumda yankı bulmamıştır.²⁵ Somali krizinin uluslararası toplumda yer edinmesi, Birleşmiş Milletler'in Ağustos 1992'de aldığı 775 sayılı kararıyla gerçekleşebilmiştir. Bu karar kapsamında BM, UNOSOM I (United Nations Operation in Somalia / Birleşmiş Milletler Somali Harekatı) adı altında Somali'ye bir müdahalede bulunmuştur. UNOSOM I; Somali'de ateşkesin sağlanması, insani yardımların güvenli bir şekilde Somalililere ulaştırılması ve bu yardımlarının dağıtımının kontrol edilmesi amacıyla oluşturulmuş ancak hedeflendiği ölçüde başarılı olamamıştır. Bu başarısızlık üzerine BM'nin Aralık 1992'de aldığı 794 Sayılı karar ile ABD liderliğindeki UNITAF (Unified Task Force / Birleşik Görev Kuvveti) harekatı başlatılmış ve Somali'ye yapılan yardımlar için güvenli bir ortam oluşturulması konusunda UNITAF'a görev verilmiştir. Mart 1993'te Birleşmiş Milletler'in aldığı 834 Sayılı karar ile ise UNITAF birliklerinin görevini UNOSOM II'ye devretmesi sonucu 1995 yılına dek sürecek yeni bir hareket başlatılmıştır.²⁶ UNOSOM II, pek çok açıdan hem uluslararası toplum hem de Türkiye için önemli olmuş; bu hareket ile Somali ilk kez Türkiye'nin gündemine girmiştir.

UNOSOM II Harekatında Somali'de şiddete son verilmesi, açlık tehlikesinin önlenmesi ve gıda maddelerinin ihtiyaç sahiplerine güvenli bir şekilde ulaştırılması, iç savaşın sona erdirilmesi, ağır ya da hafif silahların toplatılması ve kayıt altına alınması,

²⁴ Muzaffer Ercan Yılmaz, "Etnik Çatışmalar ve Birleşmiş Milletler Barış Güçleri", *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 25, 2011, s. 146-147.

²⁵ Ken Menkhaus, "Somalia: Unwanted Legacy Unhappy Options ...", s. 137

²⁶ Paul F. Diehl, "Peacekeeping in Somalia, Cambodia, and the Former Yugoslavia", (ed. Roger E. Kanet), *Resolving Regional Conflicts*, University of Illinois Press, (içinde) 1998, s. 154-161.

ülkede güvenliğin sağlanması, yardım kuruluşlarının personel ve tesislerinin korunması, mayınların temizlenmesi, mültecilere yardım edilmesi ve devlet düzeninin Somalililerce yeniden tesis edilmesinin sağlanması gibi kapsamlı amaçlarla yola çıkmıştır.²⁷ Bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için UNOSOM II, Birleşmiş Milletler tarihinde ilk kez BM Yasası'nın gerektiğinde güç kullanmayı öngören 7. Bölüm (Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler)²⁸ esaslarına göre hareket edileceği bir yapıda planlanmıştır. Söz konusu kapsamda UNOSOM II'ye, Anlaşma maddelerince belirlenen önlemlerin uygun olmaması veya sonuçsuz kalacağının değerlendirilmesi halinde, uluslararası barış ve güvenliğin temini (peace-making) veya yeniden yapılması için gerektiği ölçüde askeri kuvvet kullanma yetkisi verilmiştir.

UNOSOM II'nin Somali'deki faaliyetleri süresince sağlık, tıbbi yardım, eğitim, tarım ve altyapı konularında birtakım olumlu gelişmeler yaşanmış ve sosyal yardımlar bir ölçüde amacına ulaşmıştır. Ancak hareketin gerçek manada başarıya ulaşması, bazı etkenler dolayısıyla mümkün olamamıştır. Birleşmiş Milletler UNOSOM II'den; az sayıda kuvvet, az miktarda bir kaynak ve az oranda bir lojistik destek ile Somali topraklarının tamamında kontrol sağlamasını beklemiştir. Ülkeye silah girişinin durdurulamaması nedeniyle silahlı gruplar çatışmaları devam ettirmiş ve UNOSOM II ile diyaloga girmemiştir. Engellenemeyen khat ticareti ve bu uyuşturucu maddeyi kullanması teşvik edilen silahlı grupların barış gücüne karşı saldırıları durdurulamamıştır. UNITAF birliklerinin sadece ülkenin güneyinde konuşlanması nedeniyle diğer bölgelerde ve ülke sınırlarındaki güvenlik boşluğu doldurulamamıştır. BM Antlaşması'nın 7. Bölüm'ü ile görevlendirilen UNOSOM II, barışın temini görevinde lider bir ülke bulunmamasının zorluklarını ve tecrübesizliklerini yaşamıştır. Barış gücü birlikleri arasında standardizasyon eksiklikleri ile uzmanlaşmış sivil ve askeri personel eksiklikleri yaşanmıştır. Katılımcı ülkelerin karar ve uygulamalarında BM aleyhine değişiklikler olduğunda bu duruma karşı uygulanabilecek müeyyide sisteminin olmayışı da önemli bir sorun teşkil etmiştir.²⁹

Tüm yukarıda sözü edilen faktörler neticesinde Somali'de UNOSOM II hareketi - UNOSOM I'e göre daha başarılı olsa da- ülkeye otorite, barış ve istikrar getirme konusunda yetersiz kalmıştır. Çatışan gruplar arasında uzlaşma sağlanamamış, ülkede yönetim kurulamamış ve tarafların silahsızlandırılması sağlanamamıştır. Ayrıca 1993

²⁷ Çevik Bir, *Somali'ye Bir ...*, s. 67.

²⁸ Birleşmiş Milletler Antlaşması, VII. Bölüm, 39-40-41-42. Maddeler.

²⁹ Çevik Bir, *Somali'ye Bir...*, s. 253-255.

yılında Pakistan birliğine düzenlenen saldırı ile ilgili olarak BM saldırıyı kınamış ve yapılan soruşturma neticesinde söz konusu saldırıdan Somalili önde gelen fraksiyonlardan birinin lideri General Aidid'i sorumlu tutmuştur. Taraflardan General Aidid'e karşı tutuklama kararı çıkarılmış, General Aidid ve UNONOM II'nin açıkça karşı karşıya geldiği ifade edilmiş ve barış gücü birliklerince Aidid'e karşı operasyon başlatılmıştır. Bu durum, UNOSOM II'nin tarafsızlığına gölge düşürmüş ve başlangıçta yabancı güçlerin ülkelerine müdahalesini olumlu karşılayan halkın barış gücüne karşı tavır almasına yol açmıştır.³⁰ Çünkü ABD, BM ve Batı tarafından "Somali'nin en güçlü savaş ağası (warlord)" olarak lanse edilen ve Somali'de meydana gelen her tür problemde sorumlu tutulan Aidid ve hareketi, en popüler ve vatansever lider olduğu düşüncesiyle Somalililerin bir kesimi tarafından desteklenmiştir.³¹

Aidid'e karşı başlatılan operasyonlarda 18 ABD komandosu hayatını kaybetmiş ve sonrasında yaşanan gelişmelerle hareket yeni bir safhaya girmiştir. Amerikan komandolarının ve çok sayıda Somalilinin çatışmalarda hayatını kaybetmesi sonucunda Birleşmiş Milletler'in UNOSOM II hareketi ABD ve uluslararası kamuoyu tarafından sorgulanmaya ve eleştirilmeye başlamıştır. ABD askerlerinin ölümü, 'Kara Şahin Düştü (Black Hawk Down)' şeklinde dünya gündeminde yer almıştır. Yaşanan gelişmeler neticesinde ABD birlikleri Somali'den çekilme kararı vermiş, sonrasında ise tüm Batı ülkeleri de 1994 ve 1995'te barış gücü birliklerini Somali'den çekmişlerdir.³² Barış gücü dahilindeki Türk birlikleri de Bakanlar Kurulu Kararı ile 22 Şubat 1994'te Türkiye'ye dönmüştür. Sonrasında UNOSOM'un görev ve sorumlulukları BM Antlaşması'nın 6. Bölümü kapsamında yeniden çizilmiş ve UNOSOM birlikleri Mart 1995'e kadar Somali'de görev yapmıştır.

BM'nin UNOSOM hareketleri istenen hedeflere ulaşamamış, Somali'de bir düzen ve otorite sağlanamadan uluslararası güçler ülkeyi terk etmiştir. Harekatın başarısızlığı üzerine dönemin BM Genel Sekreteri Boutros Ghali, geçmişte ülkeyi silahlandırma politikası izleyenleri, Somali'de gıdadan çok silah olduğunu; ancak bu silahların Somalililer tarafından üretilmediğini; dış güçler tarafından dış güçlerin çıkarlarına hizmet etmek için Somalililere verildiğini ve silahları tedarik edenlerin bugün Somali'de işlenen

³⁰ Paul F. Diehl, "Peacekeeping in Somalia...", s. 156-159.

³¹ Mohammed Farah Aidid, Satya Pal Ruhela, *Somalia: From the Dawn of Civilization to the Modern Times*, Vikas Publishing House, 1994, s. 331.

³² Ken Menkhaus, "Somalia: Unwanted Legacy Unhappy Options ...", s. 137

suçların ortakları olduğunu söyleyerek eleştirmiştir.³³ Dolayısıyla 90’larda barış hareketleri sonucunda Somali’de arzulanan barış ve istikrar girişimlerinden olumlu sonuç alınamamış; uluslararası toplumun Somali’yi içinde bulunduğu kaos ve anarşiden kurtararak ülkede barış ve güvenliği hakim kılma çabalarının hedefine ulaşamaması üzerine Somali’de çatışma ortamı artarak devam etmiştir.

UNOSOM II’yi Türkiye açısından önemli kılan faktör, harekate bir Türk generalin komuta etmesi olmuştur. “Yurtta Barış, Cihanda Barış” anlayışı dış politikasının temel niteliklerinden biri olan Türkiye, Birleşmiş Milletler çatısı altında, barış ve istikrar adına dünyanın pek çok bölgesinde organize edilen barış gücü operasyonlarında olduğu gibi Somali’de de görev almıştır. Türkiye, Somali’deki barış gücüne 300 personel ile katılmıştır. UNOSOM II harekatı kapsamında Türk birliğine, Mogadişu Havaalanı’nın korunması sorumluluğu verilmiştir.³⁴ Barış gücü misyonuna Türkiye-Somali ilişkilerinde önemli bir yer atfedilse de, burada uygulanan politikalarda Türkiye sadece uluslararası toplumun ve politikanın bir parçası olarak hareket etmiştir.

Orgeneral Çevik Bir’in UNOSOM II’de BM barış gücü komutanlığı görevini üstlenmesi, Türkiye için bir ilk olmuştur. BM barış gücü komutanlığına bir Türk generalin atanmasının Türkiye açısından ekonomik ve idari avantajlar sağlayabileceği düşünülmüş; bu görev ile Türkiye’nin BM nezdinde itibarının artacağı değerlendirilmiştir. 1991’de Somali’de devlet yapısının çökmesiyle kapatılan Türk Büyükelçiliği, 1993 yılında barış gücü operasyonları döneminde yeniden hayata geçirilmek istenmiştir. Ancak söz konusu dönemde Pakistan birliğinin maruz kaldığı saldırı ve sonrasında Somali’de yaşananlar neticesinde Türk Dışişleri Bakanlığı büyükelçilik kararından vazgeçmiştir.³⁵

Somali’ye gerçekleştirilen BM harekatına Çevik Bir’in komutan olarak atanmasıyla gündeme gelen ve Türkiye’de o dönemde yeni yeni adı duyulan Somali ve UNOSOM II, hareket süresince yazılı ve görsel medyada pek çok haberde yer almıştır. Harekatın ardından ise söz konusu dönem ve barış gücü komutanı Çevik Bir ile ilgili birtakım değerlendirmelerde bulunulmuştur. Prof. Dr. Nevzat Tarhan, Türkiye’nin asırlardır Osmanlı himayesi ile elde ettiği toplumsal güvenin Çevik Bir’in UNOSOM II komutanı olarak yaptığı hatalar ile kaybedildiğini yazmıştır. Mark Bowden’in Black Hawk Down

³³ Boutros Ghali Says Somalia Mission Puts UN A New Role. <http://news.google.com/newspapers?nid=2211&dat=19921128&id=0mFhAAAAIBAJ&sjid=Q_UFAAAAIBAJ&pg=2260,3605344> (27.05.2013)

³⁴ Çevik Bir, *Somali’ye Bir ...*, s. 46.

³⁵ Ibid, s. 159.

isimli eserini kaynak olarak gösteren Tarhan; Somali'nin önemli aşiretlerinin ileri gelenleri, saygın büyükler, din adamları ve akil adamların bir araya gelerek ülkede düzenin tesis edilmesi hususunda çözümleri tartışmak üzere toplantı düzenlediklerini ve bu esnada Çevik Bir'in verdiği emirle toplantı binasına düzenlenen operasyonda halk tarafından saygı duyulan ve değer verilen çok sayıda ismin hayatını kaybettiğini; saldırı sonrasında Somali halkının BM güçlerine bakışının değiştiğini yazmıştır. Prof. Dr. Osman Özsoy ise 'Somali'de Kötü İz Bırakan Türk General' başlıklı yazısında; karşılaştığı bir Somalilinin sözlerinden yola çıkarak Çevik Bir'in Somali harekatı komutanlığına yönelik eleştirilere yer vermiştir.³⁶ Ayrıca, ABD'nin isteğiyle UNOSOM harekatına çoğunluğu Müslüman olan Türkiye'den bir Türk komutanın atanması, bazı çevreler tarafından Müslüman bir ülke olan Somali'de İslam'ı yok sayarak bir girişimde bulunulamayacağı düşüncesinden hareketle ABD'nin çıkarlarıyla ters düşmeyecek bir otoritenin tesis edilmesi amacı taşıdığı şeklinde yorumlanmıştır.³⁷

2.3. Son Dönem Türkiye-Somali İlişkileri

Son dönemde Türkiye-Somali arasındaki ilişkiler; Türk dış politikasındaki ve Türkiye'nin ekonomisindeki dinamikler, Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerindeki dönüm noktası tabir edilecek eylemler, uluslararası alanda meydana gelen gelişmeler karşısındaki Türk dış politikası davranış biçimleri ve Somali'de meydana gelen gelişmelerden etkilenmiştir. Özellikle AKP döneminde dış politikada görülen Ahmet Davutoğlu etkisi, son yıllarda Türkiye'nin Afrika bağlamında Somali ile siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerine yön vermiştir. Söz konusu dönemde Türkiye-Somali ilişkilerinde insani boyut öne çıkarken, iki ülke arasındaki ilişkilerde liberal ve konstrüktivist perspektifle karşılıklı olumlu adımlar atılmıştır.

2.3.1. Türk Dış Politikasında Siyasi ve Kavramsal Çerçeve Somali

Türk dış politikasında bir süredir gündemde bulunan 'çok boyutluluk' kavramı, 1990'lara değin çeşitli sebeplerle tam olarak hayata geçirilememiştir. Soğuk Savaş'ın sona erdiği ve ülkelerin politikalarında daha esnek hareket imkanı bulunduğu 90'lı yıllar, Türkiye'nin dış politikasında farklı bölgelere ilgi duymasına ve dış politikadaki

³⁶ Somali'nin Vebali de Çevik Bir'in. <<http://www.timeturk.com/tr/2012/04/13/somali-nin-vebali-de-cevik-bir-in.html>> (27.05.2013)

³⁷ Türker Ertürk, Habeş Eyaleti ve Zeyla. <<http://askerhaber.com/kose-yazisi/740/habes-eyaleti-ve-zeyla.html>> (27.05.2013)

alternatiflerin arttırılması noktasında politikaların hayata geçirilmesine katkı sağlamıştır. Bu çerçevede, dış politika öncelikleri sıralamasında geri planda bırakılmış olan Afrika ülkeleri ile ilişkilerin canlandırılması da ancak 1990'ların sonlarına doğru mümkün olabilmıştır.

90'ların sonlarında İsmail Cem'in Dışışleri Bakanlığı döneminde Türkiye'de kendisinden korkmayan, komşularına, bölgesine ve dünyaya katkı sunma potansiyeli olan aktif ve yapıcı bir dış politika vizyonu benimsenmiştir.³⁸ Bu dönemde komşu ülkelerle iyi ilişkiler kurulması, Türkiye'nin genel olarak Ortadoğu'da daha aktif olması ve dış politikanın Afrika boyutunun ihmal edilmemesi görüşleri çerçevesinde hareket edilmiş; ayrıca Latin Amerika ve Rusya ile stratejik düzeyde yakınlaşma projeleri üzerinde çaba harcanmıştır.³⁹ Dolayısıyla Dışışleri Bakanı İsmail Cem'in vizyonu ile Türkiye'de günümüze dek süren çok boyutlu ve aktif bir dış politikanın gerçek manada temelleri atılmış; söz konusu politikalar çerçevesinde hazırlanan 1998 Afrika Açılım Eylem Planı bu dönemin ve bu anlayışın somut bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Afrika Açılım Eylem Planı kapsamında Afrika ülkeleriyle olan tarihsel bağların kuvvetlendirilmesi; siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel ilişkilere bir bütün olarak ivme kazandırılması ve kıta ülkeleriyle işbirliği koşullarının sağlanması hedeflenmiştir. Afrika ülkeleriyle karşılıklı üst düzey ve parlamenter heyet ziyaretleri gerçekleştirilmesi, Dışışleri Bakanlıkları arasında siyasi dayanışma mekanizmaları kurulması, Afrika ülkeleriyle karşılıklı olarak diplomatik temsilciliklerin arttırılması, uluslararası kuruluşlar içerisinde Afrika ülkeleriyle temas ve dayanışmanın ilerletilmesi, insani yardım programlarının hazırlanması gibi konular; Eylem Planı'nın ve açılımın siyasi hedefleri arasında yerini almıştır. Ekonomik, teknik, bilimsel işbirliği ve ticaret anlaşmaları imzalanması, yatırımların karşılıklı olarak özendirilmesi ve korunması, teknik düzeyde üst düzey ziyaretlerin gerçekleştirilmesi, çeşitli alanlarda uzmanların gönderilmesi, teknik yardım programlarının oluşturulması, karşılıklı iş adamları ziyaretleri düzenlenmesi, Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika İthalat-İhracat Bankası'na üye olunması, hava ve deniz ulaşımının geliştirilmesi, Türk savunma sanayiinin tanıtılması, uluslararası örgütlerin

³⁸ E. Fuat Keyman, İsmail Cem ve Türkiye'nin Dış Politika Vizyonu. <http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=6001> (27.05.2013)

³⁹ Abdülhamit Bilici, Ak Parti'nin Dış Politikasında İsmail Cem İzleri. <http://www.zaman.com.tr/abdulhamit-bilici/ak-partinin-dis-politikasinda-ismail-cem-izleri_494303.html> (27.05.2013)

Afrika’da düzenledikleri etkinliklere kamu ve özel sektörden Türk temsilcilerin katılması gibi konular, ekonomik anlamda Eylem Planı’nın içeriğini oluşturmuştur.⁴⁰

1998 yılında ortaya koyulan söz konusu geniş kapsamlı Eylem Planı’yla siyasi ve ekonomik anlamda işbirliği hedeflerinin yanı sıra eğitim, sağlık ve kültür alanlarında da birtakım adımlar atılması öngörülmüştür. Türkiye’de çok boyutlu ve aktif bir siyaset izlenmesi yolunda önemli bir adım olarak öne çıkan Eylem Planı, dış politikadaki çok boyutluluğun yeni bir ayağı şeklinde değerlendirilmiş ve umut vaat etmiştir. Ancak dönemin hükümet istikrarsızlıklarının dış politikaya yansması ve bölgedeki konjonktür, bölgede merkezi bir ülke olan Türkiye’nin komşuları ve bulunduğu bölge ile yakın ilişkiler kurmasını zorlaştırmıştır.⁴¹ Böyle bir ortamda Afrika Açılım Eylem Planı Türkiye’nin dış politika öncelikleri arasında kendisine öncelikli yer bulamamış ve Afrika ile ilişkiler kurulması noktasında yeni bir bekleyiş başlamıştır.

Türkiye’de yıllar sonra AKP ile kurulan tek parti iktidarı, 2002’den itibaren Afrika ile ilişkilerde bekleme dönemini sona erdirmiş ve 1998 Eylem Planı’nın geliştirilerek uygulamaya konulması amacıyla düğmeye basılmıştır. Bu bağlamda kıta ile ilişkilerde siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal temelli pek çok gelişme gözlenmiştir. 2003 yılında Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi hazırlanmış ve Afrika ülkelerinde yeni ticaret müşavirlikleri açılmıştır. Sahra-altı Afrika ülkeleriyle gerçekleştirilen ticaret hacminde artış meydana gelmiştir. 2005 yılında Türkiye’de ‘Afrika Yılı’ ilan edilmiş ve ilişkilere yeni bir hız ve içerik kazandırılması amaçlanmıştır. Aynı yıl Afrika Birliği’nde gözlemci ülke statüsü kazanılmış ve Addis Ababa Büyükelçiliği’nin Birlik nezdinde akreditesi gerçekleştirilmiştir. Türkiye; Afrika Kalkınma Bankası, Afrika Kalkınma Fonu, Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi (IGAD), Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) ve Doğu Afrika Topluluğu (EAC) üyesi olmuştur. Kıtada barış ve istikrarın sağlanması amacıyla Birleşmiş Milletler misyonlarına Türkiye tarafından katkı sunulmuştur. Afrika’da yeni temsilcilikler açılmış, çeşitli devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla eğitim, sağlık, güvenlik ve yardım politikaları geliştirilmiştir. İlişkiler bağlamında aralarında 2008 yılında büyükelçiliğini açan Somali’nin de bulunduğu bazı ülkeler tarafından Ankara’da büyükelçilikler açılmıştır. Afrika ülkelerinin büyük çoğunluğuna yüksek öğrenim bursları verilerek Afrikalı öğrencilerin Türkiye’de eğitim görmesi desteklenmiştir. 2008 yılında Birinci Türkiye-

⁴⁰ Numan Hazar, “Türkiye’nin Afrika’ya Açılımı”, *Stratejik Analiz*, Cilt: 9, Sayı: 99, Temmuz 2008, s. 24-25.

⁴¹ Nasuh Uslu, *Turkish Foreign Policy in the Post Cold War Period*, Nova Science, 2003, s. 10-13.

Afrika İşbirliği Zirvesi düzenlenmiş ve bu zirveye çeşitli düzeylerde 49 Afrika ülkesinden ve 11 uluslararası ve bölgesel örgütten katılım sağlanmıştır. Zirve sonucunda ‘Türkiye-Afrika İşbirliği İstanbul Deklarasyonu: Ortak Bir Gelecek için İşbirliği ve Dayanışma’ ve ‘Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi’ başlıklı belgeler kabul edilmiştir. 9-13 Mayıs 2011 tarihlerinde İstanbul’da düzenlenen BM IV. En Az Gelişmiş Ülkeler Konferansı sırasında cumhurbaşkanı, başbakan ve dışişleri bakanı; Sahra-altı Afrika ülkelerinden muhatapları ile toplam 27 ikili görüşme yapmıştır. Her sene 25 Mayıs günü kutlanan ve 2011’de Bilkent Üniversitesi’nde organize edilen ‘Afrika Günü’ etkinliklerine ana konuşmacı ve onur konuğu sıfatıyla Cumhurbaşkanı Abdullah Gül katılmıştır. 2010, 2011 ve 2012 yıllarında 2013’te yapılacak İkinci Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi’ne hazırlık yapılmış ve sürecin değerlendirildiği toplantılar gerçekleştirilmiştir. Türk Hava Yolları, Afrika ülkelerine seferler koymuştur. Afrikalı iş adamlarına vize kolaylığı sağlanması hususunda çalışmalar başlatılmıştır. Türk inşaat sektörü bölgede çeşitli projeler üstlenilmiştir.⁴² Ayrıca Türkiye ve Somali arasında 2012 yılında askeri eğitim işbirliği anlaşması imzalanmıştır.⁴³

Uyguladığı politikalarla ve aktif çalışmalarıyla Türkiye, yeni dünyanın inşasında daha etkin bir rol almak istediğini açıkça ortaya koymuş; değişen şartlara gelişen imkanlarıyla daha fazla uyum sağlama çabası içine girmiştir.⁴⁴ Türkiye-Afrika ilişkileri bağlamında yukarıda bahsedilen gelişmelerin her biri, Türkiye’nin üzerine aldığı rol ve gösterdiği çabaların gözle görülür yansıması olarak ortaya çıkmıştır. AKP döneminde Türk dış politikasına getirilen bakış açısı ve vizyon ile Türkiye’nin Afrika ile olan ilişkileri söylem ve eylem bazında liberal düşüncelerle şekillendirilmiştir.

AKP iktidarında 2009 yılına değin Başbakan Erdoğan’ın dış politika danışmanı, sonrasında ise Dışişleri Bakanı olarak görevini sürdüren Ahmet Davutoğlu; Türk dış politikasında geliştirilen bakış açısı ve vizyonun en önemli mimarlarından birisi, hatta belki de birincisi olarak görülmüştür. Aynı zamanda bir akademisyen olan Davutoğlu, kendi teorik çalışmalarını Türk Dışişleri Bakanı olarak uygulamaya geçirme bakımından eşsiz bir fırsata sahip olmuştur.⁴⁵ Davutoğlu çalışmalarında; Afrika’daki gelişmelere

⁴² Türkiye-Afrika İlişkileri. <<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>> (27.05.2013)

⁴³ Resmi Gazete, Sayı: 28437, Karar No: 2012/3785, 10 Ekim 2012.

⁴⁴ Sedat Laçiner, “Yeni Dönemde Türk Dış Politikasının Felsefesi, Fikri Altyapısı ve Hedefleri”, (ed. Osman Bahadır Dinçer, Habibe Özdal, Hacı Necefoğlu), *Yeni Dönemde Türk Dış Politikası*, USAK, Ankara, (içinde) 2010, s. 44-45.

⁴⁵ Mustafa Kibaroglu, “What Went Wrong with the ‘Zero Problem with Neighbors’ Doctrine?”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol: 11, No: 3, Fall 2012, s. 86.

tümüyle ilgisiz kalmanın veya sömürge birikimine rağmen halen zengin kaynaklara sahip olan kıtanın geri kalmış ülkeler arasında görülüp küçümsenmesinin Türkiye ölçeğinde tarihi ve coğrafi faktörlere sahip bir güç için mazur görülemez bir zaaf olacağını ifade etmiştir.⁴⁶ Böyle bir zaafın ortadan kaldırılması amacıyla dış politikada benimsenen retorik ve yaklaşımlar Afrika ülkelerine de uygulanmış; dış politikanın kendini ifade ediş biçimi olarak çizilen ve ‘stratejik derinlik’ ile adlandırılan kavramsal çerçeve, Türkiye-Somali ilişkilerinde son dönemde gözlenen gelişmelerin açıklanması ve anlamlandırılmasını kolaylaştırmıştır.

Çok boyutlu – çok kulvarlı dış politika anlayışı, AKP döneminde hakim olan dış politika söylemleri arasında en sık kullanılan kavramlardan biri olmuştur. Yürütülen çok boyutlu – çok kulvarlı dış politika (multi-dimensional foreign policy), uluslararası ilişkilerde var olan dinamik şartlarda Türkiye’nin statik, tek boyutlu ve tek parametreye dayalı dış politika yürütemeyeceği fikrinden yola çıkmıştır.⁴⁷ Türkiye’nin sadece belli bölgelerle geliştirdiği geleneksel ilişkilerin yanında ihmal ettiği bölgelerle de aktif ilişkiler kurulmasını, ancak bu ilişkilerin birbirlerine alternatif olarak değil birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olması anlayışını ortaya koymuştur. Türk dış politikasında uzun yıllar ihmal edilen Afrika ülkeleri ve kıtadaki bölgesel örgütlerle ilişkilerde bu anlayış temelinde gelişmeler görülmüş; Türkiye-Somali ilişkileri Türk dış politikasında bu çerçevede önem kazanmıştır.

Özgüvene dayalı dış politika söylemi, son dönemde geliştirilen Türk dış politikasının hayata geçirilmesinde bir psikolojik şart olarak öne çıkmıştır. Davutoğlu; tarihte bir kere ‘özne’ olmuş milletlerin hiçbir şekilde ‘nesne’ yapılamayacağını ifade etmiştir. Türk milletinin tarihinden aldığı cihan devleti Osmanlı mirasının getirdiği büyük özgüvenle hareket etmesinin onu dış politikada başarılı kılacağı anlayışıyla yola çıkılmıştır.⁴⁸ Afrika açılımı ve Somali ile geliştirilen siyasi, diplomatik, ekonomik ve toplumsal ilişkilerde Türkiye, bu özgüvenle hareket etmiş ve politikalarını uygulama alanı bulmuştur.

Son yıllarda Türk dış politikasında dikkat çeken bir başka nitelik ise aktivizm olmuştur. Hem Cumhurbaşkanı Gül, hem Başbakan Erdoğan hem de Dışişleri Bakanı

⁴⁶ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik ...*, s. 206-208.

⁴⁷ Murat Yeşiltaş, Ali Balcı, “AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita”, *Bilgi*, Sayı: 23, 2011, s. 16.

⁴⁸ Ahmet Davutoğlu, Büyük Türkiye’ye Doğru Sempozyumu Konuşması. <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-turk-ocaklari_nin-kurulusunun-100_yilini-kutlama-etkinlikleri-kapsami-nda-duzenlenen.tr.mfa> (27.05.2013)

Davutoğlu tarafından, devletin zirvesinde aktif bir dış politika geliştirme amacıyla çok sayıda yurtdışı ziyaret gerçekleştirilmiş; yabancı devlet ve hükümetlerle çok sayıda görüşme yapılmış; diğer ülkelerden çok sayıda yetkili Türkiye’de misafir edilmiş ve pek çok uluslararası ortamda bulunulmuştur. Daha çok görüşmenin daha çok ilişki, daha çok işbirliği ve daha çok ticaret manasında algılandığı bu eylemler, Türk dış politikasına belirgin bir hareketlilik katmıştır. Söz konusu hareketliliğin uyumla birleşmesi ise sürekli gündemi değişen uluslararası platformda ‘ritmik diplomasi’ kavramının ortaya atılmasını beraberinde getirmiştir. Davutoğlu, ritimden kastın hem uyum hem hareket olduğunu; birinin olup diğerinin olmaması halinde kaos, gereksiz riskler ya da yerinde sayma gibi durumların ortaya çıkabileceğini ifade etmiştir.⁴⁹ Aktivizm ve ritmik diplomasi olgularının dünyanın çeşitli bölgelerinde ve Somali’deki pratiği; Başbakanlık, Cumhurbaşkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı’nın resmi web sitelerinde yayınlanan konuşma metinleri, ziyaretler ve açıklamalar incelendiğinde açıkça görülmüştür.⁵⁰

Aktivizm ve ritmik diplomasi bağlamında Somali ile karşılıklı gerçekleştirilen ziyaretler ve Somali’de yaşanan sorunların çözümüne yönelik uluslararası platformlarda Türkiye’nin katkı ve katılımı, dış politikadaki ilkelerin hayata geçirildiğinin kanıtı olmuştur. Son dönemde Somali’de kurulan Geçici Federal Hükümet yetkilileri, Somaliland bölgesi cumhurbaşkanı ve Somali cumhurbaşkanı tarafından Türkiye’ye resmi ziyaretler yapılmıştır. Aynı şekilde Türk tarafından da başbakan, bakanlar ve devletin çeşitli kademeleri, güvenlik endişesiyle pek çok ülke yetkilisinin uzak durduğu Somali’ye ziyaretlerde bulunmuştur.

Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud’un 2012’de ilk resmi dış ziyaretini Türkiye’ye gerçekleştirmesi ve konuk cumhurbaşkanı Mahmud’un aktarmalı tarifeyle Türkiye’ye geleceği bilgisi üzerine Başbakanlığa ait özel uçak ‘ATA’nın Somali Cumhurbaşkanı için tahsis edilmesi, iki ülke tarafından ilişkilere verilen değer göstergesi olmuştur.⁵¹ Somali topraklarında bağımsızlığını ilan eden Somaliland Cumhurbaşkanı Ahmed Muhammed Silanyo da 2013 Mart ayında resmi temaslarda bulunmak üzere Türkiye’ye gelmiştir. Son olarak Somali ve Somaliland Cumhurbaşkanları Nisan 2013’te

⁴⁹ Davutoğlu’nun Ritmik Diplomasisi. <http://www.sabah.com.tr/Siyaset/2009/12/04/davutoglundun_ritmik_diplomasisi> (27.05.2013)

⁵⁰ Bknz: <www.tccb.gov.tr>; <www.basbakanlik.gov.tr>; <www.mfa.gov.tr> (27.05.2013)

⁵¹ Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şey Mahmud Bekir Bozdağ’ı Ziyaret Etti. <<http://www.ytb.gov.tr/index.php/soydas-ve-akraba-topluluklar/643-somali-cumhurbaskan-hasan-seyh-mahmud-bekir-bozdag-ziyaret-etti.html>> (27.05.2013)

Ankara’da ilk kez bir araya gelmiş ve Türkiye’nin himayesinde iki yönetim arasında bir diyalog sürecinin başlatılmasına arabuluculuk yapılmıştır. Başbakan Erdoğan, Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ, Dışişleri Bakanı Davutoğlu’nun konuk Cumhurbaşkanı ile yaptığı görüşmeler neticesinde ‘Ankara Bildirisi’ imzalanmıştır. Ankara Bildirisi ile Türkiye, Somali ile Somaliland arasındaki sorunların barışçıl yöntemlerle ve diyalog içerisinde çözülmesine katkı sağlamayı amaçlamıştır.⁵² Atılan bütün bu adımlar, Somali’de devlet yapısının yeniden kurulması ve ülkede barışın sağlanması konusuna olumlu katkıda bulunmuştur.

Somali tarafından Türkiye’ye gerçekleştirilen ziyaretlerin yanında Türkiye’den de Somali’ye çeşitli düzeylerde resmi ziyaretlerde bulunulmuştur. Başbakan Erdoğan 2011 yılında beraberindeki heyetle Mogadişu’ya gitmiştir. Somali Cumhurbaşkanı Mahmud, Başbakan’ın kimsenin gitmek istemediği bir ülke olan Somali ziyaretinin Türkiye-Somali ikili ilişkileri açısından bir milat olduğunu; Somali halkına enerji ve ümit verdiğini; ziyaretin dünyanın geri kalan yerlerindeki dostları açısından bir çağrı niteliği taşıdığını ifade etmiştir.⁵³

Yalnızca ziyaretler bağlamında değil, uluslararası ve bölgesel örgütler bağlamında da Türkiye her fırsatta Somali’deki sorunları dile getirerek çözüme katkı sunma amacıyla faaliyetlerde bulunmuştur. 2010 yılındaki Birleşmiş Milletler İstanbul Somali Konferansı ve Somali hakkında acil yardım planı kararları almak için 2011 yılında İstanbul’da gerçekleştirilen İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) İcra Komitesi Acil Toplantısı, söz konusu faaliyetler arasında kayda değer bir nitelik taşımıştır. Türkiye bu konferans ve toplantıya yaptığı ev sahipliği ile hem uluslararası örgütlerle aktif işbirliği içerisinde çalışmalarını sürdürmüş hem de Somali’de kalkınma, barış ve güvenliğin sağlanması çerçevesinde önemli adımlar atılmasını teşvik etmiştir.

21-23 Mayıs 2010 tarihlerinde İstanbul’da düzenlenen BM İstanbul Somali Konferansı, son dönemde iki ülke arasındaki siyasi-diplomatik ilişkilere güç kazandırmıştır. Konferansta devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı toplantıya Başbakan Recep Tayyip Erdoğan başkanlık etmiş ve Somali’deki barış ve güvenlik konuları ele alınmıştır. Ülkenin kalkınmasına, istikrarına, ekonomik iyileşmesine ve komşularla iyi

⁵² Türkiye Bu İki Ülkenin Arasını Yaptı. <<http://www.haber7.com/dis-politika/haber/1013840-turkiye-bu-iki-ulkenin-arasini-yapti>> (27.05.2013)

⁵³ Abdullah Gül, Türkiye-Somali İlişkileri Uluslararası Camiaya Güzel Bir Örnek Olacaktır. <<http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/84590/turkiyesomali-iliskileri-uluslararasi-camiaya-guzel-bir-ornek-olacaktir.html>> (27.05.2013)

ilişkiler kurulmasının önemine dikkat çekilmiştir. Uluslararası gündemdeki sorunların ele alındığı oturuma ise BM Genel Sekreteri Ban Ki-Mun ile Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu katılmıştır. Cumhurbaşkanı Gül, Konferans'a katılmak üzere İstanbul'da bulunan Somali Geçici Hükümet Başkanı Şeyh Şerif Ahmed ile ikili görüşmelerde bulunmuştur. Konferans çerçevesinde Somali'de güvenlik güçlerinin eğitimi konusunda Türkiye'nin yardımcı olacağı belirtilmiştir. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, konferans sırasında çeşitli temaslarda bulunarak Eritre, Somali, Tanzanya ve Kenya dışişleri bakanları ile bir araya gelmiştir. Konferans sonunda yayınlanan deklarasyonda Somali'nin egemenliğine, toprak bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına ve birliğine vurgu yapılmış; Somali'deki mevcut zorlukların ve güvenlik sorunlarının aşılması hususunda kararlı ve uzun süreli adımlara ihtiyaç duyulduğu kaydedilmiştir.⁵⁴ Türkiye, bulunduğu girişimlerle her anlamda Somali'nin yanında olduğunu hissettirmiştir.

BM'den sonra en kapsamlı teşkilat olan ve Türkiye'nin de üye olduğu İslam İşbirliği Teşkilatı; Ahmet Davutoğlu, İİT Genel Sekreteri Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, Somali GFH Başkanı Şeyh Şerif Ahmed ve 40 ülkenin çeşitli düzeylerde katılımıyla Somali'ye yardım için İstanbul'da olağanüstü bir toplantı organize etmiştir. Toplantının açılış konuşmasını Başbakan Erdoğan yapmış; toplantı sonucunda Somali'ye 350 milyon dolarlık bir yardım sağlanması kararı alınmıştır.⁵⁵ BM'nin Somali'deki açlık ve diğer sorunların çözümü için acil 1 milyar dolara ihtiyaç olduğu yönündeki daha önce yaptığı çağrısı kapsamında değerlendirildiğinde bu yardım, söz konusu ihtiyacın üçte birinin Teşkilat tarafından karşılanması anlamına gelmiştir. Toplantı sonucunda ayrıca, Somali'deki sorunların aşılmasında İslam dünyasının daha aktif rol alması için Kazakistan, Türkiye, Suudi Arabistan, Senegal ve İİT Genel Sekreterliği'nden oluşan 'Somali Görev Gücü' adında bir oluşum planlanmıştır.⁵⁶

Aktif siyaset ve diplomasi, Somali'de Mogadişu Büyükelçiliği'nin 2011 yılında hayata geçirilmesini de beraberinde getirmiştir. 13 Eylül 2011'de Resmi Gazete'de yayınlanan karar gereğince Yeryüzü Doktorları Derneği Yöneticisi Cemalettin Kani Torun, Somali Büyükelçiliği görevine atanmıştır.⁵⁷ Somali'de 1991'de yaşananların ardından

⁵⁴ *BM Somali Konferansı İstanbul'da Toplandı*, Afrika Gündemi, AÇAUM, Mayıs 2010.

⁵⁵ Berouk Mesfin, "Somalia: The Soft Power Role of Turkey", Institute for Security Studies, Tshwane/Pretoria 2012.

⁵⁶ Türkiye'den Somali'ye Yardım Eli Uzandı. <<http://www.siyasetdergisi.com.tr/Haber/TURKIYE'DEN-SOMALI'YE-YARDIM-ELI-UZANDI/129>> (27.05.2013)

⁵⁷ Resmi Gazete, Sayı: 28053, Karar No: 2011/2195, 13 Eylül 2011.

kapatılan Türk temsilciliğinin yeniden açılması, ilişkilerin daha sağlam bir diplomatik zeminde geliştirilmesine olanak sağlamış ve Somali’de görev yapan kamu ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine ve koordinasyonuna yardımcı olmuştur.

AKP döneminde Türk dış politikasında öne çıkan kavramlardan bir diğeri de ‘vizyon odaklılık (vision-oriented)’ olmuştur. Bu prensip çerçevesinde ilk olarak, Türkiye’nin herhangi bir kriz durumunda bekle-gör politikasından ziyade olaylara başından itibaren doğrudan ve etkin müdahale edici politikalar geliştirilmesi amaçlanmıştır. İkinci olarak ise Türkiye’nin içinde bulunduğu bölgede herhangi bir sorun veya kriz olmasa bile Türkiye’nin uluslararası ve tarihsel konumu gereği söz konusu bölgelerde olması gerektiğine dair politikaların hayata geçirilmesi düşüncesiyle hareket edilmiştir.⁵⁸ Türkiye’nin Afrika açılımı konusunda son yıllarda geliştirdiği vizyon ve bu vizyon sonucunda Türkiye’nin BM Güvenlik Konseyi’ne üç ülke hariç Somali ve diğer Afrika ülkelerinin oyunu alarak 151 oy ile seçilmesi⁵⁹, dış politikadaki vizyon odaklı yaklaşımın pratiğe geçirilmesinin somut göstergelerinden biri olmuştur

Türkiye’nin Somali ile ilişkilerinin bir boyutunu da güvenlik perspektifi oluşturmuştur. Türkiye, bölgesinde ve dünyada var olan sorunların çözümüne ve uluslararası güvenliğin sağlanmasına katkı sunmak amacıyla çeşitli uluslararası kuruluşlarla birlikte hareket etmiştir. Özellikle 11 Eylül sonrası ABD tarafından ortaya konan güvenlik odaklı yaklaşımlarda, ABD ve NATO ile birlikte birtakım bölgelerde faaliyetlerde bulunulmuştur. Somali’deki El-Şebab terör örgütüne ve korsanlık eylemlerine karşı Türkiye’nin bölgeye yapılan müdahalelerde uluslararası güçlerle birlikte yer aldığı ve bölgesinde ‘düzen kurucu bir aktör’⁶⁰ kimliğiyle hareket ettiği görülmüştür. Korsanlık sorununun çözümü bağlamında TCG Gelibolu, TCG Gökçeada, TCG Gediz, TCG Giresun ve TCG Gökova isimli Türk Deniz Kuvvetleri firkateynleri Somali açıkları ile Aden Körfezi’nde görev yapmış ve deniz güvenliğinin sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Türkiye aynı zamanda, Somali’de demokratik bir düzenin kurulmasına katkı sağlama ve Somali’de barış, demokrasi, güvenlik ve istikrarın sağlanması noktasındaki girişim ve teşvikleriyle uluslararası toplumun Somali konusuna dikkatini çekme gayreti içerisinde olmuştur.

⁵⁸ Murat Yeşiltaş, Ali Balcı, “AK Parti Dönemi Türk Dış ...”, s. 13-14.

⁵⁹ Ebru Afat, “Hayalden Gerçeğe Türkiye’nin Güvenlik Konseyi Üyeliği”, *Anlayış*, No: 66, Kasım 2008, s. 70-72.

⁶⁰ Murat Yeşiltaş, Ali Balcı, “AK Parti Dönemi Türk Dış ...”, s. 13.

Siyasi ve diplomatik düzlemdeki ilişkiler bağlamında bahsedilen faaliyetler ile Türkiye'nin Somali'de düzen ve istikrarın sağlanması yönünde harcadığı çabalar; Türkiye'nin zor zamanlarda kendisine yardım eli uzatan dost bir ülke olduğu algısıyla Somali tarafından minnet ve şükranla karşılanmıştır. Türkiye de Somali ile ilgili faaliyetlerinde ve gerçekleştirdiği ziyaretlerde her fırsatta Somali'nin yanında olacağını vurgulamıştır.

Türk dış politikasında Afrika ve Somali ile ilişkiler bazında çizilen kavramsal çerçeve, ilişkilerin liberal bir perspektifle açıklanabileceği düşüncesine olanak tanımıştır. Söz konusu kapsamda çok boyutlu / çok kulvarlı yaklaşım, diplomasi, işbirliği, uyuşmazlıkların çözümü, arabuluculuk, demokratik değerlerin savunulması ve adil uluslararası düzen talebi şeklinde sıralanabilecek Türkiye'nin dış politika uygulamaları, birçok açıdan uluslararası ilişkilerde liberal bir anlayışın etkisini yansıtmıştır.⁶¹ Liberal anlayış; Türk dış politikasını güvenlik endeksli olmaktan çıkarıp demokrasi, kimlik ve medeniyet buluşması şeklinde konularla yapılandırmaya yöneltmiştir.⁶² Bölgesel krizlerin geniş tabanlı katılımı ile çözülmesi taraftarı olan Türkiye, ilişkilerinde siyasi diyalog ve diplomasiye verdiği önemle, bölgesel ve uluslararası barışın sağlanmasına sunduğu katkıyla, demokrasi ve insan hakları ilkelerini savunmasıyla, uluslararası organizasyonlarda daha geçerli konum elde etme isteğiyle, Somali konferansları ve ev sahipliği yaptığı en az gelişmiş ülkeler toplantısı gibi faaliyetler çerçevesinde uluslararası farkındalık yaratma çabasıyla dış politikasındaki liberal bakış açısını ortaya koymuştur.⁶³

Liberal bakış açısında yoğunlaşılacak barış ve işbirliği anlayışı; siyasi ilişkiler bağlamında Türkiye'nin Somali'deki çatışma ortamına son verilerek hem Somali topraklarında hem de bölgesel ve küresel anlamda barışın sağlanması yönündeki çabalarının anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Uluslararası örgütler ve Afrika'daki bölgesel örgütlerle yapılan ve liberal yaklaşımın temel niteliklerinden biri olan işbirliği anlayışıyla Somali'de demokrasi ve barışın tesisi noktasında siyasi ve diplomatik girişimlerde bulunulmuştur. Askeri güç açısından Türkiye'nin faaliyetleri barış gücü operasyonlarıyla ve uluslararası toplumla işbirliği içerisinde yapılan müdahalelerle sınırlı kalmıştır. Somali ile Somali'nin kuzeyinde 1991'den itibaren bağımsızlığını ilan eden Somaliland arasında

⁶¹ Hakan Fidan, "A Work in Progress: The New Turkish Foreign Policy", *Middle East Policy*, Vol: 20, Spring 2013, s. 91.

⁶² Kemal İnat, Burhanettin Duran, "AKP Dış Politikası: Teori ve Uygulama", (der. Zeynep Dağı), *Doğudan Batıya Dış Politika – AK Partili Yıllar*, Orion Yayınevi, (içinde) 2006, s. 30.

⁶³ Hakan Fidan, "A Work in Progress ...", s. 1-93.

anlaşmanın sağlanması amacıyla Türkiye'nin yaptığı arabuluculuk gibi faaliyetler, Türkiye'nin çatışma yerine diyalogu teşvik ettiğini göstermiştir. Türkiye'nin Somali ve Afrika'ya yönelik ilişkilerinde öne çıkan 'yumuşak güç' eksenini, Somali ile ilişkilerde kaydedilen gözle görülür aşamalar ve uygulanan liberal politikaların göstergesi olmuştur.

2.3.2. Ekonomik ve Ticari Bağlamda Türkiye-Somali İlişkileri

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) öncülüğünde 1986 yılında Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) kurulmuş; DEİK aracılığıyla Türk şirketlerinin dışa açılmaları, ilişkilerde özel sektörün koordinasyonunun sağlanması, özel sektöre yön gösterilmesi ve resmi ziyaretler kapsamında iş dünyası heyetleri oluşturularak toplantılar düzenlenmesi amaçlanmıştır.⁶⁴ DEİK; Özal döneminde devlet merkezli ancak iş dünyasının da dış ekonomik politikalarda rol aldığı bir model geliştirilmesi düşüncesiyle ortaya çıkmıştır.⁶⁵ Böylece Cumhuriyet döneminde uygulanan devletçilik anlayışından yavaş yavaş sıyrılan ve devlet ile özel sektörün dış politikada birlikte hareket edebileceği bir anlayış oluşturulmaya çalışılmıştır.

1990'larda DEİK, Türkiye'nin dış ekonomik politikalarında tekel olarak varlığını sürdürmüştü; Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu ortaya çıkan bağımsız devletlerin yarattığı yeni pazar olanakları dahilinde uluslararası konjonktürde iş çevrelerine duyulan ihtiyaç, DEİK'in dış politikada oynadığı rolün önem kazanmasına fırsat vermiştir. Ancak 2002 yılı AKP iktidarına kadar olan dönemde Türkiye'nin iç siyasi ve ekonomik yapısındaki istikrarsızlıklar, iş dünyasının dış ekonomik politikalar üretilmesi çalışmalarına katkı sunmasının ve DEİK'in bu amaçla politikalar geliştirmesinin önünde sınırlayıcı bir unsur olarak ortaya çıkmıştır.⁶⁶ Bu sınırlayıcı faktörler, ekonominin ve iş dünyasının dış politikada etkin şekilde rol almasını ve faaliyette bulunmasını bir süre daha geciktirmiştir.

2000'li yıllara gelindiğinde ise Türkiye'nin dış ekonomik politikasında gözle görülür bir hareketlilik başlamıştır. Özal döneminden itibaren gündemde bulunan ve DEİK aracılığı ile kısıtlı da olsa uygulanmaya çalışılan devlet ve iş dünyasının dış politikada birlikte aktif görev alması düşüncesi, AKP döneminde Türkiye'de uygulanan politikalarla yaşama geçirilmiştir. Söz konusu politikalar kapsamında ekonomik ilişkilerde yatırım ve

⁶⁴ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu. <<http://www.deik.org.tr/287/DeikHakkinda.html>> (27.05.2013)

⁶⁵ Mehmet Altun, *Dış Dünyanın Anahtarı DEİK*, Kurumsal Yayınlar, İstanbul 2009, s. 80-83.

⁶⁶ Altay Atlı, "Businessmen as Diplomats: The Role of Business Associations in Turkey's Foreign Economic Policy", *Insight Turkey*, Vol: 13, No: 1, 2011, s. 114-115.

ticari faaliyetler bir dış politika aracı olarak kullanılmış ve bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için 80'lerde ve 90'larda olduğu gibi yine iş dünyası bir partner olarak seçilmiştir.⁶⁷ Ancak son dönemdeki partnerlik ilişkisi önceki dönemlere nazaran çok daha geniş bir yelpazede, çok daha uygun siyasi ve ekonomik ortamda ve çok daha aktif bir şekilde geliştirilmiştir.

Özel sektördeki şirketlerin yeni pazar ve iş ortaklığı arayışıyla dış ekonomik politikada aktör olarak ortaya çıkması, Türkiye'nin değişik bölgelerle ekonomik ve ticari ilişkilerinin arttırılması açısından önemli bir faktör olmuştur. Türk özel sektörünün dış ekonomik ilişkilerini yürütmekle görevlendirilen DEİK'in yanında, Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu (TUSKON) adıyla tamamen özel sektör girişimi olan ve dış ticaret ile yatırıma özel önem veren bir oluşum kurulmuştur. 2005 yılında kurulan TUSKON; bünyesinde bulundurduğu işletme ve girişimcileri global iş dünyasının bir parçası haline getirmeyi, uluslararası pazarlardaki tecrübeleri paylaşmayı ve yeni iş fırsatları konusunda öncülük yapmayı kuruluş amacı olarak benimsemiş; çoğunlukla Afrika ve Doğu Asya'yı faaliyet alanı olarak belirlemiştir.⁶⁸ Ayrıca Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) ve Anadolu Kaplanları (Anatolian Tigers) gibi oluşumlar, Türk dış politikasındaki aktivizmin ekonomik ilişkiler bağlamında şekillenmesinde ulusal çıkarlara katkıda bulunmuştur.

Cumhurbaşkanı Gül ve Başbakan Erdoğan; görev dönemleri süresince yaptıkları çok sayıda yurt dışı ziyaret kapsamında DEİK, TUSKON, TÜSİAD ve MÜSİAD gibi çeşitli çevrelerden işadamlarının bulunduğu heyetlerle yurt dışına gitmiştir. İş dünyası ve özel sektörden temsilcilerin devletin zirvesiyle katıldığı ziyaretler çerçevesinde Afrika ülkeleri ve diğer pek çok ülkeyle ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi yönünde adımlar atılmış; işbirliği ve ortaklık anlaşmaları imzalanmıştır.⁶⁹ Ayrıca, Türkiye tarihinde en çok seyahat eden başbakan olma özelliğiyle Erdoğan'ın beraberindeki heyetler ile yaptıkları ziyaretlerde, yalnızca gelişmiş ülkelerle değil gelişmekte olan ülkelerle de ticari ilişkiler kurulması düşüncesiyle hareket edildiği görülmüştür.⁷⁰ İş dünyasıyla birlikte yapılan

⁶⁷ Altay Atlı, "Businessmen as Diplomats: The Role of ...", s. 116.

⁶⁸ Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu. <<http://www.tuskon.org/?p=content&cl=kurumsal&l=kurumsal>> (27.05.2013)

⁶⁹ Kılıç Buğra Kanat, "AK Party's Foreign Policy: Is Turkey Turning Away From The West?", *Insight Turkey*, Vol: 12, No: 1, 2010, s. 205-225.

⁷⁰ Tarık Oğuzlu, "Soft Power in Turkish Foreign Policy", *Australian Journal of International Affairs*, 2007, Vol: 61, No: 1, s. 81-97.

yurtdışı ziyaretler, Türkiye için pek çok açıdan kazançlı bir durum yaratmıştır. Seyahatler kapsamında Türkiye'nin ekonomik potansiyeli ve iş dünyası tanıtım fırsatı bulmuş; somut ekonomik sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin Gül'ün göreve geldiği ilk üç senede beraberindeki toplam 2670 işadının katılımıyla gerçekleştirdiği 70 yurtdışı ziyaret, Türkiye'ye yaklaşık 20 milyar dolarlık ek bir iş hacmi kazandırmıştır.⁷¹

Türkiye'nin dış ekonomik alanda gerçekleştirdiği faaliyetler, siyasi anlamda olduğu gibi ekonomik anlamda da aktif bir dış politika izlendiğinin göstergesi olmuştur. Dış politika ve ekonomi bağlamında yürütülen faaliyetler, Türkiye İstatistik Kurumu'ndan alınan bilgiler ışığında dış ticaret verilerinde kendini göstermiştir. Türkiye'nin dış ticaret hacminde ve ihracat oranlarında son on yılda kayda değer bir ilerleme ortaya çıkmıştır.⁷² Ekonomik aktivizm, bölgesel bir güç olma iddiasındaki Türkiye için amacına ulaşma yolunda umutları güçlendirmiş; hem iç hem dış politikada olumlu bir hava yaratarak ekonomik kalkınmaya katkı sağlamıştır.

Ekonomik kalkınma, Türk dış politikasında ekonomik ilişkilerin önem kazanmasının ve dışa açılımın en önemli sebeplerinden ve sonuçlarından biri olmuştur. 2001'de Türkiye'de yaşanan ekonomik krizin ardından bankacılık ve finans sisteminde düzenlemelere giden Türkiye, uyguladığı politikalarla hem IMF borçlarını kapatmış hem de küresel krizlere karşı daha dayanıklı bir ekonomi iddiasına sahip olmuştur. 2008'de dünyada ortaya çıkan küresel ekonomik kriz, Türk ekonomisine hareket alanı yaratmıştır. G-8 ülkelerinin yerini yavaş yavaş aralarında Türkiye'nin de bulunduğu G-20 ülkeleri almaya başlamış; G-20 ülkeleri, küresel finansın geleceği ve küresel ekonomi yönetiminin kriz sonrası yeniden yapılandırılmasında aktif rol almıştır.⁷³ Böylece son yıllarda Türk ekonomisi bir ivme kazanmış, dikkat çekici bir büyüme oranı yakalamış, yabancı sermaye ve yatırımlar için bir çekim merkezi olmuştur. Türkiye'de ekonomik anlamda görülen olumlu gelişmeler ve uluslararası ortam, dış politikanın şekillendirilmesinde ve çeşitlendirilmesinde etkili olmuştur. Bu anlamda dış politika aslında bir bakıma iç politikada sunduğu istihdam ve sermaye üretimine yönelik olanaklar dahilinde, Putnam'ın 'iki aşamalı oyun (two-level games)' teorisinde bahsettiği üzere iç meseleye

⁷¹ Vahap Munyar, "Gül, 70 Dış Seyahate Çıktı, 194 Günlük Tur 20 Milyar Dolarlık İş Tetikledi", *Hürriyet Gazetesi*, 27 Ağustos 2010.

⁷² Yıllara Göre Dış Ticaret Verileri, TÜİK. <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=12> (27.05.2013)

⁷³ Ziya Öniş, "Multiple Faces of the "New" Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique", GLODEM Working Paper Series, No: 04, 2010, s. 11-12.

dönüşmüştür.⁷⁴ Türk dış politikasında ekonomi alanına da uygulanan çok boyutlu, kendine ve değerlerine güvenen bu aktif dış politika; Türkiye'nin Afrika ülkelerine yönelik son dönemde ortaya koyduğu açılım stratejilerine de yansımış ve bu bağlamda Türkiye çeşitli sebeplerle Afrika ile ilişkilerin geliştirilmesi noktasında önemli aşamalar kaydetmiştir.

Türkiye'de son yıllarda gözlenen ekonomik büyüme, dışa açılım ve ihracat oranlarının hızla artmasını sağlamış; bu durum Türk ekonomisinin yeni pazarlara duyduğu ihtiyacı arttırmıştır. Sanayileşme konusunda Türkiye'de son yıllarda belli bir mesafe kaydedilmesi ve daha ileri noktalara taşınması hedefi, enerji ihtiyacında artışa yol açmıştır. Türkiye'nin enerji ihtiyacının büyük bölümünü Rusya'dan karşılaması ve Rusya'ya bağımlı hale gelmesi, enerji alanında alternatifler geliştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur.⁷⁵ Dünyada enerji kaynaklarının önemi giderek artmış, özellikle enerji arz güvenliğinin önemi sürekli vurgulanmıştır. Hemen hemen tüm üretim faaliyetleri için gerekli olan enerji kaynakları, daha iyi yaşam standartlarına ulaşma ve bunu sürekli kılma isteğini bir ihtiyaca dönüştürmüştür.⁷⁶ Ortaya çıkan bu ihtiyaçlar, Türkiye'nin dış ekonomik politikasında meydana gelen değişimle bazı bölgelerle ve Afrika ile ilişkilerin geliştirilmesi için aktif bir çaba harcanmış; özellikle Afrika'nın Türk ekonomisi için pazar olanakları konusunda değerine dikkat çekilmiştir.

Dış ekonomik politikada ortaya çıkan gelişmeler ışığında, Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından 2003 yılında 'Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi' hazırlanmış ve bu çerçevede Afrika ile ekonomik ilişkilerin artırılması amacıyla faaliyetler başlatılmıştır. 2005 yılında ilan edilen 'Afrika Yılı' dahilinde üst düzey ziyaretler, yeni ekonomik-ticari anlaşmalar, ticari müşavirlikler şeklindeki adımlarla kıta ile ilişkilere yeni bir enerji kazandırılması amaçlanmıştır. Ayrıca Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika Kalkınma Fonu'na üye olunmuş; ikili ilişkiler bağlamında olduğu kadar bölgesel örgütlerle de ilişkiler kurularak Türkiye'nin kıtaya açılımı sürdürülmüştür.

2011 yılı itibariyle Türkiye, Afrika'da 16 ülke ile iş konseyleri kurmuş, ilişkilerini çeşitlendirmiştir. Türk müteahhitler 2011 yılında Afrika genelinde yıllık yaklaşık 2 milyar dolarlık projeler üstlenmiştir. Türk yatırımcıların Afrika'daki resmi kayıtlı yatırımları 5,5

⁷⁴ Kemal Kirişçi, "The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State", *New Perspectives on Turkey*, No: 40, 2009, s. 39; Robert D. Putnam, "Diplomacy and Politics: The Logic of Two-Level games", *International organizations* 42, No: 3, 1988, s. 267-273.

⁷⁵ Mehmet Tan, Pelin Aliyev, "2002 Sonrası Türk Dış Politikası Bağlamında Türkiye-İran İlişkilerinin Değerlendirilmesi", II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, 1-2 Ekim 2012, s. 104.

⁷⁶ Adem Üzümcü, "Türkiye'nin Enerji Güvenliği ve Dış Politika Yansımaları", (ed. Osman Bahadır Dinçer, Habibe Özdal, Hacı Necefoğlu), *Yeni Dönemde Türk Dış Politikası*, USAK, Ankara, (içinde) 2010, s. 171.

milyarın doların üzerine çıkmıştır. Başbakan Erdoğan yaptığı bir açıklamada 2015 yılı için Afrika ülkeleriyle Türkiye'nin ticaret hacminin 50 milyar dolara çıkarılması hedefi olduğunu söylemiştir.⁷⁷ Bu rakamlar; 2012 yılı itibarıyla Afrika ile toplam ticaret hacmi 100 milyar dolar olan ABD'nin, 150 milyar Euro olan AB'nin ve kıtaya 220 milyar dolarlık ticaret hacmi kapasitesine sahip Çin ile kıyaslanabilecek düzeyde değildir.⁷⁸ Ancak Türkiye tarafından kıtaya yapılan yatırımlar ve ticaret hacmi hedefi, Türkiye'nin son yıllardaki ticaret hacmi kapasitesi göz önüne alındığında Afrika ülkeleriyle olan ekonomik ve ticari ilişkilerin güçlendirilmesine verilen önemi göstermiştir.

Afrika ile ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştiren Türkiye, kıta ile dış ekonomik politikasını birtakım kavramlar üzerine oturtmuştur. Kazan-kazan stratejisi (win-win strategy), maksimum işbirliği (maximum cooperation) ve ekonomik karşılıklı bağımlılık (economic interdependence) kavramları bu çerçevede öne çıkan konseptler olmuştur. Söz konusu konseptler, Afrika ile Türkiye arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin liberal bir anlayışla uygulamaya geçirildiğinin göstergesi olmuştur.⁷⁹

Kazan-kazan stratejisi, taraflardan birinin kaybettiği sıfır toplam (zero-sum) bir ilişki yerine tarafların tümünün kazandığı ve bu şekilde uzun vadeli barış ve işbirliğine daha fazla katkıda bulunulduğu fikri üzerine temellendirilmiştir.⁸⁰ Türkiye'nin Afrika ile ilişkileri, kazan-kazan stratejisi bağlamında dış politikada yer alarak Afrikalı ülkelerin güvenini ve işbirliğini kazanmıştır. Kurulan siyasi, diplomatik, ekonomik ve ticari ilişkilerde Türkiye, Afrika ülkeleri ile sömürgeci ya da sıfır toplam bir zihniyetle değil, ortaklık anlayışı içerisinde hareket ettiğini vurgulamıştır.⁸¹ Aynı anlayış, Türkiye'nin Somali ile olan ilişkilerinin de en önemli yapı taşlarından birini oluşturmuş; Somali'ye yönelik dış politikada yapılan yatırımlar ve ticari faaliyetler karşılıklı çıkara dayanmıştır. İki tarafın da kazandığı strateji dahilinde hem Türk tarafı hem de Somali tarafının geliştirilen ilişkilerden kazanç sağlaması ve gelişen ekonominin sağlayacağı refah ile Somali ülke sınırları içerisinde oluşacak barış ve güvenliğin bölgesel barış ve güvenliğe katkı sunması hedeflenmiştir.

⁷⁷ Erdoğan'ın Afrika Hedefi. <<http://www.gercekgundem.com/?p=517238&com=all>> (27.05.2013)

⁷⁸ Çin Kuşatması. <<http://yenisafak.com.tr/ekonomi-haber/cin-kusatmasi-22.04.2013-512951>> (27.05.2013)

⁷⁹ Hakan Fidan, "A Work in Progress ...", s. 91.

⁸⁰ Tarık Oğuzlu, "Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 1, Sayı: 9, Eylül 2009, s. 46.

⁸¹ Afrika'yla Kazan-Kazan İlişkisi Kurmak İstiyoruz. <<http://www.yeniasya.com.tr/2008/06/29/dunya/h3.htm>> (27.05.2013)

Dış ilişkilerde öne çıkan bir diğer anlayış olan maksimum işbirliği, Türk dış politikasında komşu ülkeler başta olmak üzere bölge ülkeleriyle mümkün olan en üst düzeyde işbirliği geliştirmek amacıyla uygulanan politikaları ifade etmek için kullanılmıştır.⁸² Son dönemde dış siyasi ve ekonomik ilişkilerini çeşitlendiren Türkiye, Afrika ülkelerinde maksimum işbirliği çerçevesinde hareket etmiş, bölgesel bir güç olma hedefiyle kıta ile ilişkilerinde her alanda en üst seviye işbirliği için çalışmalarını sürdürmüş ve Afrika'da sömürgeci bir geçmişi bulunmayışı sayesinde kıta ile ekonomik ilişkilerinde daha kolay kabul görmüştür.⁸³ Türkiye'nin dış ekonomik politikasında ele alınan bu konsept, Somali ile ilişkiler dahilinde de aynı şekilde geçerliliğini korumuştur.

Türk dış ekonomik politikasında kullanılan ekonomik karşılıklı bağımlılık ilkesi, birbirlerine ekonomik anlamda bağımlı olan ülkelerin sorunlarını daha kolay çözebilecekleri ve çatışma temelli politikalardan uzaklaşacakları varsayımı üzerine uygulanan bir politika olarak ifade edilmiştir. Karşılıklı ekonomik alanda bağımlılık ilkesi, bölge ülkeleri arasında ekonomik temelli yoğun bir işbirliği mekanizmasının kurulmasında ve bölgede sürdürülebilir barışın inşasında temel koşullardan biri olarak karşımıza çıkmıştır.⁸⁴ Türk dış politikasında da yer edinen bu ilke, güvenlik anlayışına dayalı politikalardan uzaklaşarak dış politikada ekonominin ön planda tutulduğu bir anlayışın benimsendiğini göstermiş ve hem Somali hem de diğer Afrika ülkeleriyle kurulan ekonomik ve ticari bağlar noktasında uygulamaya koyulmuştur.

Türk dış politikasında son on yılda yaşanan dönüşüm; kazan-kazan stratejisi, maksimum işbirliği ve ekonomik karşılıklı bağımlılık ilkeleri temellerinde dış ekonomik politika boyutunda anlam kazanmış ve çok boyutlu, özgüvene dayalı, aktif, vizyon odaklı dış politika anlayışının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Ekonomik ilerlemenin 'Büyük Türkiye'ye Doğru'⁸⁵ giden yolda Türkiye'nin iç ve dış politikada elini sağlamlaştıracığı fikriyle hareket edilmiştir. Buradan yola çıkılarak Türkiye'nin dış ekonomik politikasına kavramsal bir benzetme arandığında, Rosecrance'ın 'ticaret yapan devlet (trading state)'⁸⁶

⁸² Murat Yeşiltas, Ali Balcı, "AK Parti Dönemi Türk Dış ...", s. 22.

⁸³ Türkiye'nin Afrika Açılımı Stratejik Başarı. <<http://www.haber7.com/dis-politika/haber/1015391-turkiyenin-afrika-acilimi-stratejik-basari>> (27.05.2013)

⁸⁴ Murat Yeşiltas, Ali Balcı, "AK Parti Dönemi Türk Dış ...", s. 22.

⁸⁵ Ahmet Davutoğlu, Türk Ocakları'nın Kuruluşunun 100. Yılı Kutlama Etkinlikleri. <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-turk-ocaklari_nin-kurulusunun-100_-yilini-kutlama-etkinlikleri-kapsaminda-duzenlenen.tr.mfa> (27.05.2013)

⁸⁶ Bknz: Richard Rosecrance, *The Rise of the Trading State: Commerce and Conquest in the Modern World*, New York: Basic Books, 1986.

konseptinin Türk dış politikası ekonomik ilişkilerinin anlaşılmasına uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Rosecrance; toplumun üretim ve ticari alandaki faaliyetlerinin serbest bırakılmasını, iş çevrelerinin kendilerine yurt dışında yeni pazar olanakları yaratmasını, devletlerarası sorunların çözümünde ticaret ve yatırımların önemli bir payı olmasını ticaret devletinin özellikleri arasında sıralamış ve ticari ilişkilerle kurulan işbirliği ve diyalog ortamının devletler arasında askeri yöntemlere kıyasla daha fazla etki alanı yarattığını dile getirmiştir.⁸⁷ Bu çerçevede değerlendirildiğinde canlanan Türk ekonomisinin çeşitli bölgelerde pazar arayışı, yurt dışında yapılan yatırımlar ve yatırım ortaklıkları, esnek vize uygulamaları, dünyanın değişik alanlarında yürütülen ticari faaliyetler, Afrika'ya açılım, 'komşularla sıfır sorun (zero problem with neighbours)' politikası, ülke topraklarına ve ulusal güvenliğine karşı sürekli tehdit algılarının terk edilerek işbirliği ve diyalog arayışları içinde olunması, kamu ve özel sektörün dış politikada birlikte hareket etmesi, Türkiye'nin sermaye ihraç eden ülkeler arasında yer alması, yeni büyükelçilikler açılması gibi mevcut koşullar; Türkiye'nin dış ekonomik politikasının ticaret devleti konseptiyle bağdaştırılmasına olanak tanımıştır.⁸⁸ 'Ticaret yapan devlet' konsepti, gelişen ekonomisi ve artan pazar ihtiyacı kapsamında Türkiye'nin Afrika ülkeleri ve Somali ile geliştirdiği ilişkilere de daha rasyonel bir açıklama getirmiştir.

Kamu ve özel sektörü buluşturan ticaret yapan devlet anlayışı ve Türk dış politikasında ekonomin artan rolü, Dışişleri Bakanlığı'nın iş dünyası ile işbirliği konusunda daha yakın çalışmalarda bulunmasına fırsat sağlamıştır. 2008 yılında DEİK'in özel sektör ve Dışişleri Bakanlığı'nın yurtdışı temsilciliklerinde görev yapan 100'den fazla Türk büyükelçisini buluşturduğu çalışma toplantısı bu anlamda önemli bir gelişme olmuştur.⁸⁹ 2009-2012 yılları arasında Türkiye'nin, aralarında Somali'nin de bulunduğu 19 Sahra-altı Afrika ülkesinde açtığı büyükelçilikler, söz konusu çerçevede daha net anlam kazanmıştır. Böylece dış ülkelerdeki büyükelçiliklerin, yurt dışında yatırım yapmayı planlayan girişimcilere ve özel sektör temsilcilerine destek olacağı öngörülmüştür.

Afrika ülkeleriyle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi dahilinde başka pek çok girişimde daha bulunulmuştur. Afrika Birliği, 2008 yılında Türkiye'yi Afrika'nın stratejik

⁸⁷ Richard Rosecrance, *The Rise of the Trading ...*, s. 9, 27.

⁸⁸ Kemal Kirişçi, "The Transformation of Turkish Foreign Policy ...", s. 42.

⁸⁹ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Büyükelçilerle Özel Sektör Temsilcilerini Buluşturdu. <http://www.deik.org.tr/616/DIŞ_EKONOMİK_İLİŞKİLER_KURULU_BÜYÜKELÇİLERLE_TÜRK_ÖZEL_SEKTÖRÜ_TEMSİLCİLERİNİ_BULUŞTURDU.html> (27.05.2013)

ortağı ilan etmiştir. TOBB ve DEİK, 2008 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı ile ortak bir çalışmayla Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi düzenlemiştir. Zirve sonucunda kabul edilen “Türkiye-Afrika İşbirliği Deklarasyonu: Ortak Bir Gelecek İçin İşbirliği ve Dayanışma” ve “Türkiye-Afrika Ortaklığı için İşbirliği Çerçevesi” başlıklı belgeler kapsamında ticaret ve yatırım, tarım, tarımsal ürünlerin ticareti, kalkınma, su kaynaklarının yönetimi, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler, sağlık, barış ve güvenlik, altyapı, enerji, ulaşım, telekomünikasyon, kültür, turizm, eğitim, medya, enformasyon, iletişim teknolojisi ve çevre öncelikli işbirliği alanları olarak sıralanmıştır.⁹⁰ Bu işbirliği ve ortaklık anlayışında kazan-kazan stratejisi, maksimum işbirliği, ekonomik karşılıklı bağımlılık ilkeleriyle ve bir nevi ticaret yapan devlet anlayışıyla hareket edilmiş; Afrika ülkeleriyle ekonomik alanda ilişkilerin geliştirilmesine ivme kazandırılmıştır. Bu noktada Avrupa’da yaşanan ekonomik kriz, Türkiye ve Afrika ülkelerinin birbirleriyle daha sıkı ekonomik ve ticari ilişkiler kurmasına yardımcı olmuştur. 2001 yılında 1,5 milyar Dolar ve 2005 yılında 9 milyar Dolar olan Türkiye-Afrika yıllık ticaret hacminin 2010 yılında 15,7 milyar Dolara ulaşması; ilişkilerdeki ivmenin, Türkiye’de son dönemde dış ticarete verilen önemin ve Afrika ile ticaret potansiyelinin anlaşılması için somut bir gösterge sağlamıştır.⁹¹

Afrika ile kurulan ekonomik ve ticari ilişkilerde öne çıkan başlıca sektör, inşaat sektörü olmuştur. Türk inşaat sektörünün 2008 yıl sonu itibariyle tüm dünyada gerçekleştirdiği 130 milyar Dolar iş hacmi içinde Afrika ülkelerinin payı % 19 olarak hesaplanmıştır.⁹² İnşaat sektörünün Afrika’da elde ettiği bu oran, Türk firmalarının Afrika pazarlarında elde edilebilecek fırsatları göstermesi ve ekonomik ilişkilerin geleceği açısından bir diğer önemli işaret olmuştur.

Türkiye’nin dış ekonomik politikasında son yıllarda öne çıkan oluşumlardan TUSKON, kuruluşundan itibaren her yıl Türkiye-Afrika Zirvesi organize etmiştir. Bu zirveler kapsamında pek çok Afrikalı ve Türk işadammının karşılıklı işbirliği olanakları geliştirmeleri için fırsat sunulmuştur. Küçük ve orta ölçekli yatırımcıları bünyesinde barındıran TUSKON’un Afrika ile işbirliği çalışmaları kapsamında hem ihracat Anadolu’ya yayılmış, hem kriz döneminde küçük ve orta ölçekli işletmeler için yeni olanaklar yaratmış, hem de Türkiye’nin alternatif pazarlardaki ihracat oranlarının artmasına katkı sağlanmıştır. Örneğin 2011 yılında 7. Türkiye-Afrika Zirvesi’nde sadece

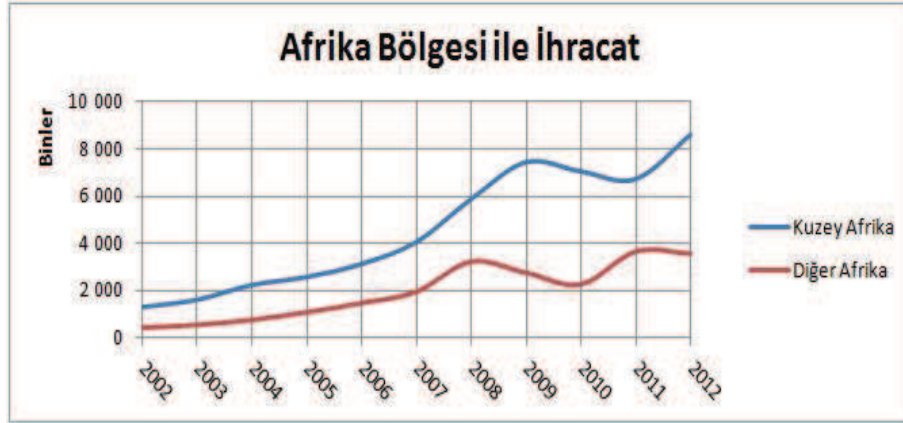
⁹⁰ Afrika Birliği. <<http://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa>> (27.05.2013); İsa Afacan, “The African Opening in Turkish Foreign Policy”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 5, Sayı: 52, Nisan 2013, s. 46-54.

⁹¹ Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Afrika İlişkileri. <<http://afrika.mfa.gov.tr/turkiye-afrika.tr.mfa>> (27.05.2013)

⁹² Ibid.

bir günde 300 milyon dolarlık ticari bağlantı yapılmış ve çok sayıda işbirliği anlaşması imzalanmıştır.⁹³ Faaliyetlerinde özellikle Afrika'ya yönelik TUSKON, öne açık Afrika pazarında sağladığı başarılarla son yıllarda Türk dış ekonomik politikasında önemli bir yer edinmiştir. TUSKON dışında Afrika ülkeleri ile ticari ilişkiler geliştiren bir diğer grup da Anadolu Kaplanları olmuştur.

Grafik 2.1. Türkiye'nin Afrika Bölgesine İhracatı

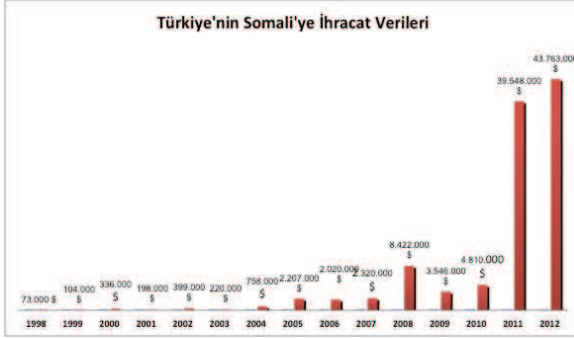
Kaynak: Yıllara Göre Dış Ticaret Verileri, TÜİK.

2000'li yıllarda dış politikasında ticarete büyük önem veren Türkiye'nin önceleri daha çok Kuzey Afrika ile sınırlı kalan ticari ilişkileri son dönemde Sahra-altı Afrika'ya da açılmıştır. Türkiye'nin Kuzey Afrika'ya ihracatında 2011'de % 5,5 düşüş yaşanırken aynı dönemde Sahra-altı Afrika ülkelerine gerçekleştirilen ihracatın % 56 oranında yükselmesi, ticari ortaklıkların çeşitlendirilmesi ve Somali'nin de dahil olduğu Sahra-altı coğrafyası ile kurulan ekonomik bağlar bakımından son derece önemli olmuş; Sahra-altı Afrika ile ihmal edilen ilişkiler açısından ekonomik ve ticari anlamda olumlu gelişmelerin yaşandığı yeni bir dönem başladığı görülmüştür. Somali'ye yaptığı cömert yardımlarla Sahra-altı Afrika ülkelerinin gönlünü kazanan Türkiye, ilişkilerinde birlikte kazanma anlayışıyla hareket etmiştir. Somali'de düzenli bir merkezi hükümetin kurulması ile güvenlik ve finans sorununun çözülmesinin ardından Türk işadamlarının sadece Somali'de değil, Sahra-altı Afrika bölgesinde de önemli mesafe kat edeceği ve kazandığı sempati ile rakiplerine oranla daha kolay iş fırsatları bulacağı değerlendirilmiştir.⁹⁴

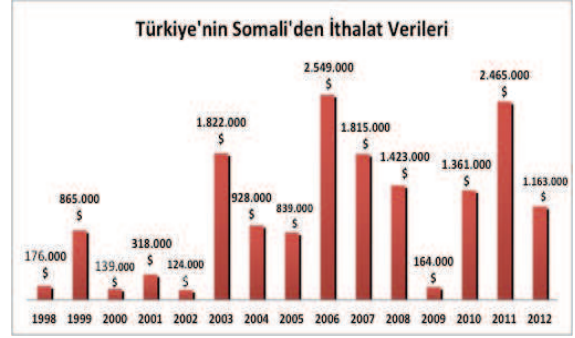
⁹³ Türkiye-Afrika Zirvesinde Bir Günde 300 Milyon Dolarlık İş Bağlandı. <http://www.zaman.com.tr/ekonomi_turkiye-afrika-zirvesinde-bir-gunde-300-milyon-dolarlik-is-baglandi-artik-italya-ve-ispanyayla-degil-turkiye-ile-is-yapmak-istiyoruz_1216069.html> (27.05.2013)

⁹⁴ Somali Ticaret Kapılarını Açtı. <<http://ekonomi.bugun.com.tr/somali-ticaret-kapilarini-acti-haberi/181371>> (27.05.2013)

Grafik 2.2. Türkiye'nin Somali'ye Yıllara Göre İhracatı

Grafik 2.3. Türkiye'nin Somali'den İthalatı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu / Ülkelere ve Yıllara Göre Ticaret Verileri

Somali ile Türkiye arasında 1982'de imzalanan Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması dışında son yıllara gelene dek herhangi bir ekonomik işbirliği anlaşmasına rastlanmamış; gerek Somali'de yaşanan iç savaş, devletsizlik, açlık, kuraklık gibi sorunlar, gerekse Türkiye'nin Afrika kıtasını son yıllara kadar dış politikasında ya da ekonomik anlamda önemli bir bölge olarak görmemesi nedeniyle böyle bir işbirliği söz konusu olamamıştır. Ancak Türkiye İstatistik Kurumu'ndan alınan verilere göre oluşturulan yukarıdaki grafikler, Türkiye'nin Somali ile ticari ilişkilerindeki son yıllarda meydana gelen hareketliliği ve artışı göstermiştir. Grafikteki ithalat verilerine bakıldığında da son on yılda bir artış gözlenmiş; bu durum, ilişkilerde kazanç hedefinin tek taraflı olmadığını ortaya koymuştur. Ayrıca Somali'de Türkiye'nin oynadığı insani rol ile birlikte Uganda, Kenya ve Etiyopya ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, Somali ve diğer Afrika Boynuzu ülkeleri açısından Türkiye'ye duyulan güveni arttırmıştır.⁹⁵

Somali ile ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi kapsamında 2008 yılında DEİK işbirliği ve Arap Ligi Genel Sekreterliği resmi desteğinde düzenlenen 3. Türk Arap Ekonomi Forumu'na katılan Somali Başbakanı Nur Hasan Hüseyin, Somali'nin yeniden inşasında ve balıkçılık, hidrokarbon, canlı hayvan, altyapı, telekomünikasyon, petrol ve rafineri gibi sektörlerdeki yatırımlar kapsamında Forum'daki ülkeleri Somali'de birlikte çalışmaya davet etmiştir.⁹⁶ Türkiye, 31 Mayıs – 1 Haziran 2012 tarihlerinde Birleşmiş Milletler II. İstanbul Somali Konferansı kapsamında “Somali'nin Geleceğine Hazırlık: 2015 Hedefleri” konulu bir konferansa ev sahipliği yapmış; Somali için yakın ve orta vadeli stratejiler geliştirilmesi çalışmaları yanında Somali özel sektör temsilcileriyle

⁹⁵ F. Ferhavi, Türkiye-Mısır: İkili İlişkilerden Bölgeselliğe. <<http://www.usakanalist.com/print.php?id=223>> (27.05.2013)

⁹⁶ 3. Türk-Arap Ekonomi Forumu Yapıldı. <http://www.deik.org.tr/618/3_TURK_ARAP_EKONOMI_FORUMU_YAPILDI.html> (27.05.2013)

buluşma toplantısı yapılmış, ticari ilişkilerin geliştirilmesi konusunda çalışmalarda bulunulmuştur.⁹⁷ Türk Hava Yolları'nın Somali'ye uçak seferleri düzenlemesi, ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamıştır. TUSKON'un 6 Aralık 2012'de İstanbul'da düzenlediği Türkiye-Somali Ticaret ve Yatırım Forumu, Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud'un ve Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan'ın katılımlarıyla gerçekleştirilmiş; Forum'da Mahmud, Türk yatırımcıları balıkçılık, inşaat, inşaat malzemeleri, enerji, mobilya, altyapı, yol ve otel alanlarında yatırımda bulunmaya davet ederek 3. Türk Arap Ekonomi Forumu'ndaki Somali Başbakanı'nın çağrısını tekrarlamıştır.⁹⁸

Geliştirilen ilişkiler dahilinde Somali'nin yalnızca stratejik konumu ve deniz ticaretinin güvenliği açısından değil, aynı zamanda pazar olarak da önem taşıdığı görülmüştür. Ayrıca son dönemde Suriye ile Türkiye arasında kapalı bulunan sınır kapıları nedeniyle Ortadoğu, Arap Yarımadası ve Afrika'ya yapılacak ticaret için Süveyş Kanalı'nı kullanmak durumunda kalan Türk gemilerinin sayısında ve taşıdığı yük kapasitesinde görülen artış, ekonomik bağlamda Somali'nin öneminin yeniden gündeme gelmesine yol açmıştır.⁹⁹

Ticari ilişkiler ve oluşan güven ortamı, temiz bir geçmiş ve insani bir yaklaşımla Afrika'da bulunduğunu söyleyen Türkiye'nin politikalarının siyasi alanda olduğu kadar ekonomik anlamda da Somali'de sıcak karşılandığının kanıtı olmuştur. BM'nin Somali'deki insani yardım koordinatörlerinden Kilian Kleinschmidt, Türk iş adamlarının Müslüman ve risk almaya açık oluşları sayesinde Somali'de avantajlı konumda bulunduklarını; böylece Türkiye'nin gelecek yıllarda yabancı firmalara açılacak yeniden yapılandırma projeleri için teklif verme olanağı tanınacağını belirtmiştir.¹⁰⁰

Türkiye'nin Afrika ile ilişkileri bağlamında ele alınan Somali ile ticari ve ekonomik ilişkiler, siyasi yapıda olduğu gibi ekonomik politikalarda da Türkiye'de son yıllarda liberal bir anlayışın olduğunu göstermiştir. Siyasi ve diplomatik ilişkiler yanında ekonomik ve ticari ilişkilere verilen önem; insani bir bakış açısıyla ancak aynı zamanda ortaklık çerçevesinde karşılıklı kazanç stratejisiyle Türkiye, dış ekonomik politikasında liberal yapıyı öne çıkarmıştır. Güçlü bir serbest piyasa anlayışı, küresel ölçekte özel sektörün

⁹⁷ Dışişleri Bakanlığı, II. İstanbul Somali Konferansı Hk. Basın Açıklaması, No: 149, 29.05.2012.

⁹⁸ Türkiye-Somali Ticaret ve Yatırım Forumu. <<http://www.tuskon.org/?p=content&gl=faaliyetler&cl=faaliyet&i=419>> (27.05.2013)

⁹⁹ Suriye'ye Yük Taşımak. <<http://www.utikad.org.tr/haberler/?id=10975>> (27.05.2013)

¹⁰⁰ J. Harte, Turkey Shocks ...

uluslararası rekabet gücünün ve pazar payının artırılması, özel sektörle devlet işbirliğinin sağlanması, yurt dışı yatırımların desteklenmesi, ihracat odaklı bir eksen belirlenmesi, sanayi ve ticaret faaliyetlerinde mevzuat ve bürokrasi işlemlerinin azaltılması, yapısal reformlar ve düzenlemelerle yatırım ve iş ortamının iyileştirilmesi, Türkiye'nin dünyanın en güçlü ekonomileri arasında yer almasının sağlanması gibi hedeflerle son dönem hükümet programlarında öne çıkan liberal anlayış;¹⁰¹ Türkiye-Afrika ilişkilerindeki gelişmeyi ve bu gelişmenin arka planını teorik çerçevede anlaşılır kılmıştır.

Türk dış ekonomik politikasında yer edinen kazan-kazan stratejisi, maksimum işbirliği ve karşılıklı bağımlılık ilkeleri; Afrika ülkeleriyle kurulan ortaklık ve işbirliği arayışında liberal bir düşüncede temellendirilmiştir. Ekonomide uygulanan liberal anlayışın beraberinde getirdiği güçlü bir iş dünyası, özel sektörün Afrika'daki yatırımlarının teşvik edilmesi ve dış ekonomik politikada bu devlet dışı aktörlerle birlikte hareket edilmesi; uluslararası ilişkiler aktörlerinin yalnızca devletler olmadığı düşüncesiyle liberal anlayışta ifade bulmuştur.¹⁰²

Serbest piyasa ekonomisi kurallarının geçerli olduğu bir sistem ile dünya barışına katkı sunulacağı düşüncesini öne süren liberal bakış açısı, bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için karşılıklı ticaretin önemine vurgu yapmıştır.¹⁰³ Afrika ülkeleri ve Somali ile Türkiye'nin karşılıklı ticari ilişkilerindeki gelişim, bu bağlamda hem bölgesel hem küresel barışa katkı sağlamıştır. İzlediği liberal siyasi ve ekonomik politikalar dahilinde Türkiye ayrıca, Somali'de demokratik bir yönetim kurulması ve insan hakları ihlallerinin önüne geçilmesi konusunda bulunduğu girişimlerle, siyasi alanda sergilediği tavırla ekonomik anlamda kendisine hareket alanı yaratmıştır. Afrika açılımının liberal ekonomik boyutu, bölgesel güç ve küresel aktör olma yolunda bir yumuşak güç unsuru olarak öne çıkmış ve Türkiye'nin elini güçlendirmiştir. Daha önemlisi, son dönem Türk dış politikasını en iyi tanımlayabilecek nitelikleri taşıyan konstrüktivist yaklaşımda siyasi ve ekonomik anlamda uygulanan liberal politikalar, 'değerler ve çıkarları' bir araya getirmeye dayalı bir anlayışta AKP'nin konstrüktivist politikalarının desteklenmesine yardımcı olmuştur.¹⁰⁴

¹⁰¹ Hükümet Programları. <<http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/pgGovProgramme.aspx>> (27.05.2013)

¹⁰² Andrew Moravcsik, "Liberal international Relations Theory: A Social Scientific Assessment", *Weatherhead Center for International Affairs*, Paper No: 01-02, Harvard University, April 2001.

¹⁰³ Nigel Ashford, *Özgür Toplumun İlkeleri*, (çev. Can Madenci), Liberte Yayınları, 2012, s. 89-91.

¹⁰⁴ Yusuf Çınar, "Turgut Özal ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Teorik Bir Bakış Örneği: Liberal Düşüncenin Türk Dış Politikasına Etkisi", *Akademik Bakış*, Sayı: 26, Eylül-Ekim 2011, s. 13.

2.3.3. Türk Dış Politikasında Sosyal ve Kültürel İlişkiler Yönüyle Somali

Somali'nin de aralarında bulunduğu Afrika Boynuzu ülkelerinin topraklarında geçmişte egemen olan Osmanlı Devleti tarafından Türkiye'ye devredilen tarihsel ve kültürel miras; Türkiye'nin içinde bulunduğu jeopolitik nüfuz alanında bölge ile bağ kurulması açısından önemli bir işlev görmüştür. AKP dönemi dış politikada kullanılan tarihsel sorumluluk kavramı ise, söz konusu kültürel ve tarihsel miras nedeniyle bölgede politika geliştirme gerekliliğine işaret eden bir kavram olmuştur.¹⁰⁵ Kıta ülkelerinde Afrika'da derin izler bırakan olaylarla ilgili Osmanlı Devleti'ne dair herhangi bir kötü anı bulunmayışı, Türkiye'nin bölgedeki Osmanlı tarihine ve kültürüne gururla sahip çıkması ve bu mirastan yararlanması anlayışını beraberinde getirmiştir. Bu anlayış aynı zamanda, Somali gibi çok sayıda problemle baş etmek durumunda kalan Afrika ülkelerine sorunların çözümü konusunda yardımcı olma sorumluluğunu da ortaya çıkarmıştır.

AKP döneminde eksen kayması tartışmaları kapsamında daha sık gündeme gelmesine rağmen, aslında Özal döneminde kullanılan Yeni-Osmanlıcılık konsepti, kendisine yeni bir siyasi kimlik tanımlama çabası içerisinde olan Türkiye'nin Afrika ile geliştirdiği ilişkilerinde de söylem bazında öne çıkmıştır. Yeni-Osmanlıcılık kavramı, AKP hükümetiyle birlikte, özellikle Türkiye'nin yakın çevresinde artan nüfuz ve ilgisini tanımlama niyetiyle kullanılmıştır.¹⁰⁶ Çok sayıda kimliği bir arada barındırmış eski Osmanlı topraklarında, tarihsel ve kültürel bağlarla yeniden geniş bir etki alanı yaratma amacıyla ortaya konan bu kavram; herhangi bir sömürgeci zihniyetle değil, yumuşak güç ilkeleri ve ortak çıkar anlayışı etrafında siyasi, diplomatik, ekonomik, sosyal ve kültürel bağ kurulması biçiminde Somali ve diğer Afrika ülkelerinde uygulanmıştır.

Türkiye'nin politikaları ve Türk halkının yardımları; Somali'de devlet düzeninin tesis edilmesi, açlık ve kıtlığın sonlandırılması, yaşanan sıkıntıların çözüme kavuşturulması yönünde Somali için bir umut ışığı olmuştur. Somali Devlet Başkanı Hasan Şeyh Mahmud, gerçekleştirdiği faaliyetlerle Türkiye'nin Somali'de her türlü övgüyü hak ettiğini söylemiştir.¹⁰⁷ Türkiye, Afrika'da ve Somali'de dünyanın çok da alışık olmadığı bir

¹⁰⁵ Murat Yeşiltaş, Ali Balcı, "AK Parti Dönemi Türk Dış ...", s. 22-23.

¹⁰⁶ Alexander Murinson, "The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy" Middle Eastern Studies, Vo: 42, No: 6, 2006, s. 945-964.

¹⁰⁷ Türkiye Her Türlü Övgüyü Hak Ediyor. <http://www.zaman.com.tr/dunya_mahmud-csisde-konustu-turkiye-her-turlu-ovguyu-hakediyor_2042237.html> (27.05.2013)

yaklaşım ile tarihte sömürgecilik ve köle ticareti acılarına maruz bırakılan kıta ülkelerinin sevgisini kazanmayı başarmış ve önyargıları kırmıştır.

Türkiye; çok boyutlu, çok kulvarlı ve aktif bir dış politika çerçevesinde son dönemde Afrika ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirirken, sosyal ve kültürel ilişkilerin artırılması hususunu da göz ardı etmemiştir. Bu bağlamda, uluslararası normlar, dış politikada rol alan aktörlerin çeşitliliği, insani değerler, sosyal yardımlar, Türkiye'nin kendisini tanımladığı şekilde çok kimlikli yapı ve tarihsel arka plan gibi olgular; Türkiye-Afrika ve Türkiye-Somali ilişkilerinin temellendirilmesinde ve ilişkilerin sosyo-kültürel boyutunun ele alınmasında liberal anlayış yanında konstrüktivist yaklaşımla ilişkilerin açıklanması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Konstrüktivist bakış açısı, kişiler gibi devletlerin karşılıklı ilişkilerinden oluşmuş tarihsel kimliklerin ülke çıkarlarını ve davranışlarını belirlediğini öngörmüştür.¹⁰⁸ Dolayısıyla, bahsedilen tarihsel miras, tarihsel sorumluluk ve Yeni-Osmanlılık kavramları, Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle olan ilişkilerinin konstrüktivist zeminde değerlendirilmesine olanak tanımıştır. Osmanlı'nın kıtada bıraktığı tarihi izler ve olumlu hava, Türk dış politikasında Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkilerinin hızla gelişimi noktasında etkin bir rol oynamıştır.

Konstrüktivist teorilerin kimlikler ve çıkarların zaman içinde nasıl değişebileceğinin analizine en uygun teoriler olması; devletlerin davranış biçimlerindeki değişimin açıklanmasına olanak tanımıştır.¹⁰⁹ Ayrıca, uluslararası sistemin normlar temelinde inşa edildiğini savunan konstrüktivist yaklaşım, devlet gibi aktörlerin kimliklerini ve tercihlerini de şekillendirmiştir.¹¹⁰ Böylece Konstrüktivizm; uzun süreli bir ihmalden sonra çok boyutlu-çok kulvarlı ve aktif dış politika ilkeleri dahilinde Türkiye'nin son yıllarda ortaya koyduğu Afrika'ya açılım tercihi, Davutoğlu'nun Türkiye'yi tanımladığı Afro-Avrasya coğrafyasında sahip olduğu çok kimlikli yapı ve önceki bölümlerde anlatılan diğer pek çok boyutu ile Türk dış politikasında yaşanan değişimin açıklanmasına teorik bir çerçeve kazandırılmasına yardımcı olmuştur.

¹⁰⁸ Tuncay Kardaş, "Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?", (ed. Zeynep Dağı), *Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus-Devletten Küreselleşmeye*, Alfa, (içinde) 2007, s. 133.

¹⁰⁹ Stephen M. Walt, "International Relations: One World, Many Theories", *Foreign Policy*, No: 110, Special Edition: Frontiers of Knowledge, Spring 1998, s. 44.

¹¹⁰ Michael Barnett, "Social Constructivism", *The Globalization of World Politics*, (ed. John Baylis, Steve Smith), 3rd ed., Oxford University Press, 2005, s. 263.

Konstrüktivist yaklaşımda, devletler sisteminde sosyal ve maddi unsurlar birlikte değerlendirilmiş, ancak sosyal yapılar maddi yapılara göre öncelikli kabul edilmiştir.¹¹¹ Bu noktada Türkiye-Afrika ve Türkiye-Somali ilişkilerinin konstrüktivist yaklaşımda ele alınabileceği en önemli konulardan biri de, Türkiye'nin Somali ve Afrika ülkelerine yaptığı karşılıksız yardımlar olmuştur. Somali'ye yapılan yardımların insani, vicdani ve ahlaki boyutu, Davutoğlu'nun söylemlerinde 'insani diplomasi' konseptiyle anlamlandırılmış ve Türkiye'den gönderilen insani yardımlar, Somali ile ilişkilerin gelişmesine uygun bir zemin hazırlamıştır.

2013 yılında düzenlenen ve 'insani diplomasi' başlığıyla toplanan V. Büyükelçiler Konferansı'nda Davutoğlu, Türk dış politikasında son yıllarda çokça vurgulanan insani diplomasinin önemini ve özündeki perspektifi anlatmıştır. Davutoğlu, insana değmeyen, insani öz taşımayan ve insanın vicdanına hitap etmeyen hiçbir diplomasinin artık kalıcı olamayacağını vurgulamıştır. Dışişleri Bakanı Davutoğlu; insanlık vicdanına ait olma ve o vicdana hitap edebilmenin, en az dünyanın en güçlü ordularına sahip olmak kadar önemli olduğunu belirterek insani odaklı bir diplomasi döneminin başlaması gerektiğini kaydetmiştir. Ancak yeni bir diplomasinin geliştirilmesi ihtiyacı noktasında Davutoğlu'nun vurguladığı bir diğer husus olan 'güç' kavramı ile insani diplomasi arasında kuvvetli bir bağ olduğu görülmüştür. Davutoğlu, vicdani olan fakat gücü olmayan devletlerin zaaf göstereceğini, gücü olan fakat vicdani olmayan devletlerin ise tiranlığa dönüşeceğini söylemiş; Türk dış politikasında işte bu amaçla kudret ve şefkatin bir arada olması gerekliliğine dikkat çekmiştir.¹¹²

'Güç' kavramı Joseph S. Nye tarafından, başkalarının davranışlarını istenen sonuç doğrultusunda değiştirme kapasitesi olarak tanımlanmıştır. Türk dış politikasında son yıllarda sık sık vurgulanan 'yumuşak güç' kavramı ise; işbirliği ve çekicilik öğelerini kullanarak istediğini yaptırmak şeklinde ifade edilmiştir. Kültür, değerler ve dış politika; bir ülkenin yumuşak gücünün dayandığı üç ana unsur olarak ortaya koyulmuştur.¹¹³ Türkiye'nin dış politikasında siyasi-ekonomik-sosyal ilişkiler bağlamında son yıllarda kaba güçten (hard power) ziyade diplomasi, diyalog, işbirliği, tarihsel sorumluluk, tarihsel

¹¹¹ Alexander Wendt, "Identity and Structural Change in International Politics", *The Return of Culture and Identity in IR Theory*, Lynne Rienner Publisher, London, (içinde) 1996, s. 49.

¹¹² Ahmet Davutoğlu, V. Büyükelçiler Konferansı Konuşma. <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-v_buyukelciler-konferansinda-yaptigi-konusma_-2-ocak-2013_-ankara.tr.mfa> (27.05.2013)

¹¹³ Joseph S. Nye, "Public Diplomacy and Soft Power", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, No: 616, March 2008, s. 95-96.

miras ve kültür gibi kavramlara vurgu yapılmıştır. Buradan yola çıkarak, Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle ilişkilerinde yumuşak güç unsurlarından yararlanıldığını söylemek mümkün olmuştur. Tarihi-kültürel bağlar ve insani yardımlar, Afrika'da ve özellikle Somali'de Türk dış politikasının sosyo-kültürel boyutunu oluşturmuş ve bölgesel güç – küresel aktör olma hedefinde Türkiye'nin yumuşak güç unsurları olarak öne çıkmıştır.

Konstrüktivizmde; realist bakış açısındaki maddi güç ve liberal anlayıştaki ticari ögelere yoğunlaşmak yerine, kanı/fikirler (ideas) ve bu kanı/fikirlerle ilişkilendirilen çıkarların dünya devletlerine etkileri ile devletler üzerinde oynadıkları rol esas alınmıştır.¹¹⁴ Dolayısıyla konstrüktivist yaklaşıma göre devletlerin çıkarları; belirli fikirler, ilişkiler, algılamalar ve tercihler etrafında şekillenmiş olup, bu doğrultuda kullanılmayan tek başına 'güç' kavramının çok fazla anlam ifade etmeyeceği vurgulanmıştır.¹¹⁵ Bölgesel bir güç olma hedefiyle Türkiye, Afrika ile ilişkilerinde 'insani diplomasi' söylemiyle öne çıkan yumuşak güç unsurları yardımıyla bölge ülkelerinin algı ve tercihleri üzerinde etki yaratmıştır. Yaptığı sosyal yardımlarla ve kendisine oluşturmaya çalıştığı yeni kimlikle Afrika ülkelerinin ve Somali'nin kalbini kazanan Türkiye, hem insani bir yaklaşım sergileyerek dış politikasına ahlaki bir boyut kazandırmış, hem bölgesel barışa katkıda bulunmuş, hem de Afrika ülkelerinde 'güçlü ve dost bir ülke' algısı ve imajı oluşturarak kendi ulusal çıkarlarına ve stratejik vizyonuna yumuşak gücü ile katkıda bulunmuştur.

Türkiye'de iç siyaset ve ekonomide yaşanan kimlik dönüşümünün Türk dış politikasına yansması, Ersel Aydın'ın 'elitsizleştirme (de-elitization)' adını verdiği politika; Türkiye'nin farklı ülkelerle ilişkilerinde elit perspektifin yerini halklar arasındaki ilişkilerin, benzerliklerin, ortak kültür ve ortak mirasın aldığı bir yapıyı ifade etmiştir.¹¹⁶ Konstrüktivist yaklaşımda, uluslararası sistemde devlet tek aktör olmaktan çıkmış, uluslararası örgütler veya askeri-bürokratik-sivil-karar verici gerçek veya tüzel kişiler ile birlikte çalışarak sivil toplum ve halk düzeyinde dış politika geliştirilmesi yönünde çaba harcanmıştır.¹¹⁷ Bu bağlamda Türkiye-Afrika ilişkilerinde somut olarak öne çıkan birtakım ekonomik-ticari faaliyetli kuruluşlar ve özellikle kıtaya ulaştırılan yardımlar bakımından son derece önemli görevler üstlenen sivil toplum örgütleri; Türkiye-Afrika ve Türkiye-

¹¹⁴ John Gerard Ruggie, "What Makes the World hang Together? Neo-Utilitarianism and the Social Constructivist Challenge", *International Organization*, Vol: 52, No: 4, Autumn 1998, s. 867.

¹¹⁵ Haluk Özdemir, "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, No: 113, s 134.

¹¹⁶ O. B. Dinçer, D. Karal, Türk Dış Politikasında Kimlik Dönüşümü. < <http://www.usakanalist.com/detail.php?id=445> > (27.05.2013)

¹¹⁷ Tuncay Kardaş, "Güvenlik: Kimin Güvenliği ...", s. 133-134.

Somali dahilinde ilişkilerin konstrüktivist zeminde açıklanmasını ve çerçevelendirilmesini sağlamıştır. Bu şekilde STK ve iş dünyası Afrika ile ilişkilerde dış politika yapım sürecine dahil edilmiş; Türk dış politikası siyasetçilerin ve diplomatların tekelinden çıkmıştır.¹¹⁸ Meydana gelen değişimle birlikte halkın zihinlerindeki dış politika algısı da değişmiş ve halk dış politika konularıyla daha çok ilgilenmeye başlamıştır.¹¹⁹ Sivil ve ekonomik faaliyetlerin Türk dış politikasında önem kazanması ve dış politikanın yumuşak gücü olarak öne çıkması, sosyo-kültürel bağlamda ele alınan Türkiye-Afrika ilişkilerinin aynı zamanda söz konusu yönleriyle siyasi çıkarlara hizmet ederek liberal bir anlayıştan destek aldığını göstermiştir.

Türkiye'nin Afrika ile ilişkileri kapsamında Somali ile ilişkilerin inşa edildiği zemin olan konstrüktivist yaklaşımda ona bu özelliği kazandıran sosyal yardımlar, yardımların çeşitleri ve yardım yapan kurum ve kuruluşlar aşağıda anlatılmıştır:

2.3.3.1. TİKA Koordinasyonu ve Somali'ye Yapılan Yardımlar

1992 yılında kurulan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), küreselleşmenin ve Türk dış politikasında ortaya çıkan gelişmelerin etkisiyle 2000'li yıllarda faaliyet coğrafyasını genişletmiştir. TİKA; kamu ve kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör arasında işbirliği mekanizması görevi yürüterek Türkiye'nin kalkınma yardımlarını kayıt altına alan bir kurum olmuştur. Pasifik'ten Orta Asya'ya, Ortadoğu ve Afrika'dan Balkanlar'a, Kafkasya'dan Latin Amerika'ya kadar pek çok ülke ile bilgi ve tecrübesini paylaşarak işbirliği içinde çalışmıştır. TİKA, bünyesinde oluşturduğu program koordinasyon ofisleri vasıtasıyla çalışmalarını yürütmüş; 2002 yılında yurt dışında 12 olan koordinasyon ofisi sayısını 2012 yılında 33'e yükseltmiştir. Somali'de de TİKA bir koordinasyon ofisini hizmete açmıştır. Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ'ın başkanlığındaki Somali Koordinasyon Kurulu ile TİKA, Somali'de birlikte hareket ederek halkın ihtiyaçlarına yönelik pek çok hizmet sunmuştur.¹²⁰

TİKA'nın faaliyetleriyle 2002 yılında 85 milyon dolar kalkınma yardımında bulunan Türkiye'nin dış yardımları, 2011 yılında 1 milyar 273 milyon dolara ulaşmıştır. Somali'ye yapılan ayni ve nakdi yardımlar, 640 milyon TL olmuştur. TİKA; eğitim, sağlık, tarım, içme suyu teminine yönelik kuyu açma çalışmaları, su şebekelerinin iyileştirilmesi, idari ve

¹¹⁸ Ziya Öniş, "Multiple Faces of the 'Turkish Foreign Policy'...", s. 1-23.

¹¹⁹ Kılıç Buğra Kanat, "AK Party's Foreign Policy ...", s. 202-205.

¹²⁰ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi. <www.tika.gov.tr> (27.05.2013)

sivil altyapıların iyileştirilmesi, kültürel işbirliği, restorasyon çalışmaları, barınma ve konut temini gibi alanlarda faaliyetlerini yürütmüştür. Dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi Somali’de de çalışmalar yürüten TİKA, ülkede yaşanan sorunların çözümüne katkı sunmak amacıyla devletin yumuşak gücü olarak pek çok alanda faaliyetlerini sürdürmüştür.¹²¹

TİKA, dünyanın pek çok bölgesinde olduğu gibi Somali’de de Türkiye’nin yumuşak gücünün ve insani diplomasisinin en önemli uygulayıcılarından biri olmuştur. TİKA’nın gerçekleştirdiği proje ve faaliyetler, Somali’de pek çok sorunla mücadele etmek durumunda bulunan halk için bir umut ışığı olmuştur. TİKA, Somali’ye gidecek yardımların hedefine ulaştırılması ve etkili biçimde dağıtılması için gerekli koordinasyonu sağlamasının yanında; acil yardımlar, altyapı, sağlık, eğitim konularında hayata geçirilecek projeler üreterek Somali’nin kalkınmasına katkı sunmayı hedeflenmiştir.¹²²

TİKA, Somali’de pek çok kamu kurumu ve sivil toplum kuruluşu faaliyetinin koordinesinde yardımcı olmuştur. Bu bağlamda Türk Kızılayı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Devlet Su İşleri, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve Sağlık Bakanlığı başta olmak üzere çok sayıda kamu kurum ve kuruluşunun Somali yardımlarında ve faaliyetlerinde TİKA’nın koordinasyonu etkin bir rol üstlenmiştir. Ayrıca TİKA, Türk özel sektörü ve Kimse Yok Mu, Hızır-Der, Ümit Hekimleri Derneği gibi sivil toplum kuruluşlarının Somali bağış ve yardımlarına destek vererek Türkiye’nin Somali’ye uzanan en önemli yumuşak güç öğelerinden biri olmuştur.

Teknik inceleme ziyaretleri, su kaynaklarının kullanımına yönelik araştırmalar, sektörel analizler, su kuyularının açılması, ilaç ve tıbbi yardım malzemeleri gönderilmesi, acil yardım malzemelerinin ulaştırılması, kalkınma projelerinin hazırlanması, tarım ve hayvancılığın desteklenmesi, bölgeye uzman ziyaretlerinin yapılması, çeşitli alanlarda personelin yetiştirilmek üzere Türkiye’ye getirilmesi ve eğitim almasının sağlanması, Somali’de halkın sağlığını ve ekolojik dengeyi tehdit eden çevre kirliliğinin giderilmesi, ulaşım ve altyapı çalışmalarının yapılması şeklindeki tüm bu faaliyetler; TİKA’nın koordinasyon ve proje bazında Somali’de gerçekleştirdiği çalışmalardan öne çıkan bazıları olmuştur. TİKA ayrıca sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde Somali’nin en büyük

¹²¹ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ...

¹²² Ibid.

hastanesi olan Şifa Hastanesi'ni açmış; Mogadişu'da bulunan uluslararası havaalanında teknik altyapı, iyileştirme ve güvenliğin sağlanması çalışmalarını tamamlayarak havaalanının 6 Mart 2012'de uçuşa açılmasını sağlamıştır. Dağılmış devlet yapısıyla Somali topraklarında bağımsızlığını ilan eden Somaliland'da ve kuzey bölgesindeki Puntland'da da teknik inceleme ziyaretleri gerçekleştirerek yardım çalışmaları başlattığı görülmüş; böylece Türkiye'den ulaştırılan yardımların Mogadişu ile sınırlı kalmaması sağlanmıştır.¹²³

2.3.3.2. Türk Kızılay'ı ve Somali İnsani Yardım Operasyonu

Türk Kızılay'ı, Somali'de yaşanan açlık, kuraklık ve çatışma ortamına kayıtsız kalmamış; yaşanan acıların dindirilmesi amacıyla TİKA koordinasyonunda Türkiye'nin yumuşak gücü olarak Somali'de faaliyetlerini sürdürmüştür. Yaşanan krizin ciddiyeti ve yapılacak çalışmaların aciliyeti göz önünde bulundurularak 11 Ağustos 2011'de başkent Mogadişu'da Türk Kızılayı Somali Delegasyon Başkanlığı kurulmuş ve Somali'de pek çok insani yardım çalışmasına ortam hazırlanmıştır.¹²⁴

Kızılay'ın Somali'de gerçekleştirdiği en önemli faaliyetlerden biri, başkent Mogadişu'da Cezire Hayat Çadır Kenti'nin kurulması olmuştur. Çadır Kent'te halkın barınma sorunlarına çözüm bulunmuş; kentte yaşayanların her türlü ihtiyacı karşılanmış; eğitim, sağlık ve sosyal alanlarda hizmet verilmiş; düzenli olarak gıda ve yardım malzemeleri dağıtımı yapılmış; günlük olarak yemek verilmiş; yerel halkın gücü harekete geçirilerek birlikte çalışmalar yapılması sağlanmış; kesim alanları, kemik yakma ünitesi ve soğuk hava depoları inşa edilmiş; gençler için sportif faaliyetler düzenlenmiş; kentsel dönüşüm projeleri desteklenmiştir. Ayrıca; Somali'ye çeşitli kurumların işbirliğiyle yardım kampanyaları organize edilmiş ve 8 Ağustos 2011 – 29 Mart 2013 tarihleri arasında toplam değeri 56.881.905,72.-TL tutarındaki yardım malzemeleri ülkeye gönderilmiştir. Savaş sonrası Somali'de yapılan ilk çocuk parkı olma özelliği taşıyan Hilal-ı Ahmer Çocuk Parkı kurularak Somali'de hayatın normalleşmesine katkıda bulunulmuştur. Yapılan yardımlar, bağışlar ve çalışmalar; Somali'de halkın acılarının hafifletilmesi ve savaşın izlerinin silinmesi noktasında önemli rol oynamış ve Türkiye'nin yürüttüğü insani diplomasiye dayalı dış politikanın en önemli araçlarından biri olmuştur.¹²⁵

¹²³ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ...

¹²⁴ Türk Kızılayı Resmi İnternet Sitesi. <www.kizilay.org.tr> (27.05.2013)

¹²⁵ Ibid.

2.3.3.3. Türk Sivil Toplum Kuruluşları ve Somali'ye Sosyal Yardımlar

Somali'de devlet kurumları TİKA koordinasyonu ile pek çok yararlı faaliyetler gerçekleştirmiş, ancak Türkiye'nin Somali'ye yaptığı yardımların ve insani yardım diplomasisinin önemli bir kolunu da sivil toplum kuruluşları oluşturmuştur. Bu bağlamda öne çıkan bazı sivil toplum örgütleri ve bu örgütlerin Somali'de halkın ihtiyaçlarının karşılanması konusunda faaliyetleri aşağıda verilmiştir:

Kimse Yok Mu Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği, kamu yararına çalışan dernek statüsü ve izin almadan yardım toplama yetkisiyle yurt içi ve yurt dışında yürüttüğü çalışmalar kapsamında Temmuz 2011'den itibaren açlık ve susuzlukla mücadele eden Somali'de faaliyet göstermiştir. Kimse Yok Mu Derneği, ihtiyaç sahiplerinin düzenli olarak sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi amacıyla hastaneler inşa etmiş; halkın temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla su kuyuları açmış; yaşadıkları coğrafyada yalnız kalmış yetimlere yardım elini uzatmış; Dadaab Mülteci Kampı'nda ve Mogadişu'da poliklinikler ve tıp merkezi inşa etmiş; Somali'deki ihtiyaç sahibi ailelere kurban yardımları ulaştırmış; Somali'de eğitim alanında hizmet verecek binaların tadilatına katkıda bulunmuş; Mogadişu'da halı-kilim dokuma kursları açmış; Somali'de gıda yardımlarını organize edecek bir ekibini Mogadişu'ya göndermiş; şubeleri aracılığıyla çok sayıda yardım kampanyası düzenlemiştir. 'Kimse Yok Mu Somali Kampanyası' dahilinde pek çok işadama ulaşılmış ve kampanyaya destek sağlanmıştır.¹²⁶

Kimse Yok Mu ve Ege Uluslararası Sağlık Federasyonu işbirliğinde Somalili bir grup doktor ve hemşire Türkiye'de çeşitli tıp dallarında eğitim almıştır. Somalili bir grup öğrenci, Afrika Eğitim Projesi kapsamında Kimse Yok Mu aracılığıyla Türkiye'de çeşitli okullarda eğitim alma imkanı bulmuştur. Kimse Yok Mu Derneği, değişik şehirlerden esnaf, memur, işadama ve gönüllülere ulaşılmasına ve yardım kampanyalarına halkın katılımı sağlanarak Somali konusunda duyarlılığın artmasına katkıda bulunmuştur. Kimse Yok Mu sağlık heyeti, hazırladıkları rapor doğrultusunda ihtiyaç duyulan ilaç ve tıbbi malzemeleri temin ederek Somali'de sağlık hizmetleri gerçekleştirmiştir. Somalili yetimlerin hayat şartlarının iyileştirilmesi amacıyla 200 yetimin barınacağı Umut Yetimhanesi açılmış ve yetimhanenin tüm ihtiyaçları hayırseverlerin desteğiyle Kimse Yok Mu tarafından karşılanmıştır. Kimse Yok Mu ve TOKİ işbirliği ile iki hastane ve bir

¹²⁶ Kimse Yok Mu Derneği Resmi İnternet Sitesi. <www.kimseyokmu.org.tr> (27.05.2013)

hemşirelik okulu için 2011 yılında temel atılmış; gıda ve ilaç yardımları yanı sıra ülkeye giyim yardımları yapılmıştır. Avustralya’da faaliyet gösteren Türk vakıflarından Feza Foundation Vakfı, Selimiye Foundation Vakfı, Bluestar Kùltürlerarası Merkezi, Queensland Eğitim ve Kùltür Vakfı ve Perth şehrindeki Barış ve Eğitim Vakfı’nın ortak kampanyası ile toplanan 518 bin liralık yardım Kimse Yok Mu Derneği’ne teslim edilmiş ve Somali’ye bu yardımlar ulaştırılmıştır.¹²⁷

Yardımlı Derneği; 2007 yılında kurulmuş, 2012 yılında ise kamu yararına çalışan dernek statüsü kazanmıştır. Yardımlı, hazırladığı projeler ve yaptığı yardımlarla Türkiye’de ve dünyanın değişik bölgelerinde olduğu gibi Somali’de yaşanan sorunların çözümüne de katkı sunmak amacıyla faaliyetlerini sürdürmüştür. Kardeş Aile Projesi ve Somali’de Çocuklar Açlıktan Ölmesin Projesi ile Yardımlı Derneği, Somalililer için Türkiye’den uzanan bir yardım eli olmuştur. Somali’de bir çocuk hastanesi inşa edilmiş; Somali yararına Türkiye’de yardım kampanyaları ve kermesler düzenlenmiş; Türkiye’den toplanan bağışlar Somali’ye ulaştırılmış; kurban bağışları ve etleri Somali’de ihtiyaç sahiplerine iletilmiş; su kuyuları açılmış; 60 yetimin barınacağı bir yetimhane için çalışmalar yürütölmüş; ‘Somali’de Gören Bir Gözünüz Olsun’ sloganıyla Somali’deki Menhal Göz Kliniği’ne katarakt ameliyatları yapılmak üzere göz cihazları teslim edilmiş; Menhal Derneği işbirliğinde Somali’de göz polikliniği açılmış; ‘Kumbaram İyilik Dolu’ adıyla düzenlenen çocuk şenliğinden elde edilen gelirlerle Somali’de Yardımlı tarafından inşa edilen, 2013 yılı sonunda bitirilmesi planlanan ve Afrika’nın en büyük kadın doğum ve çocuk hastanesi olma özelliğine sahip Kadın Doğum Ünitesi ve Çocuk Hastanesi’ne katkıda bulunulmuştur.¹²⁸

İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH); savaş ve savaşın etkisinin sürdüğü bölgelerde, afet bölgelerinde ve yoksulluk olan ülke ve bölgelerde öncelikli olmak üzere 1995 yılından itibaren dünyanın pek çok ülkesinde faaliyet göstermiş; Somali de bu ülkeler arasında yerini almıştır. İHH tarafından, beslenme yetersizliği ve iklimle bağlı nedenlerle Somali’de sıkça rastlanan katarakt rahatsızlığı olan yaklaşık 10 bin Somalilinin ameliyatı için Katarakt Kampanyası düzenlenmiş; su kuyuları, okullar, cami, mescitler, meslek edindirme kursları açılmış; yardımların Somali’de yaşayan ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması noktasında İslam İşbirliği Teşkilatı ve Katar Kızılay’ı ile ortak çalışmalarda bulunulmuş; kurban bağışları ve kesilen kurbanların etleri ihtiyaç sahiplerine dağıtılmış;

¹²⁷ Kimse Yok Mu Derneği ...

¹²⁸ Yardımlı Derneği Resmi İnternet Sitesi. <www.yardimeli.org.tr > (27.05.2013)

son 60 yılın en büyük kuraklığını yaşayan Somali'ye Türkiye'den acil yardım gemileri gönderilmiştir. Somali'de yaşanan krizlerin çözümüne katkıda bulunmak amacıyla İHH personeli bölgeye hareket etmiş; gıda yardımları yapılmış; Somalili yetim ailelerine geçim desteği sağlanmış; toplamda 1200 çocuğun eğitim alabileceği bir yetimhane kompleksi inşasına başlanmıştır.¹²⁹

İnsani Yardım Vakfı İHH aracılığıyla Esenler Belediyesi'nin düzenlediği yardım kampanyası sonucunda toplanan yardımlar Somali'de ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmıştır. Türkiye'deki 16 Temmuz Gençlik Hareketi'nin Somali'de 30 su kuyusu açtırmak için topladığı paralar İHH tarafından teslim alınmıştır. Kuraklık krizinin baş göstermesiyle birlikte İHH'ye toplamda 636 su kuyusu bağışı yapılmış; su kuyularının açılması yönünde çalışmalar hızla sürdürülmüştür. İHH tarafından Somali'nin güney bölgelerine de yardım götürülmüş; Arafat Hastanesi yaptırılmış; Ala Yasir Kampı'na İHH'nin partner kuruluşu olan Zemzem Foundation ile birlikte yardım dağıtımı yapılmıştır. Bahreyn, Kuveyt, Bosna, Makedonya gibi değişik ülkelerden toplanan yardımlar İHH aracılığıyla Somali'ye ulaştırılmıştır. Somali'nin güneyinde yanan bir köyün yeniden inşası çalışmaları kapsamında İHH tarafından sokakta kalan köylüler için 24 konutun inşaatına başlanmıştır. Başkent Mogadişu'da İHH İnsani Yardım Vakfı, İslam İşbirliği Teşkilatı ve Katar Kızılayı'nın ortaklaşa düzenlediği yerel vakıfların proje yürütme ve geliştirme eğitimi dahilinde 22 yerel vakıf temsilcisi 10 günlük eğitim programına alınmıştır. 2008 yılından itibaren Somali'de 4 Kur'an Kursu ve 17 cami inşa edilmiştir. Somali'de kalıcı projeler için İİT ve Humanitarian Forum tarafından 27 sivil toplum örgütüyle çalışmalar yapılmış; İHH de bu sivil toplum örgütleri arasında yer almıştır.¹³⁰

İHH İnsani Yardım Vakfı'nın TİKA ile birlikte organize ettiği Somali Tarım Okulu, 20 öğrenci ile eğitim öğretim faaliyetlerine başlamış; öğrencilere toprak işleme, fide şaşırtma, çapalama, sulama, tohum elde etme ve saklama gibi beceriler kazandırılarak kurak şartlarda sebze yetiştiriciliği, sulama teknikleri, su tasarrufu gibi hususlarda eğitim verilmiştir. Proje ile Somali'de ilk kez sera kurulmuş; ilk kez patlıcan, kavun gibi ürünler yetiştirilmeye başlanmış ve damlama sulama sistemleri Somali'de ilk kez kullanılmıştır.¹³¹

Deniz Feneri Derneği, açlık ve sağlık konularında Somali'de faaliyetler gerçekleştiren bir diğer sivil toplum kuruluşu olarak önemli adımlar atmış ve Somali'de kalıcı çözümler

¹²⁹ İnsani Yardım Vakfı Resmi İnternet Sitesi. <www.ihh.org.tr> (27.05.2013)

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Ibid.

için çaba harcamıştır. Bu kapsamda Somali’de Deniz Feneri Acil Yardım Hastanesi açılmış; su kuyuları yaptırılmış; eğitim merkezi, dikim evi, ev yapımı, meslek edindirme, okul, sağlık ocağı, mescit yapılması planlanmış; yemek dağıtımı ve kurban bağıışı yapılmış; çocuklar için bayramlık kıyafetler gönderilmiş ve çeşitli yardımlarda bulunulmuştur.¹³²

IGMG Sosyal Yardım Derneği Hasene, Avrupa merkezli bir yardım derneğinin şubesi olarak 2010 yılından itibaren Türkiye’de faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır. Hasene, Somali’de yaşanan insanlık dramına kalıcı çözümler üretmek amacıyla dünyanın pek çok bölgesinde olduğu gibi Somali’de de çalışmalar yürütmüştür. Somali’de 2010 yılında 900 kurban kesilerek ihtiyaç sahiplerine verilmiştir. IGMG’nin sosyal yardımlarının ulaştırılması için 2011’de Hasene ekibi Somali mülteci kamplarına ziyarette bulunmuştur. 2013 yılında Somali’de halk eğitim merkezinin temelleri atılmış; tonlarca gıda yardımı yapılmış ve meslek eğitim merkezinin inşası için gerekli anlaşmalar yapılmıştır.¹³³

Yeryüzü Doktorları (Doctors Worldwide), gönüllülük esasına dayalı olarak dünyanın değişik bölgelerine uzanan bir yardım eli olmuştur. Yeryüzü Doktorları, Afrika Hayat Operasyonu projesi kapsamında Somali’de çeşitli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Somali’deki bölgenin en donanımlı ve modern hastanesi niteliği taşıyan ve ücretsiz sağlık hizmeti sunan Mogadişu Şifa Hastanesi, 2012 yılında Yeryüzü Doktorları tarafından kurulmuştur. Şifa Hastanesi’ne Yeryüzü Doktorları tarafından Türkiye’den tedavi, ameliyat ve eğitim amacıyla 15 gönüllü sağlık ekibi gönderilmiştir. Şifa Hastanesi sağlık personeli de dönem dönem Türkiye’ye getirilerek Bezm-i Alem Vakıf Üniversitesi Hastanesi’nde çocuk, kadın-doğum, acil servis, dahiliye ve genel cerrahi branşlarında eğitilmiştir. TİKA ve Kızılay’ın da desteklediği çalışmalar dahilinde ekipler 30.000’i aşkın hastayı muayene etmiş; 700’ün üzerinde ameliyat gerçekleştirmiştir.¹³⁴

Yeryüzü Doktorları, iklim felaketi sonucu yaşanan kıtlığın çok sayıda insanın ölümüne sebep olduğu Somali’de tıbbi beslenme merkezleri kurmuş; felaketten en fazla etkilenen anne ve bebeklere yönelik açılan bu merkezlerde UNICEF işbirliği ile bebeklerin ağır beslenme bozuklukları tedavi edilmiştir. Belli aralıklarla Somali’ye ilaç ve gıda yardımı yapılmıştır. ‘Afrika Göz Nuru’ projesi kapsamında Somali’de kötü yaşam koşulları, yetersiz beslenme ve sahra şartları nedeniyle bölgede sıkça görülen göz hastalıklarının tedavisi ve hastalıkların önlenmesi konularında çalışmalar yürütülmüştür. Somali’de 14

¹³² Deniz Feneri Derneği Resmi İnternet Sitesi. <www.denizfeneri.org.tr> (27.05.2013)

¹³³ Hasene Resmi İnternet Sitesi. <www.hasene.de> (27.05.2013)

¹³⁴ Yeryüzü Doktorları Resmi İnternet Sitesi. <www.yyd.org.tr> (27.05.2013)

Nisan 2013'te meydana gelen patlamada yaralanan Kızılay personeline ilk müdahaleyi gerçekleştirmiştir. Daha önce bahsedildiği üzere ayrıca, Derneğin İngiltere'de yöneticisi olan Kani Torun, Türk büyükelçisi olarak Somali'ye atanmıştır.¹³⁵

Cansuyu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, dünyanın pek çok bölgesinde olduğu gibi Somali'de yaptığı yardımlarla da adından söz ettirmeyi başarmış bir sivil toplum kuruluşu olmuştur. Somali'de yürüttüğü faaliyetlerde Cansuyu'nun Somali'deki kardeş kuruluşu Somali Gençlik Forumu ve belirlediği bazı partner kuruluşlar ile işbirliği içerisinde çalışmıştır. Cansuyu Derneği tarafından, Mogadişu'daki 15 yetim çocuğa aylık dağıtılarak hayat şartları iyileştirilmeye çalışılmış; gıda yardımları yapılmış; gıda yardımlarını organize edecek yetkili ve gönüllüler bölgeye gönderilmiş; Somali'de açılan Cansuyu Derneği Mogadişu Aşevi ile 2012 Ramazan ayında her gün 9 bin kişi olmak üzere Somali Gençlik Forumu'nun belirlediği toplamda yaklaşık 300 bin Somali vatandaşına iftar verilmiş; 2012 yılında hayırseverlerin bağışladığı çok sayıda kurban kesilerek Somali'deki 7 ayrı bölgede ihtiyaç sahiplerine ve Dadaab Kampı'ndaki mültecilere ulaştırılmış; bayramlarda çocuklara hediyeler götürülmüş; mülteci kamplarına erzaklar dağıtılmış; su kuyuları açılmış ve Somali'de bir okul inşaatına başlanmıştır. Ayrıca Cansuyu, İslam İşbirliği Teşkilatı Üye Ülkeler İnsani Yardım Kuruluşları toplantılarına katılmış; toplantılar sonucunda Somali ve çeşitli felaketlerden etkilenen diğer ülkelere yardım konularında ortaklaşa çalışmalar yapılması kararı alınmıştır.¹³⁶

Bahsedilen tüm devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları ile Türkiye, TİKA ile koordineli bir şekilde Somali'ye yardımların ulaştırılmasında başarılı bir yol izlemiş; 'erdemli güç'¹³⁷ anlayışı çerçevesinde hareket etmiş ve Somali halkının sevgisini kazanmıştır. Türk milleti; siyasetçisi, işadamları, sanatçısı, sporcusu, düşünce kuruluşları, medyası, dernek ve vakıflarıyla çok katımlı bir anlayış geliştirerek Somali'de zor koşullar altında hayatlarını sürdürmek durumunda kalan halkın yanında yer almıştır. Devlet ile sivil toplum kuruluşları el ele vererek Somali'ye yapılan yardımlarda güvenlik endişesi ve Somali'nin mevcut şartları bir kenara bırakılmış; halk ile birebir temasa geçilmiş ve diyalog kurulmuş; diğer yardım kuruluşlarının merkezlerini çevre ülkelere konuşturılmalarının aksine Somali sınırları içinde doğrudan gerçekleştirilen yardımlarla

¹³⁵ Yeryüzü Doktorları Resmi İnternet Sitesi.

¹³⁶ Cansuyu Derneği Resmi İnternet Sitesi. <www.cansuyu.org.tr> (27.05.2013)

¹³⁷ Erdemli Güç (Virtuous Power): Her adımı insan onuru ve mutluluğu açısından sınanmış bir güç anlayışı (Bknz: Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün konuşmaları, 05.04.2012, Harp Akademileri Komutanlığı)

Türkiye'nin yurt dışındaki imajına ve güvenilirliğine pozitif yönde önemli katkı sağlanmıştır.¹³⁸

Türkiye, Somali'de diğer yardım kuruluşları ve ülkelerin yaptıklarının çok daha fazlasını başarmıştır. Özel sektörün Somali'deki yardımları 2011 yılında 365 milyon doları aşmış, Türk hükümetinin yardımları Avrupa ülkelerini (Büyük Britanya hariç) geride bırakarak 49 milyon dolara ulaşmıştır. Artan yardımları ile Türk hükümeti, Afrika ülkelerine yardımda bulunan en büyük bağışçılardan biri olan Kaddafi'nin vefatıyla bölgede oluşan boşluğu doldurabilecek konuma gelmiştir. Türkiye, Somali için çalışmaları ve yardımları sayesinde diğer Afrika ülkelerinin gözünde de siyasi sermayesini ve yatırım fırsatlarını arttırmıştır. İslam Dini, Somali ile Türkiye arasında dini yakınlık kurarak ilişkilerin gelişmesinde kolaylaştırıcı bir rol oynamıştır. Türkiye, Somali'nin istikrara kavuşmasını ve ülke ekonomisinin yeniden canlandırılmasına yardımcı olmuştur. Somali'de sağlanacak istikrar ile aynı zamanda ticaret yapılan Somali'deki mevcut pazarın istikrarı öngörülmüştür. 2012 yılında 1200'ü aşkın Somalili öğrenci öğrenim görmek üzere Türkiye'ye getirilmiştir. Mezuniyetlerinden sonra Somalili öğrencilere ülkesine dönme şartı koyarak Türkiye, her iki ülkenin de öğrenci değişiminden fayda sağlamasına zemin hazırlamıştır. Çünkü Somalili öğrencilerin mezun olup ülkelere döndüklerinde önemli pozisyonlar üstlenerek siyasi ittifaklar ve ticari anlaşmalar konusunda yetki alacakları değerlendirilmiş; Türkçe konuşabilen ve Türkiye'nin meselelerini tartışabilen geleceğin Somali'deki yöneticileri sayesinde aradaki bağların korunacağı düşünülmüştür. Türkiye'nin Somali'de yaşanan sorunlara dair acil yardımlar ve söz konusu kalıcı çözüm projeleri, Somalililer tarafından minnetle karşılanmıştır. Somali'de kabine Erdoğan'ı "halk adamı" seçmiş; ülkede caddelere ve yeni doğan çocuklara Erdoğan, İstanbul ve Türkiye isimleri verilmiştir.¹³⁹ Toplumlar arasında kurulan gönül bağı, hem Türk dış politikasında hem de Somali'nin dış politikasında iki ülke için siyasi, ekonomik, tarihi ve sosyal ilişkiler yanında kültürel bağların da kurulmasıyla çeşitlendirilmiştir.

Somali ile geliştirilmesine özen gösterilen ilişkiler bağlamında, insani yardımları gerçekleştiren kurum ve kuruluşlardan başka birtakım düşünce kuruluşları ve oluşumların da payı olduğu görülmüştür. Düşünce kuruluşları (think-tanks) son yıllarda dış politika üzerinde etkisini arttırmış ve Türk dış politikasının şekillenmesinde rol oynamıştır.¹⁴⁰ Bu

¹³⁸ Abdirahman Ali, "Turkey's Foray into ...", s. 72.

¹³⁹ J. Harte, Turkey Shocks ...

¹⁴⁰ Sedat Laçiner, "Yeni Dönemde Türk Dış Politikasının ...", s. 39-40.

bağlamda düşünce kuruluşlarından Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM), Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (AÇAUM)'un faaliyetlerinden bahsetmek yerinde olacaktır.

TASAM, 2004 yılında 'Afrika Çalışma Grubu' ekibi ile ele aldığı Afrika çalışmalarına 2006 yılından itibaren 'TASAM Afrika Enstitüsü' adı altında devam etmiştir. Afrika Enstitüsü, Afrika konusunda uzman akademisyenleri, araştırmacıları ve strateji uzmanlarını bünyesinde barındıran bir inceleme ve araştırma birimi olarak Türkiye'de söz konusu alanda açılmış ilk ciddi kurum olmuştur. Afrika Enstitüsü'nün ortaya koyduğu bilimsel çalışmalar aracılığıyla hem yurt içinde hem de uluslararası alanda benzer çalışmalar yapan kişi ve kuruluşlarla işbirliği olanakları geliştirilmiştir. TASAM Afrika Enstitüsü kuruluş amacını; Afrika'daki gelişmeleri takip ederek Türkiye'nin kıta ülkeleriyle ikili, bölgesel, çok taraflı uluslararası ilişkilerine; tarihi, kültürel, siyasi, iktisadi, sosyolojik ve jeopolitik yapısına yönelik bilimsel incelemeler, analizler ve değerlendirmelerde bulunarak karar alıcılara, Afrika'ya ilgi duyan iş dünyasına ve akademik çevrelere dinamik, etkin çözümler ve karar seçenekleri sunmak şeklinde belirlemiştir. Söz konusu amaçların gerçekleştirilmesi kapsamında Afrika kıtası ve Afrika ülkelerine yönelik çok sayıda çalışma, makale, kitap ve rapor yayınlanmış; 'Afrika Günlüğü' adı altında Afrika ile ilgili günlük gelişmeler verilmiş; 2013 yılında 8.'si düzenlenen Uluslararası Türk-Afrika Kongresi yapılmıştır. Ayrıca, Türkiye ve Afrika ülkeleri arasında çeşitli konularda çalıştay ve konferanslar organize edilmiştir. Afrika Enstitüsü, faaliyetleri ile Türkiye-Afrika ilişkilerinin kültürel alanda gelişmesine önemli katkı sağlamıştır.¹⁴¹ Bu bağlamda Afrika Enstitüsü, Sahra-altı Afrika ve Somali ile ilişkilerin geliştirilmesi noktasında da Türkiye'nin bilgi ve belge ihtiyacına kayda değer oranda cevap vermiş ve çalışmalarıyla Türkiye'nin Afrika ve Somali politikasının fikri altyapısının oluşturulması ve geliştirilmesi anlamında değişik bakış açılarıyla düşünce bazında sürece destek olmuştur.

Türk dış politikasında Afrika çalışmaları kapsamında AÇAUM, hem Afrika hem de Somali ile ilişkilerde politika geliştirilmesine farklı bakış açılarıyla destek veren bir diğer araştırma merkezi olmuştur. AÇAUM, Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak açılan ilk Afrika çalışmaları merkezi olmuş ve Türkiye'de Afrika'yı daha iyi tanıtmak; Afrika'nın tarihine, coğrafyasına, kültürüne ve güncel sorunlarına dikkat çekmek; aynı şekilde Afrika

¹⁴¹ TASAM Afrika Enstitüsü Resmi İnternet Sitesi. <www.tasamafrika.org> (27.05.2013)

lkelerinde de Türkiye’yi daha bilinir kılmak şeklinde amaçlar belirlenmiştir. 2008 yılında kurulan AÇAUM bünyesinde bir Afrika uzmanlık kütüphanesi oluşturulması, Afrika’yi ilgilendiren konularda akademik bir dergi çıkarılması, ulusal ve uluslararası kongreler düzenlenmesi, aylık Afrika haber bültenleri hazırlanması, dünyadaki önde gelen Afrika merkezleri ve Afrika uzmanlarıyla kurumsal ve bireysel ilişkiler kurulması, Türkiye’deki Afrika büyükelçilikleri ile ortak kültürel faaliyetlerde bulunulması; en önemlisi de Türkiye’de Afrika zerine çalışan uzmanlar yetiştirilmesi hedefleri benimsenmiştir. AÇAUM’un çalışmaları dahilinde Afrika lkeleriyle ilgili raporlar hazırlanmış, konferanslar organize edilmiş, toplantı ve ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Afrika kıtasını akademik yaşama yeniden kazandırmak için ‘Afrika alışmaları’ adıyla bir yüksek lisans programı başlatılmış; doktora yapmak üzere ilgili programdaki ğrencilerin Afrika’ya gönderilmesi dşnlmştir. Böylece Türkiye ve Afrika’nın Batı aracılığı ile değil, doğrudan birbirlerini tanıma olanağı bulması amaçlanmıştır. Ayrıca Ankara niversitesi’nin yürüttüğü ‘Afrikalı ğrenciler ve Genç Bilim İnsanları için Lisansüstü ve Doktora Sonrası Eğitim Projesi’ kapsamında aralarında Somalili ğrencilerin de bulunduğu toplam 28 ğrenci Türkiye’ye getirilmiş ve Afrika lkeleri ile akademik işbirliği zemini oluşturulmuştur.¹⁴² AÇAUM’un gerçekleştirdiği bu faaliyetler, Somali ve Afrika lkeleriyle kültürel bağların güçlendirilmesinde pay sahibi olmuştur.

Kültürel anlamda ilişkilere katkıda bulunan Gülen Hareketi (Hizmet Movement), Türkiye’nin Afrika’da ve Somali’deki insani diplomasisinin ve yumuşak gücünün önemli parametrelerinden bir diğeri olmuştur. Harekete bağlı bulunan sivil toplum kuruluşları ile Somali’de pek çok yardım organizasyonunda bulunan Gülen Hareketi, aynı zamanda dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi Somali’de de açtığı Türk okulları ile adından söz ettirmiştir. İlber Ortaylı, Toktamış Ateş ve Eser Karakaş’ın editörlüğünde hazırlanan ‘Barış Köprüleri: Dünyaya Açılan Türk Okulları’ isimli kitapta Türk okulları sayesinde Türk bayrağı ve Türk dilinin dünyanın değişik bölgelerine taşındığı, uygulanan Türk tarzı eğitim modeli ile Türkiye’nin ilgili ülkeler ile kültürel alanda kurulacak bağlara zemin hazırladığı veya geliştirilmesine olanak tanıdığı şeklinde geleceğe yapılan yatırımlar olarak değerlendirilmiştir.¹⁴³ Bu bağlamda, 2011 yılında Somali İçişleri Bakanlığı izniyle faaliyetlerine başlayan Nil Organizasyon çatısı altında Somali’de açılan Bedir Türk Lisesi,

¹⁴² AÇAUM Resmi İnternet Sitesi. <www.acaum.org> (27.05.2013)

¹⁴³ İlber Ortaylı, Toktamış Ateş, Eser Karakaş (ed.), *Barış Köprüleri / Dünyaya Açılan Türk Okulları*, Ufuk Yayınları, 2005, s. 14-15.

Kiblenuma İlkokulu ve Vifak Türk-Somali Okulu kurulmuştur. Kurulan modern okullarda Somalili öğrencilere kaliteli eğitim olanakları sunulmuş; dünyaya entegre olabilecek öğrenciler yetiştirilmiş; öğrencilerin çeşitli alanlarda yeteneklerinin geliştirilmesine fırsat sağlanmış; okullardaki öğrencilerin Türkçe, Somalice, Arapça ve İngilizce'yi akıcı şekilde konuşabilir duruma gelmesi hedeflenmiştir.¹⁴⁴ Ayrıca Uluslararası Türkçe Derneği tarafından 2003'ten beri her sene düzenlenen Türkçe Olimpiyatları 2012 yılında, dünyanın pek çok bölgesindeki Türk okullarında Türkçe öğrenen 135 ülkeden 1500 öğrencinin katıldığı büyük bir şölene dönüşmüştür.¹⁴⁵ Türkçe Olimpiyatları, Türkiye ve Türkçe'nin dünyaya tanıtılmasına, Türkçe'nin daha yaygın kullanılmasına katkı sunmuştur. Türkçe Olimpiyatları'nda Somalili öğrenciler de farklı dallarda birincilik alarak Türkçe'nin Somali ile Türkiye arasında bir kültür köprüsü kurulmasını teşvik etmiştir.

Türkiye'nin siyasi ve ekonomik anlamda olduğu kadar sosyal ve kültürel alanda Somali ile kurduğu ortaklık ilişkisi ve yardımları; Somali'de devlet düzeninin tesis edilmesi, açlık ve kıtlığın sonlandırılması, toplumsal hayatta yaşanan sıkıntıların çözüme kavuşturulması yönünde Somali için bir umut ışığı olmuş ve Türkiye, kendisini Somali halkına ve bölgeye kabul ettirmiştir. Geline nokta, kazandığı güvenin devam etmesi ve ilişkilerin daha ileriye taşınması açısından Türkiye'nin, karşılaştığı eleştirileri ve önerileri göz önünde bulundurarak hareket etme sorumluluğu ortaya çıkmıştır. Örneğin, eğitim almak üzere gelen gençlerin Türkiye üzerinden Avrupa'ya kaçması, bu öğrencilerin Türkiye'de güvenliğinin sağlanması¹⁴⁶ ve Somalili Şafii mezhebi ağırlıklı inanca sahip çok iyi Arapça bilen öğrencilerin Türkiye'de İmam-Hatip Liselerinde eğitim aldırılması¹⁴⁷ konularındaki eleştirilerin ve Türkiye'nin yardım seferberliğiyle bir ülkenin baştan ayağa kaldırılamayacağı, sadece kalkınması için şartların oluşumuna katkıda bulunulabileceği, ve başka bir ülkede hazırlanmış gücün o ülkede kalkınmayı sağlayamayacağı şeklindeki düşüncelerin dikkate alınması,¹⁴⁸ ilişkilerin sağlam adımlarla geliştirilmesine yardımcı olacaktır.

¹⁴⁴ Turkish Schools for a Brighter Future in Somalia. <<http://www.hizmetnews.com/index.php/latest-news/item/817-turkish-schools-for-a-brighter-future-in-somalia>> (27.05.2013)

¹⁴⁵ Türkçe Olimpiyatları Resmi İnternet Adresi. <<http://www.TurkceOlimpiyatları.org/>> (27.05.2013)

¹⁴⁶ Türkiye'ye Okumak için Değil Kaçmak İçin Gelmişler. <<http://www.konyayenigun.com/haber/56541/Turkiyeye-okumak-icin-degil-kacmak-icin-gelmisler.html>> (27.05.2013)

¹⁴⁷ Z. Bağrıyanık, Türkiye'nin Mogadişu Politikası. <<http://www.afrika.com.tr/?Syf=26&Syz=164993>> (27.05.2013)

¹⁴⁸ Somali'de Neler Yapılmamalı?, <http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1551:somalide-neler-yapilmamal&catid=169:analizler-afrika> (27.07.2013)

BÖLÜM III

TÜRKİYE’NİN AFRIKA BAĞLAMINDA SOMALİ İLE İLİŞKİLERİNİN OLAY VERİ YÖNTEMİYLE ÖLÇÜLMESİ

Niceliksel araştırma (quantitative research), sayısal verilerin matematiksel ve istatistiksel yöntemlerle işlenmesi ve analiz edilmesi olarak tanımlanmıştır.¹ 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren niteliksel ve niceliksel yöntemler; Tarih, Psikoloji, Sosyoloji, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler gibi sosyal bilimlerde hipotezler üretmek ve bu hipotezleri test etmek amacıyla birlikte kullanılmaya başlanmıştır.² Böylelikle niceliksel ve niteliksel çalışmalar birbirlerini tamamlayıcı bir rol üstlenmiş; istatistiksel yöntemlerle desteklenen çalışmalar daha geçerli, sadeleştirilmiş ve güvenilir analizler yapılmasına olanak tanımıştır.³

Çalışmanın önceki bölümlerinde; Türkiye’nin dış politikasında ve Afrika açılımı kapsamında Somali ile ilişkilerinde yaşanan değişim niteliksel bir bakış açısı ile ele alınmıştır. Niteliksel değerlendirmeler neticesinde, Türk dış politikasında son yıllarda belirgin bir hareketliliğin göze çarptığı; uygulanan çok boyutlu-çok kulvarlı dış politika anlayışı ile Afrika ve Somali’ye siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda ilginin arttığı; Somali ve diğer Afrika ülkeleri ile ekonomik ve ticari ilişkilerin ivme kazandığı; ilişkilerde söylem ve eylem bazında işbirliği anlayışının öne çıktığı; Türk dış politikasında etkili olan aktörlerin ve aktivitelerin sayısında artış meydana geldiği; iş dünyası ve sivil toplum kuruluşlarının Somali ve Afrika politikalarının uygulanması sürecinde aktif roller üstlendiği şeklinde sonuçlara varılmıştır. Ayrıca; ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde meydana gelen gelişmelerin Türk dış politikasını nasıl etkilediği; Somali ile ilişkilerde tarihsel ve kültürel bağların ne tür bir yer tuttuğu; yumuşak güç unsurlarının Türk dış politikasının aracı olarak Somali’de nasıl uygulama alanı bulduğu; hangi yöntem ve stratejilerin Türk dış politikasının Afrika ve Somali ayağını şekillendirdiği konularında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Yapılan bütün bu değerlendirmelerin, bu bölümde sayısal metodolojik yöntemlerden biri olan olay veri aracılığıyla niceliksel yapı ile bütünleştirilerek daha geçerli ve güvenilir sonuçlara ulaşılması amaçlanmıştır.

¹ Andreas Schedler, Cas Mudde, “Data Usage in Quantitative Comparative Politics”, *Political Research Quarterly*, Vol: 63, No: 2, University of Utah, June 2010, s. 419.

² Lawrence W. Sherman, Heather Strang, “Experimental Ethnography: The Marriage of Qualitative and Quantitative Research”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 2004, s. 206.

³ Introduction to Quantitative Research. <http://www.sagepub.com/upm-data/9733_036046Ch1.pdf> (20.05.2013)

3.1. Olay Veri (Event Data) ve Kullanım Alanları

Olay veri, geçmiş olaylardan elde edilen datanın toplanması, değerlendirilmesi ve geçmişe ilişkin bu datanın esas alınarak istatistiksel veya sayısal hesaplara dayalı modeller kullanılmasının yanı sıra, analiz gücü ile gelecek dönemlere ilişkin öngörülerde bulunulmasını sağlayan sistematik bir modelleme olarak tanımlanmıştır.⁴ Olay veri, haber kaynaklarına yansıdığı ölçüde aktörler arasındaki etkileşimleri kaydederek manuel ya da bilgisayar desteğiyle kodlamış; böylece karmaşık politika eylemlerini bir dizi halinde gruplayarak [comment (yorumlamak), visit (ziyaret etmek), reward (ödüllendirmek), protest (protesto etmek), demand (talep etmek), threat (tehdit etmek) gibi gruplar] basite indirgemiş ve sadeleştirmiştir. Bir aktörün diğerine karşı zaman içerisindeki belirli eylem ve etkileşimlerini ele alarak olay veri yöntemi, dış politika analizine elverişli bir bakış açısı sunmuştur.⁵

Olay veri modellemesi, hem bir işlem hem de spesifik bir data çeşidi olarak kullanılmıştır. İşlem olarak olay veri; olayların elde edilmesi, ilgili programlar vasıtasıyla olayların kodlanması, çıkan sonuçların bir araya getirilmesi, politikadaki eğilimi anlamak ve tahminlerde bulunabilmek için sayısal metotlarla analiz edilmesi şeklinde üç aşamadan oluşmuştur. Spesifik bir data çeşidi olarak ise olay veri; kim | ne yaptı | kime | ne zaman | (ve bazen) nerede | şeklindeki soruların [who | did what | to whom | when | (and sometimes) where] her birine ait kodlar içererek söz konusu olayların yansımaları olarak ortaya çıkmıştır.⁶

Olay veri, dış politikadaki aktörlerin davranışlarının ölçülmesi ve analiz edilmesi ile politika belirlenmesi çerçevesinde 1960'larda ve 1970'lerde uluslararası ilişkiler disiplini en çok kullanılan yöntemlerden biri olmuş ve büyük ölçüde ABD'de hükümet desteğiyle fonlandırılmıştır. Ancak dış politika davranışlarını ve 90'larda dünyadaki sistemik değişimi öngörememesi; kodlama yapan kişilerin tarafsızlığının sağlanamaması; çalışma saatleri ve elde edilen sonuçlar karşılaştırıldığında ortaya konan etkinin yetersiz kalması ve erken uyarı çalışmalarının zayıf sonuçlar vermesi gibi nedenlerle olay veri,

⁴ J. E. Yonamine, P. A. Schrod, A Guide to Event Data: Past Present and Future. <http://jayyonamine.com/wp-content/uploads/2012/07/YonamineSchrod_A_Guide_to_Event_Data.pdf> (20.05.2013)

⁵ Deborah J. Gerner, Philip A. Schrod, Ronald A. Francisco, Judith L. Weddle, "Machine Coding of Event Data Using Regional and International Sources", *International Studies Quarterly*, Vol: 38, No: 1, Mar. 1994, s. 92.

⁶ J. E. Yonamine, P. A. Schrod, "A Guide to ...".

beklentileri karşılamamış; fonların da kesilmesiyle 1990'lara dek geri plana itilmiştir. 1990'lardan sonra ise bazı gelişmeler neticesinde yeniden yıldızı parlamış ve küresel, bölgesel ya da spesifik olay tiplerine odaklanan çok sayıda çalışma ortaya konmuştur.⁷

Olay veri yönteminin özellikle son 20 yılda politika analizinde daha sık kullanılmasını sağlayan en önemli gelişmelerden biri, bilgisayar ve internet alanında kaydedilen ilerlemeler sayesinde, LexisNexis gibi geniş ölçekli veri tabanı kaynaklarının oluşturulması ve veri tabanı aracılığıyla indirilen metinlerin bilgisayar tarafından okunabilir (machine-readable form) hale getirilmesi olmuştur. Önceleri insanlar aracılığıyla yapılan kodlamanın (human coding) yerini makine kodlaması (machine coding) sisteminin alması, çalışmalara pek çok açıdan avantaj sağlamıştır. Çünkü kodlama yapacak kişilerin eğitimi ve geliştirilmesi, zaman alıcı ve masraflı olmuş; manuel olarak yapılan kodlamaların yavaş ilerlemesi, verilerin güncelliğini yitirmesi sorununun ortaya çıkarmıştır. Bilgisayar programları ile yapılan kodlamalar ise hem tekrarlanabilir olması özelliği hem de daha hızlı, daha masrafsız, daha objektif ve daha esnek oluşu ile insan kodlaması karşısında üstünlüğü ele almıştır. Bilgisayar destekli kodlamanın geçerliliği ve güvenilirliği, yapılan testlerle kanıtlanmıştır.⁸

Olay verinin yaygın kullanımına olanak tanıyan ikinci önemli gelişme; hesaplama sistemleri ve doğal dil işleme (natural language processing) metotlarının, geniş hacimli bilgilerin bilgisayar yardımıyla işlenmesine olanak tanınması olmuştur.⁹ Metinde yer alan kelime veya konseptlerin belirlenerek dilin işlenmesi, söz konusu kelime veya konseptlerin sayılarak ve analiz edilerek çıkarımlarda bulunulması yönüyle olay veri, bir içerik analizi (content analysis) niteliği taşımıştır.¹⁰ İçerik analizi, uluslararası aktörlerin aldıkları kararlara odaklanılması; spesifik politikalar üzerine yoğunlaşılması; karar alıcılar arasındaki etkileşimlerin kullanılması ve bu etkileşimlere dair datanın kolay ulaşılabilir olması gibi sebeplerle dış politikanın derinlemesine tanımlanmasına ve aktörlerin davranışlarının incelenmesine en uygun analizlerden biri olarak değerlendirilmiştir.¹¹

⁷ Tim Veen, "Event Data: A Method for Analysing Political Behaviour in the EU", *Fourth Pan-European Conference on EU Politics*, Riga 2008, s. 3.

⁸ Deborah J. Gerner, Philip A. Schrod, Ronald A. Francisco, Judith L. Weddle, "Machine Coding of Event Data ...", s. 101-105.

⁹ J. E. Yonamine, P. A. Schrod, "A Guide to ...".

¹⁰ Devika Subramanian, Richard J. Stoll, "Events, Patterns and Analysis", (der. Robert Trapp), *Programming for Peace: Computer-Aided Methods for International Conflict Resolution and Prevention*, New York: Springer, (içinde) 2006, s. 145-160.

¹¹ Gilbert R. Winham, "Quantitative Methods in Foreign Policy Analysis", *Canadian Journal of Political Science*, Vol: 2, No: 2, Jun. 1969, s. 191-195.

Olay veri yönteminde bahsedilen olay, dilin cümle yapısında özne ve nesne olarak aktörleri; fiil olarak ise aktörlerin aktivitelerini ele alan ve belirli bir zaman aralığında gerçekleşen etkileşimler olarak tanımlanmıştır.¹² Olay veri yönteminde olayların genellikle yazılı haber kaynakları aracılığı ile öğrenildiği düşüncesinden hareketle yola çıkılmıştır. Teknolojik kısıtlamalar dolayısıyla olay veri alanında ortaya konan ilk çalışmalardan olan WEIS (World Event Interaction Survey / Dünya Olay Etkileşim Araştırması)¹³ ve COPDAB (Conflict and Peace Data Bank / Çatışma ve Barış Veri Bankası)¹⁴ projelerinde; gazete kupürleri, haber metinleri ve Batılı haber kaynaklarından elde edilen haberlerin özetleri, proje çalışanları tarafından fiziksel olarak toplanmıştır. BCOW (Behavioral Correlates of War / Davranışçı Savaş Korelasyonları)¹⁵ ve MID (Militarized Interstate Dispute / Devletlerarası Askeri Anlaşmazlıklar)¹⁶ projelerinde haber metinleri, kitaplar ve kronolojik çalışmalar kombine olarak kullanılmıştır.¹⁷ IDEA (Integrated Data for Event Analysis / Olay Analizi için Bütünleşik Veri) projesinde Reuters (REU) haberlerinden; CAMEO (Conflict and Mediation Event Observations / Çatışma ve Uzlaşma Olay Gözlemleri)¹⁸ projesinde ise Agence France Presse (AFP) haberlerinden yararlanılmıştır. 1980'lerin sonunda insan kodlamasının makine kodlaması ile yer değiştirmesi sonucu makine kodlamasını kullanan ilk proje olarak KEDS (Kansas Event Data System / Kansas Olay Veri Sistemi)¹⁹; başlarda REU haberlerini, 1999 yılından itibaren ise AFP haberlerini kullanmaya başlamıştır. Olay veri yöntemiyle yapılan çalışmalarda genellikle AFP veya REU haberlerinin kullanılması yeterli görülmüştür. Ancak 2009 yılındaki DARPA (The Defense Advanced Research Project Agency / ABD Savunma Bakanlığı İleri Araştırma Projeleri Ajansı) destekli ICEWS (Integrated Conflict Early Warning System / Bütünleşik

¹² Deborah J. Gerner, Philip A. Schrod, Ronald A. Francisco, Judith L. Weddle, "Machine Coding of Event Data ...", s. 95.

¹³ Charles McClelland, *World Event/Interaction Survey (WEIS) 1966-1978*, Inter-University Consortium for Political and Social Research, Ann Arbor: 1978.

¹⁴ Edward E. Azar, "The Conflict and Peace Data Bank (COPDAB) Project", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol: 24, No: 1, Mar. 1980, s. 143-152.

¹⁵ Russel J. Leng, "Behavioral Correlates of War, 1816-1975", *Inter-University Consortium for Political and Social Research*, Ann Arbor 1987.

¹⁶ Daniel M. Jones, Stuart A. Bremer, J. David Singer, "Militarized Interstate Disputes, 1816-1992: Rationale, Coding Rules, and Empirical Patterns", *Conflict Management and Peace Science*, Vol: 15, No: 2, 1996, s. 163-215.

¹⁷ J. E. Yonamine, P. A. Schrod, "A Guide to ...".

¹⁸ Philip A. Schrod, Ömür Yılmaz, *Conflict and Mediation Event Observations (CAMEO) Codebook Version: 0.9b5*, Center for International Political Analysis Institute for Policy and Social Research - University of Kansas, Feb. 2009.

¹⁹ Philip A. Schrod, Shannon G. Davis, Judy L. Weddle, "Political Science: KEDS - A Program for the Machine Coding of Event Data", *Social Science Computer Review*, Vol: 12, No: 3, 1994, s. 561-588.

Çatışma Erken Uyarı Sistemi)²⁰ projesinde toplam 29 bölgesel / uluslararası haber kaynağı kullanılmış; böylece çok daha geniş kapsamlı bir kaynak listesi elde edilerek daha sağlam analizler yapılmasına olanak tanınmıştır.²¹

Olay veri alanındaki projeler kapsamında olayların elde edileceği haber kaynakları ile ilgili karşılaştırmalı birtakım çalışmalar yapılmıştır. Çalışmalar neticesinde, Reuters haberlerinin Agence France Presse haberlerine oranla ekonomi alanında daha çok öne çıktığı; Agence France Presse haberlerinin ise siyaset bilimi ve dış politika analizinde kullanılabilecek sosyal ve politik eylemlere Reuters'e oranla daha çok yer verdiği belirlenmiştir.²² Ayrıca LexisNexis ve Factiva gibi veri tabanlarında haber kaynaklarının özelliklerine dair bilgilere yer verilmiştir. Factiva'da yazılı bilgiler ışığında, İngiltere kaynaklı Reuters; dünyadaki iş, siyaset ve genel gelişmelere dair haberleri günlük olarak yayınlamakta; 1987'den günümüze haberleri içermektedir.²³ LexisNexis'te verilen bilgilere göre dünyanın en eski haber ajansı olan Fransız kaynaklı Agence France Presse ise; 129 ülkede bulunan çalışanları ve serbest gazetecileriyle ve Avrupa, Afrika, Latin Amerika, Asya, Pasifik ve Ortadoğu'ya dair kapsamlı haberleriyle 91'den günümüze haber anlamında geniş bir açısı sunmaktadır.²⁴ Bu bağlamda REU ve AFP haberleri, olay veride ihtiyaç duyulan verilerin elde edildiği en önemli kaynaklar arasında yer almıştır.

1990'larda ABD Ulusal Bilim Vakfı'nın (NSF) 'Data Development in International Relations (DDIR) / Uluslararası İlişkilerde Veri Geliştirme' projesi, uluslararası ilişkiler disiplininde data toplanması yoluyla yenilikçi yaklaşımlar geliştirilmesinin teşviki noktasında bir çağrı niteliği taşımıştır. Bu çağrı, olay veri üzerine çalışmalar yapan kesim tarafından karşılık bulmuş; geliştirilen bilgisayar programları ile veri tabanı ve internetin olay veride yenilikçi bir yaklaşımla kullanılması neticesinde çalışmalarda gözle görülür ilerlemeler kaydedilmiştir.²⁵ KEDS projesi, haber kaynaklarından elde edilen elektronik metinlerin bilgisayar yardımıyla WEIS ve CAMEO kategorileri baz alınarak cümleleri öğelerine ayırma (sparse parsing) temelinde çözümlenmesi ve kodlanması anlamında ilk çalışma olmuştur.

²⁰ Bknz: Sean P. O'Brien, "Crisis Early Warning and Decision Support: Contemporary Approaches and Thoughts on Future Research", *International Studies Review*, Vol: 12, No: 1, March 2010, s. 87-104.

²¹ J. E. Yonamine, P. A. Schrod, "A Guide to ...".

²² Philip A. Schrod, Deborah J. Gerner, Ömür Yılmaz, "Methods Meet Policy: Transnational Monitoring of the Israel-Palestine Conflict", *International Studies Perspectives*, Vol: 6, May 2005, s. 235-251.

²³ Factiva Database, Reuters, Source Information.

²⁴ LexisNexis Academic Database, Agence France Presse – English, Source Information.

²⁵ Tim Veen, "Event Data: A Method for Analysing ...", s. 7.

1990’larda olay veri çalışmalarında en çok zaman ve bütçe ayrılan kısım olan sözlük ve yazılım geliştirme aşaması sonucunda 2000 yılında faaliyete geçirilen TABARI programı ile olayların kodlanması ve analize hazır hale gelmesi; hızlı, güvenilir, tutarlı, tekrarlanabilir, ucuz ve kolaylıkla geliştirilebilir bir şekle girmiştir.²⁶ KEDS projesi; ABD Ulusal Bilim Vakfı (NSF), Penn State Üniversitesi ve Kansas Üniversitesi fonlarıyla 2010 yılından itibaren Penn State Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümünde ‘Penn State Event Data Project’ adı altında devam ettirilmiş; proje kapsamında üç temel alanda çalışmalar yürütülmüştür: Bu alanlardan ilki politikada meydana gelen olay verilerinin bilgisayarda kodlanması için yazılım geliştirilmesi; ikincisi olay veri setlerinin oluşturulması; üçüncüsü ise politikadaki değişimleri öngörmek amacıyla erken uyarı tekniklerinin ilerletilmesi olmuştur.²⁷ Penn State Üniversitesi’ndeki son çalışmalar dahilinde Mart 2013’ta yayınlanan ‘GDELT (Global Data on Events, Location and Tone, 1979-2012 / Olay, Yer ve Ton Küresel Verileri, 1979-2012)’ data setinde CAMEO kodları ve TABARI programı geliştirilerek çeşitli uluslararası haber kaynaklarından 1979-2012 dönemi için toplamda 200 milyondan fazla haber veri olarak kullanılmış; olaylar, sözlü işbirliği, fiziki işbirliği, sözlü çatışma ve fiziki çatışma olmak üzere dört değişik şekilde sınıflandırılmıştır.²⁸

TABARI (Textual Analysis by Augmented Replacement Instructions / Zenginleştirilmiş Yer Değiştirme Komutları ile Metin Analizi)²⁹, örüntü tanıma (pattern recognition) esasında olayların bilgisayar yardımıyla kodlanması sistemi olup haber kaynaklarından elde edilen metnin ilk birkaç satırdaki cümlelerini alarak kısa haber özetleri haline getirmesi esasına dayalıdır. Genellikle İngilizce AFP ve REU haberlerinden yararlanılarak ulaşılan bilgiler TABARI ile işlenebilir hale getirilmektedir. Ancak ilke olarak farklı kod kitaplarının, farklı haber kaynaklarının ya da farklı dillerin TABARI’de kullanılması da mümkündür. C++ programı kullanılarak yazılan TABARI; KEDS’ten farklı olarak Macintosh işletim sistemi yanında Linux ve Windows işletim sistemlerinde de çalışmaya uygun formata sahiptir.³⁰

TABARI, örüntü tanımlarken üç çeşit bilgiye ihtiyaç duymaktadır: Aktör (actor), fiil (verb) ve sözcük grupları (phrases). Aktörler, sistem tarafından tanınan politika aktörlerini

²⁶ J. E. Yonamine, P. A. Schrod, “A Guide to ...”.

²⁷ Penn State Event Data Project. <<http://eventdata.psu.edu/index.html>> (20.05.2013)

²⁸ Kalev Leetaru, Philip A. Schrod, “Global Data on Events, Location and Tone, 1979-2012, Version 1.0”, Penn State University, March 2013.

²⁹ Philip A. Schrod, “TABARI Textual Analysis by Augmented Replacement Instructions”, Version 0.7.3B3: July 1, 2009 (TABARI Manual).

³⁰ TABARI Manual, s. 1-3.

belirten uygun isimler şeklinde oluşturulan aktör sözlüğü (actor dictionary) yardımıyla TABARI’de işlenmektedir. Olay veri kategorilerinin bir aktörden diğerine olan eylemlerin cümle içerisinde bölünmesi esasına dayanması dolayısıyla fiiller, olaya verilecek kodun belirlenmesi noktasında cümlenin en önemli ögesi olmakta; oluşturulan fiil sözlüğü (verb dictionary) yardımıyla TABARI’de okunmaktadır. Sözcük grupları ise bir fiilin farklı anlamlarının ayırt edilmesinde ve kaynak ve hedef aktörlerin cümle içerisinde yerinin belirlenmesi noktasında TABARI programı için söz dizimsel (sentaktik) bilgi sağlamaktadır. Cümleleri öğelerine ayırma prensibine dayalı bir program olarak TABARI; en basit haliyle isimlerin, fiillerin ve nesnelerin cümledeki konumunu belirleyerek işlem gerçekleştirmektedir. Farklı gramer kuralları ile yazılan cümle kuruluşlarında veya karmaşık cümlelerde TABARI hata yapabilmekte; ancak yapılan testler ile İngilizce haber kaynaklarının büyük ölçüde TABARI tarafından doğru kodlandığı değerlendirilmektedir. TABARI, saniyeler içerisinde binlerce haberi okuyarak kodlayabilecek niteliktedir.³¹ Örneğin 2011 Kasım ayı itibariyle ICEWS projesindeki 26 milyon haberin TABARI tarafından kodlanması sadece 6 dakika sürmüştür.³²

TABARI’deki kodların güvenilirliği; bir kodlayıcı tarafından aynı metine aynı kodların verilmesi yeteneği (stability), datanın yeniden üretilebilirliği (reproducibility) ve kodlama yapan bir grubun geliştirdiği standartlar sayesinde gruptaki farklı kişilerin aynı olaya aynı doğru kodları verebilmesi (accuracy) şeklinde üç temel niteliğe sahip olması kriterleriyle test edilme imkanı bulmuştur.³³ TABARI’nin açık kaynaklı bir yazılım olması; programın geliştirilmesine, olay veri alanında daha geniş kesimler tarafından çalışmalar yapılmasına, geniş data setlerinin kolaylıkla yeniden kodlanabilmesine ve sözlük ve kodlama kurallarının farklı konularda hedeflenen çalışmalar için uygulanmasına olanak tanımıştır.³⁴

3.2. Türkiye ve Olay Veri Yöntemi

Olay veri çalışmalarında öne çıkan KEDS projesi kapsamında Ortadoğu, Balkanlar ve Batı Afrika bölgelerine yoğunlaşarak İngilizce haber kaynaklarından toplanan veriler bilgisayar programlarıyla kodlanmış ve istatistiksel erken uyarı teknikleriyle politikadaki değişimi ölçmek amacıyla kullanılmıştır. KEDS projesinde Balkanlar’daki çatışmalarla

³¹ TABARI Manual, s. 1-3.

³² J. E. Yonamine, P. A. Schrodt, “A Guide to ...”.

³³ Robert Philip Weber, *Basic Content Analysis*, Newbury Park, CA: Sage Publications, 1990, s. 17.

³⁴ J. E. Yonamine, P. A. Schrodt, “A Guide to ...”.

ilgili data toplanırken, Türkiye ve PKK arasındaki çatışmalarla ilgili de kodlamalar yapıldığı; ayrıca proje dahilinde Ömür Yılmaz tarafından Türkiye'ye özgü bir data seti oluşturulduğu görülmüştür.³⁵ Daha çok Türkiye'deki aktörlerin çatışmalarının anlaşılmasına yönelik oluşturulan data setinden elde edilen veriler bazı makalelerde kullanılmış ve bu veriler çerçevesinde politikaya ilişkin çeşitli analizler yapılmıştır.³⁶ KEDS dışında VRA (Virtual Research Associates)³⁷ öncülüğünde gerçekleştirilen çalışmalarda; DARPA projelerinde ve Harvard Üniversitesi'nde yapılan çalışmalarda Türkiye ile ilgili olay verilerinin kullanıldığı görülmüştür.

ABD'nin 2000-2009 yılları arasında tüm dünya ülkeleri ile olan istihbarat ilişkilerinin olay veri yöntemiyle ele alındığı USIIB (United States International Intelligence Behavior / ABD Uluslararası İstihbarat Davranışı)³⁸ data seti, Türkiye'nin de ABD ile olan istihbarat ilişkilerinin incelenmesine olanak tanımıştır. Data setinin zaman aralığı ve kapsamının geliştirilmesi ile güncellenmesi konusunda çalışmalar Türkiye'de devam ettirilmiştir. USIIB ile aynı zamanda, olay veri yönteminin Türkiye'ye getirilmesi, Türkiye'ye özgü bir data seti oluşturulması ve Türk dış politikası eğilimlerinin olay veri yöntemiyle analiz edilmesinin fikir olarak altyapısı hazırlanmıştır.

Türkiye'de iç ve dış politikada meydana gelen çatışmaların, terör olaylarının, güvenliğe yönelik tehdit algılarının yakından incelenmesi; ulusal, bölgesel ve uluslararası alanda meydana gelen gelişmelerin ve işbirliği olanaklarının değerlendirilmesi; güvenlik aktörlerinin birbirleriyle olan ilişkilerinin takip edilmesi; açık kaynaklardan elde edilen veriler sayesinde Türkiye'de güvenlik ve dış politika bağlamında uzun vadeli, geçerli ve güvenilir analizler yapılmasının sağlanması amaçlarıyla olay veri yöntemi uygulamalarının Türkiye'de kullanılması, Polis Akademisi Başkanlığı tarafından önemsenmiş ve desteklenmiştir. Bu anlamda Akademi bünyesinde 2009 yılında kurulan İstihbarat Bilimleri Araştırma Merkezi (İBAM), 02-04 Aralık 2011 tarihlerinde İstanbul'da düzenlediği çalıştay ile olay verinin Türkiye'de güvenlik ve dış politika analizinde

³⁵ Turkey Data Set: <<http://web.ku.edu/~keds/data.dir/turkey.html>> (20.05.2013) (3 Haziran 1992 - 31 Temmuz 2006 dönemine ait Agence France Presse haberleri ve CAMEO kodlama yönergesi kullanılarak data inşa edilmiştir.)

³⁶ Bknz: Ömür Yılmaz, "The Kurdish Insurgency in Turkey: Pre- and Post-Ocalan" ve "Turkish Military: The Key to Credible Commitment to Democracy". <<http://allacademic.com>> (20.05.2013)

³⁷ Bknz: Virtual Research Associates, Inc. <<http://vranet.com/>> (20.05.2013).

³⁸ Musa Tüzuner, *The State-Level Determinants of the United States' International Intelligence Cooperation*, Kent State University Political Science Department, PhD Thesis, Ağustos 2009; Ersel Aydınli, Musa Tüzuner, "Quantifying Intelligence Cooperation: The United States International Intelligence Behavior (USIIB) Dataset", *Journal of Peace Research*, Vol: 48, No: 5, 2011, s. 673-682.

kullanılması çabalarına büyük katkıda bulunmuştur. ‘Türkiye ve Büyük Ortadoğu’da Güvenlik Çalışmaları ve Dış Politika Analizinin Sayısallaştırılması (Quantifying Security Studies and Foreign Policy Analysis in Turkey and the Greater Middle East)’ başlıklı çalışmaya olay veri alanında ABD ve Avrupa’dan dünyanın önde gelen isimleri ile Türkiye’de sayısal metotlara ilgi duyan akademisyenler davet edilmiştir. Olay veri sisteminin kurucusu Schrodtt’un Penn State ekibinde yer alan James E. Yonamine; VRA’nın kurucu ortağı / başkan yardımcısı Joe Bond ve DARPA çatısı altında ABD savunma politikaları üzerine çalışmalarda bulunan Sean O’Brien da katılımcılar arasında yer almıştır. Yabancı konuklar, Türkiye’deki sosyal bilimlerde sayısal yöntemlere ilgi duyan akademisyenler ve Türkiye data seti üzerinde çalışan asistanların katılımıyla gerçekleştirilen çalıştayda ayrıca, ‘Türk Dış Politikası Davranış ve Yönelimi Veri Tabanı İnşası (1990-2013)’³⁹ başlıklı çalışmanın sunumu yapılmış; dış politika analizinde sayısal metotlara duyulan ihtiyaç ve bu ihtiyacı karşılaması bakımından olay veri sisteminin Türk dış politikasına uygulanmasının sağlayacağı yararlar ile uluslararası ilişkiler disiplinine bulunacağı katkıya dikkat çekilmiştir.

Türk dış politikası davranış ve yöneliminin olay veri yöntemiyle ele alınması çalışmaları kapsamında dış politikada son dönemde meydana gelen gelişmelerin nasıl açıklanabileceği; dış politikadaki gelişmelerin değişim ve eksen kayması tartışmaları çerçevesinde nasıl değerlendirilebileceği; Türkiye’nin ikili, bölgesel ve uluslararası anlamda ilişkilerinin çatışma/işbirliği ve söylem/eylem bazında siyasi, ekonomik, askeri, sosyal ve kültürel olarak nasıl ölçülebileceği türden sorulara cevap aranmıştır. Devlet ve devlet dışı aktörlerin birbirleriyle ve kendi aralarında olan ilişkileri ve uyumunun ölçülmesi; devlet dışı aktörlerin dış politika yapım sürecinde aldıkları rol ve sahip oldukları etkinin analiz edilmesi; dış politikadaki çok boyutlu / çok kulvarlı yaklaşım esasında yaşanan aktivizm ile sözlü ve fiziki olmak üzere iki açıdan çatışma ve işbirliğinin sayısal metodolojik çerçevede değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, rakamlarla analizi mümkün olan ancak istatistiksel metotlarla daha anlamlı ve güvenilir hale gelen ekonomik ilişkilerin incelenmesi kapsamında, Türkiye’nin dış ekonomik ilişkilerinde gözlenen gelişmelerin farklı bir bakış açısı ile ele alınmasına olanak tanınmıştır. Olay veri yöntemi, Türkiye’nin kendi iç aktörleri arasında olduğu kadar dünyadaki bütün ülke ve bölgelerle olan çeşitli alanlardaki ilişkisinin açıkça görülebilmesini de mümkün hale getirmiştir.

³⁹ Ersel Aydın, Musa Tüzüner, Gonca Biltekin, “Türk Dış Politikası Davranış ve Yönelimi Veri Tabanı İnşası (1990-2013)”, (Çalıştay Sunumu), İstanbul, 2-4 Aralık 2011.

1990-2013 dönemi geniş bir aralıkta bütüncül bir yaklaşımla ele alınan olay veri çalışmaları ile Türkiye’de hem iç ve dış politika analizine daha gerçekçi, tutarlı, sağlam ve yeni bir bakış açısı kazandırılması, hem dış politika alanındaki nitel çalışmaların istatistiksel ve görsel olarak zenginleştirilmesi, olaylar arasında karşılaştırma yapılması ve bağlantılar kurulmasının kolaylaştırılması hedeflenmiş; hem de uluslararası ilişkiler disiplininde belirgin bir yeri olan olay veri yönteminin Türkiye’de ilk uygulamaları ortaya koyularak bilimsel çalışmalara önemli katkı sağlanmıştır.

Türkiye data seti oluşturulurken öncelikle Türkiye’deki bütün devlet ve devlet dışı aktörler ile Türkiye’nin üye olduğu bölgesel ve uluslararası kuruluşların listesi çıkarılmıştır. İlgili aktörlere ilişkin güncel ve internet arşivindeki resmi web sitelerinin ayrıntılı şekilde taranması yoluyla kurumların yapısı, birimleri, organizasyon şeması, faaliyetleri incelenerek data girişi ve dosyalama işlemleri Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki ayrı dilde yapılmış; sonrasında ise üst ve alt kategorideki her bir aktöre TABARI’nin okuyacağı formatta kodlar verilmiştir. Aynı zamanda, bir taraftan mevcut aktör ve fiil sözlükleri düzenlenirken diğer taraftan Agence France Presse (AFP), Reuters (REU) ve Anadolu Ajansı (AA) olmak üzere üç uluslararası haber kaynağından LexisNexis ve Factiva veri tabanları erişimiyle dış politika analizinde veri kabul edilecek haberlerin araştırılması işlemleri gerçekleştirilmiştir.

Veri tabanlarından ilgili haberlerin eksiksiz ve fazlasız en uygun şekilde elde edilmesi amacıyla LexisNexis ve Factiva arama tipleri etkin şekilde kullanılmıştır. Ulaşılan haberler içerisinden ileriki aşamalarda çalışmalara kolaylık sağlaması amacıyla anahtar sözcükler çıkarılmış ve datanın işlendiği dosyalarda kaydedilmiştir. Her aktöre ait bütün tanımlamalardan ve nitelendirmelerden yararlanılarak tek tek yapılan detaylı arama süreci sonrasında bulunan haberlerin indirilmesi işlemleri başlatılmıştır. Bu noktada her arama sonunda çıkan haberlerin ayrı ayrı çekilmesi yerine bir veya birkaç defada arama yapılarak getirilmesi amacıyla ilgili arama formları sayesinde haberler indirilmiş ve dosyalanmıştır. İndirilen haberler, TABARI’nin okuyacağı formata uyumlu hale getirilmesi kapsamında Mac işletim sisteminde Terminal Programı vasıtasıyla filtrelenmiş ve TABARI çalıştırılarak CAMEO kodlama yönergesine göre kodlama işlemleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler istatistik programları aracılığıyla değerlendirilerek grafiksel hale getirilmiş ve olay veri yöntemi kullanılarak pilot çalışmalarla birtakım dış politika analizi değerlendirmelerine başlanmıştır.

3.3. Olay Veri Yöntemi ile Türkiye-Somali İlişkilerinin Ölçülmesi ve Analizi

Türk dış politikasının olay veri yöntemiyle analizi çalışmaları çerçevesinde hazırlanan Türkiye data seti ile Türkiye'nin bütün ülke ve bölgelerle ilişkilerinin bu yöntemle ölçülmesi ve analiz edilmesi mümkün olmuştur. Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkilerinde son yıllarda görülen hareketlilik ve Somali ile ilişkilerin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda geliştiğine dair önceki bölümlerde yapılan değerlendirmeler de aynı şekilde olay veri yöntemiyle ölçülebilir olmuştur. Bu bölümde Türkiye'nin Afrika bağlamında Somali ile ilişkilerinin haber kaynaklarına yansıdığı kadarıyla Türk dış politikası analizi pilot çalışmalarından yararlanılarak değerlendirmeleri yapılmış; aynı zamanda olay veri yöntemi uygulamaları adım adım gösterilmiştir.

3.3.1. Veri Kaynaklarının Belirlenmesi

Türkiye'nin Somali ile ilişkileri incelenirken 1990'dan günümüze Agence France Presse haberlerinden alınan veriler kullanılmıştır. Agence France Presse'in haber içerikleri konusunda yapılan araştırmalarda, AFP'nin haberlerine konu olan ülkeler sıralamasına göre % 1.21 oranla Türkiye ilk 25 ülke arasında 19. sırada yer almıştır.⁴⁰ Dünyanın en kapsamlı haber ajanslarından biri olan AFP, aynı zamanda Batılı istihbarat kaynaklarının Afrika kıtasında meydana gelen gelişmelerin takip edilmesi amacıyla kullandıkları en temel kaynaklardan biri olarak öne çıkmıştır.⁴¹ Türk dış politikası analizi çalışmalarında AFP dışında kullanılan diğer bir haber ajansı Reuters'in bütün Afrika ile ilgili haberlerinin, tüm haber içeriğinin toplamda sadece % 5'ini oluşturmuş olması da Somali ile ilişkilerin ölçülmesi noktasında AFP haberlerinden yararlanılması kararında göz önünde bulundurulmuştur.⁴² Türk kaynaklı Anadolu Ajansı ise 2009'dan önceki haberlerini henüz veri tabanlarına aktarmamış olması ve AA haberlerinin TABARI tarafından okunması amacıyla ilave çalışmaların henüz yapılmaması nedeniyle kullanılmamıştır. Ayrıca AFP haberleri ile AA haberleri aynı tarih aralığında kontrol edildiğinde AFP haberlerinin daha geniş kapsamlı, daha ayrıntılı ve daha fazla sayıda olduğu tespit edilmiştir. Sayılan nedenler dolayısıyla Türk dış politikası analizi çerçevesinde ortaya konulan pilot çalışmada ve Türkiye-Afrika-Somali bağlamında yapılacak değerlendirmelerde Agence France Presse haberleri tek kaynak olarak ele alınmıştır.

⁴⁰ Kalev Leetaru, Philip A. Schrod, "Global Data on Events ...", s. 6.

⁴¹ Kalev H. Leetaru, "Culturomics 2.0: Forecasting Large Scale Human Behavior Using Global News Media Tone in Time and Space", *First Monday*, Vol: 16, No: 9, Sept. 2011.

⁴² Ibid.

3.3.2. İlgili Verilerin Elde Edilmesi

Tablo 3.1. Türkiye-Somali Haber Arama / İndirme

Agence France Presse haberlerine LexisNexis veri tabanı üzerinden ulaşılmış; yalnızca ilgili haberlerin getirilmesi amacıyla arama tiplerinden yararlanılarak Türkiye-Somali ilişkilerine dair veriler elde edilmiştir. Tablo 3.1.'de, çalışmanın önceki bölümlerinde Somali ile ilişkilerde Türkiye'de öne çıkan

isimler ile kurum ve kuruluşlar baz alınarak yapılan arama gösterilmiş; arama sonucunda 2578 habere ulaşılmıştır. Türkiye'nin aktif olarak katıldığı UNOSOM ve NATO operasyonlarına dair haberler de aratılmış; ancak bölgesel veya uluslararası kuruluşlarda direkt olarak Türkiye'nin tek başına karar alma ve politika geliştirme yetkisi olmadığından istatistik ve analiz kısmında bu aktörlerin eylemleri dışarıda tutulmuştur. Somali ve Türkiye ile ilgili gereksiz haberlerin ve hiç veri getirmeyen arama terimlerinin elenmesi amacıyla "somali! OR mogadishu W/S turkey OR turkish OR ankara OR istanbul OR erdogan" (somali ile başlayan kelimelerin veya mogadishu kelimesinin türkiye veya türk veya ankara veya istanbul veya erdogan kelimeleri ile aynı cümle içerisinde aranması) arama terimlerinin kullanılmasının yeterli ve kapsayıcı olduğu görülmüştür. Yeni arama sonucu elde edilen haberlerin bir örneği aşağıda gösterilmiştir.

Agence France Presse -- English⁴³
August 8, 2011 Monday 11:47 AM GMT

Turkey sends aid to famine hit **Somalia**: report

LENGTH: 103 words

DATELINE: **ISTANBUL**, Aug 5 2011

Turkey sent Monday two cargo planes of humanitarian aid to famine hit **Somalia**, Anatolia news agency reported. Fifty tonnes of aid material are expected to assist some 1,500 families for one month, it said.

Ten tonnes of medicine and medical equipment were included in the aid, the agency quoted health minister Recep Akdag as saying.

The United Nations last month declared famine in two areas of southern **Somalia**, as the world slowly mobilised to help 12 million people

battling hunger in the region's worst drought in 60 years.

Tens of thousands have died.

Parts of Kenya, Uganda, Ethiopia and Djibouti are also hit by drought.

SUBJECT: FAMINE (91%); INTERNATIONAL RELATIONS (88%); DROUGHT (88%); HEALTH DEPARTMENTS (88%)

ORGANIZATION: UNITED NATIONS (57%)

GEOGRAPHIC: **ISTANBUL**, **TURKEY** (59%) **SOMALIA** (94%); **TURKEY** (94%); DJIBOUTI (79%); UGANDA (79%); ETHIOPIA (79%); KENYA (79%) **TUR**

LOAD-DATE: August 9, 2011

LANGUAGE: ENGLISH

PUBLICATION-TYPE: Newswire

⁴³ LexisNexis veri tabanı kullanılarak 11 Mayıs 2013 tarihinde ilgili haber indirilmiştir.

Agence France Presse’te Türkiye-Somali ilişkilerine dair kullanılması kararlaştırılan arama terimleri ile toplamda 753 haber çıkmıştır. Aynı dönemde Hindistan ve Somali’ye dair ilgili kelimeler birlikte arandığında 1196 haber; Çin ve Somali’ye dair arama terimleri kullanıldığında 1292 haber; ABD ve Somali basit şekilde birlikte aratıldığında ise 8081 haber elde edilmiştir. Dolayısıyla önceki bölümlerde bahsedildiği üzere Türkiye’nin Afrika’ya açılımı bağlamında Somali ile ilişkilerinde son dönemde birtakım önemli gelişmeler görülmüş; ancak bu ilişkilerin henüz ABD, Çin ve Hindistan ile ölçülecek düzeyde olmadığını söylemek mümkün olmuştur. Bu durum, AFP haberlerinde ABD’nin ilk sırada; Çin’in 5. sırada; Hindistan’ın 10. sırada;⁴⁴ Türkiye’nin ise 19. sırada bulunmasıyla ilgili olmakla beraber, Türkiye-Somali ilişkilerinin ulusal basında yer aldığı kadar uluslararası basında yankı bulmadığını da göstermiştir.

AFP’de yayınlanan haberler, Türkiye-Somali arasındaki ilişkileri genel manada ele almış; ancak sivil toplum kuruluşları, düşünce kuruluşları, iş dünyası ya da diğer devlet dışı aktörlerin Somali’de yürüttükleri faaliyetler ve yardımlar aktör bazında haberlere genellikle ayrı ayrı yansımamıştır. 1990’ların ortalarına kadar olan dönemde çoğunlukla UNOSOM bağlantılı haberlere rastlanmıştır. Son 5 yılda önceki dönemlere kıyasla daha fazla haber çıkmış; bu haberlerde çoğunlukla Türkiye’nin Somali’ye insani yardımları, Somali ile ilgili Türkiye’de düzenlenen uluslararası konferanslar, korsanlık ve NATO bağlantılı Somali’ye gönderilen Türk deniz gücü ve karşılıklı ziyaretlere ilişkin olaylara yer verilmiştir.

Haber özetleri, haber ajandaları, haber takvimleri, tekrar haberler ve spor haberleri Türkiye-Somali ilişkilerine dair yapılan arama sonuçlarında gelmiş; ancak bu haberler kodlama esnasında dışarıda tutulmuş ve haber tekrarlarının önlenmesi için aynı gün içerisinde aynı aktörlerin gerçekleştirdiği yalnızca bir haber ‘One-A-Day’ filtreleme programı yardımıyla filtrelenmiştir. Haberler LexisNexis’in bir defada 500 haber indirilmesi kuralı dolayısıyla 1-500, 501-1000, 1001-1500 ... şeklinde metnin tamamını içerecek şekilde ve TABARI’nin okuyacağı formatta .txt uzantılı olarak indirilmiştir.

3.3.3 Verilerin Filtrelenmesi İşlemleri

LexisNexis veri tabanından indirilen AFP haberlerinin TABARI’nin okuyacağı formata getirilmesi için birtakım filtreleme işlemlerine ihtiyaç duyulmuştur. Filtre işlemleri

⁴⁴ Kalev Leetaru, Philip A. Schrod, “Global Data on Events ...”, s. 6.

ile ilgili programlar Penn State Üniversitesi açık kaynaklarından yararlanılarak elde edilmiştir.⁴⁵ ‘Terminal’ programına giriş yapılarak gerçekleştirilen filtreleme işlemleri, aşağıda sırasıyla yazılmış ve açıklanmıştır:

Öncelikle AFP’den indirilen “Agence_France_Presse_-_English2013-05-08_16-56.TXT” formatındaki haber metinlerinin tamamının bulunduğu dosyaya (örnek: TURSOMCOD) Penn State sitesinden indirilen programlar ilave edilmiştir. Terminal programı ile bu dosyaya giriş sağlanmıştır. Yazılan komutlar yardımıyla Agence_Fr* ile başlayan buradaki bütün dosyaların formatlanması, paragraflara bölünmesi, yeni bir isimle adlandırılması (TURSOM) işlemleri yapılmıştır.

```
MacBook-Pro:~ belmaengin$ cd desktop
MacBook-Pro:desktop belmaengin$ cd TURSOMCOD
MacBook-Pro:TURSOM belmaengin$ ls Agence_Fr* > format.files
MacBook-Pro:TURSOM belmaengin$ perl NewNexisFormat.pl TURSOM
```

Ortaya çıkan listelerin dosyalanması ve haberlerin sadece ilk paragraflarının alınması sağlanmıştır.

```
Finished: 6 files processed
MacBook-Pro:TURSOM belmaengin$ ls TURSOM* > filelist
MacBook-Pro:TURSOM belmaengin$ perl nexisreverse.pl
```

Yapılan işlemler ile haberler istenen formata getirilmiş; aşağıdaki işlemlerle ise haber metinlerinin ilk paragrafları tarih sırasına göre dizilerek işlem özet dosyası hazırlanmıştır.

```
Running program "nexisreverse"
Output file: reverse.output
File list: filelist
Reading TURSOM.040225-081113
Reading TURSOM.081116-101112
Reading TURSOM.101124-130426
Reading TURSOM.910720-930513
Reading TURSOM.910721-930513
Reading TURSOM.930516-950201
Reading TURSOM.950201-040224

Program has finished!
Summary is saved in filelist.summary

MacBook-Pro:TURSOM belmaengin$ perl LNAFP.seqsort.pl reverse.output
Program has finished!
```

⁴⁵ Penn State Event Data Project.

Ortaya çıkan dosyanın adı değiştirilerek TURSOM.leads.text olarak yazılmıştır. Hem haber sayısının az çıktığı hem de ilgili haberlerin ilk paragraflar dışında metnin diğer paragraflarına yayıldığı durumlarda haber sayısının arttırılarak daha fazla veri elde edilebilmesi amacıyla yukarıdaki işlemler metnin tamamına uygulanmış ve yeni oluşturulan TURSOM.full.text belgesindeki haberler işleme konulmuştur. Sonuçta TABARI'nin okuyacağı formata dönüşen haber paragrafları aşağıdaki şekilde olmuştur:

090417 AFPN-0001-01 ANKARA, April 17 2009

Turkey will assist Somalia in establishing and training its security forces after years of bloody conflict and political turmoil in the African country, President Abdullah Gul said Friday.

110812 AFPN-0004-04 ISTANBUL, Aug 12 2011

Erdogan, who will travel to Somalia with his wife Emine and Foreign Minister Ahmet Davutoglu, returning on August 19, had previously signalled his intention to visit the country.

110816 AFPN-0002-03 LONDON, Aug 16 2011

The 57-nation Organisation of the Islamic Conference holds a meeting on the famine in Somalia, a day before Prime Minister Tayyip Erdogan is due to travel to Mogadishu. Meeting starts at 1100 GMT.

3.3.4. Verilerin TABARI Programıyla Okutulması

TURSOM.full.text belgesi, TABARI programının kullanılacak olan versiyonu (TABARI.0.8.4b1), aktör sözlükleri, fiil sözlükleri, kodlayıcının adı (coder: BLM) ve ihtiyaç duyulan diğer belgeler yeni bir dosyada toplanarak proje dosyası oluşturulmuştur. Aşağıda örneklenen bu belgeler proje dosyasında tamamlandığında Terminal (ekran boyutu $\geq 120 \times 48$) vasıtasıyla ./TABARI.0.8.4b1 komutu yazılarak TABARI çalıştırılmış ve ilgili proje dosyasının adı girilerek verilerin kodlanması aşamasına geçilmiştir.

```
<actorfile> TUR2.actors
<actorfile> TURRR2.actors
<actorfile> MULTIMERGED.actors
<verbfile> MERGED.verbs
<agentsfile> TUR.agents
<optionsfile> TABARI.options
<textfile> TURSOM.leads.text
<eventsfile> TURSOM.evts
<coder> BLM
```

```
TTTTTTT  A  BBBB  A  RRRR  II
TT  A A  B B  A A  R R  II
TT  A A  B B  A A  R R  II
TT  A A A A A A  BBBB  A A A A A A  RRRR  II
TT  A A  B B  A A  R R  II
TT  A A  B B  A A  R R  II
TT  A A  BBBB  A A  R R  II
```

Text Analysis By Augmented Replacement Instructions
Version 0.8.4b1a (November 2012)

The Event Data Project
Department of Political Science
Pennsylvania State University
State College, PA 16802, U.S.A.
<http://eventdata.psu.edu>

Redistribution and use of TABARI in source and binary forms, with or without modification, are permitted under the terms of the GNU General Public License: <http://www.opensource.org/licenses/gpl-license.html>

Please set your terminal window to display at least 120 characters by 48 lines

```
-- Green grass on black earth
-- Follows flames of prairie fire
-- We are still coding
```

Enter project file name, or <return> for the demonstration file: TURSOM.project

Türkiye ve Somali'nin birlikte konu olduğu haberler bu aşamada Türk dış politikası analizi pilot çalışmasında aktör ve fiil dosyalarının düzenlendiği haliyle ve CAMEO yönergesi kullanılarak kodlanmıştır. CAMEO'da olayların kodlanması amacıyla toplamda 20 kategori belirlenmiş ve her bir kategoriye ait alt kategoriler sıralanmıştır.

Tablo 3.2. CAMEO Kategorilerinin Örneklenmesi

//03= EXPRESS INTENT TO COOPERATE (İŞBİRLİĞİ NİYETİ BELİRTMEK)	
030=	Express intent to cooperate (İşbirliği niyeti belirtmek)
031=	Agree to engage in material cooperation (fiziki işbirliğinde anlaşmak)
0311=	Express intent to cooperate economically (ekonomik işbirliği niyeti belirtmek)
0312=	Express intent to cooperate militarily (askeri işbirliği isteği belirtmek)
032=	Express intent to engage in diplomatic cooperation (diplomatik işbirliği niyeti belirtmek)
033=	Express intent to provide material aid (fiziki yardım gönderme niyeti belirtmek)
0331=	Express intent to provide economic aid (ekonomik yardım gönderme niyeti belirtmek)
0332=	Express intent to provide military aid (askeri yardım gönderme niyeti belirtmek)
0333=	Express intent to provide humanitarian aid (insani yardım gönderme niyeti belirtmek)
0334=	Express intent to provide military protection or peacekeeping (barış gücü/askeri koruma niyeti belirtmek)
034=	Express intent to bring political reform (siyasi reform yapma niyeti belirtmek)
...	

Not: Tüm CAMEO Kategorileri için: Philip A. Schrod, Ömür Yılmaz, *Conflict and Mediation Event ...*

Türk dış politikası analizi ile ilgili yürütülen çalışmalarda ve Türkiye-Somali arasındaki ilişkilerin incelenmesinde CAMEO yönergesinde bulunan kodlar kullanılmıştır.

Tablo 3.3. CAMEO Kodlama Örnek

Tarih	Kaynak	Hedef	Eylem	CAMEO'da Olay
110728	TURFNDMOS	SOM	0333	(Express intent to provide humanitarian aid)

Not: (Tur=Türkiye, SOM=Somali, FND=Vakıf/Kuruluş, MOS=Müslüman/İslami)

Verilen örnekte kaynak aktör olarak Türkiye'deki İslami bir yardım kuruluşunun hedef aktör Somali'ye insani yardımda bulunacağını ifade ettiği görülmüş ve CAMEO yönergesine uygun olarak TABARI tarafından kodlama yapılmıştır. TABARI'de olayların CAMEO kodları ile kodlanma şekilleri ve aldığı kod numaraları Terminal programında şu şekilde yer almıştır:

Date: 08 Aug 11	Record : AFPN-0001-01	Date: 19 Aug 11	Record : AFPN-0005-01
Turkey sent Monday two cargo planes of humanitarian aid to famine hit Somalia, Anatolia news agency reported.		Turkish Prime Minister Recep Tayyip Erdogan toured Mogadishu Friday in the first visit by a major leader in nearly 20 years to witness the devastation wrought by a famine in the Somali capital.	
Coded events: 110808 TUR SOM 070 (Provide aid) SENT AID		Coded events: 110819 TURPRM SOM 042 (Make a visit) TOURED MOGADISHU 110819 SOM TURPRM 043 (Host a visit) TOURED MOGADISHU	
Select: N]ext P]arsing M]odify R]ecode A]utocode O]ther Q]uit ->		Select: N]ext P]arsing M]odify R]ecode A]utocode O]ther Q]uit ->	

Sol üstteki 8 Ağustos 2011 tarihli haberde Türkiye'nin Somali'ye iki kargo uçağı insani yardım gönderdiği belirtilmiş; bu durum, TABARI tarafından CAMEO yönergesinde belirtilen 070 koduyla 'provide aid (yardım gönderme)' şeklinde TUR (Türkiye) ve SOM (Somali) arasındaki ilişkiye dair veri olarak kodlanmıştır. Sağ üstte ise 19 Ağustos 2011 tarihli haberde, açlık ve kuraklıkla mücadele eden Somali'nin başkent Mogadişu'da yaklaşık 20 yıldır ilk kez yabancı bir lider ağırladığı 'host a visit (ağırlamak)' 043 kodu ile okunurken, 042 koduyla Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Mogadişu'yu ziyaret edişi 'make a visit (ziyaret etmek)' olarak TABARI tarafından anlamlandırılmıştır.

TABARI tarafından okunan haberlerin TABARI'nin cümleleri okuma prensibi olan '(P)arsing' basamağı ile öğelerine ayrılması, bu aşamada aktör/fiil ekleme çıkarma işlemlerine, olayların doğru kodlanması amacıyla düzeltmeler yapılmasına ve diğer tüm kontrollere olanak tanımıştır. Bu durum şöyle örneklenmiştir:

Date: 17 Apr 09	Record : AFPN-0001-01	Date: 04 Nov 08	Record : AFPN-0002-01
Turkey will assist Somalia in establishing and training its security forces after years of bloody conflict and political turmoil in the African country, President Abdullah Gul said Friday.		The pirates who captured a Turkish-owned ship off Somalia last week have demanded ransom in return for the release of the vessel and its 20-man crew, a company representative said Tuesday.	
Coded events: 090417 TUR SOM 064 (Share intelligence or information) TURKEY ASSIST SOMALIA		Coded events: 081028 TUR SOM 181 (Abduct, hijack) DEMANDED RANSOM FOR RELEASE	
Select: N next P arsing M odify R ecode A utocode O ther Q uit ->		Select: N next P arsing M odify R ecode A utocode O ther Q uit ->	
0 TURKEY <actor> TURKEY		0 THE <determ> THE	
1 WILL <litrl> WIL WILL		1 PIRATES <litrl> PI PIR PIRATE PIRATES	
2 ASSIST <verb> ASSIST		2 WHO <noun> WHO	
3 SOMALIA <actor> SOMALIA		3 CAPTURED <verb> CAPTURE	
4 IN <prep> IN		4 A <determ> A	
5 ESTABLISHING <verb> ESTABLISH		5 TURKISH <actor> TURKISH	
6 AND <conj> AND		6 OWNED <litrl> OWN OWNED	
7 TRAINING <verb> TRAIN		7 SHIP <litrl> SHI SHIP	
8 ITS <litrl> IT ITS		8 OFF <litrl> OF OFF	
9 SECURITY <agent> SECURITY FORCES		9 SOMALIA <actor> SOMALIA	
10 FORCES <litrl> FOR FORC FORCE FORCES		10 LAST <time> LAST WEEK	
11 AFTER <litrl> AFTER		11 WEEK <litrl> WEE WEEK	
12 YEARS <litrl> YE YEAR YEARS		12 HAVE <verb> HAVE	
13 OF <prep> OF		13 DEMANDED <verb> DEMAND	
14 BLOODY <litrl> BLOOD BLOODY		14 RANSOM <litrl> RA RAN RANSOM	
15 CONFLICT <noun> CONFLICT		15 IN <noun> IN RETURN	
16 AND <conj> AND		16 RETURN <litrl> RE RETURN	
17 POLITICAL <adjectv> POLITICAL		17 FOR <litrl> FOR	
18 TURMOIL <litrl> TU TURMOIL		18 THE <determ> THE	
19 IN <prep> IN		19 RELEASE <noun> RELEASE	
20 THE <determ> THE		20 OF <prep> OF	
21 AFRICAN <actor> AFRICA		21 THE <determ> THE	
22 COUNTRY <noun> COUNTRY		22 VESSEL <litrl> VE VESSEL	
23 , <subord>		23 AND <conj> AND	
24 PRESIDENT <subord>		24 ITS <litrl> IT ITS	
25 ABDULLAH <subord>		25 20 <litrl> 20	
26 GUL <subord>		26 RAN <agent> RAN	
27 SAID <subord>		27 CREW <agent> CREW	
28 FRIDAY <subord>		28 , <subord>	
Continue display? (Y/N) ->		29 A <subord>	
		30 COMPANY <subord>	
		31 REPRESENTATIVE <subord>	
		32 SAID <subord>	
		Continue display? (Y/N) ->	

TABARI'de CAMEO kurallarına göre kodlanan olayların olay veri yöntemiyle analizi noktasında sonraki aşaması ise eldeki büyük miktarlardaki küçük küçük bilgilerin istatistiksel olarak ölçülebilmesi için bir araya getirilmesi olmuştur. Bu noktada, aktörler arasındaki ilişkinin çatışma ve işbirliği açısından verilerle analiz edilebilmesi amacıyla CAMEO kodlarında çatışma ve işbirliğine denk gelen olayların ölçeklendirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Uluslararası alanda yapılan çalışmalarda ilk olarak 1975'te COPDAB projesinin bir parçası olarak çatışma ve işbirliği bağlamında olay veri ölçekleri kullanılmıştır. 1992'de yapılan bir diğer çalışmayla WEIS kategorilerine göre düzenlenen

Goldstein Ölçeği ortaya konulmuştur. Goldstein ölçeğinde WEIS kategorilerine karşılık gelen olaylara -10 ile +8.3 arasında değerler verilerek çatışma ve işbirliğinin ölçülmesi amaçlanmıştır.⁴⁶ IPI (International Political Interactions / Uluslararası Siyasi Etkileşimler)⁴⁷ ve VICDP (Violent International Conflict Data Project / Şiddetli Uluslararası Çatışma Verileri Projesi)⁴⁸ projelerinde de çatışma ve işbirliğinin derecelerinin belirlenmesi amacıyla alternatif ölçekler geliştirilmeye çalışılmıştır. Yapılan ölçme kriterlerinde ayrıca işbirliği ve çatışma eylemlerinin sözlü veya fiziki olması da dikkate alınmıştır.⁴⁹

Türkiye-Somali ilişkilerine dair olay veri yöntemi çalışılırken elde edilen veriler işlenirken de işbirliği ve çatışma verilerinin sözlü veya fiziki olmasına göre aşağıdaki şekilde değerlendirme yapılmış ve veriler ölçeklendirilmiştir⁵⁰:

Sözlü İşbirliği (Cooperation Verbal)	= +1 puan
Fiziki İşbirliği (Cooperation Material)	= 2 x Sözlü işbirliği = +2 puan
Sözlü Çatışma (Conflict Verbal)	= -1 puan
Fiziki Çatışma (Conflict Material)	= 2 x Sözlü çatışma = -2 puan

Tablo 3.4. Olayların Sözlü/Fiziki Olarak İşbirliği/Çatışma Ölçekleri

DATE	SOURCE	TARGET	CODE	SCALE	LABEL
2012-11-14	TUR	SOM	COOP.VERB	1	ARRIVED IN MOGADISHU ON VISIT
2012-10-10	TUR	SOM	COOP.VERB	1	SUPPORTS OF ARAB COUNTRIES
2012-05-31	SOM	TUR	COOP.VERB	1	GATHERED IN ISTANBUL
2012-05-23	TUR	SOM	CONF.MAT	-2	GUNMEN KILLED
2012-05-13	TUR	SOM	CONF.MAT	-2	ARRESTED FROM SOMALIA
2012-04-01	SOM	TUR	COOP.VERB	1	GATHERED FOR TALKS
2012-01-28	SOM	TUR	COOP.VERB	1	TURKEY AND ARAB STATES HELD TALKS IN
2011-11-27	TUR	SOM	COOP.VERB	1	AGREED MEETING
2011-11-25	TUR	SOM	CONF.VERB	-1	SAID LAST CHANCE
2011-11-13	TUR	SOM	COOP.VERB	1	SUPPORT ARAB LEAGUE DECISION
2011-10-06	SOM	TUR	CONF.MAT	-2	BOMBING IN MOGADISHU THAT KILLED ANKARA
2011-10-06	SOM	TUR	COOP.VERB	1	ARRIVED IN ANKARA
2011-09-13	TUR	SOM	COOP.VERB	1	TOLD
2011-09-12	TUR	SOM	COOP.VERB	1	ASSESSING
2011-08-22	TUR	SOM	COOP.MAT	2	SENT ARMY
2011-08-19	TUR	SOM	COOP.VERB	1	WILL HEAD TO
2011-08-19	SOM	TUR	COOP.VERB	1	WILL MEET
2011-08-19	TUR	SOM	COOP.VERB	1	OPEN EMBASSY
2011-08-08	TUR	SOM	COOP.VERB	1	TOURED MOGADISHU
2011-01-11	TUR	SOM	COOP.MAT	2	SENT AID
2010-07-29	SOM	TUR	COOP.VERB	1	CALLED ON ARAB NATIONS
2010-06-10	TUR	SOM	COOP.MAT	2	RELEASED
2010-05-23	SOM	TUR	COOP.VERB	1	URGED ARAB NATIONS
2010-05-23	SOM	TUR	CONF.MAT	-2	LAUNCHED ATTACK
2010-05-23	SOM	TUR	CONF.VERB	-1	ATTACK CONFERENCE
2010-05-23	SOM	TUR	COOP.VERB	1	SOUGHT SUPPORT
2010-05-23	SOM	TUR	COOP.VERB	1	DRUM UP SUPPORT
2010-02-02	TUR	SOM	CONF.MAT	-2	COMBAT
2009-10-05	SOM	TUR	COOP.MAT	2	RELEASED
2009-09-07	SOM	TUR	CONF.VERB	-1	DEMANDED RELEASE OF
2009-07-31	TUR	SOM	CONF.MAT	-2	SHOT AND
2009-07-16	SOM	TUR	COOP.VERB	1	NEGOTIATING WITH
2009-07-16	TUR	SOM	COOP.VERB	1	NEGOTIATING WITH
2009-07-08	TUR	SOM	CONF.MAT	-2	SEIZED STATION
2009-04-17	TUR	SOM	COOP.MAT	2	TURKEY ASSIST SOMALIA
2009-02-20	SOM	TUR	COOP.VERB	1	JOIN SOMALI PIRATES IN

⁴⁶ Joshua S. Goldstein, "A Conflict-Cooperation Scale for WEIS Events Data", *Journal of Conflict Resolution*, Vol: 36, No: 2, 1992.

⁴⁷ David R. Davis, Brett Ashley Leeds, Will H. Moore, "Measuring Dissident and State Behavior: The International Political Interactions (IPI) Project", Konferans Sunumu, 21 Kasım 1998.

⁴⁸ Violent International Conflict Data Project. <<http://mailer.fsu.edu/~whmoore/garnet-whmoore/vicdp/vicdp.html>> (20.05.2013).

⁴⁹ J. E. Yonamine, Working with Event Data: A Guide to Aggregation Choices, <<http://eventdata.psu.edu/papers.dir/Working%20with%20Event%20Data-%20A%20Guide%20to%20Aggregation%20Choices.pdf>> (20.05.2013)

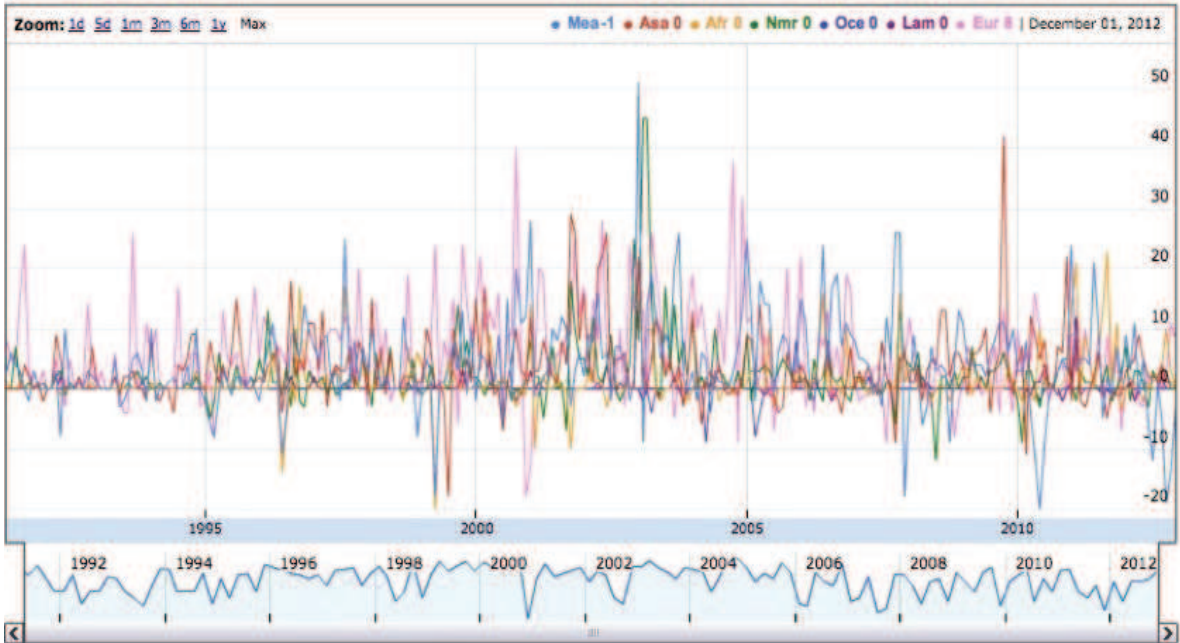
⁵⁰ Date (Tarih), Source (Kaynak Aktör), Target (Hedef Aktör), Scale (Ölçek), Label (Olayın Program Tarafından Okunan Şekli)

Ölçeklendirme aşamasının ardından ise Rstudio istatistik programı ve diğer basit hesaplama programları vasıtasıyla Türkiye-Somali ilişkilerine dair elde edilen datanın analizi için çeşitli grafikler hazırlanmıştır. Türkiye'nin Afrika ile ilişkileri bağlamında Somali ile olan ilişkilerinin ölçülmesinde bu grafikler kullanılarak önceki bölümlerde Türkiye-Somali ilişkilerine dair yapılan nitel değerlendirmeler olay veri üzerinden yeniden ele alınmıştır.

3.3.5. Olay Veri Yöntemiyle Elde Edilen Grafikler ile İlişkilerin Analizi

Özellikle AKP döneminde ortaya konulan ve uygulamaya geçirilen çok boyutlu/çok kulvarlı dış politika anlayışı esasında Türk dış politikasında gözlenen dinamizm, Türkiye'nin dünya ile ilişkilerine yansımıştır. Son yıllarda dünyanın pek çok bölgesiyle ilişkiler kurmaya çalışan Türkiye'nin 1990'dan günümüze Ortadoğu, Avrupa, Latin Amerika, Kuzey Amerika, Okyanusya, Asya ve Afrika ile olan ilişkileri, AFP haberlerine sözlü/fiziki işbirliği ve sözlü/fiziki çatışma belirtmesine göre değerler verilmesi yoluyla hesaplanarak olay veri yöntemi çerçevesinde ölçülmüştür.⁵¹

Grafik 3.1. Türkiye'nin Dünya ile İlişkilerinde Çatışma ve İşbirliğinin Ölçülmesi (1990-2012).
Ortadoğu (Mea), Asya (Asa), Afrika (Afr), Kuzey Amerika (Nmr), Okyanusya (Oce), Latin Amerika (Lam), Avrupa (Eur)

NOT: Yatay eksen 1990-2012 arası yıllar; dikey eksen AFP haberlerinden çatışma-işbirliği kapsamında hesaplanan değerler yer almıştır.

⁵¹ Tez çalışmasının bu bölümünde kullanılan tüm grafikler, Türk dış politikasının olay veri yöntemiyle analizi çalışmaları kapsamında *Gonca BİLTEKİN* tarafından çizilmiştir.

Grafik çerçevesinde Türkiye'nin 1990'lardan günümüze dünya ile olan ilişkilerine bakıldığında son yıllara kadar Avrupa'nın ağırlığı göze çarpmıştır. AKP döneminde Avrupa Birliği'nin halen Türkiye'nin en önemli ortağı olduğu ve ilişkilerin devam ettiği görülmüştür. Ancak son yıllara bakıldığında bölgesel güç ve küresel bir aktör olma yolunda Türk dış politikasında yaşanan birtakım gelişmelerle AB ile ilişkilerde azalma görülürken; Afrika, Ortadoğu, Asya, Latin Amerika gibi bölgelerle ilişkilerde artış ve hareketlilik gözlenmiştir. 2005 sonrasında Türkiye'nin AB ile olan ilişkileri önceki yıllara göre azalarak Türkiye'nin diğer bölgelerle geliştirdiği ilişkilere yakın bir seyir göstermiştir. Özellikle Müslüman Ortadoğu ile ilişkilerde görülen hareketlilik çerçevesinde Türk dış politikasında eksen kayması tartışmaları yaşanmış; bazı çevrelerce Türkiye'nin ekseninin kaydığı bazı çevrelerce ise eksen kaymasının söz konusu olmadığı, eksenin genişlediği şeklinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Yapılan değerlendirmeler öncelikle 'eksen kayması' konseptinin tanımlanış şekline göre değişiklik göstermiştir. Türkiye'nin komşularıyla geliştirdiği ilişkiler, İsrail ile gerilen ilişkiler ve AB ile siyasi düzeyde ilişkilerin yavaşlatılarak teknik düzeye indirilmesi çerçevesinden bakıldığında, Türkiye'nin son dönem dış politikasında eksen kayması yaşandığı ileri sürülmüştür. Devletlerin uluslararası sistemde yeni ittifak ve işbirliği arayışlarının önceki tercihlerden ve devam eden işbirliği mekanizmalarından vazgeçmek ya da önceki işbirliği mekanizmalarına mutlak alternatif oluşturmak anlamı taşımadığı yönündeki değerlendirmeler ise eksen kaymasından çok eksen genişlemesine işaret etmiştir.⁵² Olay veri yöntemi sonucu elde edilen veriler ve grafikler, her iki bakış açısının sayısal yöntemlerle desteklenmesine ve eksen kayması konusunda benimsenen görüş çerçevesinde dış politikaya daha sağlıklı yorumlar getirilmesine olanak tanımıştır.

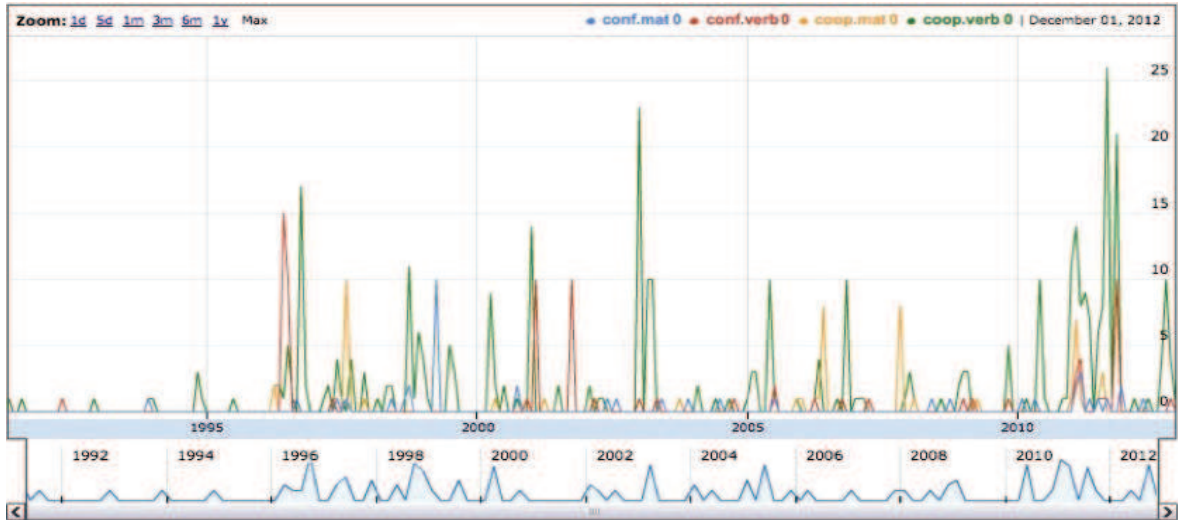
Eksen tartışmalarının dışında ele alındığında, Türkiye'nin Avrupa ile ilişkilerinde AKP döneminde azalmalar görülmüş; Ortadoğu ile ilişkilerinde olumlu gelişmeler yaşanmış; Türk dünyası ile ilgilenilmiş ve Osmanlı coğrafyasında faaliyetler arttırılmıştır. Türkiye bu noktada Batı'ya arkasını dönmemiş; sadece Müslüman ülkelerle ilişkilerini geliştirmemiş; çok boyutlu/çok kulvarlı dış politika anlayışı esasında değişik bölgelerle olan ilişkilerin geliştirilmesine özen göstermiştir.⁵³ Ayrıca, yaşanan küresel ekonomik krizin Avrupa'daki etkileri son yıllardaki Türkiye-AB ilişkilerine olumsuz yansımış ancak

⁵² Cüneyt Güner, "Dış Politikada Eksen Kayması, Eksen Genişlemesi ve Yeni Bir Eksenin Oluşumu", *USAK*, 01.07.2010.

⁵³ Sedat Laçiner, "Osmanlı'nın Ekseni", *USAK*, 13.08.2010.

Türk dış politikasında ilişkilerin çeşitlendirilmesi, Türkiye'nin ekonomik krizden büyük yaralar almadan kurtulmasına yardımcı olmuştur. Bu bağlamda özellikle Türkiye'deki küçük ve orta ölçekli işletmelerin krize karşı direnç göstermesinde Afrika ile olan ilişkiler önem kazanmıştır. 2011 yılında Afrika ile olan ilişkilerde grafikte görüldüğü üzere önemli bir artış gözlenmiştir; bu yıl aynı zamanda Türkiye'nin Somali ile ilişkilerinde belirgin gelişmelerin görüldüğü dönem olmuştur.

Grafik 3.2. Türk Devlet Aktörlerinin Afrika ile Çatışma/İşbirliği Bağlamında Sözlü/Fiziki İlişkisi

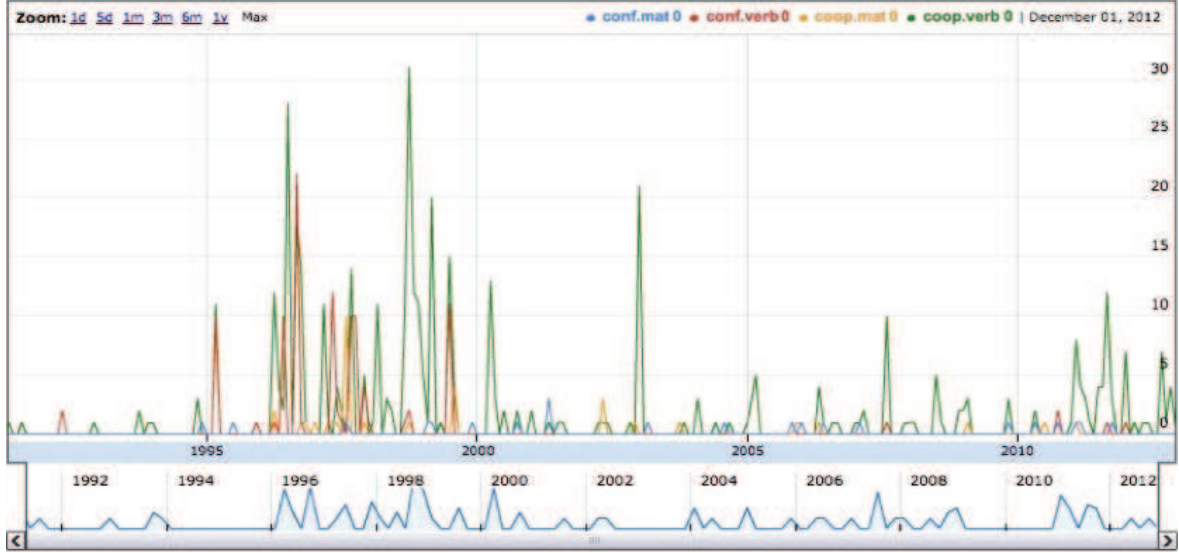

NOT: Yatay ekseninde 1990-2012 arası yıllar; dikey ekseninde AFP haberlerinden çatışma-işbirliği kapsamında hesaplanan değerler yer almıştır.

Yukarıdaki grafikte Türkiye'deki devlet ve hükümet aktörlerinin 1990'lardan itibaren Afrika ülkeleriyle olan ilişkileri verilmiştir. 1990'ların ortalarında Afrika ile ilişkilerin en önemli boyutlarından biri, kıtaya Soğuk Savaş sonrası düzenlenen insani müdahale ve UNOSOM'un da aralarında bulunduğu barış gücü operasyonları olmuştur. BM kapsamındaki barış gücü operasyonları ve müdahaleler, Afrika'nın Türkiye'ye yönelik söylemlerinde grafikte 1995'ten sonra gözlenen sözlü çatışmanın temel sebebi olarak öne çıkmıştır. 1998 yılında Afrika Açılım Eylem Planı, Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinin geliştirilmesi bakımından atılan en önemli adımlardan biri olmuş ve işbirliği olanaklarının geliştirilmesi söylemleri önem kazanmıştır. Bu söylemler, Afrika ülkelerinde yankı bulmuş ve aynı şekilde Afrika cephesinden de Türkiye'ye yönelik işbirliği ve birlikte çalışma mesajları verilmiştir. Ancak Eylem Planı sonrasında ilişkilerde yeniden bir durulma görülmüş ve Türkiye-Afrika ilişkileri bir müddet daha arka planda kalmaya devam etmiştir. Bu durum, AKP dönemi iktidarına kadar sürmüştür; 2003 yılından itibaren ise uygulanan politikalar neticesinde Türkiye-Afrika ilişkileri yavaş yavaş yeniden

canlanmaya başlamıştır. Türk dış politikasında görülen gelişmeler ve Afrika'ya yönelik çalışmalar, Afrika ülkeleri tarafından da karşılık bulmuştur.

Grafik 3.3. Afrika Ülkelerinin Türkiye ile Çatışma/İşbirliği Bağlamında Sözlü/Fiziki İlişkisi

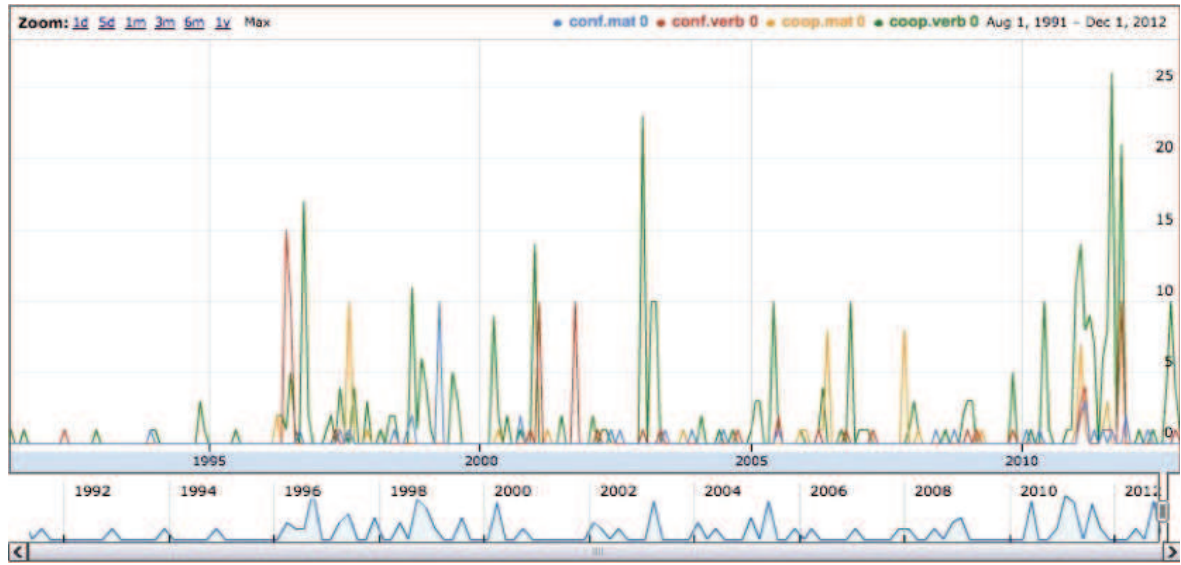
NOT: Yatay eksen 1990-2012 arası yıllar; dikey eksen AFP haberlerinden çatışma-işbirliği kapsamında hesaplanan değerler yer almıştır.

2005 yılında Türkiye’de Afrika Yılı ilan edilmesi kapsamında yapılan pek çok faaliyet, geliştirilen işbirliği olanakları ve yumuşak güç esası ile Türkiye’nin Afrika politikasında daha somut adımlar atılması yönünde çalışmalar yapılmıştır. 2008 yılında düzenlenen Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi, söylem bazında geliştirilen işbirliği olanaklarının eyleme dönüştürülmesinde önemli bir aşama olmuştur. Ancak Türkiye’nin Afrika ile ilişkilerinde asıl gelişmeler 2009-2010 yıllarından itibaren gözlenmiştir. Bu dönemde Afrika ülkeleri ile gerçekleştirilen karşılıklı ziyaretler, Türkiye’de Afrika ülkelerine yönelik akademik, siyasi, ekonomik çalışmaların ve sosyal yardımların hız kazanması, Afrikalı ve Türk işadamlarının karşılıklı yatırım ve ticaret olanaklarını değerlendiren çalışmalarda bulunması, yalnızca Kuzey Afrika ile değil Sahra-altı Afrika ile de ilişkilerin geliştirilmesi çabaları, Afrika ülkelerinin BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine Türkiye’nin seçilmesi yönündeki destekleri, Türk Hava Yolları tarafından Afrika ülkelerine seferler düzenlenmesi ve Afrika ülkeleriyle karşılıklı büyükelçilikler açılması şeklinde gelişmeler kaydedilmiş; söz konusu gelişmeler özellikle Türkiye’nin Afrika ülkelerine yönelik hem sözlü hem fiziki işbirliği eğilimiyle grafiklerde ifade bulmuştur.

Türk dış politikasında Afrika açılımı bağlamında yaşanan gelişmelere ilave olarak, 2011 yılında Doğu Afrika’da ortaya çıkan kuraklık ve kıtlık felaketine Türkiye’nin

yardımları ve uluslararası alanda destek arayışları ile Türkiye-Afrika ilişkileri yeniden bir ivme kazanmıştır. Bölgesel güç ve küresel bir aktör olma hedefindeki Türkiye'nin dış politikada kendisine üstlendiği rol kapsamında bölgede yaşanan sorunlara daha duyarlı olması gerekliliği ve bu amaçla insani diplomasi yöntemlerinin hayata geçirildiği bir dönem ortaya çıkmıştır. Türkiye-Afrika ilişkileri denilince geçmişte sadece Kuzey Afrika ülkeleri ile olan ilişkiler akla gelirken son yıllarda Türk dış politikasında Sahra-altı coğrafya ve Doğu Afrika bölgeleriyle de ilişkiler kurulması ve geliştirilmesi yönünde çalışmalara özen gösterilmiştir.

Grafik 3.4. Türkiye'nin Doğu Afrika ile Çatışma/İşbirliği Bağlamında Sözlü/Fiziki İlişkisi

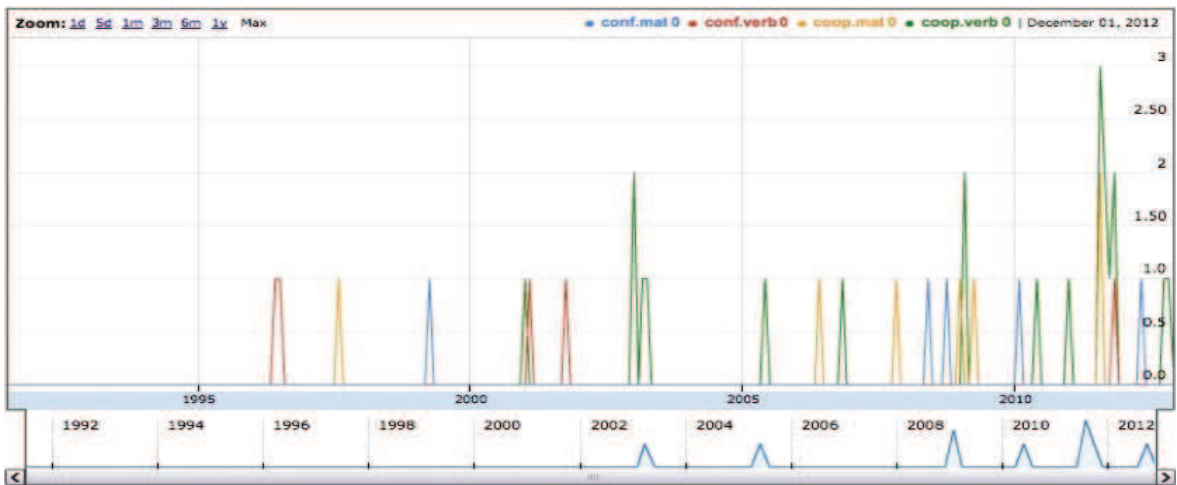
NOT: Yatay ekseninde 1990-2012 arası yıllar; dikey ekseninde AFP haberlerinden çatışma-işbirliği kapsamında hesaplanan değerler yer almıştır.

Grafikteki veriler ışığında, Türkiye-Afrika ilişkilerini gösteren önceki grafiklere paralel olarak Doğu Afrika ile ilişkilerde de gelişmeler yaşandığı görülmüştür. Daha çok söylem bazında işbirliğinin öne çıktığı bölge ile ilişkilerde 2008 yılından sonra yer alan fiziki çatışma çizgileri, korsanlık eylemlerine karşı Türkiye'nin NATO ve uluslararası toplum ile birlikte hareket ettiği dönemleri göstermiştir. İlgili çatışma çizgileri, bu dönemde kaçırılan Türk gemileri ve karşılık olarak Türk deniz kuvvetlerinin bölgeye müdahalelerinin yansıması olmuştur. 2010 yılından itibaren hem sözlü hem fiziki işbirliği anlamında gelişmeler kaydedilmiş; bu gelişmelerde Türkiye'nin açılım politikaları, dış politika anlayışındaki çok boyutlu/çok kulvarlı yaklaşımının yanı sıra Doğu Afrika ülkelerine yapılan sosyal yardımlar önemli rol oynamıştır. Doğu Afrika ülkeleri arasından özellikle Somali konusunda Türk dış politikasında önemli bir hassasiyet doğmuş; pek çok sorunun üzerine bir de açlık ve kuraklıkla mücadele etmek durumunda kalan Somali

halkına Türk sivil toplum kuruluşları ve hükümet kurumları elbirliği ile yardım ulaştırmıştır.

Türkiye'nin Afrika açılımı kapsamında 1998 Eylem Planı'ndan 2005 Afrika Yılı ilan edilmesine kadar geçen süre, Türk dış politikasında Afrika'ya yönelik bir altyapı ve diplomatik hazırlık dönemi olarak görülmüştür. 2005-2011 arası yıllar Türkiye için, elçilikler açılması yoluyla diplomatik varlığın güçlendirildiği; Afrika Birliği, Afrika Kalkınma Bankası ve Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi ile ilişkilerin kurumsallaştırılmaya çalışıldığı; artan ticari ilişkiler ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleriyle ortak çıkarlar etrafında Afrika ülkeleriyle sosyal ve ticari bağların geliştirildiği ve ilişkilerin tüm boyutlarıyla derinleştirilmeye çalışıldığı bir dönem olmuştur. 2011 yılı ise Doğu Afrika ve özellikle Somali'deki açlık krizi konusunda sergilediği tutum, Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinde izlediği aktif dış politika için yeni bir dönemin başlangıcı sayılmış; Türkiye'nin dış politika söylemlerinde son yıllarda önemli yer tutan 'bölgesel güç, küresel aktör, ekonomik güç' kavramları çerçevesinde Afrika'daki ve bölgedeki gerçek Türkiye etkisinin ölçülmesi açısından temel bir veri olarak değerlendirilmiştir.⁵⁴ Bu çerçevede Türkiye, yalnızca Somali'deki açlık krizinin çözümüne yönelik girişimlerde bulunmakla kalmamış; aynı zamanda Somali'de kalıcı barışın tesisi yönünde gerek İstanbul'da ev sahipliğinin üstlenildiği BM konferanslarıyla ve uluslararası arenada Somali'deki sorunlara çekilen dikkatle; gerekse Somali'deki taraflar arasında oynanan arabuluculuk rolüyle Somali'de yaşanan krize kalıcı siyasi çözümler getirme konusunda adımlar atmıştır.

Grafik 3.5. Türkiye'nin Somali ile Çatışma ve İşbirliği Bağlamında Sözlü/Fiziki İlişkisi

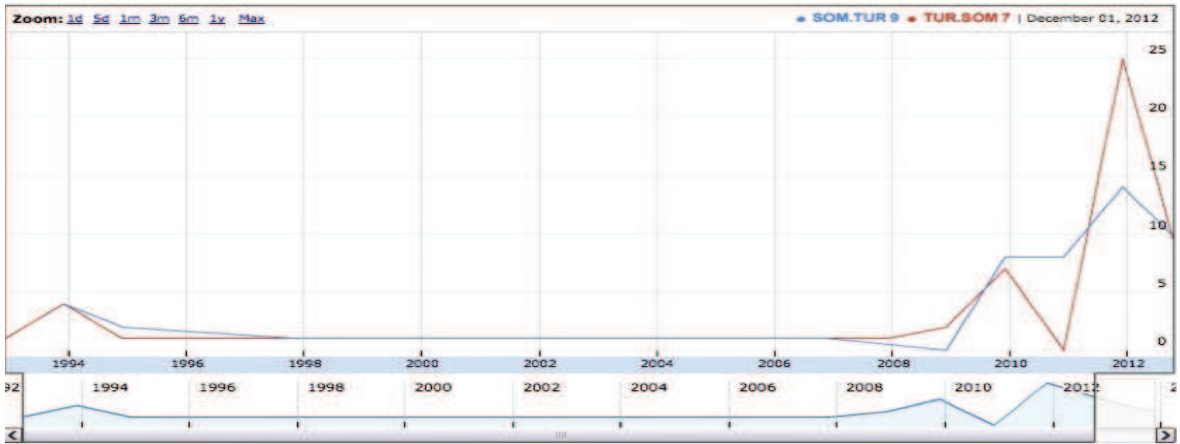
NOT: Yatay ekseninde 1990-2012 arası yıllar; dikey ekseninde AFP haberlerinden çatışma-işbirliği kapsamında hesaplanan değerler yer almıştır.

⁵⁴ Mehmet Özkan, "Türkiye'nin Afrika'da Artan Rolü: Pratik Çabalar ve Söylem Arayışları", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 46, Ekim 2012, s. 26-27.

Türkiye'nin Somali ile geliştirdiği ilişkilerde sözlü ve fiziki işbirliği öne çıkmış; iki ülke arasında birebir çatışmalar yaşanmamış; ancak UNOSOM barış gücü kapsamında ya da Somali kıyılarında veya açıklarında kaçırılan Türk ve yabancı gemilerin kurtarılması kapsamında düzenlenen korsanlık karşıtı uluslararası hareketler ile Somali ve Türkiye dönem dönem karşı karşıya gelmek durumunda kalmıştır. Ayrıca Somali'de yaşanan bombalı saldırı ve patlamalarda bazı Türk vatandaşları ve yardım kuruluşu görevlilerinden Türk çalışanlar hayatını kaybetmiş; bu durum haberlere Türkiye-Somali arasındaki ilişkilerde çatışma olarak yansımıştır.

Somali'ye Türk hükümeti ve sivil toplum kuruluşları eliyle yapılan insani yardımlar; karşılıklı çıkar ve ortaklık esasına dayalı geliştirilen ticari bağlar ve siyasi sorunların çözülerek Somali'de barış, güvenlik ve istikrarın sağlanması yönünde sunulan katkılarla Türkiye, dış politikadaki pek çok söylemini Somali'de hayata geçirme fırsatı bulmuştur. 2011 yılı iki ülke arasındaki ilişkilerin sözlü ve fiziki işbirliği anlamında zirve yaptığı bir dönem olmuştur. 2012 yılında ilişkilerde yine bir duraklama görülmüş; ancak 2013 yılında Ankara'da Somali ve Somaliland Cumhurbaşkanı ile Başbakan Erdoğan'ın katılımında imzalanan Ankara Deklarasyonu, hem Somali'de sorunların çözümüne arabuluculuk ve öncülük etmesi bakımından hem de bölgesel ve küresel politikada söz sahibi olma hedefi bakımından Türkiye'nin politikalarındaki kararlılığı göstermiştir.

Grafik 3.6. Türkiye'nin Somali ile İşbirliği Bağlamında İlişkileri

NOT: Yatay ekseninde zaman aralığı; dikey ekseninde AFP haberlerinden işbirliğine dair elde edilen değerler yer almıştır. Kaynak ve hedef aktörler Türkiye ve Somali için ayrı ayrı (TUR.SOM/SOM.TUR) seçilerek hesaplamalar yapılmıştır.

Türkiye-Somali ilişkilerinde sadece işbirliği bağlamında veriler esas alındığında ortaya çıkan grafik ile Türk dış politikasında Somali'nin tam manasıyla son birkaç yılda öne çıktığını söylemek mümkün olmuştur. Bölgesinde meydana gelen gelişmelere yön veren, bölgesel ve küresel politika yapım sürecinin içerisinde yer alan bir Türkiye

yaratmak amacıyla son dönemde uygulanan politikalar, Somali tarafından olumlu karşılanmış ve Türkiye ile işbirliği ve ortaklıklar kurulması yönünde çabalara destek verilmiştir. Somali, Türkiye ile Osmanlı Devleti'ne dayanan tarihsel bağların kuvvetlendirilmesi; kazan-kazan ilkesine dayalı ticari faaliyetlerin arttırılması ve Başbakan Erdoğan'ın Mogadişu ziyareti sonrasında güven unsurunun sağlamlaştırılması çerçevesinde adımlar atmıştır. Hem Geçici Hükümet döneminde, hem de Hasan Şeyh Mahmud'un Devlet Başkanı olarak göreve geldiği dönemde sözlü işbirliği açısından Somali tarafınca Türkiye ile ilişkilere verilen önem ve Türkiye'nin Somali'deki faaliyetlerinden duyulan memnuniyet dile getirilmiştir. Ayrıca 1991'de yıkılan devlet yapısının ardından günümüzde her türlü desteğe ve yatırıma ihtiyaç duyan Somali, ülkede düzenin tesisi yönündeki çalışmalar sonrası Türk işadamları için bir yatırım alanı olarak görülmüş ve bu durum ilişkilerde olumlu bir seyir izlenmesine katkı sağlamıştır.

Türk dış politikasında Somali ile geliştirilen ilişkilerde sivil toplum kuruluşları ve iş dünyası, hükümet ile uyum içerisinde dış politika yapım sürecine dahil olmuştur. Devlet ve devlet dışı aktörlerin Somali'de işbirliği içerisinde gerçekleştirdiği eylemler, Türkiye'nin dış politika davranışlarında etkin rol oynamış; güçlü Türkiye yolunda söz konusu eylemler dış politikanın yumuşak gücü olarak öne çıkmıştır. Ancak Somali'de yürütülen insani diplomasi bağlamında aktif rol alan Türk sivil toplum kuruluşları ve yardım kurumları isim olarak uluslararası haber kaynaklarında çoğunlukla yer bulmamıştır. Somali'de sosyal yardımlar açısından öne çıkan Kimse Yok Mu, Yeryüzü Doktorları, Cansuyu ya da TİKA koordinasyonunda faaliyet gerçekleştiren diğer dernek ve vakıfların hiçbirisi haberlerde görünmemiştir. Dernekler, vakıflar ve çeşitli oluşumlar aracılığı ile yapılan yardımlar AFP haberlerinde genellikle Türkiye'nin Somali'ye yardımları şeklinde değerlendirilmiştir.

İş dünyasının faaliyetleri de uluslararası haber kaynaklarına sanıldığı kadar yansımamıştır; ya da bu durum, Türkiye'nin Somali'de ve Afrika'da yaşanan rekabet karşısında iş dünyasının kıtada ve Somali'de uluslararası alanda dikkat çekecek derecede büyük ihaleler alamamış olmasından kaynaklanmıştır. Dolayısıyla, devlet dışı aktörler ve iş dünyasının dış politika yapım sürecinde Türkiye-Somali ilişkilerinde oynadığı rolün ölçülmesi noktasında yeterli data sağlanamamıştır. Aynı şekilde Türkiye-Somali arasındaki sosyal ve kültürel anlamda kurulan ilişkiler de uluslararası haber kaynaklarında yankı bulmamış; ilişkilerde elde edilen veriler genellikle Somali ile olan ilişkilerin siyasi yönünü ve insani yardım boyutunu oluşturmuştur.

SONUÇ

Afrika ile Batı arasında köle ticaretiyle başlayan sömürgecilik faaliyetleri, 19. yüzyılda Sanayi Devrimi'nin etkisiyle farklı bir boyut kazanmıştır. 1950'ler ve 60'lara dek Avrupalı devletlerce sömürgecilik ile yönetilen Afrika toprakları, sömürge güçlerinin siyasi ve ekonomik çıkarları doğrultusunda paylaşılmıştır. Bu dönemde Afrika'da istikrarlı ulus devletlerin oluşumunu engelleyen yapay sınırlar çizilmiş ve bağımlı bir ekonomik sistem yaratılmıştır. Kurulan siyasi, ekonomik ve toplumsal yapı, Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarından sonra da etkili olmaya ve pek çok anlamda problemler yaratmaya devam etmiştir. Somali, sömürgecilik dönemi yansımalarının günümüze dek en çok görüldüğü Afrika ülkelerinden biri olmuştur. Kıtadaki sömürgecilik faaliyetlerinin temel dinamiklerinin değerlendirilmesi, Somali'de ve diğer Afrika ülkelerinde ortaya çıkan gelişmeleri doğru okumak adına elzem bir ihtiyaç olarak çalışmada yer bulmuştur.

Sömürgecilik döneminde Somali'nin büyük devletler nezdinde sahip olduğu en temel değer, bulunduğu coğrafyanın stratejik öneminden kaynaklanmıştır. Afrika'nın Boynuzu'nda Somali, Süveyş Kanalı'nın açılmasının ardından Aden Körfezi ve Bab-el Mendeb Boğazı üzerinden gerçekleştirilen deniz ticareti ve enerji sevkiyatının geçiş rotası üzerinde yer almıştır. Britanya, Fransa ve İtalya tarafından sömürge yönetimlerin kurulduğu Somali toprakları, aynı zamanda bu devletlerin bölgedeki kolonileri ile kurulacak bağlantı ve enerji kaynaklarına erişim noktasında önem taşımıştır.

Afrika'da II. Dünya Savaşı sonrası başlayan bağımsızlık süreci ile sömürge güçleri bölgeden fiilen ayrılmıştır. Avrupalı devletlerin ardından Afrika toprakları, bu kez Soğuk Savaş yıllarında ABD ve SSCB etkisi altına girmiştir. İki kutuplu dünya düzeninin getirdiği silahlanma yarışını Afrika'ya taşıyan bu etki ile Somali'de 1970'lerin sonundaki Ogaden Savaşı'na kadar Sovyetler Birliği'nin; sonrasında ise ABD'nin ağırlığı hissedilmiştir. Sömürgeciliğin yarattığı parçalanmış siyasi ve sosyal yapının getirdiği iç çatışmalar, silahlandırma yarışı ile Somali'de hız kazanmıştır.

1960'ta bağımsızlığını kazanan Somali, aynı yıllarda bağımsızlığını elde eden diğer pek çok Afrika ülkesi gibi zayıf ekonomik ve siyasi sistemleri ile iç çatışma ortamına sürüklenmiş ve askeri darbelere sahne olmuştur. 1969'da Somali'de yönetime el koyan General Siad Barre'nin iktidarı, 1980'lerin sonunda başlayan sivil yönetime geçiş çabaları ile son bulmuştur. 1991'de Barre'nin iktidardan düşmesi, Somali'de muhalefetin kendi

aralarında yaşadıkları siyasi çekişmeler dolayısıyla ülkede iktidar boşluğuna yol açmıştır. Devlet düzeninin çöküşüyle sonuçlanan bu dönem, Somali’de çatışmaları alevlendirerek pek çok siyasi-ekonomik-sosyal probleme ve Somali topraklarının içerisinde bazı bölgelerin bağımsızlık ilan etmelerine zemin hazırlamıştır.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla Afrika’ya karşı azalan ilgi, Somali’nin içinde bulunduğu koşulları tek başına göğüslemek zorunda kalmasına neden olmuştur. Çatışmaların şiddetlendiği, güvenlik sorununun çözülemediği, barışın sağlanamadığı, istikrarın getirilemediği Somali’ye uluslararası toplumun müdahalesi geç kalmıştır. 1992’de Birleşmiş Milletler Somali Barış Harekatı ile bölgeye müdahale edilmiş; 1995’e kadar devam eden Türkiye’nin de aktif rol aldığı barış gücü operasyonlarının başarısız olması ve BM güçlerinin bölgeden çekilmesi ile Somali’de ‘umut operasyonları’ derin bir umutsuzluğa dönüşmüştür.

Son yıllarda küresel politikada meydana gelen gelişmeler neticesinde Afrika kıtası ve bu kapsamda Somali yeniden ilgi odağı olmuştur. Çalışmada ayrıntılarıyla anlatıldığı üzere, ABD, Çin, AB, Japonya, Rusya, Hindistan, Brezilya ve Türkiye; geliştirdikleri Afrika politikaları ile bölgedeki rekabet koşullarında kendilerine hareket alanı yaratma çabası içerisine girmiştir.

9/11 olayları, güvenlik odaklı yaklaşımı ile ABD’nin Afrika kıtasına bakış açısını değiştirmesine yol açmıştır. Bu durum, ‘teröre karşı savaş’ stratejisi çerçevesinde Afrika’da başarısız bir devlet modeli sergileyen Somali’ye ABD tarafından askeri müdahalelerde bulunulmasını beraberinde getirmiştir. Güvenlik odaklı yaklaşımın yanında Afrika’nın zengin enerji kaynakları ve bu kaynaklar üzerinde ortaya çıkan Çin rekabeti, ABD’nin bölgedeki faaliyetlerinde itici bir güç olmuştur.

Ekonomisindeki büyüme ile son yıllarda dikkat çeken Çin’in Afrika politikası; artan enerji, hammadde ve pazar ihtiyacına cevap vermesi açısından önemli hale gelmiştir. Uyguladığı ‘değiş-tokuş’ sistemi ile petrol karşılığı ihaleler alan Çin modeli, bir yandan Çin’in ekonomik büyümesinde etkin rol oynarken diğer yandan Afrika ülkelerinin kalkınmalarında sağladığı katkı sayesinde kıta tarafından büyük ölçüde kabul görmüştür. Çin’in Afrika kıtasında sömürgeci bir geçmişinin bulunmayışı, Afrika ülkelerine Çin tarafından yapılan karşılıksız yardımlar ve yürütülen politikalarda petrol karşılığı gerçekleştirilen hizmetlerin çok hızlı bir şekilde tamamlanması; Çin’in Afrika’ya açılım stratejisinde kısa sürede ciddi bir mesafe almasına yardım etmiştir.

ABD ve Çin rekabeti yanında Avrupa Birliği'nin son dönemde Afrika'ya yönelik artan ilgisi, enerji ve ticaret güvenliği açısından anlam kazanmıştır. Ancak Avrupa ülkelerinin köle ticareti ve sömürgecilik düzeni ile Afrika üzerinde bıraktığı olumsuz etki ve kıtaya yapılan yardımlarda koşullara bağlı bir yaklaşım sergilenerek demokratik değerlerin öne sürülmesi; daha acil ihtiyaçları bulunan ve alternatifleri artan Afrika ülkelerini AB'den eskiye nazaran uzaklaştırmıştır.

Japonya'nın Afrika ile ilgili faaliyetleri, küresel bir güç olma hedefi çerçevesinde insani yardımların öne çıktığı bir model yaratmıştır. BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) topluluğu üyesi olan Hindistan, Rusya ve Brezilya'nın geliştirdiği Afrika politikaları; ilgili ülkelerin ekonomilerindeki genişleme, ekonomik potansiyel, enerji ihtiyacı ve uluslararası arenada seslerini daha güçlü duyurma isteğiyle açıklanmıştır. Türkiye'nin son yıllarda dış politikasındaki Afrika'ya yönelik açılımı, bölgesel bir güç, küresel bir aktör ve ekonomik açıdan güçlü bir devlet olma hedefleriyle şekillenmiş; ancak rakiplerinden farklı olarak çıkar odaklılıktan ziyade, insani bir yaklaşım ve ortaklık esasları üzerinde temellendirilmiştir.

Çalışmanın yoğunlaştığı Türkiye'nin Afrika ile ilişkileri bağlamında Somali ile ilişkileri; Osmanlı Devleti döneminden miras kalan temiz bir geçmiş üzerine inşa edilmiştir. Uzaklığa ve bölgedeki rekabete rağmen Doğu Afrika ile pek çok anlamda olumlu ilişkiler geliştiren Osmanlı Devleti, bölgede yaptığı yatırımlar ve uyguladığı politikalarla Somali ile sosyal, kültürel, ticari ve dini bağlar kurulmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti dönemi, Türkiye'nin son dönem Afrika politikasında tarihsel miras ve tarihsel sorumluluk kavramları ile açıklanmış; ancak Cumhuriyet dönemi ve Soğuk Savaş yıllarında ihmal edilen kıta ile ilişkiler, Dışişleri Bakanı İsmail Cem döneminde Afrika açılımının ilan edildiği 1998 yılına dek gelişme imkanı bulamamıştır. Afrika açılımı, uzun bir aradan sonra kıtayla ilişkiler açısından Türkiye için bir başlangıç kabul edilmiştir. Uygun iç siyasi ortam ve uluslararası konjonktür ile Afrika'ya yönelik hedeflerin asıl uygulamaya geçirilmesi ise, AKP iktidarında büyük ölçüde Ahmet Davutoğlu tarafından çizilen dış politik çerçeveye mümkün olmuştur.

Türkiye-Afrika ilişkilerinin geliştirilmesi amacıyla 2003 yılından itibaren pek çok faaliyet gerçekleştirilmiştir. 2005 yılında Türkiye'de 'Afrika Yılı' ilan edilmesi ve 2008 yılında yüksek bir katılım oranı ile düzenlenen 'Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi', ilişkilere ivme kazandıran en önemli gelişmelerden olmuştur. Bu dönemde Afrika ülkeleri ile

karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmiş; büyükelçilikler açılmış; Afrika'daki birtakım bölgesel örgütlere üye olunmuş; Afrika ülkeleriyle ilgili çeşitli Birleşmiş Milletler konferanslarına ev sahipliği yapılmış; Türk Hava Yolları ile Afrika ülkelerine seferler koyulmuş; karşılıklı yatırım ve işbirliği olanakları değerlendirilmiş; eğitim, sağlık, güvenlik ve yardım politikaları geliştirilmiş; böylece siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda yumuşak güç esasına dayalı pek çok olumlu adım atılmıştır.

Türk dış politikasındaki bakış açısı ve vizyonun en önemli mimarlarından biri olan Ahmet Davutoğlu, yeni dönemde ülkelerin güçlerinin küresel ölçekli bütün etkinlik alanlarındaki özgül ağırlıklarının toplamı ile ölçüleceği düşüncesi ile Türk dış politikasında çok yönlülüğün ve bu bağlamda Afrika'ya verilmesi gereken önemin altını çizmiştir. Çok boyutluluk, çok yönlülük, özgüven, aktivizm, vizyon odaklılık, kazan-kazan stratejisi, maksimum işbirliği ve ekonomik karşılıklı bağımlılık gibi konseptler; son yıllarda Türk dış politikasının kavramsal çerçevesini oluşturmuştur. Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle ilişkilerinde oturttuğu bu kavramsal çerçeve, Somali'de kapsamlı bir uygulama alanı bulmuştur.

Yıkılmış devlet yapısı ile pek çok sorunla mücadele eden Somali, Türkiye'nin Afrika açılımında öne çıkan ülkelere biri olmuştur. Somali ile üst düzey karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmiş; büyükelçilik açılmış; bölgesel ve uluslararası ortamda Somali'de yaşanan sorunlar her fırsatta gündeme getirilmiş; Birleşmiş Milletler'in Somali üzerine düzenlediği konferanslara ev sahipliği yapılmış; Somali ile Somali'de bağımsızlığını ilan eden Somaliland arasındaki sorunların barışçıl yöntemlerle çözülmesi için arabuluculuk rolü üstlenilmiş; son yıllarda Somali'de ortaya çıkan ve uluslararası deniz ticaretini tehdit eden korsanlık eylemlerine karşı düzenlenen operasyonlara deniz kuvvetleriyle destek verilmiş; Somali'de yaşanan kuraklık, açlık ve kıtlık sorununa büyük bir duyarlılık gösterilerek devlet ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla çözüm yönünde çaba harcanmış; Somali krizine uluslararası toplumun dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Başbakan Erdoğan'ın 2011 yılında Somali'ye gerçekleştirdiği ziyaret, iki ülke arasındaki ilişkiler açısından bir dönüm noktası teşkil etmiştir.

Türk dış politikasında Somali, yeni dünyanın inşasında aktif rol almak isteyen Türkiye'nin söylemlerini eyleme dönüştürebileceği bir ülke olmuştur. Açlık krizinin ve dış yardımlara olan bağımlılığın son bulduğu, kalıcı barış ve güvenliğin sağlandığı, düzen ve istikrarın tesis edildiği, iç çatışmaların sona erdirildiği, farklı gruplar ve bölgeler arasındaki

siyasi sorunların çözüldüğü bir Somali Devleti yaratılması noktasında Türkiye'nin üstlendiği rolde elde edeceği başarının, bölgesinde düzen kurucu aktör olma hedefindeki Türkiye için en önemli dış politika çıktılarından birini oluşturacağı ve model teşkil edeceği değerlendirilmiştir.

İnsani yaklaşım söylemleri ile öne çıkan Türkiye'nin Somali ile ilişkileri, karşılıklı olarak kârlı bir ortaklık oluşturmuştur. Devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla gerçekleştirdiği pek çok faaliyet ile Türkiye, Somali'de siyasi, ekonomik ve sosyal alanda yaşanan sorunların çözümüne ve kalıcı barışın tesisine katkıda bulunmuştur. Somali'ye yaptığı yardımlarla ve dış politikadaki değerleriyle Afrika ülkelerinin güvenini kazanan Türkiye, uluslararası ortamda siyasi ve diplomatik anlamda elini güçlendirmiştir. Kamu ve özel sektör dayanışmasıyla Türkiye'de dış ekonomik politikaya verilen önemin artması, Afrika ülkeleri ile ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve ekonomik büyüme noktasında değer taşımıştır. 'Ticaret yapan devlet' konseptiyle açıklanan Türkiye'nin Afrika ülkelerine yönelik ekonomi politikaları, her ne kadar konstrüktivist zeminde yükselse de, dış politikanın aynı zamanda liberal anlayıştan destek aldığını ortaya koymuştur. Somali'de izlediği politikalarla Türkiye, değerler ve çıkarları uzlaştıran bir yaklaşım sergilemiş; bu çerçevede siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda son yıllarda ilişkilerin geliştirildiği değerlendirilmiştir.

Yurt dışında yapılan çalışmalarda dış politika değerlendirmelerinde sayısal metotlar yaygın olarak kullanılmaktadır. Türkiye'de ise Uluslararası İlişkiler disiplini ve dış politika analizinde kantitatif metotlar genellikle göz ardı edilmiştir. Sayısal ve istatistiksel yöntemlerle desteklenen değerlendirmelerin daha güçlü ve geçerli dış politika çıktıları sağlayacağı düşüncesiyle, çalışmanın son bölümünde Türkiye'nin Afrika açılımı kapsamında Somali ile ilişkileri, kantitatif metotlardan 'olay veri (event data)' yöntemi ile ele alınmıştır.

Olay veri; uluslararası haber kaynaklarına yansıdığı ölçüde aktörler arasındaki etkileşimlerden elde edilen verilerin bilgisayar programları vasıtasıyla kodlanması, çıkan sonuçların bir araya getirilmesi ve analiz edilmesi esasına dayanmaktadır. Dış politikadaki aktörlerin davranışlarının ölçülmesi, analiz edilmesi ve politika belirlenmesi çerçevesinde yurt dışında pek çok projede olay veri yöntemi kullanılmış ve bu sayede daha geçerli, güvenilir, sade ve tekrarlanabilir değerlendirmeler yapılmasının yolu açılmıştır.

Türkiye’de olay veri yöntemi ile dış politika analizi, henüz çok yenidir. Türkiye-Somali ilişkilerinin olay veri ile ölçülmesi ve analizi, bu anlamda olay veri yöntemiyle Türkiye’de ortaya koyulan ilk örneklerden birini oluşturmuştur. Somali ile ilişkiler, Türkiye’nin dış politika aktörlerinin davranışlarının ölçülmesi ve analizi çalışmaları çerçevesinde inşa edilen Türkiye data setinden yararlanılarak irdelenmiştir. Türkiye’deki tüm devlet ve devlet dışı aktörlerin listesini içeren Türkiye data seti, iç aktörlerin birbirleriyle aralarındaki ilişkiler yanında, -Somali ile olduğu gibi- bütün ülke ve bölgelerle olan ilişkilerin ölçülmesine de olanak tanımıştır.

Olay veri yöntemi, Türk dış politikasının son yıllarda üzerine kurulduğu temellerin test edilmesini sağlamıştır. Çok boyutluluk ve çok kulvarlılık ilkesi etrafında Afrika, Asya, Ortadoğu, Kuzey Amerika, Latin Amerika, Okyanusya ve Avrupa ile çeşitlendirilen ilişkilerdeki eğilim ve yumuşak güç unsurlarının politikaya etkisi, olay veri aracılığıyla ölçülme şansı bulmuştur. Bu çalışma; Türkiye’nin Afrika kıtası, Doğu Afrika ve Somali ile olan ilişkilerindeki gerçek değişimi, hem sözlü hem de fiziki çatışma ve işbirliği bağlamında ölçmeye çalışarak dış politika analizine farklı bir bakış açısı getirme iddiasında olmuştur. Elde edilen veriler sonucunda hazırlanan grafikler, ilişkilerin bütüncül bir şekilde yapılan analizlerini görselleştirerek zenginleştirmiştir.

Olay veri yöntemi kullanılarak yapılan analizlerde elde edilen veriler yardımıyla, Türkiye’nin son yıllarda dış politikasında ilişkilerini çeşitlendirdiği doğrulanmıştır. AB ile ilişkilerde görülen azalmaya karşın Ortadoğu ile ilişkilerin sayısında ve niteliğinde meydana gelen artış, Türkiye’de eksen tartışmalarına yol açmıştır. Olay veri analizi, kişisel tanımlamalara göre değişen eksen kayması ve eksen genişlemesi anlamında her iki bakış açısına da sayısal veriler sunması bakımından anlamlı olmuştur.

Çalışmada, hem Afrika kıtasının Türkiye’ye yönelik ilişkileri, hem de Türkiye’nin Afrika ile olan ilişkilerinin karşılıklı olarak ölçülmesiyle 1990-2012 arasında Türkiye-Afrika ilişkilerindeki değişim gözlenmiştir. Barış gücü ve korsanlık faaliyetlerine karşı düzenlenen operasyonların olduğu dönemlerde sözlü ve fiziki çatışma oranında artış görülürken; 1998 Afrika açılımı, 2005 Afrika Yılı, 2008 Afrika Zirvesi ve 2011 Doğu Afrika ile Somali’ye kuraklık ve kıtlık kapsamında yapılan insani yardımların olduğu dönemlerde, ilişkilerde sözlü ve fiziki işbirliği ortamı doğduğu belirlenmiştir.

Türkiye ve Somali ikili ilişkilerin ölçüldüğü verilerde, Afrika ile ilişkilere paralel gelişmeler görülmüş; siyasi adımlar ve insani yardımların yoğunlaştığı dönemde artan

işbirliği göze çarpmıştır. Türk dış politikasında Somali ile geliştirilen ilişkilerde sivil toplum ve iş dünyasının hükümet ile uyum içerisinde dış politika yapım sürecine aktif şekilde dahil olduğu yönündeki niteliksel değerlendirmeler; elde edilen verilere ve dolayısıyla grafiklere yansımamıştır. Somali’de yürütülen insani diplomasi bağlamında rol alan ve Türk medyasında sıkça yer bulan Türk sivil toplum kuruluşları ve yardım kurumları isim olarak uluslararası haber kaynaklarında çoğunlukla yer bulmamıştır. Aynı şekilde iş dünyasının Somali’de yürüttükleri faaliyetler de uluslararası haber kaynaklarında öne çıkmamış; bu durum iş dünyasının kıtadaki rekabet ortamında Somali’de dikkat çekici büyük ihaleler alamadığının göstergelerinden biri kabul edilmiştir. Olay veri yöntemiyle yapılan analizler, büyük güçlerle rekabet ortamında Türkiye’nin Afrika ile ilişkilerinin ölçüsü ve etkisi ile küresel bir aktör olma hedefleri konusunda fikir vermiştir.

Çalışmadaki nitel ve nicel değerlendirmeler; Türkiye’nin Afrika ve Somali ile ilişkilerindeki önceki dönemlere göre olan hareketliliği ortaya koymuştur. Somali’de fırsatçı bir ülke olarak algılanmaya izin verilmemesi; ilişkilerde kalıcı, kurumsal ve karşılıklı çıkarların gözetildiği bir anlayışın devam ettirilmesi; siyasi çözüm konusunda Somali’de tüm tarafların görüşüne başvurulması; sadece başkent Mogadişu’ya değil, Somali’nin tamamına yönelik insani yardım politikalarının hayata geçirilmesi ve Somali’de kalıcı barışın tesisi yönünde politikalar üretilmesi; ilişkilerin daha ileri noktalara taşınması ve etkisinin artırılması açısından Türkiye’nin göz önünde bulundurması gereken konular olarak öne çıkmıştır. Ancak sadece Türkiye’nin bir ülkeyi baştan aşağı kalkındırmasının mümkün olmayacağı; bu noktada Somali’nin kendi iç dinamiklerinin hayata geçirilmesinin en önemli faktör olacağı ve uluslararası toplumun sorumluluklarının farkında olacağı bir sistem kurulmasının gerekliliği önem kazanmıştır.

KAYNAKÇA

Kitap / Makale / Bildiri

- Adebajo, Adekeye. "Africa and America in an Age of Terror", *Journal of Asian and African Studies*, Vol: 38, No: 2-3, 2003, s. 175-191.
- Afacan, İsa. "The African Opening in Turkish Foreign Policy", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 5, Sayı: 52, Nisan 2013, s. 46-54.
- Afat, Ebru. "Hayalden Gerçeğe Türkiye'nin Güvenlik Konseyi Üyeliği", *Anlayış*, No: 66, Kasım 2008, s. 70-72.
- Aidid, Mohammed Farah; Satya Pal Ruhela. *Somalia: From the Dawn of Civilization to the Modern Times*, Vikas Publishing House, 1994.
- Ali, Abdurahman. "Turkey's Foray into Africa: A New Humanitarian Power?", *Insight Turkey*, Vol: 13, No: 4, September 2011, s. 65-73.
- Altun, Mehmet. *Dış Dünyanın Anahtarı DEİK*, Kurumsal Yayınlar, İstanbul 2009.
- Andrew Myers, Garth. "Intellectual of Empire: Eric Dutton and Hegemony in British Africa", *Annals of the Association of American Geographers*, Vol: 88, No: 1, Mart 1988, s.1-17.
- Aktürk, Hüseyin. "Somali'de Korsanlık Eylemleri", *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK)*, 2008.
- Arı, Tayyar. "BOP, Ortadoğu ve ABD: Politika mı Yoksa Propaganda mı?", *Global Strateji*, İlkbahar 2006, Yıl: 2, Sayı: 5, s. 57-67.
- Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Cilt: 1-2, Alkım Yayınevi, 2005.
- Ashford, Nigel. *Özgür Toplumun İlkeleri*, (çev. Can Madenci), Liberte Yayınları, 2012.
- Ata, İlkey. "Çin-Afrika İlişkileri: Üçüncü Dünyanın İşbirliği", *Stratejik Analiz*, No: 99, 2008.
- Ataman, Muhittin. "Özalist Dış Politika: Aktif ve Rasyonel Bir Anlayış", *Bilgi*, Sayı: 7, 2003, s. 49-64.
- Atlı, Altay. "Businessmen as Diplomats: The Role of Business Associations in Turkey's Foreign Economic Policy", *Insight Turkey*, Vol: 13, No: 1, 2011, s. 109-128.
- Aydınlı, Ersel; Musa Tüzüner. "Quantifying Intelligence Cooperation: The United States International Intelligence Behavior (USIIB) Dataset", *Journal of Peace Research*, Vol: 48, No: 5, 2011, s. 673-682.
- Aydınlı, Ersel; Musa Tüzüner; Gonca Biltekin. *Türk Dış Politikası Davranış ve Yönelimi Veri Tabanı İnşası (1990-2013)*, Çalıştay Sunumu, İstanbul, 2-4 Aralık 2011.
- Azar, Edward E. "The Conflict and Peace Data Bank (COPDAB) Project", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol: 24, No: 1, Mar. 1980, s. 143-152.

- Barnett, Michael. "Social Constructivism", *The Globalization of World Politics*, (ed. John Baylis, Steve Smith), 3rd ed., Oxford University Press, 2005, s. 252-268.
- Bediz, Danyal. "Süveyş Kanalı'nın Önemi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2012.
- Bir, Çevik. *Somali'ye Bir Umut*, Sabah Kitapları, İstanbul 1999.
- Brautigam, Deborah; Tang Xiaoyang. "African Shenzhen: China's Special Economic Zones in Africa", *Modern African Studies*, Sayı: 49, 2011, s. 27-54.
- Brautigam, Deborah. "Africa's Eastern Promise: What We Can Learn from Chinese Investment in Africa", *Foreign Affairs*, January 5, 2010.
- Bronwyn Bruton, "In the Quicksands of Somalia: Where Doing Less Helps More", *Foreign Affairs*, Vol: 88, No: 6, 2009, s. 79-94.
- Carmody, Padraig. "Transforming Globalization and Security: Africa and America Post-9/11", *Africa Today*, Indiana University Press, Vol: 52, No: 1, Autumn 2005.
- Castagno, A. A. "Somalia Republic", *Political Parties and National Integration in Tropical Africa*, (ed. James s. Coleman, Carl G. Rosberg), Berkeley: University of California Press, (içinde) 1966.
- Clapp, Jennifer. *Toxic Exports: The Transfer of Hazardous Wastes from Rich to Poor Countries*, Cornell University Press, USA 2001.
- Çaycı, Abdurrahman. *Büyük Sahra'da Türk-Fransız Rekabeti (1858-1911)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.
- Çınar, Yusuf. "Turgut Özal ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikasına teorik Bir Bakış Örneği: Liberal Düşüncenin Türk Dış Politikasına Etkisi", *Akademik Bakış*, Sayı: 26, Eylül-Ekim 2011.
- Daniels, Christopher L. *Somali Piracy and Terrorism in the Horn of Africa*, The Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc., 2012.
- Davis, David R.; Brett Ashley Leeds; Will H. Moore. "Measuring Dissident and State Behavior: The International Political Interactions (IPI) Project", Konferans Sunumu, 21 Kasım 1998.
- Davutoğlu, Ahmet. *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, Temmuz 2009.
- Diehl, Paul F. "Peacekeeping in Somalia, Cambodia, and the Former Yugoslavia", (ed. Roger E. Kanet), *Resolving Regional Conflicts*, University of Illinois Press, (içinde) 1998, s. 153-174.
- Dirie, Waris. *Benim Ülkem*, (çev. Betül Ermiş), Bilge Kültür Yayınları, İstanbul 2011.
- Edie, Carlene J. *Politics in Africa: A New Beginning*, Wadsworth Publishing Co Inc., 2002.

- Elmi, Afyare Abdi. *Somali – Kimlik İslami Hareketler ve Barış*, (çev. Zekiye Baykul), Açılım Kitap, İstanbul 2012.
- Engin, Nihat. *Osmanlı Devleti'nde Kölelik*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, İstanbul 1998.
- Farah, Ibrahim; Abdirashid Hussein, Jeremy Lind, “Deegan, Politics and War in Somalia”, *Scarcity and Surfeit: The Echology of Africa's Conflicts*, (ed. Jeremy Lind, Kathryn Sturman), African Centre for Technology Studies and Institute for Security Studies, 2002.
- Fidan, Hakan. “A Work in Progress: The New Turkish Foreign Policy”, *Middle East Policy*, Vol: 20, Spring 2013, s. 91-96.
- Foster, Vivien; William Butterfield; Chuan Chen; Nataliya Pushak. *Building Bridges: China's Growing Role as Infrastructure Financier for Sub-Saharan Africa*, The World Bank, Washington 2009.
- Gailey, Hary A. *History of Africa from 1800 to Present*, New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1972.
- Gerner, Deborah J.; Philip A. Schrodtt; Ronald A. Francisco; Judith L. Weddle. “Machine Coding of Event Data Using Regional and International Sources”, *International Studies Quarterly*, Vol: 38, No: 1, Mar. 1994, s. 91-119.
- Goldstein, Joshua S. “A Conflict-Cooperation Scale for WEIS Events Data”, *Journal of Conflict Resolution*, Vol: 36, No: 2, 1992.
- Görener, Aylin Şeker. “ABD'nin Terör ve Petrol Eksenli Afrika Politikası”, *Stratejik Analiz*, Temmuz 2008.
- Griffiths, Ieuan. “The Scramble for Africa: Inherited Political Boundaries”, *The Geographical Journal*, Vol: 152, No: 2, July 1986, s. 204-216.
- Gürdeniz, Cem. “Deniz Güvenliğinin Enerji Arz Güvenliği Üzerindeki Rolü”, Enerji Güvenliğinde Ortak Çözüm Arayışları Sempozyumu, İstanbul 2009.
- Gürsu, Süreyya. “Dünyanın En Mühim Geçidi Süveyş Kanalı”, *Deniz*, Cilt: 4, Sayı: 65, 1960, s. 23-26.
- Habiyaremye, Alexis. “Afrika'nın Doğal Kaynakları ve Sino-Amerikan Jeostrateji Rekabeti”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 46, Ekim 2012.
- Hazar, Numan. *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri*, USAK Yayınları, Ankara 2011.
- Hazar, Numan. “Türkiye'nin Afrika'ya Açılımı”, *Stratejik Analiz*, Cilt: 9, Sayı: 99, Ankara: Temmuz 2008, s. 17-26.
- Hofstedt, Todd A. “China in Africa – An AFRICOM Response”, *Naval War College Review*, Vol: 62, No: 3, Summer 2009, s. 79-100.

- Huliaras, Asteris. "EU-Africa Relations: Dealing with the Challenges of the Future", Centre for European Studies, Brussels, 2009.
- İşık, Hüseyin. "İrak-İran Savaşı'nın Denizlerdeki Görüntüsü ve Ortadoğu'daki Petrol Trafiğinin Geleceği", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı: 294, Ankara 1984.
- İnalcık, Halil. *Doğu Batı Makaleler 2*, Doğu Batı Yayınları, 2009.
- İnat, Kemal; Burhanettin Duran. "AKP Dış Politikası: Teori ve Uygulama", (der. Zeynep Dağı), *Doğudan Batıya Dış Politika – AK Partili Yıllar*, Orion Yayınevi, (içinde) 2006.
- Jones, Daniel M.; Stuart A. Bremer; J. David Singer. " Militarized Interstate Disputes, 1816-1992: Rationale, Coding Rules, and Empirical Patterns", *Conflict Management and Peace Science*, Vol. 15, No. 2, 1996, s. 163-215.
- Jung, Dietrich. *Shadow Globalization, Ethnic Conflicts and New Wars*, Taylor & Francis Group, 2006.
- Kanat, Kılıç Buğra. "AK Party's Foreign Policy: Is Turkey Turning Away From The West?", *Insight Turkey*, Vol: 12, No: 1, 2010, s. 205-225.
- Kardaş, Tuncay. "Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?", (ed. Zeynep Dağı), *Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus-Devletten Küreselleşmeye*, Alfa, (içinde) 2007, s. 125-152.
- Kavas, Ahmet. *Osmanlı-Afrika İlişkileri*, İstanbul: Tasam Yay., 2006, s.27-34.
- Kavas, Ahmet. "Doğu Afrika Sahilinde Osmanlı Hakimiyeti: Kuzey Somali'de Zeyla İskelesinin Konumu", *İslam Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5, 2001, s. 109-134.
- Kibaroglu, Mustafa. "What Went Wrong with the 'Zero Problem with Neighbors' Doctrine?", *Turkish Policy Quarterly*, Vol: 11, No: 3, Fall 2012, s. 85-93.
- Kirişçi, Kemal. "The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State", *New Perspectives on Turkey*, No: 40, 2009, s. 29-57.
- Laçiner, Sedat. "Yeni Dönemde Türk Dış Politikasının Felsefesi, Fikri Altyapısı ve Hedefleri", (ed. Osman Bahadır Dinçer, Habibe Özdal, Hacali Necefoğlu), *Yeni Dönemde Türk Dış Politikası*, (içinde) 2010, s. 3-46.
- Leetaru, Kalev; Philip A. Schrodt. "Global Data on Events, Location and Tone, 1979-2012, Version 1.0", Penn State University, March 2013.
- Leetaru, Kalev H. "Culturomics 2.0: Forecasting Large Scale Human Behavior Using Global News Media Tone in Time and Space", *First Monday*, Vol: 16, No: 9, Sept. 2011.
- Leng, Russel J. "Behavioral Correlates of War, 1816-1975", *Inter-University Consortium for Political and Social Research*, Ann Arbor 1987.
- Less, Robert H. "The 'Mad Mullah' and Northern Somalia", *The Journal of African History*, Vol: 5, No: 3, 1964, s. 415-433.

- Lewis, Ioan M. *Understanding Somali and Somaliland: Culture, History, Society*, London: Hurst & Company, 2009.
- Lewis, Ioan M. *A Modern History of Somalia: Nation and State in the Horn of Africa*, Boulder: Westview Press, 1988.
- Lewis, Ioan M. *A Pastoral Democracy: A Study of Pastoralism and Politics Among the Northern Somali of the Horn of Africa*, Oxford University Press, 1963.
- Malghan, Deepak; Hema Swamenathan. "Material and Moral Foundations of India's Africa Policy", *Economic & Political Weekly*, Vol: 43, No: 19, 2008.
- Manning, Patrick. *Slavery and African Life – Occidental, Oriental, and African Slave Trades*, Cambridge University Press, 1990.
- McClelland, Charles. "World Event / Interaction Survey (WEIS) 1966-1978", *Inter-University Consortium for Political and Social Research*, Ann Arbor: 1978.
- Menkhaus, Ken. "Somalia: Unwanted Legacy, Unhappy Options", (der. Shahram Akbarzadeh), *America's Challenge in the Greater Middle East: The Obama Administration's Policies*, (içinde) New York: Palgrave Macmillan, 2011, s. 133-159.
- Menkhaus, Ken. "Dangerous Waters", *Survival*, 51, No: 1, Feb-March 2009, s. 21-25.
- Mesfin, Berouk. "Somalia: The Soft Power Role of Turkey", Institute for Security Studies, Tshwane/Pretoria 2012.
- Metz, Helen Chapin. *Somalia: A Country Study*, Federal Research Division, 1993.
- Moravcsik, Andrew. "Liberal International Relations Theory: A Social Scientific Assessment", *Weatherhead Center for International Affairs*, Paper No: 01-02, Harvard University, April 2001.
- Murinson, Alexander. "The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy" *Middle Eastern Studies*, Vol: 42, No: 6, 2006, s. 945-964.
- Murunga, Godwin Rapando. "Conflict in Somalia and Crime in Kenya: Understanding the Trans-Territoriality of Crime", *African and Asian Studies*, Vol: 4 / 1-2, 2005, s. 137-160.
- Nye, Joseph S. "Public Diplomacy and Soft Power", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, No: 616, March 2008, s. 94-109.
- O'Brien, Sean P. "Crisis Early Warning and Decision Support: Contemporary Approaches and Thoughts on Future Research", *International Studies Review*, Vol: 12, No: 1, March 2010, s. 87-104.
- Oğuzlu, Tarık. "Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 1, Sayı: 9, Eylül 2009, s. 44-50.
- Oğuzlu, Tarık. "Soft Power in Turkish Foreign Policy", *Australian Journal of International Affairs*, 2007, Vol: 61, No: 1, s. 81-97.

- Okur, İbrahim. *Afrika Zengin Ama Yoksul*, Okursoy Kitapları, İstanbul 2009.
- Oran, Baskın (ed.). *Türk Dış Politikası (1919-1980)*, Cilt: 1, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.
- Ortaylı, İlber; Toktamış Ateş; Eser Karakaş. *Barış Köprüleri / Dünyaya Açılan Türk Okulları*, Ufuk Yayınları, 2005.
- Öniş, Ziya. "Multiple Faces of the "New" Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique", *GLODEM Working Paper Series*, No: 04, 2010.
- Özcan, Ahmet. "İnsanlığımız ve Jeostratejik Gerçekler Işığında Somali", Arı Hareketi, 2011.
- Özdemir, Haluk. "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, No: 113, s. 113-144.
- Özkan, Mehmet. "Türkiye'nin Afrika'da Artan Rolü: Pratik Çabalar ve Söylem Arayışları", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 46, Ekim 2012, s. 19-28.
- Öztürk, Mehmet. "Somali: Afrika Boynuzu'nun İstikrarsız Ülkesi", (ed. Kemal İnät, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman), *Dünya Çatışmaları*, Cilt: 2, (içinde) 2010, s. 178-181.
- Philipp, Christiane E. "Somalia – A Very Special Case", *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, (ed. A. Von Bogdandy, R. Wolfrum), Vol: 9, (içinde) 2005, s. 517- 554.
- Putnam, Robert D. "Diplomacy and Politics: The Logic of Two-Level Games", *International Organizations* 42, No: 3, 1988, s. 267-273.
- Rosecrance, Richard. *The Rise of the Trading State: Commerce and Conquest in the Modern World*, New York: Basic Books, 1986.
- Ruggie, John Gerard. "What Makes the World hang Together? Neo-Utilitarianism and the Social Constructivist Challenge", *International Organization*, Vol: 52, No: 4, Autumn 1998, s. 855-885.
- Samatar, Said S. "Historical Setting", (der. Helen Chapin Metz), *Somalia: A Country Study*, Federal Research Division, (içinde) 1993.
- Sarınay, Yusuf. *Ottoman Archives and Ethio-Ottoman Relations*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, No: 14, Ankara 2001.
- Schedler, Andreas; Cas Mudde. "Data Usage in Quantitative Comparative Politics", *Political Research Quarterly*, 63(2), University of Utah, June 2010, s. 417-433.
- Sherman, Lawrence W.; Heather Strang. "Experimental Ethnography: The Marriage of Qualitative and Quantitative Research", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Sept. 2004, s. 204-222.
- Schoeman, Maxi. "China and Africa: Whose Challenge and Whose Opportunity?", *Africa Spectrum*, Institute of African Affairs at GIGA, Hamburg/Germany, Vol: 43, No: 3, 2008, s. 403-413.

- Schrodt, Philip A. "TABARI Textual Analysis by Augmented Replacement Instructions", Version 0.7.3B3: July 1, 2009 (TABARI Manual).
- Schrodt, Philip A.; Ömür Yılmaz. *Conflict and Mediation Event Observations (CAMEO) Codebook Version: 0.9b5*, Center for International Political Analysis Institute for Policy and Social Research - University of Kansas, Feb. 2009.
- Schrodt, Philip A.; Deborah J. Gerner; Ömür Yılmaz. "Methods Meet Policy: Transnational Monitoring of the Israel-Palestine Conflict", *International Studies Perspectives*, Vol: 6, May 2005, s. 235-251.
- Schrodt, Philip A.; Shannon G. Davis, Judy L. Weddle, "Political Science: KEDS - A Program for the Machine Coding of Event Data", *Social Science Computer Review*, Vol: 12, No: 3, 1994, s. 561-588.
- Schüssler, Frank. "Energy Partnership Africa-Europe Concentrated Solar Power Between Technical Realization and Ethic Responsibility", *Erkunde*, Vol: 62, No: 3, 2008, s. 221-230.
- Sevim, Cenk. "Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği", *Journal of Yasar University*, Vol: 26, No: 7, 2012, s. 4378-4391.
- Silberman, Leo. "Change and Conflict in the Horn of Africa", *Foreign Affairs*, Vol. 37, No. 4, July 1959, s. 649-659.
- Somali: Bir Ulusun Yok Oluşu ve Türkiye'nin İnsani Yardım Girişimi*, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No: 67, Ağustos 2011.
- Somali'deki Açlık: Kader mi? Sömürge mi?*, Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi, Rapor No: 6, İstanbul 2011.
- Stolte, Christina. "Brazil in Africa: Just Another BRICS Country Seeking Resources.", *Chatham House*, Nov. 2012.
- Subramanian, Devika; Richard J. Stoll. "Events, Patterns and Analysis", (der. Robert Trapp), *Programming for Peace: Computer-Aided Methods for International Conflict Resolution and Prevention*, New York: Springer, (içinde) 2006, s. 145-160.
- Suriye'ye Yük Taşımak. < <http://www.utikad.org.tr/haberler/?id=10975>> (27.05.2013)
- Şahin, Bilge. "Somali Cumhuriyeti", *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (AÇAUM)*, Ankara 2011.
- Tan, Mehmet; Pelin Aliyev. "2002 Sonrası Türk Dış Politikası Bağlamında Türkiye-İran İlişkilerinin Değerlendirilmesi", *II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu*, 1-2 Ekim 2012.
- Tepebaş, Ufuk. *Büyük Güçler ve Afrika*, TASAM Yayınları, 2010, s. 37
- Thompson, Drew. "China's Soft Power in Africa: From the 'Beijing Consensus' to Health Diplomacy", *China Brief*, Vol: 5, No: 21, 2005.

- Tuzuner, Musa. *The State-Level Determinants of the United States' International Intelligence Cooperation*, Kent State Uni. Political Science Department, PhD Thesis, August 2009.
- Uğur, Hatice. *Osmanlı Afrikası'nda Bir Sultanlık Zengibar*, Küre Yayınları, İstanbul 2005.
- Uppsala Üniversitesi Barış ve Çatışma Araştırmaları Merkezi UCDP Data.
- Uslu, Nasuh. *Turkish Foreign Policy in the Post Cold War Period*, Nova Science Yayınevi, 2003.
- Ünlü, Barış. "Dünyanın Dikkat Kesildiği Gelişme: Çin-Afrika İlişkileri", *Afrika Gündemi*, AÇAUM, Şubat 2009.
- Üzümcü, Adem. "Türkiye'nin Enerji Güvenliği ve Dış Politika Yansımaları", (ed. Osman Bahadır Dinçer, Habibe Özdal, Hacali Necefoğlu), *Yeni Dönemde Türk Dış Politikası*, USAK, Ankara, (içinde) 2010, s. 171-201.
- Veen, Tim. "Event Data: A Method for Analysing Political Behaviour in the EU", *Fourth Pan-European Conference on EU Politics*, Riga 2008.
- Walt, Stephen M. "International Relations: One World, Many Theories", *Foreign Policy*, No: 110, Special Edition: Frontiers of Knowledge, Spring 1998, s. 29-46.
- Weber, Robert Philip. *Basic Content Analysis*, Newbury Park, CA: Sage Publications, 1990.
- Wendt, Alexander. "Identity and Structural Change in International Politics", *The Return of Culture and Identity in IR Theory*, Lynne Rienner Publisher, London, (içinde) 1996, s. 47-64.
- Winham, Gilbert R. "Quantitative Methods in Foreign Policy Analysis", *Canadian Journal of Political Science*, Vol: 2, No: 2, Jun. 1969, s. 187-199.
- Yeşiltaş, Murat; Ali Balcı. "AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita", *Bilgi*, Sayı: 23, 2011, s. 9-34.
- Yılmaz, Muzaffer Ercan. "Etnik Çatışmalar ve Birleşmiş Milletler Barış Güçleri", *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 25, 2011, s. 143-161.
- Yurdsever Ateş, Nevin. "Cumhuriyet dönemi Türk Dış Politikası ve Hükümet Programları", (der. İdris Bal), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, (içinde) 2004.
- Zartman, William. *Government and Politics in Northern Africa*, Greenwood Press, 1978.

Diğer Kaynaklar

- A/RES/289 (IV), *Question of the Disposal of the Former Italian Colonies*, 21 Nov. 1949
- A/RES/442 (V), *The Trusteeship Agreement*, 2 Sept. 1950.
- A. Kavas, Osmanlı-Afrika İlişkileri. <<http://www.tasamafrika.org/tr/arsiv/makaleler/236-osmanli-afrika-likileri.html>> (27.05.2013)

AB'nin Somali Temsilcisi Görevine Başladı. <<http://www.haberler.com/ab-nin-somali-temsilcisi-gorevine-basladi-4031706-haberi/>> (26.05.2013)

ABD, Somali Hükümeti'ni Resmen Tanıdı. <<http://www.aa.com.tr/tr/dunya/123160--abd-somali-hukumetini-resmen-tanidi>> (25.05.2013)

ABD'nin Somali'ye Silah Satışı Planı. <<http://turkish.tribune.com.tr/guncel-yazilar/siyasi-yorumlar/item/278187-abd-nin-somali-ye-silah-satisi-planı>> (25.05.2013)

Abdullah Gül: Türkiye-Somali İlişkileri Uluslararası Camiaya Güzel Bir Örnek Olacaktır. <<http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/84590/turkiyesomali-iliskileri-uluslararasi-camiaya-guzel-bir-ornek-olacaktir.html>> (27.05.2013)

AÇAUM Resmi İnternet Sitesi. <www.acaum.org> (27.05.2013)

Afrika Birliği. <<http://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa>> (27.05.2013)

Afrika Boynuzu'nda Kıtlıkla Mücadele Sürüyor. <<http://tr.euronews.com/2011/08/01/afrika-boynuzu-nda-kitlikla-mucadele-suruyor/>> (27.05.2013)

“Africa-BRICS Cooperation: Implications for Growth, Employment and Structural Transformation in Africa”, *UN Economic Commission for Afrika (UNECA)*, 2013.

Afrika ve Açlık Dramı. <<http://www.artvin.edu.tr/sks/dusunce/?sayfa=haber&id=8>> (27.05.2013)

Afrika'yla Kazan-Kazan İlişkisi Kurmak İstiyoruz. <<http://www.yeniasya.com.tr/2008/06/29/dunya/h3.htm>> (27.05.2013)

Ahmet Davutoğlu Büyük Türkiye'ye Doğru Sempozyumu Konuşması. <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-turk-ocaklari_nin-kurulusu_nun-100_yilini-kutlama-etkinlikleri-kapsaminda-duzenlenen.tr.mfa> (27.05.2013)

Ahmet Davutoğlu V. Büyükelçiler Konferansı Konuşması. <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-v_buyukelciler-konferansinda-yaptigi-konusma_-2-ocak-2013_-ankara.tr.mfa> (27.05.2013)

Bir Günde 300 Milyon Dolarlık İş Bağlandı. <http://www.zaman.com.tr/ekonomi_turkiye-afrika-zirvesinde-bir-gunde-300-milyon-dolarlik-is-baglandi-artik-italya-ve-ispanyayla-degil-turkiye-ile-is-yapmak-istiyoruz_1216069.html> (27.05.2013)

Birleşmiş Milletler Antlaşması, VII. Bölüm, 39-40-41-42. Maddeler.

“BM Somali Konferansı İstanbul'da Toplandı”, *Afrika Gündemi*, AÇAUM, May 2010.

Boutros Ghali Says Somalia Mission Puts UN A New Role. <http://news.google.com/newspapers?nid=2211&dat=19921128&id=0mFhAAAAIABAJ&sjid=Q_UFAAAAIABAJ&pg=2260,3605344> (27.05.2013)

Cansuyu Derneği Resmi İnternet Sitesi. <www.cansuyu.org.tr> (27.05.2013)

Countering Piracy Off the Coast of Somalia. <<http://eunavfor.eu/>> (26.05.2013)

- Crisis in the Horn of Africa. <<http://www.fao.org/crisis/horn-africa/frequently-asked-questions/en/>> (27.05.2013)
- Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Konuşması, Harp Akademileri Komutanlığı, 05.04.2012.
- Cüneyt Güner, "Dış Politikada Eksen Kayması, Eksen Genişlemesi ve Yeni Bir Eksenin Oluşumu", USAK, 01.07.2010.
- Çin Donanma Deniz Üssü. <<http://www.denizhaber.com/HABER/20545/26/cin-donanma-deniz-ussu.html>> (27.05.2013)
- Çin Kuşatması. <<http://yenisafak.com.tr/ekonomi-haber/cin-kusatmasi-22.04.2013-5129>> 51> (27.05.2013)
- Çin'in Afrika'ya Yönelik Stratejik Amaçları. <http://www.turksam.org/tr/yazdir_896.html> (27.05.2013)
- Dadaab – World Biggest Refugee Camp. <<http://www.unhcr.org/4f439dbb9.html>> (27.05.2013)
- Davutoğlu'nun Ritmik Diplomasisi. <http://www.sabah.com.tr/Siyaset/2009/12/04/davutoglunun_ritmik_diplomasisi> (27.05.2013)
- DEİK. <<http://www.deik.org.tr/287/DeikHakkinda.html>> (27.05.2013)
- DEİK Büyükelçilerle Özel Sektör Temsilcilerini Buluşturdu. <http://www.deik.org.tr/616/DIŞ_EKONOMİK_İLİŞKİLER_KURULU_BÜYÜKELÇİLERLE_TÜRK_ÖZEL_SEKTÖRÜ_TEMSİLCİLERİNİ_BULUŞTURDU.html> (27.05.2013)
- Dekolonizasyon Süreci Döneminin Hükümet Programları. <http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukümetler.html> (27.05.2013)
- Deniz Feneri Derneği Resmi İnternet Sitesi. <www.denizfeneri.org.tr> (27.05.2013)
- Dışişleri Bakanlığı, II. İstanbul Somali Konferansı, No: 149, 29.05.2012.
- El-Şebab El-Kaide ile Birleşti. <<http://www.sabah.com.tr/Dunya/2012/02/10/el-sebab-el-kaide-ilebirlesti>> (27.05.2013)
- Embassy of Japan in Kenya (also accredited to Somalia), Press Release, 1 Mart 2013.
- Erdoğan'ın Afrika Hedefi. <<http://www.gercekgundem.com/?p=517238&com=all>> (27.05.2013)
- EU Naval Force Somalia. <<http://eunavfor.eu/>> (27.05.2013); NATO Counter-Piracy Operations. <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48815.htm> (27.05.2013)
- EU Strategy for Africa: Towards a Euro-African Pact to accelerate Africa's Development{SEC(2005)1255}, Commision of the European Communities, COM (2005) 489 Final, Brussels 12.10.2005.

- F. Ferhavi, Kenya'nın Somali'deki Savaşı: Strateji ve Güvenlik Üzerine Bir Okuma. <<http://www.usakgundem.com/yorum/457/kenya'nin-somali'deki-savasi-strateji-ve-guvenlik-uzerine-bir-okuma.html>> (27.05.2013)
- F. Ferhavi, "Somali Krizi: Coğrafyanın Kaderi". <<http://www.usakanalist.com/detail.php?id=333>> (20.05.2013)
- F. Ferhavi, Türkiye-Mısır: İkili İlişkilerden Bölgeselliğe. <<http://www.usakanalist.com/print.php?id=223>> (27.05.2013)
- F. Taşdemir, Başarısız Devletler İç Savaş ve Terörizm. <<http://www.ankarastrateji.org/yazar/doc-dr-fatma-tasdemir/basarisiz-devletler-ic-savas-ve-terorizm/>> (27.05.2013)
- Factiva Database, Reuters, Source Information.
- Failed States Index, *Foreign Policy*, 2012.
- FAO Fishery Country Profile – The Somali Republic, January 2005.
- Hasene Resmi İnternet Sitesi. <www.hasene.de> (27.05.2013)
- Hükümet Programları (61. Hükümet). <<http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/pgGovProgramme.aspx>> (27.05.2013)
- I. Bilancino, Turkey: A New Model of Relations with African Countries?. <<http://www.equilibri.net/nuovo/articolo/turkey-new-model-relations-african-countries>> (27.05.2013)
- India-Somalia Relations. <http://www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/SomaliaWebsiteBrief_Dec2012-font.pdf> (27.05.2013)
- Introduction to Quantitative Research. <http://www.sagepub.com/upm-data/9733_036046Ch1.pdf> (20.05.2013)
- İ. Tıgılı, Somali'nin Geleceğinde Yeni Bir Şey Var mı?. <<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haberYazdir&ArticleID=258926&tip=haber>> (27.05.2013)
- İngiltere Somali'de 22 Yıl Sonra Yeniden Büyükelçilik Açtı. <http://www.zaman.com.tr/dunya_ingiltere-somalide-22-yil-sonra-yeniden-buyukelcilik-acti_2082600.html> (27.05.2013)
- İnsani Yardım Vakfı Resmi İnternet Sitesi. <www.ihh.org.tr> (27.05.2013)
- J. Cohn, Terrorism Havens: Somalia. <<http://www.cfr.org/somalia/terrorism-havens-somalia/p9366>> (27.05.2013)
- J. E. Yonamine, Working with Event Data: A Guide to Aggregation Choices, <<http://eventdata.psu.edu/papers.dir/Working%20with%20Event%20Data-%20A%20Guide%20to%20Aggregation%20Choices.pdf>> (20.05.2013)

- J. E. Yonamine, P. A. Schrodt, A Guide to Event Data. <http://jayyonamine.com/wp-content/uploads/2012/07/YonamineSchrodt_A_Guide_to_Event_Data.pdf> (20.05.2013)
- J. Harte, Turkey Shocks Africa. <<http://www.worldpolicy.org/journal/winter2012/turkey-shocks-africa>> (27.05.2013)
- Japonya Somali'ye İki Savaş Gemisi Gönderdi. <<http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haberArchive&ArticleID=69977>> (27.05.2013)
- Kimse Yok Mu Resmi İnternet Sitesi. <www.kimseyokmu.org.tr> (27.05.2013)
- Liebe African (Sevgili Afrikalı) ve Fransa, <<http://www.pressmedya.com/manset/13097/liebe-african-sevgili-afrikali-ve-fransa.html>> (erişim, 21.05.2013)
- Lorenzo Fioramonti, African Perceptions of the European Union: Assessing the Work of the EU in the Field of Democracy Promotion and Peacekeeping. <<http://ssrn.com/abstract=2100508>> (26.05.2013)
- M. Chossudovsky, The IMF's Role in the Creation of Famines in Somalia. <<http://www.twinside.org.sg/title2/resurgence/2011/251-252/cover06.htm>> (27.05.2013)
- Mahmud: Geleceğe Ümitle Bakıyoruz. <<http://www.haberler.com/mahmud-gelecege-umitle-bakiyoruz-4291261-haberi/>> (26.05.2013)
- Maritime Security Centre – Horn of Africa. <<http://www.mschoa.org/>> (27.05.2013)
- Mohamed el-Hassan Ahmed el-Haj, Türkiye-Afrika Diplomatik İlişkileri, TASAM, 31 Mayıs 2007.
- Namütenasip Bir İhtimal. <<http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-4946/namutenasip-bir-ihimal.html>> (26.05.2013)
- NATO Shipping Centre. <www.shipping.nato.int/> (27.05.2013)
- O. B. Dinçer, D. Karal, Türk Dış Politikasında Kimlik Dönüşümü. <<http://www.usakanalist.com/detail.php?id=445>> (27.05.2013)
- Ö. Yılmaz, "The Kurdish Insurgency in Turkey: Pre- and Post-Ocalan" ve "Turkish Military: The Key to Credible Commitment to Democracy". <<http://allacademic.com>> (20.05.2013)
- Parayla Bile İlaç Bulunamayan Somali İçin İlaç Zamanı. <<http://www.haberdar.com/parayla-bile-ilac-bulunamayan-somali-icin-ilac-zamani-3790886-haberi>> (27.05.2013)
- Penn State Event Data Project. <<http://eventdata.psu.edu/index.html>> (20.05.2013)
- Piracy Falls in 2012 but Seas Off East and West Africa Remain Dangerous. <<http://www.icc-ccs.org/news/836-piracy-falls-in-2012-but-seas-off-east-and-west-africa-remain-dangerous-says-imb>> (27.05.2013)
- Resmi Gazete, Sayı: 28553, Karar No: 1031, 8 Şubat 2013.

Resmi Gazete, Sayı: 28437, Karar No: 2012/3785, 10 Ekim 2012.

Resmi Gazete, Sayı: 28053, Karar No: 2011/2195, 13 Eylül 2011.

S. Demirci, Japon Dış Politikasında Afrika. <<http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=464&bolge=12&konu=27>> (27.05.2013)

S. Laçiner, ABD'nin Afrika Ordusu: AFRICOM. <<http://www.usakgundem.com/yazar/2074/abd-39-nin-afrika-ordusu-africom.html>> (26.05.2013)

Sedat Laçiner, "Osmanlı'nın Ekseni", *USAK*, 13.08.2010.

Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud Bekir Bozdağ'ı Ziyaret Etti. <<http://www.ytb.gov.tr/index.php/soydas-ve-akraba-topluluklar/643-somali-cumhurbaskan-hasan-seyh-mahmud-bekir-bozdag-ziyaret-etti.html>> (27.05.2013)

Somali Ticaret Kapılarını Açtı. <<http://ekonomi.bugun.com.tr/somali-ticaret-kapilarini-acti-haberi/181371>> (27.05.2013)

Somalia Conference 7 May 2013: Key Outcomes. <<https://www.gov.uk/government/news/somalia-conference-7-may-2013-key-outcomes>> (27.05.2013)

Somali'de Cumhurbaşkanlığı Seçiminin Galibi Hasan Şeyh Mahmud. <<http://tr.euronews.com/2012/09/11/somali-de-cumhurbaskanligi-seciminin-galibi-hasan-seyh-mahmud/>> (27.05.2013)

Somali'de İngiliz Oyunları. <<http://yenisafak.com.tr/politika-haber/somalide-ingiliz-oyunlari-08.05.2013-518857>> (26.05.2013)

Somali'de Kuraklık ve Açlık. <<http://www.sabah.com.tr/YesilEkran/2011/10/26/somalide-kuraklik-ve-aclik>> (27.05.2013)

Somali'de Neler Yapılmamalı?. <http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1551:somalide-neler-yaplmamal&catid=169:analizler-afrika> (27.07.2013)

Somali'deki Kıtık Ders Olsun. <http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=16687&tipi=24&sube=0> (27.05.2013)

Somalili Mülteci Kadınlar Tecavüzcülerin Pençesinde. <<http://www.multeci.tv/Article.aspx?PageID=327>> (27.05.2013)

Somali'ye AB'den 44 Milyon Avro Yardım. <<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=258984>> (26.05.2013)

Sömürgecinin Eli Hala Uzun. <<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=241090>> (26.05.2013)

Status of MDGs in Somalia. <<http://www.so.undp.org/index.php/Millennium-Development-Goals.html>> (27.05.2013)

Süveyş İstatistikler. <<http://www.suezcanal.gov.eg/TRstat.aspx?reportId=6>> (26.05.2013)

TASAM Afrika Enstitüsü. <www.tasamafrika.org> (27.05.2013)

The EU's Development Work in Somalia, European Commission MEMO/13/407, Brussels: 7 May 2013.

“The Pirates of Somalia: Ending the Threat, Rebuilding a Nation”, *WB*, 2013.

Turkey Data Set: <<http://web.ku.edu/~keds/data.dir/turkey.html>> (20.05.2013)

Turkish Schools for a Brighter Future in Somalia. <<http://www.hizmetnews.com/index.php/latest-news/item/817-turkish-schools-for-a-brighter-future-in-somalia>> (27.05.2013)

Türk-Arap Ekonomi Forumu Yapıldı. <http://www.deik.org.tr/618/3_TÜRK_ARAP_EKONOMİ_FORUMU_YAPILDI.html> (27.05.2013)

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi. <www.tika.gov.tr> (27.05.2013)

Türk Kızılayı Resmi İnternet Sitesi. <www.kizilay.org.tr> (27.05.2013)

Türk Ocakları'nın Kuruluşunun 100. Yılı Kutlama Etkinlikleri. <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-turkocaklari_nin-kurulusunun_100_yilini-kutlama-etkinlikleri-kapsaminda-duzenlenen.tr.mfa> (27.05.2013)

Türkçe Olimpiyatları. <<http://www.TurkceOlimpiyatlari.org/>> (27.05.2013)

Türkiye Her Türlü Övgüyü Hak Ediyor. <http://www.zaman.com.tr/dunya_mahmud-csisde-konustu-turkiye-her-turlu-ovguyu-hakediyor_2042237.html> (27.05.2013)

Türkiye-Afrika İlişkileri. <<http://mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>> (27.05.2013)

Türkiye-Afrika İlişkileri. <<http://africa.mfa.gov.tr/turkiye-afrika.tr.mfa>> (27.05.2013)

Türkiye Bu İki Ülkenin Arasını Yaptı. <<http://www.haber7.com/dis-politika/haber/1013840-turkiye-bu-iki-ulkenin-arasini-yapti>> (27.05.2013)

Türkiye Dünya Enerji Koridorlarının Kalbi Olacak. <http://www.enerjidergisi.com.tr/haber/2012/12/turkiye-dunya-enerji-koridorlarinin-kalbi-olacak>> (27.05.2013)

Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu. <<http://www.tuskon.org/?p=content&cl=kurumsal&l=kurumsal>> (27.05.2013)

Türkiye'den Somali'ye Yardım Eli Uzandı. <<http://www.siyasetdergisi.com.tr/Haber/TURKIYE'DEN-SOMALI'YE-YARDIM-ELI-UZANDI/129>> (27.05.2013)

Türkiye Somali'ye Yardımlarda İlk Sırada. <<http://t24.com.tr/haber/turkiye-somaliye-yardimlarda-ilk-sirada-ankara-aa/176080>> (27.05.2013)

- Türkiye'nin Afrika Açılımı Stratejik Başarı. <<http://www.haber7.com/dis-politika/haber/1015391-turkiyenin-afrika-acilimi-stratejik-basari>> (27.05.2013)
- Türkiye'ye Okumak için Değil Kaçmak İçin Gelmişler. <http://www.konyayenigun.com/haber/56541/Turkiyeye_okumak_icin_degil_kacmak_icin_gelmisler.html> (27.05.2013)
- T.C. Başbakanlık Resmi Sitesi. <www.basbakanlik.gov.tr> (27.05.2013)
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi. <www.tccb.gov.tr> (27.05.2013)
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi. <www.mfa.gov.tr> (27.05.2013)
- T. Kayaoğlu, Japonya'dan Afrika'ya 30 Milyar Dolar Yardım. <http://www.zaman.com.tr/dunya_japonyadan-afrikaya-30-milyar-dolar-yardim_2095309.html> (31.05.2013)
- United Nations Convention on the Law of the Sea*, Article 101: Definition of Piracy.
- United Nations Environment Programme Tsunami Report Somalia*, 2005.
- United States National Strategy for Combating Terrorism, February 2003, s. 29.
- U. Tepebaş, Kahire'den Lizbon Zirvesi'ne. <http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/741/kahireden_lizbon_zirvesine_stratejik_ortaklikten_siyasal_ortakliga_avrupa_birligi-afrika_birligi_iliskileri> (27.05.2013)
- V. Munyar, "Gül, 70 Dış Seyahate Çıktı, 194 Günlük Tur 20 Milyar Dolarlık İş Tetikledi", *Hürriyet Gazetesi*, 27 Ağustos 2010.
- Violent International Conflict Data Project. <<http://mailer.fsu.edu/~whmoore/garnet-whmoore/vicdp/vicdp.html>> (20.05.2013).
- Virtual Research Associates, Inc. <<http://vranet.com/>> (20.05.2013).
- W. Engdahl, China and Congo Wars: AFRICOM - America's New Military Command. <<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=11173>> (26.05.2013)
- Yardımlı Derneği Resmi İnternet Sitesi. <www.yardimeli.org.tr> (27.05.2013)
- Yeryüzü Doktorları Resmi İnternet Sitesi. <www.yyd.org.tr> (27.05.2013)
- Yıllara Göre Dış Ticaret Verileri, TÜİK. <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=12> (27.05.2013)
- Yıllara ve Bölgelere Göre Korsanlık Verileri, *International Maritime Bureau*, 2012
- Z. Bağrıyanık, Türkiye'nin Mogadişu Politikası. <<http://www.afrika.com.tr/? Syf=26& Syz=164993>> (27.05.2013)